

RumeliDE

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

www.rumelide.com

2148-9599 (online)

Uluslararası Hakemli / International Refereed

Yıl/Year 2025.47 (Ağustos/August)

Diller ve renkler...

السنة واللوان languages and colours

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاختلافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

Göklerin ve yerin yaratılışı, **dillerinizin ve renklerinizin çeşitliliği** bilginlere sunulan delillerdendir.

And of His signs is the creation of the heavens and the earth, and **the difference of your languages and colours**. Lo! herein indeed are portents for men of knowledge.

(Allah: *Kur'ân*: 30. Rûm 22)

JOURNAL TEAM
COPYRIGHT OWNER

RumeliYA Yayıncılık & Publishing
RumeliYA Yayıncılık Eğitim ve Turizm Hiz. Ltd. Şti.
K.İbrahim Mah. Nüzhet Somay Cad.
No: 49 B/7 Merkez - Kırklareli
TURKEY

EDITORS

Editor

Dr. Yakup YILMAZ
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6230-8850>
editor@rumelide.com

Deputy Editors

Dr. Beytullah BEKAR
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>
beytullahbekar@gmail.com

Design Editor

Selen Gül ŞENTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-9531-2992>
selengulsnrk@gmail.com

Ethical Editor

Dr. Funda YEŞİL
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8104-9567>
fundayesil87@gmail.com

Language Editors

Dr. Hakkı ÖZKAYA (Turkish)
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-4526-9412>
ozkayahakki@gmail.com

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER (English)
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
sevda.pekcoskun@gmail.com

Dr. Ayşen Zeynep ORAL (French)
Hacettepe University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6378-5464>
a.zeynep.alp@hacettepe.edu.tr

Dr. Özlem TEKİN (German)
Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-6283-7741>
ozlemtekin@nku.edu.tr

Dr. Kevser TETİK (Russian)
Anadolu University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-1611-8594>
kevser_tetik@anadolu.edu.tr

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Dr. Gül Mükerrerrem ÖZTÜRK (Georgian)
Recep Tayyip Erdogan University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1875-4954>
gul.ozturk@erdogan.edu.tr

Dr. Mevlüt ÖZTÜRK (Arabic)
Necmettin Erbakan University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-5711-520X>
mevlutozturk@erbakan.edu.tr

Dr. Sadık HACI (Bulgarian)
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2872-8151>
shaci@ankara.edu.tr

Dr. Fatma Jale Gül ÇORUK (Armenian)
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-3807-1501>
coruk@ankara.edu.tr

Dr. Erman GÖREN (Ancient Greek)
İstanbul University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1026-1530>
ermangoren@istanbul.edu.tr

Uzm. İvana DEJANOV (Serbian)
Belgrad University (Serbia)
<https://orcid.org/0009-0003-4356-1430>
ivana.dejanov.fil@gmail.com

Dr. Ertuğrul CEYLAN (Chinese)
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6646-0382>
eceylan@nevsehir.edu.tr

Dr. Mehmet Sait TOPRAK (Syriac)
Mardin Artuklu University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-5252-5875>
msaittoprak@gmail.com

Dr. Melek ÇELİK (Japanese)
Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-2706-0188>
kabamelek@gmail.com

Dr. Akram NEJABATI (Persian)
Piri Reis University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-1207-0244>
niloofar_abilar@yahoo.com

FIELD EDITORS
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Contemporary Turkish Dialects and Literature

Dr. İlker TOSUN

<https://orcid.org/0000-0003-1428-4772>
Kırkklareli University (Turkey)
ilker.tosun@klu.edu.tr

Linguistics

Dr. Hakan AYDEMİR

<https://orcid.org/0000-0002-2368-7103>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
aydemirhaakan@gmail.com

Old Turkish Language

Dr. Cihangir KIZILOZEN

<https://orcid.org/0000-0002-4202-1868>
Gümüşhane University (Turkey)
cahangir@gmail.com

Classical Turkish Literature

Dr. Niyazi ADIGÜZEL

<https://orcid.org/0000-0001-9747-7734>
Kırkklareli University (Turkey)
niyaziadiguzel@gmail.com

Turkish Folk Literature

Dr. İbrahim GÜMÜŞ

<https://orcid.org/0000-0002-6033-0234>
Bartın University (Turkey)
igumus@bartin.edu.tr

Turkish Language Teaching

Dr. Önder ÇANGAL

<https://orcid.org/0000-0002-8560-3526>
Gaziantep University (Turkey)
ondercangal@hotmail.com

Dr. Safiye KARABABA

<https://orcid.org/0000-0002-5451-5072>
Belgrad University (Serbia)
safiyekarababa@gmail.com

Modern Turkish Literature

Dr. Ahmet KOÇAK

<https://orcid.org/0000-0002-0033-4188>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
ahmet.kocak@medeniyet.edu.tr

New Turkish Language

Dr. Sibel MURAD

<https://orcid.org/0000-0003-0175-7702>
Amasya University (Turkey)
sibel.murad@amasya.edu.tr

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

WORLD LANGUAGES AND LITERATURES

German Language Teaching

Dr. Rüveyda Hicran  EB 
<https://orcid.org/0000-0001-9451-7040>
Ondokuz Mayıs University (Turkey)
ruveyda.cebi@omu.edu.tr

German Language and Literature

Dr. Funda KIZILER EMER
<https://orcid.org/0000-0003-2204-3063>
Sakarya University (Turkey)
fkiziler@sakarya.edu.tr

American Culture and Literature

Dr. Yonca DENİZARSLANI
<https://orcid.org/0000-0002-3762-9553>
Ege University (Turkey)
yonca.denizarslani@ege.edu.tr

Dr. Zeynep Asya ALTUĞ
<https://orcid.org/0000-0001-9397-7379>
Ege University (Turkey)
zeynep.asya.altug@ege.edu.tr

Dr. F. G l KO SOY
<https://orcid.org/0000-0002-7813-8961>
Fırat University (Turkey)
fgulkocsoy@firat.edu.tr

Arabic Language Teaching

Dr. Mevlüt ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-5711-520X>
Necmettin Erbakan University (Turkey)
mevlutozturk@erbakan.edu.tr

Arabic Language and Literature

Dr. Hüseyin ARSLAN
<https://orcid.org/0000-0001-6863-0138>
Yalova University (Turkey)
huseyinarslan74@gmail.com

Chinese Language and Literature

Dr. Sema G KEN  GÜLEZ
<https://orcid.org/0000-0002-1787-9328>
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
gokencsema@nevsehir.edu.tr

Persian Language and Literature

Dr. Ahmet KARA
<https://orcid.org/0000-0003-1082-417X>
Dicle University (Turkey)
karaamet43@gmail.com

French Language Teaching

Dr. Emine ÇAVDAR
<https://orcid.org/0000-0002-7969-9330>
Dokuz Eylül University (Turkey)
e.cavdar@deu.edu.tr

French Language and Literature

Dr. Gülhanım ÜNSAL
<https://orcid.org/0000-0001-7374-3575>
Marmara University (Turkey)
gulhanim.unsal@marmara.edu.tr

Georgian Language and Literature

Dr. Gül Mükerrerem ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0003-1875-4954>
Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
gul.ozturk@erdogan.edu.tr

English Language Teaching

Dr. İlknur SAVAŞKAN
<https://orcid.org/0000-0003-4537-0358>
Bursa Uludağ University (Turkey)
ilknurp@uludag.edu.tr

Dr. Emrah EKMEKÇİ
<https://orcid.org/0000-0001-5585-8512>
Ondokuz Mayıs University (Turkey)
emrah.ekmekci@omu.edu.tr

English Language and Literature

Dr. Zennure KÖSEMAN
<https://orcid.org/0000-0002-3420-9801>
İnönü University (Turkey)
zennure.koseman@inonu.edu.tr

Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ
<https://orcid.org/0000-0002-1779-8464>
Fırat University (Turkey)
nerdem@firat.edu.tr

Dr. Kaya ÖZÇELİK (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-5648-7186>
kayaphilology@gmail.com

İspanyol Language and Literature

Dr. Olcay ÖZTUNALI
<https://orcid.org/0000-0001-8565-5863>
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
olcay.oztunali@medeniyet.edu.tr

İtalyan Language and Literature

Dr. Cristiano BEDIN
<https://orcid.org/0000-0001-6992-244X>
İstanbul University (Turkey)
cristiano.bedin@istanbul.edu.tr

Japanese Language and Literature

Dr. Metin BALPINAR
<https://orcid.org/0000-0003-0998-2963>
Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)
mbalpinar@mehmetakif.edu.tr

Comparative Literature
Dr. Shelale RAMAZANOVA
<https://orcid.org/0000-0002-3252-6504>
Ardahan University
shramazan18@gmail.com

Korean Language and Literature

Dr. Eun Kyung JEONG
<https://orcid.org/0000-0003-3040-9619>
İstanbul University (Turkey)
eunkyung.jeong@istanbul.edu.tr

Kurdish Language and Literature

Dr. Osman ASLANOĞLU
<https://orcid.org/0000-0001-6534-3125>
Dicle University (Turkey)
aslanogluosman@gmail.com

Russian Language and Literature

Dr. Hadi BAK
<https://orcid.org/0000-0001-6455-1504>
Atatürk University (Turkey)
hadi.bak@atauni.edu.tr

Dr. Sevda POLAT
<https://orcid.org/0000-0003-3002-2617>
İstanbul Gelişim University (Turkey)
spolat@gelisim.edu.tr

Polish Language and Literature

Dr. Mariana BUDU
<https://orcid.org/0000-0001-9000-4029>
İstanbul University (Turkey)
mariana.budu@istanbul.edu.tr

Ukrainian Language and Literature

Dr. Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK
<https://orcid.org/0000-0001-5941-672X>
Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi University (Ukraine)
l_shytyk@ukr.net

ÇEVİRİ BİLİMİ

German Translation and Interpreting

Dr. Filiz ŞAN
<https://orcid.org/0000-0003-2158-3818>
Sakarya University (Turkey)
fsan@sakarya.edu.tr

Arabic Translation and Interpreting

Dr. Ahmed ALDYAB
<https://orcid.org/0000-0002-9497-9197>
Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
ahmad.adyab@gmail.com

Chinese Translation and Interpreting

Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0001-8186-8116>
Selçuk University (Turkey)
nuray.pamukozturk@selcuk.edu.tr

French Translation and Interpreting

Dr. Osman COŞKUN
<https://orcid.org/0000-0002-6803-3189>
Marmara University (Turkey)
osman.coskun@marmara.edu.tr

English Translation and Interpreting

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
Kırklareli University (Turkey)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Russian Translation and Interpreting

Dr. Jale COŞKUN
<https://orcid.org/0000-0003-2013-1190>
İstanbul Aydın University (Turkey)
jalezaman@aydin.edu.tr

EDITORIAL BOARD

Dr. Ksenija AYKUT
<https://orcid.org/0000-0001-9775-0024>
Belgrade University (Serbia)
ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs

Dr. Miyryam SALİM-AHMED
<https://orcid.org/0000-0001-9654-2629>
Shumen University (Bulgaria)
meryemslm@abv.bg

Dr. Beytullah BEKAR
<https://orcid.org/0000-0002-8372-1190>
Kırklareli University (Turkey)
beytullahbekar@gmail.com

Dr. Fatemeh ARZJANI
<https://orcid.org/0000-0002-8946-7410>
Tahran University (Iran)
arzjanif@gmail.com

Dr. Gulmira KARİMOVA
<https://orcid.org/0000-0001-7711-4151>
Abai Kazakh National Pedogogical University (Kazakhstan)
karimova_g77@mail.ru

Dr. Fatma TEKİN
<https://orcid.org/0000-0002-2471-6711>
Ege University (Turkey)
ftekin3835@gmail.com

Dr. Guntars DREIJERS
<https://orcid.org/0000-0003-3511-2670>
Ventspils University of Applied Sciences (Latvia)
guntarsd@venta.lv

Dr. Lindita Xhanari Latifi
<https://orcid.org/0000-0003-2503-1711>
Tirana University (Albania)
linditalatifi@unyt.edu.al

Dr. Meqsud SELİM
<https://orcid.org/0000-0002-1600-1716>
Northwest University for Nationalities (China)
meqsudselim@hotmail.com

Dr. Tarık DURAN
[0000-0002-9084-5714](https://orcid.org/0000-0002-9084-5714)
Belgrade University (Serbia)
tarik.duran@fil.bg.ac.rs

Dr. Iryna DRYGA
<https://orcid.org/0000-0002-1885-8000>
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)
idriga@gmail.com

Dr. Linda TORRESIN
<https://orcid.org/0000-0002-8723-2802>
Università degli Studi di Padova (Italy)
linda.torresin@gmail.com

Dr. Rachael RUEGG
<https://orcid.org/0000-0003-2437-3007>
Victoria University of Wellington (New Zealand)
rachaelruegg@gmail.com

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
<https://orcid.org/0000-0003-2750-3217>
Kırklareli University (Turkey)
sevda.pekcoskun@gmail.com

Dr. Vasiliki MAVRIDOU
<https://orcid.org/0000-0001-6113-9645>
Democritus University (Greece)
vmavrido@bscc.duth.gr

Dr. Faruk ÖZTÜRK
<https://orcid.org/0000-0002-9137-8687>
Kilis 7 Aralık Üniversitesi
turkceogretimi@gmail.com

Surena ZANJANI

<https://orcid.org/0000-0001-5240-1832>
Samarkand State University (Uzbekistan)
kymya6099@yahoo.com

REVIEWS AND INDEX EDITORS

English

Research Asst. Serpil YAVUZ ÖZKAYA
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-4906-3179>
serpilyavuztr@gmail.com

Turkish

Research Asst. Soner TOKTAR
Kırklareli University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8435-4233>
so_near91@hotmail.com

Dizin

Research Asst. Feyza Yağmur YEĞİN
İstanbul Medeniyet University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6803-6614>
fyzyagmur@gmail.com

FOREIGN REPRESENTATORS

Dr. Amjad ALSYOUF (Jordan)
<https://orcid.org/0000-0001-8490-0433>
amjad.alsyouf@bau.edu.jo

Dr. Elena M. METEVA-ROUSSEVA (Bulgaria)
<https://orcid.org/0000-0002-4776-4070>
emeteva@gmail.com

Dr. Lindita Khanari Latifi (Albania)
<https://orcid.org/0000-0003-2503-1711>
linditalatifi@unyt.edu.al

Dr. Sandrine PERALDI (France)
<https://orcid.org/0000-0003-1714-8194>
s.peraldi@isit-paris.fr

Dr. Tarik DURAN (Serbia)
<https://orcid.org/0000-0002-9084-5714>
tarik.duran@fil.bg.ac.rs

Dr. Gulmira KARİMOVA (Kazakhstan)
<https://orcid.org/0000-0001-7711-4151>
karimova_g77@mail.ru

Dr. Hazim Burhan ALNAJJAR (Iraq)
<https://orcid.org/0000-0003-3884-5642>
hazim_alnajjar@yahoo.com

Dr. Reza Hosseini BAGHANAM (Iran)
<https://orcid.org/0000-0001-7021-8425>
rbaganam@gmail.com

Dr. Rachael RUEGG (New Zealand)
<https://orcid.org/0000-0003-2437-3007>
rachaelruegg@gmail.com

Dr. Ahmet YIKIK (Cyprus)
<https://orcid.org/0000-0002-5796-7058>
yikik.ahmet@ucy.ac.cy

Surena ZANJANI
<https://orcid.org/0000-0001-5240-1832>
Samarkand State University (Uzbekistan)
kymya6099@yahoo.com

Dr. Vasiliki MAVRIDOU
<https://orcid.org/0000-0001-6113-9645>
Democritus University (Greece)
vmavrido@bscc.duth.gr

Dr. Guntars DREIJERS
<https://orcid.org/0000-0003-3511-2670>
Ventspils University of Applied Sciences (Latvia)
guntarsd@venta.lv

Dr. Linda TORRESIN
<https://orcid.org/0000-0002-8723-2802>
Università degli Studi di Padova (Italy)
linda.torresin@gmail.com

ADVISORY BOARD

Dr. Hanifi VURAL
Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-3082-1005>
hvural@fsm.edu.tr

Dr. Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-6273-5342>
<mailto:hkirlangic@gmail.com>

Dr. Ksenija AYKUT
Belgrade University (Serbia)
<https://orcid.org/0000-0001-9775-0024>
ksenija.aykut@fil.bg.ac.rs

Dr. Marek STACHOWSKI
Krakow Jagellon University (Poland)
<https://orcid.org/0000-0002-0667-8862>
stachowski.marek@gmail.com

Dr. Mehmet NARLI
Balıkesir University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0003-4282-6057>
mnarli@balikesir.edu.tr

Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Marmara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0002-9959-3306>
mskacalin@gmail.com

Dr. Oktay AHMED
Üsküp Kiril-Metodi University (Macedonia)
<https://orcid.org/0000-0001-5750-1541>
oktayahmed@gmail.com

Dr. Ömer ZÜLFE
Marmara University (Turkey)
<https://orcid.org/0000-0001-8932-9299>
omerzulfe@gmail.com

Dr. Vügar SULTANZADE
Eastern Mediterranean University (TRNC)
<https://orcid.org/0000-0003-3587-9281>
vugar.sultanzade@emu.edu.tr

Dr. Reza Hosseini BAGHANAM
Tebriř Azad İslam University (Iran)
<https://orcid.org/0000-0001-7021-8425>
rbaganam@gmail.com

Dr. Paolo E. BALBONI
Ca' Foscari University (Italy)
<https://orcid.org/0000-0002-7999-2924>
balboni@unive.it

DİZİNLER / INDEX

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

İÇİNDEKİLER / CONTENTS.....	XV
EDİTÖRDEN	XVI
EDITOR’S NOTE	XVII
1. <i>Türkçe Sözlük</i> ’te “Tanıksız Tanıklama” Yöntemi	1
“Testimony Without Witnesses” Method in Turkish Dictionary	2
2. Postmodern Bir Polisiye Parodisi: Jean Echenoz’un <i>Göl</i> Romanı	20
A Postmodern Detective Parody: Jean Echenoz’s <i>Lake</i> Novel	21
3. Mine Söğüt’ün Başkalarının Tanrısı Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi	34
An Analysis of Mine Söğüt’s Novel <i>Başkalarının Tanrısı</i> (The God of Others) in the Context of Feminist Criticism	35
4. Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Akran Zorbalığı Yansımaları	55
Reflections of Peer Bullying in Children’s Literature Works.....	56
5. Abdülhak Şinasi Hisar’ın “Geçmiş Zaman Köşkleri” Adlı Eserinde Şehir ve Toplumsal Yaşam.....	74
City and Social Life in Abdülhak Şinasi Hisar’s ‘Past Time Mansions’	75
6. Gazap Tanrı’nın mı Toplumun mu?: Gönül Çatalcalı’nın <i>Eşiktekiler</i> ve Elif Şafak’ın <i>Mahrem</i> Romanlarında Engellilik.....	85
Wrath of God or Society?: Disability in Gönül Çatalcalı’s <i>Eşiktekiler</i> and Elif Şafak’s <i>Mahrem</i>	86
7. Manisa Ağızları Üzerine Hazırlanan Çalışmalara Dair Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi	96
An Annotated Bibliography of Studies on Manisa Dialects.....	97
8. An Analysis of Cultural Content in an English Textbook Series	122
Bir İngilizce Ders Kitabı Serisindeki Kültürel İçeriklerin Analizi	123
9. Evaluating the Effectiveness of a Comprehension-Based Language Teaching: A Large-Scale Pretest-Posttest Study.....	140
Anlama Temelli Dil Öğretiminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi: Geniş Ölçekli Bir Ön Test-Son Test Çalışması	141
10. Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler	156
In the Context of The Phenomenon of Alienation in Contemporary Painting City-Window Image and Examples from Artists	157
11. “Campos de Soria”: Una Mirada Histórico-Social en La Poesía de Antonio Machado.....	172
“Campos de Soria”: A Historical-Social Perspective in the Poetry of Antonio Machado	173
“Campos de Soria”: Antonio Machado’nun Şiirinde Tarihsel-Toplumsal Bir Bakış	174
XX. Nahiv Hatalarının Analizinin Arapça Fusha Dilinin Öğrenimi ve Öğretimine Etkisi ve Bunların Çözüm Yöntemleri	186

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nin **47. Sayısı** yazarlarımızın, hakemlerimizin, yayın kurulumuzun ve süreçte yer alan değerli araştırmacıların üstün gayretleriyle siz okurlarımızın istifadesine sunulmuştur.

Dergimiz sınır tanımaksızın dünya dilleri ve edebiyatları, folkloru, dil eğitimi, çeviri bilimi üzerine yazılmış her akademik makaleyi hakem sürecinde kabul gördükten sonra yayımlar.

Dergimizin bir sayısında bir yazarın ancak tek yazarlı bir makalesinin yayımlanabildiğini ve dergimize makale göndermek isteyen araştırmacıların üye olması gerektiğini de hatırlatmak isteriz. Üyelerimizin de eksik bilgilerini tamamlamalarını, mevcut bilgilerini güncellemelerini istirham ederiz.

RumeliDE 2025.47 (Ağustos/August) sayısının yayımlanmasında emeği olan herkese, özellikle de yazarlarımıza ve hakemlerimize teşekkür ederiz, dergide yer alan yazıların faydalı olmasını dileriz.

Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

***RumeliDE* Yayın Editörleri**

EDITOR'S NOTE

Dear readers,

The 47th issue of ***RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*** is presented to you, our readers, with the outstanding efforts of our authors, referees, editorial board and valuable researchers involved in the process.

Our journal publishes all academic articles on world languages and literatures, folklore, language education, translation science without any borders after they are accepted in the referee process.

We would like to remind you that only one single-authored article by one author can be published in an issue of our journal and that researchers who want to submit articles to our journal must be a member. We kindly request our members to complete their missing information and update their existing information.

We would like to thank everyone who contributed to the publication of **RumeliDE 2025.47 (Ağustos/August)**, especially our authors and referees, and we hope that the articles in the journal will be useful.

We wish you success and happiness.

***RumeliDE* General Editors**

1. Türkçe Sözlük'te "Tanıksız Tanıklama" Yöntemi¹**Kadir YILMAZ²****APA:** Yılmaz, K. (2025). Türkçe Sözlük'te "Tanıksız Tanıklama" Yöntemi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 1-19. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15845720>**Öz**

Sözlük, kabaca "bir dilin söz varlığını çeşitli yönlerden ortaya koyan kaynak eser" olarak tanımlanabilir. En yaygın sözlük türlerinden biri olan genel sözlüklerde, dilin söz varlığını belirlerken çoğunlukla edebî metinlerden yararlanılmaktadır. Metin alıntıları için sözlükçülükte "tanık, örnek, müşahit, misal" terimleri kullanılmakta, bu usulde hazırlanmış sözlüklere ise "tanıklı, müşahitli, örnekli, misalli" sözlükler denmektedir. Sözlükçülükte temel olarak metinlere ve konuşma diline bağlı olmak üzere iki farklı tanıklama yöntemi kullanılmaktadır. Tespit edilen söz varlığının her bir anlamının örnek metinlerle ve bağlamlarla somutlaştırılması sözlüğün bilimselliğini artırmakla birlikte kullanıcının zihninde anlamın belirgin hâle gelmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*'ünün 2023 tarihinde yayımlanan son baskısında yer alan çok anlamlı *almak*, *arka*, *göz*, *düz*, *iyi*, *kırmak*, *kötü*, *öldürmek*, *saymak* ve *vermek* madde başları incelenerek bu madde başlarının her bir anlamına ait tanık gösterilme durumu, tanıkların niteliği ve niceliği değerlendirilmiş, tanıkların yapısı ele alınmış, örneklem üzerinden elde edilen veriler ışığında *Türkçe Sözlük*'te tanıkların genellikle yazı dilinden ziyade konuşma diline dayandığı tespit edilmiş, ele alınan maddelere ait sayısal veriler sunulmuştur. Özellikle masabaşı yazılan "tanıksız tanıklar" tespit edilip bu tanıklama yöntemi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* ve *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* gibi başka genel sözlüklerin tanıklama yöntemleriyle karşılaştırılmış, yöntemin sorunları tespit edilerek bu sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Sözlükçülük, tanıklama, tanıksız tanıklama

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %20
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 27.05.2025-**Kabul Tarihi:** 09.07.2025-**Yayın Tarihi:** 10.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15845720>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
- ² Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature (Sivas, Türkiye) **eposta:** kadiryilmazsfl@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-5154-8322> **ROR ID:** <https://ror.org/04f81fm77>, **ISNI:** 0000 0001 2259 4311 **Crossref Funder ID:** 501100002966

“Testimony Without Witnesses” Method in Turkish Dictionary³

Abstract

A dictionary can be roughly defined as “a reference work that presents the vocabulary of a language from various perspectives.” One of the most common types of dictionaries is the general dictionary, which primarily uses literary texts to determine the vocabulary of a language. In lexicography, terms such as “witness,” “example,” “attestation,” and “illustration” are used for text quotations, and dictionaries prepared using this method are referred to as “witnessed,” “attested,” or “illustrated” dictionaries. In lexicography, there are two main types of attestation methods: those based on written texts and those based on spoken language. Providing example texts and contexts for each meaning of the identified vocabulary items not only increases the scientific validity of a dictionary but also plays a significant role in clarifying meanings in the user’s mind. In this study, the headwords *almak* (to take), *arka* (back), *göz* (eye), *düz* (flat), *iyi* (good), *kırmak* (to break), *kötü* (bad), *öldürmek* (to kill), *saymak* (to count), and *vermek* (to give), which are polysemous and included in the latest 2023 edition of the *Türkçe Sözlük* published by the Turkish Language Association, are examined. The study evaluates the presence, quality, and quantity of attestations for each meaning of these headwords, analyzes the structure of the attestations, and reveals that the examples in the *Türkçe Sözlük* are generally based on spoken language rather than written language. Numerical data related to the examined headwords are also presented. Particularly, desk-generated “unwitnessed witnesses” are identified and compared with the attestation methods of other general dictionaries such as *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* and *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Problems with the attestation method are identified, and possible solutions are proposed.

Keywords: Lexicography, witnessing, witnessless witnessing.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %20
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 27.05.2025-**Acceptance Date:** 09.07.2025-**Publication Date:** 10.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15845720>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Eski Yunanca *lekseis*, İngilizce *dictionary*, Almanca *lexikon* veya *wörterbuch*, Fransızca *dictionnaire*, Arapça *kamus*, Farsça *fehrehng* teriminin Türkçe karşılığı olan *sözlük*; çok çeşitli ve kapsamlı tanımları olmakla birlikte kabaca bir tarifle bir dilin söz varlığını ortaya koymak için hazırlanmış çalışmalardır. Sözlük için Türkiye'de 1930 öncesinde *lûgat*, *kamus*, *nuhbe*, *ferheng*, *nisab*, *nazım*, *manzume* terimleri kullanılmış; Celal Sahir'in önerisiyle *sözlük* terimi kullanılmaya başlanmıştır (Eminoğlu, 2010, s. 3). Eminoğlu'na göre (2010, s. 3) sözlükler dilin söz varlığını içine alma, dilin yapısı ve işleyişi hakkında bilgi verme, toplumun eğitim ve bilgi düzeyini ortaya koyma, diğer dil ve toplumlarla kurulmuş ilişkileri gösterme gibi işlevleriyle bilimsel araştırmaların temelini oluşturan ve ilk başvurulacak bilgi kaynağıdır. İncelediğimiz sözlüklerde sözlük maddesinin tanımı şöyle verilmektedir:

Türkçe Sözlük (TDK, 2023, s. 3021): Bir dilin bütün zamanlarda veya belli bir çağda kullanılmış kelimelerini, kelime gruplarını deyim ve atasözlerini genellikle alfabe sırasına göre alarak kelimenin türünü, okunuşunu, yabancı kökenliyse hangi dilden geldiğini, kullanım alanlarını gösterip tanımlarını yapan, varsa başka dillerdeki karşılıklarını veya Türkçe karşılıklarını veren, örnek cümlelerle destekleyen eser; *kamus*, *lûgat*.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lûgatı) (Ayverdi, 2010, s. 1127-1128): Bir dilin kelimelerinin bütünü veya belli bir kısmını, deyimlerini alfabe sırasına, bâzan da konu veya kavramlarına göre anlamlandıran, açıklayan veya başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, *lûgat*.

Doğan Büyük Türkçe Sözlük (Doğan, 2020, s. 2100): Bir dile, ilim dalına veya konuya âit kelimelerin tamamının veya bir kısmının tarifleriyle birlikte, ekseriya abece sırasına göre toplandığı kitap, *lûgat*, *lûgatname*, *kamûs*, *leksikon*.

Ötüken Türkçe Sözlük (Çağbayır, 2007, s. 4329): Bir dilin kelimelerini alfabe sırasına göre toplayan ve bunları tür, köken, tanım ve kullanışları ile ilgili bilgileri veren öğretici kitap, *lûgat*.

Dilbilim Terimleri Sözlüğü (TDK, 1949): Bir dilin eski ve yeni bütün sözlerini veya belli bir çağdaki kelimelerini belli bir sıra ile alarak onları anlam, türetim, karşılıklı ilgi ve daha bu gibi türlü bakımlardan birine veya birkaçına göre açıklayan kitap.

Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü (Hatiboğlu, 1972): Bir dilin sözcüklerini alfabe sırasıyla açıklayan kitap.

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü (Vardar, 2007, s. 183): Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eşanlamlıları vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt.

Gramer Terimleri Sözlüğü (Korkmaz, 2007, s. 199): Bir dildeki kelimeleri esas alarak, onların temel anlamlarını, kazandıkları yan anlamlar ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını, deyimlerini gösteren ve o dilin bütün söz varlığını içine alan kitap. Sözlükler genellikle alfabe sırasına göre düzenlenir. Ancak, kavram alanlarına ve çeşitli konulara göre düzenlenen sözlük türleri de vardır: Türkçe Sözlük, Osmanlıcadan Türkçeye Sözlük, Deyimler Sözlüğü, Mecazlar Sözlüğü, Köken Bilgisi Sözlüğü vb.

Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü (Karaağaç, 2018, s. 760): Bir dilin bütününe veya o dilin bir bölümünün

sözlerini içeren esere sözlük denir.

Karşılaştırmalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü (Topaloğlu, 2019, s. 119): Bir dilin veya bir dilin bir bölümünün eski dönemlerden beri veya belirli bir zamanda kullanılmış kelime ve deyimlerini genellikle alfabe sırasına, bazan da konu yahut kavram alanlarına göre ele alarak aynı dille tanımlarını yapan, örnek vererek açıklayan ya da başka bir dildeki karşılıklarını yazan kitap.

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere sözlüklerin amacı, çeşitliliği, işlevselliği, hazırlanış metotları vs. dikkate alındığında sözlük teriminin dört başı mamur bir tanımını yapmak pek de mümkün değildir. Bu sebeple Kaynak’a göre (2021, s. 80) “Sözlük nedir?” sorusuna temkinli yaklaşmak gerekir.

Sözlük Bilimi Nedir?

İngilizce *lexicography*, Almanca *lexikografie*, Fransızca *lexicographie*, Arapça *ilmü’l-lüga* veya *ilmü’l-mu’cemât* terimlerinin Türkçedeki karşılığı *sözlükbilim*, *sözlük bilimi* veya *sözlükçülük* olarak bilinmektedir. Sözlük bilimi; sözlük hazırlama ilke ve yöntemlerini bilimsel bir çerçevede ele alan, dil biliminin bir alt dalı olarak bilinmekle birlikte bazı araştırmacılar (Vardar, 2007, s. 184; Yılmaz, 2009, s. 48) sözlük bilimini müstakil bir bilim dalı olarak kabul etmektedir.

Türkçe Sözlük’te (TDK, 2023, s. 3022) *sözlük bilimi* için *sözlükçülük* terimi tercih edilmiş ve bu terim “Bir dilin veya karşılıklı olarak daha fazla dilin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymak üzere yöntemleri araştırma; sözlük hazırlama, yazma ilkelerini, kurallarını geliştirme ve uygulama alanına çıkarma işi; sözlük bilgisi, lügatçilik, leksikografi.” olarak tanımlanmıştır.

Uysal’a göre (2018a, s. 39) *sözlük bilimi* daha önce yazılmış sözlükleri çeşitli yönlerden inceleyip sınıflandırmak, hazırlanacak yeni sözlüklerin uyacağı kural ve yöntemleri belirleyip geliştirmek, sözlük yazımının kuramsal sorunları üzerine eğilmek, bu disiplinin ilgilendiği başlıca konulardır. Nitelikli bir sözlük vücuda getirmek isteyen sözlük yazarı, sözlüğünü hazırlarken sözlük biliminin belirlediği yolları izlemek ve onun kurallarına uymak durumundadır. Boz’a göre (2011, s. 221) Batı’da yepyeni bir çalışma alanı olan sözlük eleştirisi bizde maalesef istenilen düzeyde değildir. Boz, bu durumu sözlük eleştirisinde bilimsel bir metodumuzun olmayışına ve duygusallığı bilimselliğe tercih edişimize bağlamakta; bu işin bilimsel ölçütlerinin olduğuna ve giderek bir uzmanlık alanına dönüştüğünün kabul edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Sözlüklerin hazırlanmasında karşılaşılan sorunları ele alan Boz (2011, s. 212-226), bu sorunları “yöntem, amaç ve hedef kitle, madde başlarının belirlenmesi, madde başlarının sıralanması, madde başlarının tanımlanması, örnek cümlelerin belirlenmesi” sorunlarıyla birlikte “Diğer Sorunlar” başlığı altında “uzman sorunu, ekip sorunu, sözlük eleştirisi sorunu, sözlük kullanıcısı sorunu, mükemmel sözlük hazırlama sorunu ve temel sözlük hazırlama sorunu” olarak sıralamaktadır. Bu sorunlardan her biri sözlükçülük için hayati öneme sahip olmakla birlikte bunlardan en önemlisi “tanıklama” sorunudur. Çünkü Wittgenstein (2014) ve Hofmann’ın (1993) kelimelerin anlamının olmadığı, kullanımlarının olduğu ve kelimelerin anlamını ancak kullanımla kazandığı düşüncesinden hareketle, sözlüklerin bağlamla anlama kavuştuğunu söylememiz mümkündür. Dilde anlamın kaynağı bağlamdır (Çetin vd., 2011, s. 1370). Bu sebeptir ki bağlam olmadan anlamdan söz etmek, anlamın sınırlarını belirlemek çok doğru olmayacaktır. Sözlüklerin madde anlamını tanıklardan hareketle belirlemesi ve mutlaka her maddenin tanıklı olması sözlük bilimi ilkeleri açısından son derece önemlidir.

Türkçe Sözlük’te bağlam “Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz

konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünü; kontekst." olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023, s. 361). Tanımların bağlamlarını örneklediren sözlükler için *tanıklı/tanıklarıyla, örnekli/örnekleriyle, müşahitli, misalli* sıfatları kullanılmaktadır. Dil biliminin alt dallarından olan sözlükçülükte tanıklama, sözlükteki sözlük birimlerinin verilen anlamlarını delillendiren ve bu anlamların hangi bağlamlarda kullanıldıklarını ispatlayan izin belgeleri olarak değerlendirilebilir. Sözlüklerdeki tanıklar, kelimelerin tespit edilen anlamlarının bir tür pasaportu niteliğindedir.

Sinclair (1987) sözlüğün örnekler üzerinde yapılan yorumlardan ibaret olduğunu belirterek sözlüklerde tanıklamanın önemine vurgu yapmıştır. Uysal (2018a, s. 39), tanıklamayı "Bir sözlük biriminin anlam ve kullanımına açıklık getirmek için onu bir cümle veya şiirle örneklendirme." olarak tanımlar ve bu tanımın *Türkçe Sözlük'e* alınması önerisinde bulunur. Baskın'a göre (2016, s. 77) *Güncel Türkçe Sözlük*'ün kullanıcı dostu olabilmesi için tüm maddelerinin örneklendirilmesi gerekmektedir. Binyazar (1983, s. 63) tanık cümlelerin insanlık değerlerini kapsayıcı ve ulusallık özellikleri bakımından dil yetkinliğine sahip güzel metinlerden seçilmesi gerektiğini belirtir. Aksan (2007, s. 84) ise bir dilin söz varlığını hazırlamak için yazılı ürünlerin taranıp fişlenmesi gerektiğini dile getirir. Atkins ve Rundell (2008, s. 458-461), sözlüklere alınacak örneklerin anlaşılır, bilgilendirici, doğal ve tipik olması gerektiğini belirtir.

Sözlüklerde genellikle iki farklı tanıklama yöntemi kullanılmaktadır. Bunlardan ilki ve doğru olanı bir yazılı metinden ilgili cümlelerin/bölümün alınması iken diğeri, anlama uygun masabaşı cümle veya ifade yazmaktır.⁴ Bu çalışmada masabaşı yazılan örnekler için "tanıksız tanık" terimi kullanılacaktır. "Tanıksız" ifadesi, sözlük maddesi için yazılan örneğin kime ait olduğu bilinmediği için, "tanık" ifadesi ise verilen örneğin, maddenin anlamı için tanık gösterilmesi sebebiyle uygun görülmüştür. Tanıksız tanıklama, bir sözlük anlamının gerçek bir tanığa dayandırılmadan, yazılı metinlerden alınmış bir örnek kullanılmadan tanıklanmasıdır.

Argunşah'a göre (2019, s. 11) sözlüklerde verilen anlamların daha iyi anlaşılması için kelimenin mutlaka örnek cümle/cümlelerle tanıklanması gerekmektedir. Türkiye Türkçesinin böyle bir derlem sözlüğü (corpus) henüz hazırlanmadığı için *Türkçe Sözlük*'te edebî metinlerle tanıklanamayan tanımlar için, Argunşah'ın masabaşı yazılan tanıklar dediği, "tanıksız tanıklar"ı kullanma yolu tercih edilmiştir. Tanıklama konusunu TDK (=Türk Dil Kurumu) *Türkçe Sözlük*, MEB (=Millî Eğitim Bakanlığı) *Örnekleriyle Türkçe Sözlük* ve *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* bağlamında ele alan Argunşah, bir dilin söz varlığının tamamının edebî eserlerde tanıklanmasının mümkün olmadığını söyler (2029, s. 11). Öte yandan bir sözlük, dilde kullanılan söz varlığını tespit etmek için hazırlanıyorsa tanık olmadan söz varlığının tespit edilmesi, sözlükçülük geleneği ve bilimsellik ölçütleriyle örtüşmemektedir. Sözlük maddesi yazmak ve o maddenin anlam sınırlarını belirlemek ancak tanık mahiyetindeki kullanımlar marifetiyle mümkün olacaktır. Bu durumda genel sözlükler için yapılması gereken ya her maddeye metinlerden tanık bulmak ya da tanık bulunamayanlara masa başı tanıklar yazmak olacaktır. Bu iki çözüm yolu, genel sözlüklere eklenen tanıklar yazı dilinden mi, konuşma dilinden mi yoksa her ikisinden de mi olmalı sorusunu beraberinde getirmektedir.

⁴ Batı sözlükçülüğünde tanıklar genellikle yazılı metinlere dayanır. Yaklaşık iki asırlık bir sözlük olan *Merriam-Webster*'de (MW, 2025) her anlam için internet kaynaklı onlarca örnek cümleye yer verilmekte, örneklerin her biri için kaynak gösterilmektedir. *Oxford English Dictionary* (OED, 2025) tanıkları geleneksel olarak yalnızca yazı dilinden almıştır. Ancak zamanla bu durum kısmen esnetilmiştir. Özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte yazıya aktarılmış konuşma dili verilerinden de yararlanılarak tarihsel bağlamla birlikte *Oxford English Dictionary* için devasa bir veri tabanı kullanılmaktadır. İslamiyet'le birlikte başlayan Arap sözlükçülüğünde ise özellikle Kur'an, hadis ve dili bozulmamış Arapların söylemiş oldukları şiir ve nesirler tanık olarak kullanılmıştır (Aslan, 1997, s. 353).

Genel Sözlükler Yazı Dilini mi Esas Alır?

Sözlükçülükte sözlük hazırlanırken esas alınan ilkelerin sözlüğün başında verilmesi hemen her sözlüğün hatta sözlükçelerin olmazsa olmazlarından. *Kamus-ı Türkî*'de “İfâde-i Merâm” (Şemsettin Sami, 2015, s. 9) olarak yer alan bu bölüm TDK *Türkçe Sözlük*'te “Türkçe Sözlük'ün Kullanımıyla İlgili Esaslar” (TDK, 2023, s. XIII), Doğan *Büyük Türkçe Sözlük*'te “Açıklamalar” (2020, s. IX), Ötüken *Türkçe Sözlük*'te “Sözlükten Yararlanma” (2007, s. 15), Öz *Türkçe Sözlük*'te ise “Açıklamalar” (Püsküllüoğlu, 2002, s. 25) başlıklarıyla verilmiştir.

TDK *Türkçe Sözlük*'te “Türkçe Sözlük'ün Kullanımıyla İlgili Açıklamalar” başlığı altında 8. maddede şu açıklama yer almaktadır (TDK, 2023, s. XV):

“Sözlerin cümle içindeki kullanımlarını göstermek ve anlamlarına açıklık getirmek için ölçünlü dille yazılan metinlerden seçme örnek cümleler, tırnak içinde ve eğik yazıyla dizilerek verilmiştir. Herhangi bir örnek cümle, içindeki sözlerin zenginliği, kullanım güzelliği veya çarpıcılığından dolayı birden fazla madde için de örnek olarak gösterilebilir.”

1998 tarihli dokuzuncu baskıda (TDK, 1998, s. I) yer verilmeye başlanan ve 2023 tarihli son baskıda da yer bulan bu ifadeden *Türkçe Sözlük*'ün tanıklama kurallarıyla ve seçilen örneklerle ilgili şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1. Cümle niteliğindedir.
2. Sadece yazı dilinden seçilmiştir.
3. Eğik ve tırnak içinde verilmiştir.

Türkçe Sözlük'ün tanıklarının yukarıda bahsi geçen bölümdeki ifadeye uygun olup olmadığına baktığımızda üç kuralın da şu sebeplerle dışına çıkıldığı görülmektedir:

1. Bazı örnekler cümle niteliğinde değildir.
2. Örnekler sadece yazı dilinden değil, konuşma dilinden de alınmıştır.
3. Yazı dilinden alınan örnekler eğik ve tırnak içinde verilirken masabaşı örnekler eğik verilmiş fakat tırnak içine alınmamıştır.

Doğan Büyük Türkçe Sözlük'te (2020, s. I) tanıklarla ilgili “Kelimelerin mânalarını açıklayıcı örnek cümleler hemen tariflerinin bitiminde italik harflerle verilmiştir.” açıklaması, Öz *Türkçe Sözlük*'te (Püsküllüoğlu, 2002, s. 25) “Tanıklar en yaşlısından en gencine değin pek çok Türk yazarının yazıları taranarak seçilmiştir.” ifadesi yer almaktadır. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*'te ise (MEB, 1995, s. IX) yazarlardan, dil ustalarından dört yüze yakın eser taranarak örnek cümle yazıldığı ifade edilmektedir. *Ötüken Türkçe Sözlük* tanıksız olduğu için sözlükte tanıklar ve tanıklamayla ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Tanım ve tanıklama birbirinin tamamlayıcısıdır (Uysal, 2018b, s. 11). Bir sözlük biriminin anlam katmanlarını ancak tanıklar aracılığıyla somutlaştırmak mümkündür. Jackson'a göre de (2016, s. 41) tanıklama, bir sınırlandırma işidir. Gözaydın (2018, s. 64) *Türkçe Sözlük*'ü zenginleştirmede en sağlıklı ve doğru yolun eserlerin bizzat okunarak anlamlarına göre maddelerin örnekleriyle verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İkinci ise (2024, s. 99) *Türkçe Sözlük*'teki bazı tanıksız maddelere tanık önerileri sunduğu çalışmada tanıklamanın, kültürel aktarımı ve öğrenmeyi desteklemenin yanı sıra sözlük kullanıcılarının edebiyat ve sanatla buluşmasını sağladığına vurgu yapmaktadır. Tanıklama, sözlükte verilen anlamın yalnızca teknik açıdan ispatı değil; aynı zamanda dil ve kültür açısından bir temsil

aracıdır.

Bulgular

Türk Dil Kurumunun 2023 tarihli *Türkçe Sözlük*'ü 82.135 madde başı, 18.133 madde içi olmak üzere söz, terim, deyim ve anlamdan oluşan 132.334 söz varlığına sahiptir. Sözlükte 45.372 örnek cümle bulunmakta, sözlük metni ise 1.756.396 sözden oluşmaktadır (TDK, 2023, s. XI). *Türkçe Sözlük*'te nasıl bir tanıklama metodu kullanıldığına ve tanıkların nasıl ve hangi kaynaklardan alındığı ile ilgili fikir edinmek ve bazı çıkarımlarda bulunmak için dilde sık kullanılan bazı madde başlarından oluşan örneklemin incelenmesi doğru olacaktır.

Türkçe Sözlük'te almak maddesi

1. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak: "Sağ elinin çevik bir hareketiyle başındaki tülbendi çekip aldı." - Necati Cumalı. 2. satın almak. 3. Bir yeri ele geçirmek: "Fakat aldıkları yerlerin ahalisini Türkleştiremediklerinden bu büyüklük onların zayıf düşmelerine sebep olmuş." - Ömer Seyfettin. 4. Bir şeyi veya kimseyi bulunduğu yerden ayırmak: Çocuğu okuldan aldı. 5. Birlikte götürmek. 6. İçine sığmak: Bu kavanoz iki kilo bal alır. Bu salon bin kişi alır. 7. Kabul etmek; ahzetmek. 8. Bir şey kendine ulaştırılmak, iletilmek: Mektup almak. Haber almak. 9. İçeri girmek veya sızmak: Gemi su alıyor. Fotoğraf makinesi ışık almış, film yanmış. 10. Erkek, birisiyle evlenmek: "O sırada aldığı kadının babasının birçok yardımını görmüştü." - Memduh Şevket Esendal. 11. Sürükleyip götürmek: Öküzü sel aldı, harmanı yel aldı. 12. Bir şeyi kazanmak, elde etmek. 13. Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak: Ceza almak. 14. kaplamak: Burayı kötü bir koku aldı, durulamaz hâle geldi. 15. kısaltmak: Ceketin boyundan almak. 16. yolmak: Kaş almak. 17. ... ile temizlemek: Karyolanın altını süpürge ile al. 18. İçeri girmesini sağlamak: "Sevdiği delikanlıyı gece evine almış." - Necati Cumalı. 19. Tat veya koku duymak: "Lena çoktan yemeği pişirmiş, ortalığı, insanı acıktıran bir koku almıştı." - Yaşar Kemal. 20. Yol gitmek, mesafe katetmek: O yolu bir saatte alırsınız. 21. Bir şey çalmak: Cebimden saatimi almışlar. 22. Vücuttaki hasta bir organı ameliyatla çıkarmak: Dalağını aldılar. 23. Motor çalışması için gerekli olan elektrik veya yakıttan yararlanır duruma gelmek: "Savcı yardımcısı gaza bastı, motor almadı. Bir daha bastı, yine almadı." - Haldun Taner. 24. Göreve, işe başlatmak: Yeni bir kapıcı aldı. 25. Görevden, işten çekmek. 26. başlamak: "Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur" - Halk türküsü. 27. İçecek veya yiyecekten bir parça içmek veya yemek: Tadına bakmak için bir yudum aldım. 28. Kazanç sağlamak: Bir pantolondan beş yüz lira alıyorlar. 29. Etkisini azaltmak: İçine biraz su koy, tuzunu alr. 30. Yer değiştirmek (TDK, 2023, s. 157).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2	*			
3		*		
4			*	
5	*		*	
6			**	
7	*			
8				**
9			**	
10		*		

11			*	
12	*			
13				*
14			*	
15				*
16				*
17			*	
18		*		
19		*		
20			*	
21			*	
22			*	
23		*		
24			*	
25	*			
26			*	
27			*	
28			*	
29			*	
30	*			
Toplam	6	6	14	4

Tablo 1. Türkçe Sözlük'te almak Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te almak maddesinin 30 farklı anlamından 6'sına tanık verilmemiş, 24'üne tanık verilmiştir. 6 metin tanığından 2'si Necati Cumalı, diğerleri Ömer Seyfettin, Memduh Şevket Esendal, Yaşar Kemal ve Haldun Taner'den alınmıştır. 18 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 14'ü cümle, 4'ü ise söz öbeği niteliğindedir. Cümle tanıklarından 2'si, söz öbeği tanıklarındansa 1'i iki örneklidir.

Türkçe Sözlük'te arka maddesi

1. Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı; ense, ön karşıtı: “*Evin arkasında dekorlar boyarlardı.*” – Adalet Ağaoğlu. 2. Bir şeyin sırt durumunda olan yüzeyi: “*Genç kadının arkası dönük olduğu için yüzünü görememektedir.*” – Orhan Kemal. 3. Geri kalan bölüm: “*Hikâyenin arkası daha acıklı, kocası da ağırca yaralanmış.*” – Oktay Akbal. 4. Bir şeyin sonra gelen bölümü; art, geri (I), peş (I): “*Adımlarımı açtığımı, neden sonra arkamdan gelen ıslık sesine dönünce anladım.*” – Erdal Öz. 5. Otururken sırtın dayandığı yer: “*Otomobile bindiğimiz zaman başını arkaya yaslamış, gözlerini yummuştu.*” – Tarık Buğra. 6. İnsanın vücudu, bedeni: “*Arkasında beli kemerli, dar, şık bir pardösü vardı.*” – Refik Halit Karay. 7. Ön kabul edilen yere göre geride bulunan: “*Babamla Bandırma'ya giderken arka koltukta oturduğum, arka camdan geride kalan yolları, ağaçları, insanları seyrettiğim anları düşünüyordum.*” – Salim Nizam. 8. Kayıran, destekleyen: “*Memur olmak için büyük bir arka gerek.*” – Hüseyin Rahmi Gürpınar. 9. Geçmiş, geride kalmış zaman: “*Bütün gözler arkaya, maziye çevrilmişti.*” – Yahya Kemal Beyatlı (TDK, 2023, s. 232-233).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2		*		
3		*		
4		*		
5		*		
6		*		
7		*		
8		*		
9		*		
Toplam	-	9	-	-

Tablo 2. Türkçe Sözlük'te arka Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te arka maddesinin 9 farklı anlamına da metinlerden tanık verilmiştir. Bu metinler; Adalet Ağaoğlu, Orhan Kemal, Oktay Akbal, Erdal Öz, Tarık Buğra, Refik Halit Karay, Salim Nizam, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Yahya Kemal Beyatlı'dan alınmıştır.

Türkçe Sözlük'te düz maddesi

1. Yatay durumda olan, eğik ve dik olmayan; yeksan: *Düz tahta*. 2. Kıvrımlı olmayan; doğru, stabil: *Düz çizgi*. 3. Yüzeyinde girinti çıkıntı olmayan; müstevi. 4. Kısa ökçeli, ökçesiz (ayakkabı). 5. Yayvan, altı derin olmayan: *Düz kayık*. *Düz tabak*. 6. Kıvrıkcık veya dalgalı olmayan (saç). 7. Yalın, sade, süssüz olan: *Düz bir anlatım*. 8. Çizgisiz, desensiz ve tek renkli: *Düz bir kumaş*. 9. Engebesiz olan yer: "*Kardaş gitmem Diyarbakır düzüne / Kızlar peri olsa bakmam yüzüne*" - Halk türküsü (TDK, 2023, s. 1116).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1				*
2				*
3	*			
4	*			
5				**
6	*			
7				*
8				*
9		*		
Toplam	3	1	-	5

Tablo 3. Türkçe Sözlük'te düz Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük’te *düz* maddesinin 9 farklı anlamından 3’üne tanık verilmemiş, 6’sına tanık verilmiştir. Anamlardan 1’i metin tanıklıdır ve örnek, bir halk türküsünden alınmıştır. Bu örnek de bir metin tanığı olarak görülmemekle birlikte diğer örnekler gibi masa başında yazılmadığı için “metin tanıklı” kategorisine dâhil edilmiştir. 1’i iki örnekle olmak üzere 5 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır ve bunların tamamı söz öbeği niteliğindedir.

***Türkçe Sözlük*’te göz maddesi**

1. Görme organı; basar, ayn, çeşm, dide. 2. Bazı deyimlerde, görme ve bakma: *Gözden geçirmek. Gözden kaybolmak. Göz önünde. Gözü keskin.* 3. oda: “*Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı / Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu*” – Ziya Osman Saba. 4. Bakış, görüş: *Bu sefer alacaklı gözüyle baktım.* 5. kaynak (I): “*Asıl felaket bu pınara sırt çevirmek, bu pınarın gözlerine taş tıkmak değil de ne olurdu?*” – Tarık Buğra. 6. Delik, boşluk: *İğnenin gözü.* “*Köprü’nün gözleri karış karış kazılmıştır.*” – Sait Faik Abasıyanık. 7. çekmece: *Masanın gözleri.* 8. Terazî kefesî. 9. nazar: “*İnsan gözle yiyip bitirirler.*” – Ömer Seyfettin. 10. Sevgi, ilgi, gönül bağlantısı: *Gözüm canım efendim.* 11. Ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri: *Göz aşısı.* 12. hane: *Dama tahtasında altmış dört göz vardır.* 13. Bazı yaraların uç bölümü: *Çıbanın gözü* (TDK, 2023, s. 1417).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1	*			
2				****
3		*		
4			*	
5		*		
6		*		*
7				*
8	*			
9		*		
10				*
11				*
12			*	
13				*
Toplam	2	4	2	6

Tablo 4. *Türkçe Sözlük*’te göz Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük’te *göz* maddesinin 13 farklı anlamından 2’sine tanık verilmemiş, 12’sine verilmiştir. Anamlardan 4’ü metin tanıklıdır. Bu metinler; Ziya Osman Saba, Tarık Buğra, Sait Faik Abasıyanık ve Ömer Seyfettin’den alınmıştır. Metin tanıklı bir anlam için aynı zamanda söz öbeği tanığı da yazılmıştır. 8 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 2’si cümle, 6’sı söz öbeği niteliğindedir. Söz öbeği tanıklarından biri 4 örneklidir.

***Türkçe Sözlük*’te iyi maddesi**

1. İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan; yavuz, kötü karşıtı. 2. Bol, çok, aşırı: *İyi yağmur yağdı.* 3. Uğurlu, hayırlı, iyilik getiren: *İyi haber.* 4. Esen, sağlıklı. 5. Yerinde, uygun: *İyi bir cevap.* 6. Doğru olan: *İyisi bu işe karışmamaktır.* 7. Yeterli, yetecek miktarda olan: *Bu*

yün, hırka için iyidir. 8. Öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılan orta ile pekiyi arasındaki not. 9. İstenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde: "*Bunun çocukları iyi çıktıkları için ölünceye kadar babalarına bakmışlar.*" - Memduh Şevket Esendal (TDK, 2023, s. 1770-1771).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1	*			
2			*	
3				*
4	*			
5				*
6			*	
7			*	
8	*			
9		*		
Toplam	3	1	3	2

Tablo 5. Türkçe Sözlük'te *iyi* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te iyi maddesinin 9 farklı anlamından 3'üne tanık verilmemiş, 6'sına tanık verilmiştir. Bunlardan 1'i metin tanıklıdır. Bu metin Memduh Şevket Esendal'dan alınmıştır. 5 anlam içinse 3'ü cümle, 2'si söz öbeği niteliğinde olmak üzere tanıksız tanık yazılmıştır.

***Türkçe Sözlük'te kırmak* maddesi**

1. Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak: *Taşları kırmak. Bardağı kırmak.* 2. İri parçalara ayırmak. 3. Belirli bir biçimde katlamak: *Forma kırmak.* 4. Öldürmek, yok olmasına neden olmak: *Bu yıl soğuk, hayvanları kırdı.* 5. Bir şeyin fiyatını azaltmak, indirmek: "Firma verdiği teklif fiyatını son dakikada bir yüzde yirmi daha kırıyordu." -H. Taner.⁵ 6. Tavlada karşı oyuncunun pulunu oyun dışında bırakmak. 7. Vücut kemiklerinden birini parçalamak: "*Ayol, yapma, gel, düşüp bir yerini kıracaksın!*" - Osman Cemal Kaygılı. 8. Tahılı iri ve kaba öğütmek. 9. Hareket durumundaki canlının veya taşıtın yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek: "*Ne tarafa doğru meyil varsa gidonu o tarafa doğru kıracaksınız ki bisiklet doğrulsun.*" - Burhan Felek. 10. Dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek; yaralamak: "*Bazen bir kelimenin, bir ses tonunun sevdiğimiz bir insanı kırdığını görürüz.*" - Mehmet Kaplan. 11. Yok etmek: "*Bir gündüz olsa belki bu derdi kıracağım / Yoksa bu sensizlikten artık çıldıracağım*" - Enis Behiç Koryürek. 12. Gücünü, etkisini azaltmak: "*Birkaç gün evvel yağın yağmur sıcaklığı kırmamış.*" - Burhan Felek. 13. Kaçmak, uzaklaşmak. 14. Değerinden düşük fiyata almak: *Bono kırmak. Çek kırmak* (TDK, 2023, s. 2019-2020).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1				**
2	*			
3				*
4			*	

⁵ Bu tanım ve tanık, *Türkçe Sözlük'te* (TDK, 2023, s. 2019) yer alırken *Güncel Türkçe Sözlük'te* yer almamaktadır.

5	*			
6		*		
7	*			
8		*		
9		*		
10		*		
11		*		
12	*			
13				**
14		*		
Toplam	4	5	1	3

Tablo 6. *Türkçe Sözlük'te kırmak* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te kırmak maddesinin 14 farklı anlamından 4'üne tanık verilmezken 10'una verilmiştir. Anamlardan 6'sı metin tanıklıdır. Bu metinler Haldun Taner, Osman Cemal Kaygılı, Burhan Felek (2 örnek), Mehmet Kaplan ve Enis Behiç Koryürek'ten alınmıştır. 4 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 1'i cümle, 3'ü söz öbeğidir ve bu söz öbeklerinden 2'si ikiyeşer örneklidir.

Türkçe Sözlük'te kötü maddesi

- İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen; bet (III), yaş (II), yavuz, bed, berbat, fena (I), iyi karşıtı: "*Hamakat, dalalet ve kötü niyetin bu kadarına söylenebilecek bir şey yoktur.*" - Necip Fazıl Kısakürek.
- Zararlı, tehlikeli: *Kötü adam.*
- Korku, endişe veren: "*Yabancınn bu kötü kastına yalnız azmimizle karşı koyduk.*" - Ruşen Eşref Ünaydın.
- Kaba ve kırıcı: "*Kızına söylemedik kötü lakırtı bırakmamış.*" - Memduh Şevket Esendal.
- Kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olan.
- Aşırı, çok: *Kız, oğlana kötü tutuldu* (TDK, 2023, s. 2133).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2				*
3		*		
4		*		
5	*			
6			*	
Toplam	1	3	1	1

Tablo 7. *Türkçe Sözlük'te kötü* Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te kötü maddesinin 6 farklı anlamından 1'ine tanık verilmemiş, 5'ine verilmiştir. Anamlardan 3'ü metin tanıklıdır. Metinler; Necip Fazıl Kısakürek, Ruşen Eşref Ünaydın ve Memduh Şevket Esendal'dan alınmıştır. 2 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 1'i cümle, 1'i söz öbeği niteliğindedir.

Türkçe Sözlük'te öldürmek maddesi

1. Bir canlının hayatına son vermek; gebertmek, götürmek, nallamak, tepelemek: "Beni öldürmek için birisi fazla bile / Ancak onun elinden çıkar böyle haile" - Faruk Nafiz Çamlıbel.⁶
2. Bitkinin solarak kurumasına sebep olmak: *Susuzluk çiçekleri öldürdü.* 3. Çok üzmek: "Ölüm bir eve girince sağ kalanları da biraz öldürüyor." - Peyami Safa. 4. Aşırı yormak. 5. Boşuna geçmek: *Bütün bir günü öldürdük.* 6. Ölmesine yol açmak; götürmek: *Bu adamı içki öldürdü.* 7. Sağlığını bozmak, rahatsızlık vermek: *Bu hava bizi öldürüyor.* 8. Yok olmasına, ortadan kalkmasına, azalmasına yol açmak: *Savaş birtakım sanayi kollarını öldürdü.* 9. Etkisini ve gücünü azaltmak: "Sırf kendi için okuyan, gezen, eğlenen bir aydın kendini yaşarken öldürmüyor mu?" - Haldun Taner. 10. Bazı şeylerin diriliğini, tazeliğini veya sertliğini gidermek: *Soğanı tuzla ezip öldürmek* (TDK, 2023, s. 2591-2592).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı		Tanıksız tanıklı
			Cümle	
1		*		
2			*	
3		*		
4	*			
5			*	
6			*	
7			*	
8			*	
9		*		
10				*
Toplam	1	3	5	1

Tablo 8. Türkçe Sözlük'te öldürmek Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te öldürmek maddesinin 10 farklı anlamından 1'ine tanık verilmezken 9'una verilmiştir. Örneklerden 3'ü metinlerden alınmıştır. Bu metinler; Faruk Nafiz Çamlıbel, Peyami Safa ve Haldun Taner'e aittir. 6 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 5'i cümle, 1'i söz öbeğidir.

Türkçe Sözlük'te saymak maddesi

1. Bir şeyin kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak: "Nara sormuşlar: -Tanelerin kaç tane? Yiyecekler saysın bana ne- demiş." - Bedri Rahmi Eyüboğlu. 2. Sayıları arka arkaya söylemek: *Birden ona kadar saymak.* 3. Birini veya bir şeyi herhangi başka bir şey yerine koymak veya ona herhangi bir şey gözüyle bakmak; addetmek: "Her çiçekten bal eyledik / Arıya saydılar bizi" - Pir Sultan Abdal. 4. ... olduğunu veya olacağını varsaymak, kabul etmek: "Elimi uzatsam benim olacak bir vazoya sırt çevirip başkasına kaptırınca onu benden çalınmış saymak neden?" - Haldun Taner. 5. Arka arkaya söylemek, sıralamak: *Birinin iyiliklerini saymak.* 6. Ödemek, peşin vermek: "İki bin lira saydı, bana bir küpe aldı." - Memduh Şevket Esendal. 7. Geçer tutmak: *Bunu saymam, sizi bir gün erkenden beklerim.* 8. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye değer vermek, hürmet etmek: "Anam babamı nasıl saydı ise ben de kocamı öyle sayacaktım." - Memduh Şevket Esendal. 9. Hesaba katmak, dikkate almak: *Bundan önce verdiğimi saymıyor musun?* (TDK, 2023, s. 2877).

⁶ 1988 TDK *Türkçe Sözlük'te* (s. 1725) bu maddenin tanığı Ömer Seyfettin'den alınan "Öldüreceği, lâf söyleteceği adamı diri diri fırına kor, gözünün önünde yakardı." cümlesidir. Bu cümle, iyi bir tanık olarak kabul edilmeyip 2011 tarihli 11. baskıda Faruk Nafiz Çamlıbel'in yukarıda verilen dizeleriyle değiştirilmiştir.

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2				*
3		*		
4		*		
5				*
6		*		
7			*	
8		*		
9			*	
Toplam	-	5	2	2

Tablo 9. Türkçe Sözlük'te saymak Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te saymak maddesinin 9 farklı anlamın tamamına tanık verilmiştir. Tanıklardan 5'i metinlerden alınmıştır. Bu metinler; Bedri Rahmi Eyüboğlu, Pir Sultan Abdal, Haldun Taner ve Memduh Şevket Esenal'a (2 örnek) aittir. 4 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 2'si cümle, 2'si söz öbeği niteliğindedir.

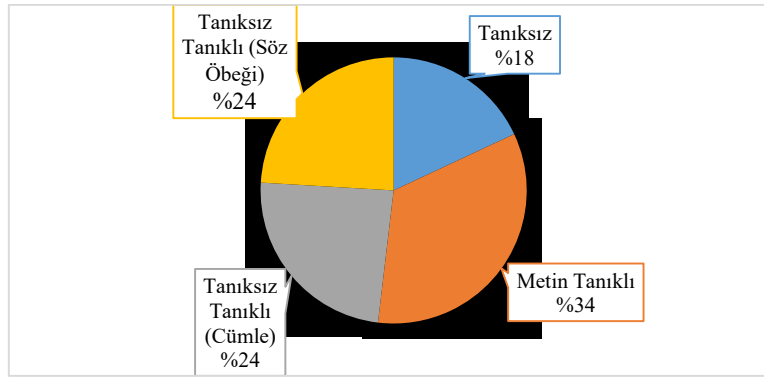
***Türkçe Sözlük'te vermek* maddesi**

1. Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eristirmek, iletmek; lütfetmek, lütfeylemek: "*Okumadığım zaman tavukların bahçesindeyim, yemlerini ben veririm.*" - Ömer Seyfettin. 2. Bırakmak veya bağışlamak. 3. Ondan bilmek, atfetmek: "*Bilgin'in bu çekingen tavırlarını kusurlu ve zayıf oluşuna verdi.*" - Falih Rıfkı Atay. 4. Düşünce veya bilgi anlatan şeyleri başkalarına bildirmek: "*Geçenlerde bir derginin, 'Eski ünlüler ne yapıyor?' adlı bir röportajına verdiği cevapları okudum.*" - Haldun Taner. 5. Döndürmek, çevirmek, yöneltmek: "*Arabanın burnunu en tenha kahvelerden birinin önünde rıhtıma verdiler.*" - Attilâ İlhan. 6. Bir şeyi satmak: "*Ucuz pahalı deme de ver gitsin; ver de kurtul.*" 7. Kızı, kadını biriyle evlendirmek: "*Uzun Osman, Zeynep'le Süleyman'a, ikisini birbirine vereceğini söylediği zaman şaşmadılar.*" - Halide Edip Adivar. 8. ► yaymak (I): Ses vermek. Işık vermek. 9. Bitki ortaya çıkarmak: "*Ağaç bu sene filiz verdi.*" 10. Herhangi bir şey ortaya çıkarmak, oluşturmak: "*Kendisi de muhakkak artistlerden, güzel eser veren, güzel konuşan, hayalleri işlek adamlardan hoşlanıyor.*" - Refik Halit Karay. 11. Bir hâli bir kimse veya yerde hâkim kılmak: "*Korku vermek. Ateşe vermek. Ortalığı heyecana vermek.*" 12. Sahip olmasını sağlamak. 13. ► kazandırmak: "*Hareket vermek. Biçim vermek.*" 14. ► katmak: "*Tat, çeşni vermek.*" 15. Bir şey ayırmak: "*Zaman vermek.*" 16. Bir şey harcamak: "*Emek vermek.*" 17. Bir yere dayamak: "*Duvara sırtını verip çömeldi. Gözünü hamamcının geleceği yola çeviledi.*" - Abbas Sayar. 18. ► doğurmak: "*Kezban, ona yedi evlat vermişti.*" 19. Bilgi edinmesi için göndermek: "*Kursa vermek. Okula vermek.*" 20. ► belirlemek: "*Derse girmeden sinema için saat ver, dedi.*" 21. Cinsel yönden kendisini kullandırmak. 22. Kök veya gövdeleri sonuna -ı (-i, -u, -ü) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur: "*ahırmak, dizivermek, yapırmak, görüvermek.*" 23. Elindeki parayı kaptırmak; uçlamak (TDK, 2023, s. 3481-3482).

Tanım numarası	Tanıksız	Tanıklı		
		Metin tanıklı	Tanıksız tanıklı	
			Cümle	Söz öbeği
1		*		
2	*			
3		*		
4		*		
5		*		
6			*	
7		*		
8				**
9			*	
10		*		
11				***
12	*			
13				**
14				*
15				*
16				*
17		*		
18			*	
19				**
20			*	
21	*			
22				****
23	*			
Toplam	4	7	4	8

Tablo 10. Türkçe Sözlük'te vermek Maddesinin Tanıkları

Türkçe Sözlük'te vermek maddesinin 23 farklı anlamından 4'üne tanık verilmemiş, 19'una tanık verilmiştir. Bunlardan 7'si metin tanıklıdır. Bu metinler; Ömer Seyfettin, Falih Rıfkı Atay, Haldun Taner, Attilâ İlhan, Halide Edip Adivar, Refik Halit Karay ve Abbas Sayar'dan alınmıştır. 12 anlam içinse tanıksız tanık yazılmıştır. Bunlardan 4'ü cümle, 8'i söz öbeğidir. Söz öbeği tanıklarından biri 4, biri 3, üçü 2, üçü de 1 örneklidir.

Grafik 1. *Türkçe Sözlük*'te Anlamın Tanıklanma Oranı (10 madde başı)

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada örneklem olarak alınan *Türkçe Sözlük*'ün *almak*, *arka*, *göz*, *düz*, *iyi*, *kırmak*, *kötü*, *öldürmek*, *saymak*, *vermek* madde başlarının anlamlarına baktığımızda %82 oranında bu anlamlara tanık yazıldığı görülmektedir. Bunlardan sadece %34'ü Türk edebiyatının seçkin yazarlarının metinlerinden alınırken %48 gibi çok yüksek sayılabilecek bir oranda “tanıksız tanık” olarak adlandırdığımız masabaşı cümle veya söz öbekleri yazılmıştır. Bu veriler, *Türkçe Sözlük*'ün yazılı dilden ziyade sözlü dilden örneklerle tanıklama yoluna başvurduğunu göstermektedir. Her ne kadar *Türkçe Sözlük* “ölçünlü dille yazılan metinlerden seçme örnek cümleler” aldığını belirtse de (TDK, 2023, s. XV) yukarıdaki veriler, örneklerin daha çok konuşma dilinden seçildiğini ve tanıklar için yazılı metin gibi bir bağlayıcılık olmadığını göstermektedir.

Türkçe Sözlük'te sözlük maddesinin anlamının tanıklaması iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Öncelikli ve makbul yöntem, tanığın yazı dilinden alınması yöntemidir. Eğer ilgili anlama uygun yazı dili örneği bulunamadıysa konuşma dilinden tanık yazılmıştır. Bu durumda akla, neden %18'lik tanıksız anlamlara da masabaşı tanık yazılmadığı, yazı dilinden ve konuşma dilinden tanık cümle veya söz bulunamıyorsa madde anlamının hangi kaynağa veya somut veriye dayandırıldığı soruları gelmektedir. Nitekim *almak* maddesinin *Türkçe Sözlük*'te 7. anlamı olan “Kabul etmek; ahzetmek.” için yazılı metin örneği verilmemişken aynı anlam için *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Ayverdi, 2010, s. 46); Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Reşat Nuri Güntekin'den olmak üzere üç örnek cümleyi tanık olarak vermiştir. Yine *vermek* maddesinin “Bırakmak, bağışlamak.” anlamı için *Türkçe Sözlük* sözlü veya yazılı hiçbir tanık sunmamışken aynı anlam için *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Ayverdi, 2010, s. 1316), Yunus Emre, Yusuf Ziya Ortaç ve Yahya Kemal'den şiir örnekleri vermiştir. Madde başı olarak *iyi* sözcüğünün ilk anlamına *Türkçe Sözlük*, yazılı veya sözlü dilden herhangi bir tanık sunmamış, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Ayverdi, 2010, s. 589) aynı anlam için iki yazılı, iki de sözlü dilden olmak üzere dört farklı tanık vermiştir. Bu örnekler gösteriyor ki *Türkçe Sözlük*'te “tanıksız” veya “tanıksız tanıklı” verilen birçok anlam, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te yazı dilinden örneklerle güçlendirilmiştir.

Sözlüğün bilimsel bir nitelikte olması için ve Baskın'ın (2016, s. 77) ifadesiyle “kullanıcı dostu” niteliği kazanabilmesi için tüm maddelerinin tanıklanması ve bu tanıkların da mutlaka yazı dilinden alınması gerekmektedir. Sözlüklerin bir işlevi de sözlük kullanıcılarını seçkin yazar ve onların seçkin metinleriyle tanıştırmaktır.

Okur (2011), Göçer (2015), Baskın (2016) ve Uysal'a (2018a) göre tanık cümleleri edebiyatımızın seçkin eserlerinden alınmalıdır. Metin tanıklı örneklerde sadece yazarın/şairin adının verilmesi yeterli değildir.

Sözlük kullanıcısının nitelikli metinlerle tanışması için alıntı yapılan eserin de anılması doğru olacaktır. Özellikle okul sözlüklerinde öğrencilerin, metin örneklerinden hareketle Türk edebiyatının seçkin eserleriyle tanışması örneklerin alındığı eser adlarının da verilmesiyle mümkün olacaktır.

Elde ettiğimiz verilerden hareketle *Türkçe Sözlük*'ün tanıkları için önerilerimiz şunlardır:

1. Tanıklar yazılı metinlerden seçilmeli, masabaşı tanıklar *Türkçe Sözlük*'ten çıkarılmalıdır.
2. Madde başı veya madde içi her anlam mutlaka tanıklanmalıdır.
3. Tanıklar sadece edebî metinlerden değil; dergiler, gazeteler, ansiklopediler gibi farklı eserlerden de alınmalıdır.⁷ Konuşma diliyle ilgili örnekler ise kayda/yazıya geçirilmiş bloglar, forumlar, sosyal medya gönderileri, televizyon senaryoları gibi dil malzemelerinden alınmalıdır.
4. Her maddenin tanıklanması için Türk Dil Kurumu tarafından mevcut veri tabanını geliştirmek amacıyla kapsamlı bir derlem sözlüğünün hazırlanması veya *Tebdiz (Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)* gibi çalışmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Sözlük kullanıcısının *Güncel Türkçe Sözlük*'teki örneklere tıkladığında eserlerdeki ilgili bağlamlara ulaşılabilceği bir derlem oluşturulmalıdır.
5. Sözlük kullanıcısının seçkin eserlerle tanışması için sözlük hacmini artırsa bile tanıklara eser adı kısaltmaları eklenmelidir.
6. Anlamın ve bağlamın daha belirgin hâle getirilmesi için tanıklar cümle niteliğinde olmalıdır.
7. Dile ait konuşma verilerinin tespiti için günlük konuşma verilerinin tanık olarak alınacağı konuşma dili sözlükleri hazırlanmalıdır.

⁷ *Türkçe Sözlük*'e katkı amacıyla *Türk Dili* dergisinin farklı sayılarında bir dizi yazı yayımlayan Nevzat Gözaydın "Basın Köşelerinden Türkçe Sözlük İçin Katkılar" adlı yazısında gazete yazılarında son dönemde sıklıkla kullanılan bazı kelimelerin *Türkçe Sözlük*'e alınması gerektiğine değinmiş ve tespit ettiği yeni sözleri tanıklarıyla vermiştir (2019, s. 20-28).

Kaynakça

- Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Argunşah, M. (2019). Türkçe Sözlük'te tanımlama ve tanıklama sorunları. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7 (16), s. 1-13.
- Aslan, A. (1997). Arap dilinde sözlük çalışmaları. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (Haziran 1997), 348-357.
- Atkins, B. T. ve Rundell, M. (2008). *The oxford guide to practical lexicography*. Oxford University Press.
- Ayverdi, İ. (2010). *Kubbealtı lügatı-asırlar boyu tarihî seyri içinde misalli büyük Türkçe sözlük*. Kubbealtı Neşriyat.
- Baskın, S. (2016). Güncel Türkçe Sözlük kullanıcı dostu mu?. *Turkish Studies*, Volume 11/10.
- Binyazar, A. (1983). Anadili öğretiminde yazınsal alanlara açılım. *Türk Dili Dil Öğretim Özel Sayısı*, 379-380, 57-76.
- Boz, E. (2011). *Sözlük bilimi yazıları-I*. Gazi Kitabevi.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken türkçe sözlük*. Ötüken Neşriyat.
- Çetin, M.; Yiğit, M.; Karlı, E. (2011). Dilde anlam ve bağlam. *1st International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics* (1368-1372). Saraybosna, Bosna Hersek.
- Doğan, D. M. (2020). *Osmanlıca yazılışlı doğan büyük türkçe sözlük*. Yazar Yayınları.
- Ekinci, B. (2024). Türkçe Sözlük'te yer alan bazı tanıksız maddelere tanık önerileri (A maddesi). *SCÜ Edebiyat Fakültesi IV. Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu Tam Metinler* (Ed. Onur Balci vd.), s. 93-100.
- Eminoğlu, E. (2010). *Türk dilinin sözlükleri ve sözlükçülük kaynakçası*. Asitan Yayıncılık.
- Göçer, A. (2015). Türkçe dersi metin işleme sürecinde bağlam temelli sözcük öğretimi ve etkin sözcük dağılımı oluşturmadaki işlevi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3 (1), 48-63.
- Gözaydın, N. (2018). Türkçe Sözlük için üç yazardan katkılar. *Türk Dili*, S: 809, s. 64-69.
- Gözaydın, N. (2019). Basın köşelerinden Türkçe Sözlük için katkılar. *Türk Dili*, S: 810, s. 20-28.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 07.02.2025 tarihinde alındı.
- Hofmann, T. R. (1993), *Realms of meaning, an introduction to semantics*. Routledge.
- Jackson, H. (2016). *Sözlükbilime giriş*. (Çev. Mehmet Gürlek ve Ellen Patat). Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*, 2. Baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaynak, M. (2021). Ana çizgileriyle sözlük bilimi ve Türk sözlükçülüğü. *Kafdağı*, C: 6, S: 1.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MEB (1995). *Örnekleriyle türkçe sözlük*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MW (2025). *Merriam-Webster*. (<https://www.merriam-webster.com/> Erişim tarihi: 08.07.2025).
- OED (2025). *Oxford English dictionary*. (<https://www.oed.com/> Erişim tarihi: 08.07.2025).
- Okur, A. (2011). İlköğretim sözlükleri üzerine. *Turkish Studies*, 6 (1), 1567-1583.
- Püsküllüoğlu, A. (2002). *Öz türkçe sözlük*, 13. Baskı. Arkadaş Yayınları.
- Sinclair, J. (1987). The dictionary of the future. *Collins English Dictionary Annual Lecture*. University of Strathclyde.
- Şemseddin Sami (2015). *Kamus-ı türki* (Haz. Paşa Yavuzarslan). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1949). *Dilbilim terimleri sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 07.02.2025 tarihinde alındı.

TDK (1998). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2023). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK (2023). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 07.02.2025 tarihinde alındı.

Topaloğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Dergâh Yayınları.

Uysal, İ. N. (2018a). Sözlükler tanıklarla daha zengin, daha işlevsel: *Türkçe Sözlük'e* tanık olarak katkılar. *Türk Dili* S: 793.

Uysal, İ. N. (2018b). Sözlük biliminde tanıklama ve Salâh Birsal'ın Türkçe Sözlük'e tanık olarak katkıları. *GÜSBED, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9, 22, 109-121.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Multilingual Yayınları.

Wittgenstein, L. (2014), *Felsefi soruşturmalar*. (Çev. Haluk Barışcan). Metis Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2009). *Türkiye Türkçesi üzerine araştırmalar*. Pegem Akademi.

2. Postmodern Bir Polisiye Parodisi: Jean Echenoz'un Göl Romanı¹**Seçil YÜCEDAĞ BAŞSOY²**

APA: Yücedağ Başsoy, S. (2025). Postmodern Bir Polisiye Parodisi: Jean Echenoz'un Göl Romanı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 20-33. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15853744>

Öz

Çağdaş Fransız yazar Jean Echenoz, 1989 yılında yayımlanan ve edebiyatçılar "Grand Prix" ödülüne layık görülen *Göl* adlı romanında, polisiye roman türünü kendine has üslubuyla ve postmodern bakış açısıyla yeniden yorumlar. Postmodern yöntem olarak metinlerarası ilişki türlerinden biri olan parodi tekniği ve yapısöküm yönteminden faydalanarak, Echenoz 1980'li yılların sonunda Paris banliyölerindeki toplumsal durumlara bir casusluk hikâyesi içinde üstü kapalı bir şekilde değinir. Romanın baş kahramanı Franck Chopin, Paris'teki Ulusal Doğa Tarihi Müzesi'nde bir böcek bilimcidir, aynı zamanda Fransız istihbarat ajanıdır. Aşk, casusluk, ihanet, göçebelik ve takip temalarının yaygın olduğu polisiye roman parodisinde, özellikle Franck Chopin'in casusluk macerası ve uyguladığı izleme teknikleri okura gülünç bir dille anlatılır. Çalışma alanını özellikle sineklerin oluşturduğu casusluk evreninde, Chopin sineklerin taşıdığı mikrofonlardan oluşan özel bir dinleme sistemi kullanarak bilgi toplamaya çalışır. Ancak yetersiz ve modern olmayan tekniklerle yerine getirmeye çalıştığı casusluk görevini başarılı bir şekilde tamamlayamaz. Chopin, bir oyun gibi sunulan esrarengiz bu dünyanın işaretlerini çözümlemeye çalışır ama bu yalnızca anlamı olmayan bir işlevin yansımasıdır çünkü hikâyenin sonunda bu dünyada anlaşılacak, keşfedilecek anlamlı bir şey olmadığının farkına varır. *Göl* romanı, gizemli telefon konuşmaları, esrarengiz şifreler, araç takipleri, sahte isimle yapılan otel rezervasyonları ve gizli görevlerle klasik bir polisiye romanını anımsatsa da Echenoz'da polisiye evren, ortaya konulan ana düşüncenin ve ikincil mesajların yanında yalnızca bir kurgu olarak kalır. Polisiye romanda sunulan parodik yapı, ağırlıklı olarak Kent Çevresi, İhanet ve İnsan İlişkileri ekseninde incelenecektir. Bu çalışmada, postmodern söylemlerden biri olan yapısöküm ve metinlerlerarası yöntemlerden biri olan parodi tekniğini ön plana çıkararak postmodern polisiye olarak görülen *Göl* romanını ve geleneksel polisiye romanı karşılaştırmalı bir yaklaşımla inceleyeceğiz.

Anahtar kelimeler: Jean Echenoz, Göl, parodi, postmodern polisiye roman, casusluk, ironi

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %7
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.06.2025-**Kabul Tarihi:** 10.07.2025-**Yayın Tarihi:** 11.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15853744>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof., Selçuk University, Faculty of Literature, Department of French Language and Literature (Konya, Türkiye) **eposta:** secilyucedag@selcuk.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8531-2817> **ROR ID:** <https://ror.org/045hgzm75>, **ISNI:** 0000 0001 2308 7215 **Crossref Funder ID:** 501100007086

A Postmodern Detective Parody: Jean Echenoz's *Lake* Novel³**Abstract**

Contemporary French author Jean Echenoz, in his novel *Lake*, published in 1989 and awarded the Grand Prix by the Literary Association, reinterprets the detective novel genre with his unique style and postmodern perspective. Utilizing parody and deconstruction, two types of intertextual relationships as postmodern methods, Echenoz obliquely touches upon the social conditions of the Paris suburbs of the late 1980s within a spy story. The novel's protagonist, Franck Chopin, is an entomologist at the National Museum of Natural History in Paris and also a French intelligence agent. In this parody of detective novels, where themes of love, espionage, betrayal, nomadism, and pursuit are prevalent, Franck Chopin's espionage adventures and the surveillance techniques he employed are humorously portrayed to the reader. In the espionage universe, where flies constitute the primary focus, Chopin attempts to gather information using a special listening system consisting of microphones carried by flies. However, he fails to successfully complete his espionage mission, attempting to execute it with inadequate and unmodern techniques. Chopin attempts to decipher the signs of this enigmatic world presented as a play, but this is merely a reflection of a meaningless function, for by the end of the story, he realizes there is nothing meaningful to understand or discover in this world. While *Lake*, with its mysterious phone calls, enigmatic codes, vehicle chases, hotel reservations made under false names, and secret missions, resembles a classic detective novel, in Echenoz the detective universe remains merely a fiction compared to the main idea and secondary messages presented. The parodic structure presented in the detective novel will be examined primarily within the framework of the urban environment, betrayal, and human relationships. In this study, we will examine *Lake*, considered a postmodern detective novel, with a comparative approach, highlighting deconstruction, a postmodern discourse, and parody, an intertextual method.

Keywords: Jean Echenoz, *Lake*, parody, postmodern detective novel, espionage, irony

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 05.06.2025-**Acceptance Date:** 10.07.2025-**Publication Date:** 11.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15853744>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Fransız Edebiyatının dünyaca ünlü yazarlarından Jean Echenoz, “Grand Prix” ödüllü *Göl* romanıyla metinlerarasılık, üst kurmaca ve parodi gibi tekniklerden faydalananarak gerçek ve alaycılığın iç içe geçtiği çok katmanlı postmodern türde bir casusluk romanı kaleme alır. Postmodern düşünce, II. Dünya Savaşının yarattığı yıkım sonrasında bütün ahlaki, toplumsal ve etik değerlerin alt üst olduğu süreçte ortaya çıkar. Modernizmin süregeldiği bu dönemde Marx, Freud ve Nietzsche gibi düşünürler var olan modern projeleri daha çok eleştirerek birçok kavramın anlamını sorgularlar. “Postmodernizm büyük ölçüde modernitenin temel ilkelerine, geleneksele bir karşı çıkış olarak tanımlanır. Ancak yine de kurallar dayatan modernist yazının yöntemlerine bütünüyle sırt çevirmeden ondan yararlanan, bu yöntemleri geliştiren, yeni kavramlar ekleyerek sürdüren ya da daha çok, yeniden üreten bir sanat biçimi ve kültür olgusudur” (Aktulum, 2008:3) Modernizmden tamamen kopmayan onun devamı niteliğinde olan postmodern düşüncede bütünlük yerine parçalılık vurgulanır, gerçek ve hayal iç içe geçer ve geçmiş yeniden yorumlanır. Akıl, bilim ve hümanizm gibi birçok kavramın anlamını yitirdiği bu düşüncede farklılık, kuralsızlık ve özgürlük fikirleri yaygınlaşır.

Postmodernizm düşüncesini anlatabilecek temel anahtar kelime “fark”tır. Çoğulculuk, bireyselleşme, özgürlükçü tutum, öteki sorunu; farklı anlatım yöntem ve teknikleri, farklı zaman anlayışı, farklı üslup, farklı mekân, farklı tarih ve dil anlayışı; farklılık yaratma, merkez fikrini ve gücünü ortadan kaldırmak ve yapıları tefrik etmek; farklı kültürleri sentezlemek, dışlanmış ön plana çıkarmak, zıtlıklara yaslanmak; farklı gerçek anlayışı, deneyimler, karakterler, bakış açıları, anlatıcılar, anlam katmanları, toplum ve kültür katmanları gibi sayısını çoğaltabileceğimiz unsurlar, postmodernizmde hep “fark” ekseninde yer almaktadır (Zariç, 2014: 755).

Toplumsal, tarihsel, felsefi dönüşümler ve bu farklılıklar edebi yazına da yansır. Artık roman kahramanı yerine okurun aktif olduğu farklı yorumlara açık, parçalı, süreksiz ve çok sesli edebi türler yaygınlaşır. “XIX. yüzyıl sonundan itibaren bilim, edebiyat ve sanatta oyunun kurallarını etkilemiş olan dönüşümlerden sonra kültürün içine düştüğü yeni hali gösteriyor » (Lyotard, 1967:7). Postmodern temalar edebiyatta yalnızca duygu ve düşünceleri ifade etmekten uzaklaşarak oyunlara, zaman-mekân karmaşasına, parçalı *hikâyelere* ve ironiye yerini bırakır. Echenoz, postmodern eğilimlerden biri olan metnin yeniden yazılması tekniğini ironik anlatım ve minimalist bir yazı stiliyle uygular. Nitekim postmodern edebiyatta yazarların sıklıkla başvurduğu yöntemlerden birisi, ironik anlatımdır. Ironik yeniden yazma tekniği, en çok eserin içeriğinin ve şeklinin değiştirilerek yeniden gülünç bir şekilde yazıldığı parodi türünde uygulanır. Eserlerinde geleneksel roman anlayışından uzaklaşan Echenoz, polisiye türünde de klasik tekniklerden uzaklaşarak metaforlarla zengin bir polisiye parodisi kaleme alır, bu da şiirsel bir anlatım ortaya çıkarır. *Göl* romanındaki kahramanlar da klasik dedektif romanlarındaki karakterlerin genel özelliklerine sahip değildir. Böcekbilim alanında ve ajanlık konusunda uzmanlaşan baş kahraman Franck Chopin kusursuz bir dedektif rolünü yerine getirmekten ziyade başarısız bir ajanı temsil eder. Önceliği böcekbilim olan başkişinin polisiye *hikâyesinde* casusluk rolünü üstlenmesi romanda mizahi sahnelerin ortaya çıkmasına sebep olur.

Romantik dönemin en ünlü müzisyenlerinden birini çağrıştıran adıyla Chopin, bestecinin ironik bir röprizi gibi görünür. Bestecinin duygusal yönü baskın, inceliklerle dolu, sayısız müzikal ayrıntıyla işlenmiş bestelerini düşünürsek, *Göl*’ün başkişisi olan Chopin’in aynı inceliği mesleği olan böcekbilim konusunda gösterdiğini söyleyebiliriz, oysa birbirinden tamamen farklı bu iki alan ironik bir zıtlığı vurgular (Özcan, 2025: 431).

Nitekim duygusal ve ince ruhlu olan karakterin cesaret, kararlılık, gizlilik ve disiplin gerektiren casusluk mesleğini başarıyla yürütmesi beklenemez. Aşk hayatında da mutluluğu yakalayamayan ve sevdiği kadınlar tarafından devamlı terk edilen Chopin, yaşadığı bütün olumsuz deneyimlerden sonra romanın

sonunda Paris'teki sıradan ve yalnız hayatına yeniden döner. Chopin'in geleneksel polisiye kahramanları gibi bir cinayet ya da suçu açıklığa kavuşturmak gibi bir amacı yoktur. Takip etmekle sorumlu olduğu kişiler vardır ancak takip işinde de başarılı olamaz. Aşk hayatında ihanete uğradığı gibi Chopin meslek hayatında da kandırılır. Parodik bir casus romanı olarak görülen *Göl* romanında, kişilerin davranışları, eylemleri ve amaçları git gide karmaşıklaşan bir olay örgüsü içinde anlatılır. Romanda dikkat çeken gizemli telefon konuşmaları, esrarengiz şifreler, araç takipleri, sahte isimle otel rezervasyonları ve yürütülen gizli görevler casus roman türü unsurlarındandır. Mekân olarak bahsedilen Paris merkezindeki durağanlık diğer taraftan Paris banliyösünde yaşanan hareketlilik alışlagelmiş şehir hareketliliğine zıtlık oluşturur. Postmodern ve parodik olmanın ötesinde *Göl* romanı birçok yönden klişeleri alt üst eden bir casusluk romanıdır. Roman genel olarak kurgusal bir hikâyeyi anlatan düzyazıyla yazılmış anlatısal bir metindir. Roman, biçim ve yapı bakımından çok çeşitliliğe izin veren en yaygın anlatı türüdür.

Roman türü kapsamında günümüze değin ortaya çıkmış alt türler incelendiğinde, her birinin kurgusal-biçimsel yapısını oluşturan kendine özgü imgesel ve kavramsal göndergelere sahip olduğu görülür. Bunlar aynı zamanda ilgili türün karakteristik özelliklerini ortaya koyabilmeyi kolaylaştıran temel unsurlar olarak nitelenebilir (Aynacı, 2022: 22).

Polisiye roman, genel olarak bir drama, entrika ve aynı zamanda özel bir dedektif veya polis memuru tarafından yürütülen bir soruşturmanın ilerleyişine odaklanan edebi bir türdür. Bu tür romanlarda genellikle bir cinayet polis tarafından araştırılır ya da kaybolan biri dedektif tarafından izlenir. Bazen de olayların sosyolojik ve psikolojik nedenlerine yer verilir. Bu kurgusal metinlerde, dedektif tarafından yürütülen araştırma metodiktir, gizemi çözmesi için dedektifin mümkün olduğu kadar çok kanıt ve ipucu toplaması gerekir. Gerilim, gizem ve merakın gitgide arttığı bu türde genel olarak bir suçlu, bir suç ve bir kurban yer alır. Polisiye romanda işlenen herhangi bir suç ya da cinayet, soruşturma veya takip yoluyla ortaya çıkarılır. «Polisiye romanlarda en çok işlenen suç, cinayettir; soygun, adam kaçırma ve diğer kanun ihlallerinden çok daha önce gelir. Birkaç aşamadan oluşan bir tespit sürecinin esas başlangıcını oluşturur» (Vanoncini, 2002: 13). Romanın sonuç bölümüne kadar okurun merakını canlı tutmak ve gizemi sürdürmek adına suçlu tespit edilmez. Hikâyenin sonunda suç ve suçluyla ilgili bütün detaylar açığa çıkarılır, okur merak ettiği soruların cevabını öğrenir. “Dedektif hikâyelerinin büyük çoğunluğu, araştırmacının başlangıçtaki gizemden, çoğunlukla cinayet kurbanıyla ilişkilendirilen ve çoğunlukla katilin kimliğinin belirlenmesiyle sonuçlanan çözüme doğru ilerlediği merkezi bir açıklama eksenini boyunca düzenlenir” (Vanoncini, 2002:13). Suçlularla dedektiflerin işlerini ciddi olarak yürüttüğü gizem ve merakın uyandıran klasik polisiye romanlar, çoğunlukla tek bir suç etrafında ilerler ve sonunda söz konusu suç unsurları açığa çıkarılır.

Polisiye roman türü, 19. yüzyılda ortaya çıkar ve kısa sürede büyük bir kitleye sahip olur. 1841'de Edgar Allan Poe tarafından yayımlanan *Double assassinat dans la rue Morgue* ve Honoré de Balzac'ın kaleme aldığı *Une Ténébreuse Affaire* (1841) adlı eserlerle polisiye roman yaygınlaşmaya başlar. Ardından Emile Gaboriau, Arthur Conan Doyle, Arsène Lupin, Agatha Christie, Alain Robbe Grillet, Dorothe L. Sayers, Georges Simenon gibi yazarlar bu türde önemli eserler kaleme alırlar. 20. yüzyılın en popüler yazarlarından biri olan Belçikalı Georges Simenon, yüzden fazla roman ve öykünün kahramanı olan kurgusal dedektif Jules Maigret karakterini yaratır. Karakterin başarısının ardından gizem romanına ek olarak kara roman türü de Fransa'da yaygınlaşır. Alain Robbe Grillet, Michel Butor, Maurice Leblanc, Leo Malet gibi yazarlar kara roman türünde eserler kaleme alırlar. Zaman içinde tarihsel polisiye roman, casus romanı, kara roman, gizem romanı gibi alt türler gelişir. Yeni romanın gelişimiyle birlikte polisiye romanda da yeni teknikler kullanılır. “İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan kara romanı ve modern polisiye romanı büyük popülerlik kazandı. Bu yıllarda Fransız polisiye romanı gelişmeye başladı.

Temalar genişliyor ve romancılar yeni teknikler kullanıyor. Polisiye roman yazarları, romanlarında eğlenceyi psikolojik analizle ilişkilendirerek özgün bir üslup yaratmaya başlıyorlar” (Solmaz, 2013: 37). Yirminci yüzyılın ikinci yarısında modern dönemden postmodern döneme geçiş sürecinde toplumsal, kültürel unsurların değişikliğe uğraması, insan tanımının ve algısının dönüşmesi zaman içinde edebiyatta da etkilerini gösterir. Bundan böyle tanımlanması kolay olmayan birçok türü ve tekniği içinde barındıran postmodern anlatılar yaygınlaşır.

Postmodern söylemi (yazıyı) geleneksel söylemden (yazıdan) ayıran en temel özellik onun metinlerarasına yani farklı alanlara açılabilir olma özelliğidir. Postmodern söylem içerisinde birer metinlerarası yöntemi olan yazınsal, yine yazınsal olmayan metin-dışı anırtırmalara, alıntılara çokça yer verir (Aktulum,2014: 9).

Çoğulcu bir yapıya sahip olan postmodern edebiyat, farklı türleri ve görüşleri içinde barındırır. Dil oyunları ve sembollere yer veren bu romanların gizemli bir tarafı olur ve çoğu durumda yorumlamayı okura bırakırlar. Önceki eserlerin bir yansıması olarak bir parodi örneği oluştururlar. Tek tür ve kapalı anlatım yerine çok katmanlı ve çok sesli bir yapıya sahip olan bu anlatılar bitmiş ya da tamamlanmış değildir, sıradan ve geçici olaylar da bu anlatıların konusunu oluşturabilir. “Postmodernizm ise büyük anlatıları reddeder, mini- anlatılardan yana tavır koyar. Postmodernizm, ufak tefek şeyleri, yerel olayları anlatan öyküleri, geniş çaplı evrensel ya da küresel kavramları anlatan öykülere tercih eder” (Erkman-Akerson, 2019: 224). Dolayısıyla postmodern polisiyelerde birden fazla suç, takip süreci yer alır, çözülmesi gereken gizem unsurları daha çok karmaşıklaşır. Echenoz, anlatı içindeki olay örgüsünü post-yapısalcı akım olan yapısöküme uğratarak olaylar arası geçişlerde kopukluklara ve çoklu anlamların ortaya çıkmasına sebep olur. Gerçek ve alaycı anlatımın belirsizleştiği, zıtlıkların, oyunların, göndermelerin yoğun olarak yer aldığı parodik yapıya vurgu yaparak postmodern polisiyeyi temsil eden *Göl* romanıyla geleneksel polisiye romanı karşılaştırmalı bir yaklaşımla inceleyeceğiz.

Bir Polisiye Parodisi: *Göl*

Parodi bir başka adıyla yansılama bir eserin benzerini yazarken ya da yaparken bunu kendine has bir şekilde gülünçleştirerek yapar. “Yansılama, alaycı taklidin yerini alarak, bir yapıtın aslına yakın ve güldürmek amacıyla taklidi” (Aktulum, 2020: 342) olarak tanımlanır. Bu tür, eserin bir kısmının değiştirilerek ya da tamamının taklit edilerek, bambaşka bir özellik verilerek yazılmasıyla yapılır. “Parodi, yazınsal bir dizgenin (metin, biçim, basmakalıp söz, tür), tümüyle alaycı ya da eleştirel bir maksat gütmeyen, gülünç bir çelişki yaratacak biçimde açıkça gözler önüne serilerek ve dönüştürülerek, oyunsal düzende yeniden yazılmasıdır” (Aktulum, 2020:480). Bununla birlikte parodi türünün amacı dönemlere göre değişkenlik gösterir, klasik dönemde taklide, modern dönemde eleştiriye, postmodern dönemde ise yeniden yazmaya ağırlık verir. Jean Echenoz polisiye hikâyesini yeniden yazarken aslında bireysel ve zihinsel deneyimlerini de yazıya aktarır. Romanda casus takibi yapılırken anlatıcı aslında kişisel arayışını da sürdürür. Yabancı bir ileri geleni gözetlemekle görevli gizli ajan, uluslararası lüks bir otelde görevini yerine getirirken çok sayıda engelle karşılaşır. Takip, soruşturma, gizem, casusluk, gerilim, insan kaçırma, gizli görüşmeler ve suç gibi geleneksel polisiye roman unsurları Jean Echenoz’un polisiye romanlarının konusunu oluştursa da kullanılan teknikler ve yazı stili bu eserlerde farklılık gösterir. Beklenmedik olaylar, ters etkiler ve durumların karmaşıklaşması anlatıda olay örgüsü yapısını etkileyen unsurlardır. İç içe geçmiş olaylar çok fazla ayrıntı ve olasılık içerir. Bu bakımdan romandaki karmaşık yapıyı ve gizem unsurlarını çözümlemek okur açısından zordur. Parodi ve pastiş Jean Echenoz’un eserlerinde en sık başvurduğu metinlerarası yöntemlerden birkaçıdır. Nitekim *Göl* romanında suç ve suçlu takibi klasik polisiye romanlarında olduğu gibi ilerlemez. Hikâye ilerledikçe iç içe geçmiş birçok olay birbirine bağlanır ve karmaşıklaşır. Bu bakımdan *Göl* romanı, yapısökümsel bir

polisiye türüne örnek oluşturur. “Hiçbir metinsel yapı yalın olamaz. Her yapı karmaşıktır ve karşıtlıklarla kurulmuştur. Bir metnin yüzeyinde varmış gibi gözükken düzenin gerisinde her zaman çelişkiler vardır ve metin bu çelişkileri bir senteze kavuşturamaz” (Erkman- Akerson, 2019: 227). Metnin ne olduğunu, metnin altında yatan anlamı çözümlemek ve karmaşıklığı açığa kavuşturmak yapısökümsel çözümlemenin yoludur. Metinde yazılı olan her şey birer gösterge olarak yapısökümcü eleştirel düşünce yönteminin kurucusu olarak tanınan Fransız filozof Jacques Derrida’ya göre Türkçede tam olarak karşılığı olmayan “Différance” terimine karşılık gelir.

(...)Derrida projesini, yani topyekünün sorgulanmasını gerçekleştirmeye Batı metafiziğinin "deconstruction"una, yapı parçala(n)masına bugün en iyi hizmet edecek en önemli temel kavram, "metafiziko-teolojik" kökeni de dolayısıyla Derrida için örneksel olan, gösterge kavramıdır. Bir anlamda Derrida'nın bütün yapıtları bu kavram ve onunla ilişkili kavramlar grubu çevresinde dönmekte bu kavram (ve ilişkili kavramların) bir "deconstruction"unu gerçekleştirmektedir. (Derrida, 1994: 17).

Ancak buradaki gösterge kavramı Saussure’ün yapısalcılık kuramında tanımladığı gibi kapalı değildir. Nitekim Derrida gösterenin tek bir gösterilene bağlı olmadığını öne sürer. Ona göre, bir gösteren birden fazla gösterilenle ilişkilendirilebilir ve bunun bir sınırı yoktur. “Dilin yapısı ayrılıkların oyunu ile durmadan değişen, sınırlanamayan bir ağ gibi örülmüştür. Yapısalcılığın kapalı sistem kavramı yerine Derrida, hem ayrılığı hem ertelemeyi içeren ve différance adını verdiği bu açık örgü kavramını getirir. Aynı sav, tabii metinler için de geçerlidir. Metinlerin de anlamı, metinde olmayanla, söylenmeyenle bağıntılıdır” (Moran, 2002:202). Différance terimi göstergelerin metin içinde nasıl anlam kazandığını ve birbirleriyle nasıl etkileşim içine girdiğini gösterir. “Derrida, böylece eleştirel okumalarında anlamı elde etmek üzere metni yapıbozuma uğratar, didik didik eder. Önemsiz sayılan ayrıntılara eğilir. Söylenenin aksine kastedileni anlamaya, bulmaya çalışır. Derrida, böylece anlamın tek kesin ve sabit olmadığını; kaypak ve çelişkili olduğunu; belirsizlikler taşıdığını ileri sürer. (Zariç, 2014:758). Bu yapısökümsel okuma yöntemi, polisiye romandaki çelişkileri, olasılıkları ve gizemli unsurları açığa çıkarmayı amaçlar. “Amacı her türlü yapıyı sökmek olan yapısöküm, bir metni parçalar, çelişkilerini ve varsayımlarını açığa çıkarır; ancak bunu yaparken metni iyileştirmek, gözden geçirmek ya da daha iyi bir versiyonunu sunmak gibi bir niyeti yoktur” (Koyuncu, 2012: 302). *Göl* romanı, bir taraftan casusluk hikâyesi diğer taraftan ihanet teması etrafında ilerleyen gitgide karmaşıklaşan bir oyun gibidir.

Oyun bir yönüyle satranççı diğer yönüyle de kumarı çağrıştırır. “Oyun” küçük ipuçlarından başlayıp ilerledikçe bütün anlatıyı kavrayan bir yapıya dönüşür. (...) Kumarın oyun olarak anlatıyla ilişkisi, sonunda açılan kartlar gibi son sahneye kadar kişilerin birbirlerine yaptıkları ihanetlerin bilinmemesidir. Anlatıda tıpkı kumarda olduğu gibi en son kâğıtlar açılır (Özcan, 2025: 424- 425).

Bu durum romandaki oyun yapısının sonuna kadar gizemli kalmasına ve gerilimin daha çok artmasına sebep olur. Nitekim romandaki bütün karakterlerin gerçek rolleri ve yaptıkları hileler son sahnede herkes bir araya toplandığında ortaya çıkar. O zamana kadar kimse tam olarak gerçek durumdan haberdar değildir, oyun kişilerinin amaçları roman sonunda deşifre edilir. Echenoz, yapısöküm yöntemi kapsamında, gerçeği ve ironiyi bir arada kullanarak *Göl* romanında casusluk temalarını parodik bir şekilde yeniden yorumlar. Bu teknikleri, dil oyunları yaparak, parçalı ve iç içe geçmiş anlatılara yer vererek ve yazı stilini değiştirerek uygular. Metnin içinde ya da yaşamın gizemlerinde gizli mesajları çözmeye davet edilen okuyucu, işaretler dünyasında kaybolan romanın kahramanıyla bütünleşir ve okurun korunan mesajları açığa çıkarması beklenir.

Mekân olarak seçilen Paris kentine ait bütün klişeler alt üst edilir. “Bu bakımdan Paris gibi belli kişilere sıkı sıkıya bağlı bir uzamın seçilmesi, kişi adlarıyla gerçekleşen çağrışımlar (Chopin ile romantizme, Piranese’yle resim sanatına yapılan göndermeler) sayesinde klişelerin anlatı sonunda yıkıma

uğrattıldığını görürüz” (Özcan, 2025: 431). Zira metin, dışarıya kapalı olmadığından başka metinlerle ilişki halindedir. Bu çerçevede Echenoz, parodiyi yapmak için metinlerarası ve göstergelerarası unsurlardan faydalanır. Echenoz, bazı anlarda görsel ve işitsel unsurları vurgulamak için ünlü isimlere gönderme yapar. Chopin ve Suzy'nin otel odasında karşılaşma anında ekranda başrollerinde Shirley McLaine, Dean Martin ve Frank Sinatra'nın baş rollerini oynadığı *Bazıları koşarak geldi* (1958) filmi yayınlanmaktadır. Echenoz ironik anlatımının içerisine zaman zaman romantik ve dinamik sekanslar yerleştirerek okurun ilgisini çeker.

Lac'ın 33. bölümünde hikâye, bir otel odasında yaşanan romantik bir karşılaşmayı tasvir eden sekansla, aynı odada televizyonda yayınlanan bir Amerikan komedisinden bildirilen birkaç sekansın iç içe geçtiğini gösteriyor. *Bazıları koşarak geldi*, Shirley McLaine, Dean Martin ve Frank Sinatra. Aynı bölümde, 14. bölümde bahsi geçen *Yasak Gezegen* adlı filmiyle özel efektler ve “en güçlü lazere karşı dayanıklı canavarlarla” dolu olan Fred Mac Leod Wilcox'tan bahsediliyor (Blanckeman, 2006: 170).

Echenoz böylelikle romana hem sanatsal, çok sesli hem de şiirsel bir boyut kazandırır. Bu unsurlar elbette metnin yapısökümsel okuma kapsamında çözümlenmesini gerektirir. Echenoz klasik casusluk romanını, kendi tarzında yapısöküme uğratarak yeniden yaratır. Polisiye unsurlarını ve türün gerektirdiği ciddi ve gerilim dolu sahneleri mizahi bir dille gülünçleştirerek anlatır. Ciddiyet ve ağırlığın kaybı, olayların hikâye ilerledikçe karmaşılaşması eserin farklı bir şekilde yorumlanmasına sebep olur. Romanda sinekleri istihbarat için kullanan bir böcekbilimci Franck Chopin'in tuhaf hikâyesi ironik bir üslupla anlatılır. *Chopin, sonradan yoğun duygular hissedeceği Suzy Clair adında bir kadınla tanışır. Tanışma öncesinde onu ilk gördüğü anda ondan çok etkilenir. “(...) işte karşı karşıya gelir gelmez gözleri birbirini buluyor ve hiç ayrılmıyor, onları kucaklayan, ısıtan bu tek bakış, uzun sürüyor. Chopin çok heyecanlı, ilk bakışta aşk, nefesi kesiliyor ve kan basıncı yükseliyor, ay kalbim parçalanacak ay, ay mahvoldum”* (Echenoz, 2022: 17). *Tanışmalarının ardından Chopin, kadının kocası Oswald Clair'in eşini ve 6 yaşındaki oğulları Jim'i arkasında bırakarak bir süre önce ortadan kaybolduğunu öğrenir. “Oswald kuş olup uçtu, hiçbir iz bırakmadan gece yarısı okyanusa düşen bir çakıl taşı gibi, kara suların dalgaları arasına düşen taşı gördüğünü söyleyen kimse çıkmıyor, çıkardığı şıprıtıyı o tantana içinde duyan yok, sanki hiçbir şey olmamış”* (Echenoz, 2022: 26). *Kaybolan Oswald'la ilgili tüm kanıtlar önemli hale gelir. Özellikle geriye kalan birkaç fotoğraf ve belge delil olarak incelenir.*

Fotoğraf ne olursa olsun Oswald Clair poz vermekten hiçbir zaman memnun görünmüyor, alan dışına emilir gibi, hep çerçevenin dışına çıkmak ister gibi eğildiği hissediliyor. Düz kutunun en dibindeyse, Vancouver'e bir seyahat öncesinde Kanada makamlarınca hazırlanmış iki dilli bir kimlik fişi, fiziği hakkında bazı bilgiler veriyor: (1,73 cm, 68 kg; herhangi bir iz, yara, dövme, vücut bozukluğu yok) (...) (Echenoz, 2022: 28).

Oswald, Suzy'nin çabalarına rağmen bulunamaz. Chopin, Oswald'ın yokluğu boyunca Suzy'ye daha çok bağlanır. Chopin duygularıyla hareket eder ve bu duruma karşı koyamaz. Bu romanın duygusal eksenini oluşturur. Romanın sonunda Suzy'nin kendisine ihanet ettiğine tanık olana kadar Chopin, Suzy'ye yoğun duygular beslemeye devam eder. Çalıştığı teşkilat sorumlusu Albay Seck'in talebi üzerine takip ettiği Vital Veber'le Suzy'yi gördüğünde bu gizli buluşmaya anlam veremez. Daha sonra, Oswald'ın Veber'in şifrecisi olduğunu, onun adına bilgileri toplamakla görevli olduğunu öğrenir. Hem duygusal hem de casusluk düzleminde yaşadığı ihanet durumundan sonra Chopin başarısız bir casus olarak Paris'teki durağan ve yalnız hayatına döner. Normal hayatında böcekbilimci olan Chopin zaman zamanda bağlı olduğu teşkilatta gizli görevler için çalışır. İronik olarak gerçek sinekleri yetiştiren Chopin onları casusluk işinde kullanır. Sinek ve gizli polis arasında kelime oyunu söz konusudur. Romanda gizli polis rolünü üstlenen sineklerdir. Chopin, sinekleri takip ettiği kişinin odasına yerleştirir ve dinleme işini sineklere taktığı mikrofonlar aracılığıyla gerçekleştirir.

En zoru haşereyi tutmaktı ama bir kez tutulup sırt üstü yatırılıp sonra da mikroskobun objektifi önünde, karnına bastırılarak kanatlarının itici kasları ve ayakları sabitlendikten sonra, göğüs kısmının üstüne, denge dokungaçları arasına, tam ortaya bir mikrofon yerleştirmek Chopin için çocuk oyuncağıydı (...) (Echenoz, 2022: 68).

Nitekim Chopin ek gelir olarak gördüğü casusluk işini yeterince ciddiye almaz. “Lac'ta böcek bilimci Chopin casusluğu yalnızca gelirine ek olarak yapıyor” (Decout, 2022:5). Chopin'in bu bakımdan klasik polisiyelerdeki baş kahramanlar gibi gelecekle ya da mesleğiyle ilgili ileriye yönelik hedefleri yoktur. “Eğer suçlunun tek başına belirlenmesi soruşturma yaklaşımının başarısını garanti altına almak için artık yeterli değilse, soruşturma yaklaşımının tasarımı ve buna bağlı olarak dedektifin motivasyonu sorgulanır” (Vanoncini, 2002: 11). Chopin, işinde yeterince motive değildir, dolayısıyla casusluk mesleğinde kendini geliştirmez. Bu, klasik polisiye romanda casusun yapması beklenen durum değildir.

Söz konusu casusluk hikâyesi, 80'li yılların Paris'inde Val de Marne bölgesinde geçer. Sovyet Bloku casusu, aynı zamanda üst düzey yönetici Vital Veber, Chopin'in sinekleriyle gözetlemeye çalıştığı kişidir. Göl romanında klasik polisiye roman konusunu oluşturan takip izleği sıklıkla tekrar eder. Chopin casusluk görevine başlamadan önce bir Vito Piranese adında başka bir casus tarafından takip edilir. Tek bacağını kazada kaybeden Vito, şoförlüğü olmasa da bu işi titizlikle yürütmektedir. “Karaltılar arasında belli olmayan Vito Piranese hiç kuşkusuz pek uzakta değil. Bir haftadır Chopin'i izliyor; her akşam aynı saatte evinin telefonu zırlıyor, sarışın bomba bu, Vito ona Chopin'in geçirdiği günü ayrıntısıyla anlatıyor, her defasında da belirtilen program dışında anormal bir durum görünmüyor” (Echenoz, 2022:16). Vito, takip sırasında Chopin'in fotoğrafını çekerek kanıtlar toplar. “Vito, küçük Ford'un içinde Chopin'in coupéye binerken fotoğrafını çekti, sonra izlemeye hazır duruma gelmek üzere manevra yaptı” (Echenoz, 2022: 13). Vito Piranese anlatıda bir daha görünmez. Ancak romanda, birden fazla takipçi ve izlenen kişi vardır. Fransızlar için çalışan iki Rus, Chopin'i takip eder. Oswald, Rus diplomat Vital Veber'i gözetler, sonrasında onun için çalışır. Albay Seck, bütün operasyonu izler. Fransız Güvenliğinin lideri Maryland ise Albay Seck'i gözetler. Romanın başkışisi Chopin, Vital Veber'i uzun süre takip eder.

Lac (1989) romanı takip noktasını somutlaştırıyor. Roman, ana karakter olarak görev yapan amatör bir casus olan Franck Chopin'in, üst düzey bir adam olan Vital Veber'in tüm eylemlerini ve eylemlerini takip etmekten ve gözlemlemekten sorumlu olduğu bir casusluk olayını anlatıyor. Bu romanda casusun hareketleri, başarması gereken görev ve Vital Veber'in hareketleri tarafından belirlenmektedir (Ieven, 2018: 127-128).

Bu kadar çok takibin yapılması, Paris'te farklı mekânlar arasında, Paris dışındaki banliyö bölgeleri arasında geçişlere sebep olur. Chopin, Vital Veber'i gözetlemek için tellerden yapılmış kafeslerdeki sinekleri kullanır. Ancak bu tekniğiyle her seferinde başarısızlığa uğrar. Ajan Chopin'in casusluk sırasında kullandığı çalışma ekipmanları büyük ölçüde marjinalleştirilir. Normalde polisiye romanda soruşturmacı işini fazlasıyla ciddiye alır ve çalışmasını kanıtlara dayandırarak titizle yürütür. Bununla birlikte, soruşturmacı baştan verilerini iyi değerlendirmezse ve sistemini yeterince iyi kuramazsa, sonraki aşamalarda derin bilgiye ulaşması zor olur. “Araştırmacı başlangıçtaki gizemin altındaki neden ve sonuçları ortaya çıkarmayı ne kadar iyi başarır, tespit anından çok uzak zaman katmanlarına o kadar nüfuz edebilir” (Vanoncini, 2022: 14). Başından sonuna kadar bir tanıklık sürecinde olan dedektif, çok yönlü bir araştırma sürecine dâhil olur. Romanın baş soruşturmacısı olan ancak komik bir casusluk süreci yürüten Chopin, bu anlamda oldukça sınırlı bilgiye ve olanaklara sahiptir. Soruşturması üzerine detaylara odaklanmaktan ziyade takip sırasında sineklerle yaşadığı olumsuz deneyimlere değinir.

Öğleye doğru odadaki genel sesleri dinleyen sinek de kalp durması sonucu öldükten sonra mikrofonlar birkaç saat daha çalışmayı sürdürmeliydi. Ama pencerenin altında duvar ile radyatör

arasında sıkışıp kalmış sineğin mikrofonu çok iyi ses alamazdı ve yukardaki avizeden aşağıya diklemesine düşen ve orada Véro'nun süpürgesiyle süpürülmeyi bekleyen diğer sineği de Veber farkında olmadan bir topuk darbesiyle un ufak etti (Echenoz, 2022: 96).

Teknik ekipmanları çalışmadığında ya da yetersiz kaldığında ise Chopin'in işiyle ilgili alternatif bir çözümü bulunmamaktadır. "Teknik araç gereç çalışmayınca yapacak işi kalmayan, duvardaki demetleri saymaktan da bıkan Chopin, valizinden (...) iki kanatlı bir böcek olan stilpon hakkında yazmakta olduğu makale müsveddesini çıkardı" (Echenoz, 2022: 96). Böyle bir durumda Chopin ilgi alanı olan böcekbilimle ilgili çalışmalarına yönelir. Chopin kendi çalışma sistemini demode bulduğu halde yenilemeyi düşünmez.

«Otelde yine sizin sistemi kullansanız iyi olur, biliyorsunuz değil mi? »

«Sistem mi?» diye sordu Chopin.

«Sinekleriniz işte. Hatırlamadınız mı?»

«Şaka mı yapıyorsunuz,» dedi Chopin,

«Onun modası çoktan geçti. Bunlar General Walters'ın zamanından kalma teknikler. Artık günümüzde daha iyileri var» (Echenoz, 2022: 44).

Chopin'in işini düzgün yapamamasındaki bir başka engel ise sineklerin uzun süre yaşamamasıdır. Chopin'e göre büyük sinekler daha uzun süre dayanıyor ancak onlar da çabuk fark edilip öldürülüyor (2022: 59). Casus Chopin, kullandığı yetersiz ve geleneksel ekipmanla yapabileceklerinin sınırlı olduğunu farkındadır. Bu bakımdan kendini profesyonel bir casus olarak görmez, kendisinin sadece bir teknisyen olduğunu ifade eder (2022: 131). Profesyonel olamayan Chopin, geleneksel polisiye romandaki ideal dedektiften çok farklıdır. Chopin'in işiyle ilgili detaylar ve başından geçen olaylar romanın başından sonuna kadar postmodern edebiyatın önemli bir tekniği olan ironik bir üslupla anlatılır. *Göl* romanı böylelikle klasik polisiye ciddiyetinden uzaklaşarak polisiye parodisine dönüşür. Bir sonraki bölümde, polisiye romanda sunulan söz konusu parodik yapıyı, kent çevresi, ihanet eksenini ve insan ilişkileri çerçevesinde inceleyeceğiz.

Kent Çevresi ve İhanet Eksenini

Romanın genelinde karakterlerin maruz kaldığı ihanet teması hikâyenin sonunda çözümlenir. İhanet durumu romanın parodik yapısına paralel olarak ilerler, bu bakımdan romanın temel eksenlerinden birini oluşturur. Hem aşk hem de casusluk konusunda bütün ihanet unsurları, söz konusu gizli iş görüşmeleri ve takipler herkesin bir araya toplandığı son sahnede çözümlenir. Romanda birden fazla casus, takip sürecini yürüttüğünden olaylar daha da karmaşıklaşır. "Normalde, okur bir suç ya da gizem unsuruyla karşı karşıya kalacağını, soruşturmacının, şüphelenmesi, sorgulaması, analiz etmesi ve çıkarım yapması gereken gizemi çözmekten sorumlu olacağını bilir" (Solmaz, 2013: 85). *Göl* romanında bu sorumluluğa birden fazla kişi sahiptir. Nitekim romanda bu kişiler birbirlerinin arkasından iş yürütürler ya da birbirini aldatırlar. Chopin kendisine yakın gördüğü Suzy tarafından hem duygusal olarak hem de profesyonel olarak ihanete uğrar.

Kişiler öncelikle duygusal açıdan, sonra da meslekleri olan casusluk konusunda birbirlerine ihanet ederler. İlk başta Suzy'nin iki yönlü ihaneti vardır. Öncelikle Chopin'le duygusal ilişkiye girdiği için kocasına ihanet etmiş olur. İkinci olarak, kocasının peşine düşüp onu bulduktan sonra, Chopin'i hemen unuttur, dolayısıyla duygusal olarak Chopin'e ihanet etmiş olur (Özcan, 2025: 417).

Göl kenarındaki Parc Palace otelinde Rus casusu takip ettiği sırada, Suzy'nin Veber'le aynı masada oturduğunu görmek Chopin'i şaşkınlığa uğratır. "Nihayet Veber biraz kımıldadı ve Chopin kızın yüzünü

fark eder etmez bütün bedeni buz kesti: Suzy, Suzy Clair, genç kızlık soyadıyla Suzy Moreno, bu oydu, genel sekreterin karşısına oturmuştu. Birkaç saniye donup kaldı Chopin, üstüne yağmur boşanırsa zihni de donmuştu” (Echenoz, 2022: 93). Chopin, Suzy ve Veber'i izlemeye devam eder ve kafasındaki soru işaretleriyle aralarındaki ilişki durumunu anlamaya çalışır. “Yağmur altında, karanlıkta donup kalmış Chopin sıra tatlıya gelinceye kadar aklından varsayımlar geçirerek onları izledi” (Echenoz, 2022:95). Chopin, kendi durumunun anlaşılmasını için Suzy tarafından görülmek istemez. Veber, özellikle son sahnede herkesi karşı karşıya getirdiğinde Chopin'in uzun zamandır Veber'i takip ettiği ortaya çıkar. Suzy'nin ise, kocası Oswald'ı bulmak için Veber'le görüştüğü anlaşılır. Chopin uzun süre gizemini koruyan bu görüşmeyi çözmeye çalışırken otelde takip ettiği Veber'in korumaları tarafından tuzağa düşürülerek beklemediği anda yakalanır.

«Hadi,» diye fısıldadı Rathenau kulağına, aynı sinemadaki gibi. «Duvara yaslan, ellerini başının üzerine koy. » Chopin söyleneni yaparken bir kolonya kokusunun hayalet gibi ona yaklaştığını duydu, hemen sonra, kolunun iç kısmına hızlıca bir iğne girdi. Bu pek de kötü ve ağır olmayan bir acıydı ama üç saniye sonra görüntü ve ses birbirinden ayrıştı ve Chopin kendinden geçti (Echenoz, 2022: 102).

Böylelikle, uzun zamandır Veber'i takipte olan Casus Chopin'in, Veber'in çalışanları tarafından izlendiği ortaya çıkar. Önemli bir iş insanı olan Veber, üstelik Chopin hakkında her türlü bilgiye sahiptir. Chopin'in Suzy ile olan ilişkisini bile öğrenir. Burada casus rolünü yürüten Chopin kendi adına bir sonuç elde etmekten ziyade kendini ele verir.

Romandaki bir diğer ihanet unsuru, ortadan kaybolan Oswald'ın Veber'in şifrecisi olarak ortaya çıkmasıdır. Oswald'ın gizli bilgileri toplamak için Veber'le çalıştığı romanın sonunda anlaşılır. Suzy kocasıyla karşılaştığı bu anda şaşkınlığını gizleyemez. “Suzy'nin gözleri alabildiğine açılmıştı. Dudaklarından ‘Oswald’ okundu” (2022: 26). Çift taraflı ajan olan Oswald taraf değiştirir ancak diğer teşkilata bilgi sızdırmaya devam eder. Romanın başında bir kez adı geçen Piranese'in patronu Maryland'e kaçarken bilgileri ve dosyaları teslim eder. Veber adamları aracılığıyla yakalattığı Chopin'e tıpkı Oswald gibi taraf değiştirmesini önerir, Chopin kendisinin sadece bir teknisyen olduğunu öne sürerek bu teklifi kabul etmek istemez (2022:125). Chopin, profesyonel bir casus olmadığını her fırsatta vurgular. Veber ise, kişileri etkisi altına alarak kendine çekmeye çalışır ve bunu çoğu zaman başarır. Bununla birlikte Veber beklemediği bir şekilde korumaları tarafından ihanete uğrar. Veber için çalışan iki koruma Perla Pommeck ve Rodion Rathenau kritik bir anda Veber'in isteğini yerine getirmezler. İki koruma, Veber'in kelepçesini çıkarmazlar, Albay Seck ve adamlarının kaçmalarına izin verirler.

“Çıkarın şunu Rodion”

“Hemen değil” dedi Rathenau. “Biraz bekleyelim”

“Ama ne oluyor size Rodion” diyerek donup kaldı Veber.

“Hasta mısınız? Şunu bileğimden hemen çıkarın. Hadi Perla.”

“Sakin olun,” dedi Perla. “Endişelenmeyin. Sadece biraz bekleyeceğiz” (Echenoz, 2022:133).

Veber iki çalışanı tarafından uğradığı ihanete anlam veremez, nitekim diğer teşkilatta olan kişiler gölde hazır bekleyen tekneye binip ortamdan uzaklaşmayı başarırlar. Romandaki birçok kişi aşk ve casusluk konusunda ihanet ekseninin ortasında yer alır. Bu hususta, adı ihanetle ilişkilendirilen önemli tarihi figürlerden birisi olan dansöz ve casus Mata Hari'nin adı özellikle anılır. “Vito o zamandan beri, hiç görmediği o kişiler sayesinde, izlenmesi istenen kişileri en başta yaptıkları sözleşme kurallarına göre düzenli izliyordu; çalan telefonun bitmek bilmeyen sesi ve üç rakam, otobüs, dosya alışverişi, asla aynı otobüs ama Mata Hari'den beri aynı dosya çantası” (Echenoz, 2022:12). Hem Fransız hem de Alman istihbaratı için çalışan ve vatana ihanetle suçlanan casus Mata Hari Fransız yetkililer tarafından idam

ettirilir. Casusluk tarihinde mit haline gelen Mata Hari, romandaki kişilerin içinde yer aldığı ihaneti sembolize ederken okura da geçmişteki casusluk hikâyesini anımsatır.

İhanet durumu, roman kişilerinde cesaret kaybı, gerginlik ve hayal kırıklığına neden olur. Bu duygular çerçevesinde romandaki gizemli konuşmalar, gizli buluşmalar ve şüpheli davranışlar bir oyunun parçası gibi birbirine bağlanır. “*Lac* dünyası, okuyucunun, metindeki karakterler gibi, sürekli olarak yolunu kaybetmenin getirdiği bıkkınlık, öfke ve hayal kırıklığı riskini aldığı, yine de tehlikeli bir ormanın yüzeysel görüntülerini sunan bir aynalar oyunudur” (Cloonan, 1994:172). Bu sebeple bu gizemli oyunun içinde bir sonraki aşamanın ne olacağını kimse tahmin edemez, kişiler belirsizlik ve karmaşa içinde eylemlerine yön verirler. Birçok kişinin aynı anda birbirini izlemesi ve suçüstü yakalamak için fırsat kollaması Foucault’nun öne sürdüğü «Gözetim Toplumu» kavramını anımsatır. Romanda birçok kişi tarafından yürütülen takip süreci özellikle mizahi bir dille anlatılır. «*Lac*, Foucault’nun gözetleme toplumunun komik bir versiyonunu sunar» (Blanckeman, 2006: 173). 18. Yüzyılda İngiliz filozof Jeremy Bentham tarafından tasarlanan Panaptikon modeli bu gözetim süreci için uygun bir mekandır, nitekim önemli olan izleyenin gizli tutulmasıdır. “Görülmeden gözetim altında tutmaya olanak veren düzenleme, sürekli görmeye ve hemen tanımaya olanak veren mekânsal birimler oluşturmaktadır” (Foucault, 1992: 251). Bu gözetim süreci, bir üst aklın yani üstün olanın ya da iktidar olanın diğerini idare etmesi durumu anlamına gelir. Hapishaneler bu bağlamda panaptikon modeli için uygun yerler olarak görülür. «*Panopticon* teması -aynı anda hem gözetim, hem de gözlem altında tutma; hem güvenlik, hem de bilgi; hem bireyselleştirme, hem de toplumsallaştırma; hem soyutlama, hem de şeffaflık- en ayrıcalıklı gerçekleşme yerini hapishanede bulmuştur» (Foucault, 1992: 314). Romandaki ajanların gözetim sistemi bu modelle ilişkilendirilebilir ancak burada üstün olan kişi romanın son sahnesinde ortaya çıkar. Dolayısıyla roman boyunca kazananın ve kaybedenin belli olmadığı bu oyun içerisinde, hareketlilik devam eder. Her an stratejik davranmanın gerekli olduğu bu oyunda kazanan ve kaybeden son sahneye kadar sürekli değişir.

En başından Vito Piranese’nin takip işi, Chopin’in sinekleri, Suzy’nin duygusal oyunları, anlatı içinde giderek olay örgünün ana yapısını oluşturan casusluğun, aşk ile ihanetin oyunla ilişkili olduğunu görürüz. Gerçekten de metin, anlatı kişilerinin birbiri adına hamleler yaptıkları, bir sonraki hamleyi düşündükleri ya da hiç beklemedikleri bir hamleyle karşılaştıkları bir satranç oyununu andırır. Kent merkezi ile çevresi bu bakımdan bir satranç tahtası görevi görürler (Özcan, 2025: 424).

Kişiler hikâyenin sonuna kadar yapısökümsel yöntemin bir parçası olan büyük bir oyun içinde yer alırlar. Oyunu kazanmak için herkes yeni bir hamlede bulunur ya da yapılan hamleden etkilenir. Romanın bu oynusu yapısı metnin içinde geçen satranç oyunuyla ilişkilendirilir. Anlatıda zaman zaman oyun içinde oyun vurgusu yapılır. “Yarıda kalmış satranç oyununa bakıp siyah atın bulunduğu kareye hoşgörülle bir göz attı (...)” (Echenoz, 2022: 113). Kişilerin içinde yer aldığı oyun, hikâye sona erdiğinde bitmiş olur. Hareketlilik, rekabet ve hamleler bu bakımdan roman boyunca devam eder. Ancak iç içe geçmiş karmaşık olaylar, roman başlığının aksine hareketli olması beklenmeyen şehrin dışındaki göl çevresinde geçer. Şehir merkezi Paris’te ise beklenen hareketlilik olmaz aksine orada sıkıcı bir durağanlık vardır. Bu durum normalde kalabalık ve birçok yönden gelişmiş bir şehirde olması beklenen suç unsurları ve polisiye roman olaylarıyla çelişki gösterir. Nitekim, şehir kalabalıklaştıkça ve geliştikçe suçun çeşitliliği ve büyüklüğü de artar.

Şehir ne kadar gelişirse suç oranı da o kadar artıyor. Ancak şehir, suç romanının sürekli yenilenmesini sağlayan cenaze gökdelenleri, karanlık sokaklar, terk edilmiş depolar, çorak araziler, yağmur, sis, gübültüler, boğucu kokular gibi birçok aksesuar ve hileye sahiptir ve her çeşit aylak ve suçlu finansörlere, politikacılara yem olarak sunulur. Bu unsurlar suça çok aşinadır, suçun oluşmasını kolaylaştırır ve ona yarı-normallik kazandırır (Solmaz, 2013: 63).

Romanda ihanetin ve casusluğun yoğun olarak yaşandığı yer mekân olarak önem kazanır. Nitekim *Göl* romanında ironik bir şekilde ihanetin ve suçun en yoğun yaşandığı yer Paris banliyösüdür. Bu bakımdan dinamik mekân olarak tasvir edilen göl çevresi şehrin sakinliğine zıtlık oluşturur. Böylelikle romanda hem türsel hem de mekânsal düzlemde basmakalıp fikirler yine alt üst edilir.

Bu iki yıkım işi, bir yandan belli bir tür kurguyu (polisiye roman ile casusluk romanı), diğer yandan da Paris'e ilişkin gündelik yaşamda (popüler kültürde bilindiği haliyle Paris, gezi turları, turizm, reklam klişeleri gibi) ya da kurgusal düzlemde (Paris'te geçen aşk romanları ya da filmleri) kent uzamına ilişkin ön kabullerle klişeleri hedef alır (Özcan, 2025:412).

Chopin, sanatsal, kültürel ve turistik bir şehir olan Paris'te kimi zaman nasıl vakit geçireceğini bilemez, hatta çoğunlukla ironik bir şekilde sıkılır. Chopin'in Paris'te aktif olmayan ve monoton bir yaşantısı vardır. "Bir başka günün sabahı, Chopin evinde, her zamanki gibi pencerenin yanında, sabah erken saatlerde hep olduğu gibi hiçbir şey yapmadan, çoğu zamanki gibi bir başına duruyordu" (Echenoz, 2022: 39). Aksine, Chopin şehrin dışına çıktığında kendini aksiyon içinde bulur. Hikâyenin sonunda her şey sona erdiğinde ve gizem çözüldüğünde, banliyö da dekor olarak anlamını yitirir. Nitekim bilinmezliği ortadan kalkar. Kimin arkadan iş yürüttüğü kimin işbirlikçi olduğu romanın son sahnesinde ortaya çıkar. Chopin casus olarak sürdürdüğü hayatını ve yoğun duygular hissettiği Suzy'yi arkasında bırakıp Paris'teki yalnız hayatına yeniden döner. Daha önceki sevgilileri Carole ve Marianne tarafından da terk edilen Chopin, hikâyenin sonunda yine boşa kalır. Nitekim artık oyunun dışında kalan piyon rolünü üstlenir. Her şeyin anlamını yitirdiği bir dünyada, geleceği öngöremediği karmaşık bir ruh haline girer. "Zaten Chopin de artık hiçbir yere bakmıyordu, oynadığı piyon, figüran rolünü düşünüyordu belli belirsiz, doğduğu toprağa gömülüp kalmış, gözünün önünü göremeyen bir köstebek" (Echenoz, 2022:139). Chopin, hem yalnız hem de plansız bir gelecekle karşı karşıyadır. Bu başarısız sonla biten polisiye hikâyesi karşısında okur beklediği sonucu alamaz. Başkışı, hikâyenin başladığı yere ve eski hayatına yeniden döner. Anlatıcı, Paris'te devam edecek olan hayatı okurun yorumuna ve hayal gücüne bırakır. Bu yapısökümsel yöntemin bir parçasıdır. Yapısökücüler evrensel geçerliliği olabilecek bir düşünce sisteminin var olabileceği iddiasını reddederek anlamın değişkenliğini ve metinlerin çok-anlamlılığını vurgulamayı tercih ederler (Moran, 2002: 206) Echenoz birçok romanında olduğu gibi Paris banliyösüne kadar uzanan mekânsal ve kurgusal düzlemde hazırladığı türlü oyunlar, kullandığı teknikler ve tasarladığı beklenmedik sonla okuru şaşırtmaya devam eder.

Tartışma ve Sonuç

Jean Echenoz, *Göl* romanında, postmodern bir kurgu içine yerleştirilmiş casusluk hikâyesini yapısöküme uğratarak yeniden yorumlar. Değişen ve dönüşen toplum, tarihi olaylar, teknolojik yenilikler zamanla romanın içeriğini ve yapısını da değişikliğe uğratır. Postmodern düşünce edebi türlerden en çok romanda karşılığını bulur. Klasik edebi türler de zamanla değişir ve biçim değiştirir. Postmodern bir yazar olarak Echenoz'un kaleme aldığı polisiye anlatıları, geleneksel polisiye roman unsurlarını ne kadar içinde barındırır? Echenoz postmodern edebiyata uygun olarak polisiyeye özgü klişeleri alt üst eder, türleri iç içe geçirerek kendi tarzında yeni polisiye türleri geliştirir. Kent ve insan ilişkisi, toplumsal ve ekonomik meseleler, teknolojik gelişmeler de bu türün konusunu oluşturur. Echenoz, içerik olarak anlatılarında polisiye temalarına yer verse de biçimsel ve estetik olarak yeni denemelerde bulunur. Echenoz romanlarında, hikâye ilerledikçe çoklu anlamlar ortaya çıkar ve bunlar kurguda belirsizliğe sebep olur. Kahramanların bir sonraki hamlelerini ve planlarını ön görmek güçleşir. *Göl* romanında, başkışı Franck Chopin, polisiye öyküsünün arka planında mekânsal ve kurgusal düzlemde kişisel arayışına devam eder. Kendine bir yol çizmeye çalışırken hem özel hem de iş hayatında olumsuz deneyimler yaşar. Sonunda başarısız bir casus olarak yalnız hayatına dönmek zorunda kalır.

Bu geleneksel polisiyenin aksine okur tarafından beklenen tatmin edici bir son değildir. Polisiye başkişisinin zeki, korkusuz, disiplinli ve öngörülü olması beklenirken, Echenoz, başkişisiyle ilgili tam tersi bir profil çizer. Bu alt metinde gitgide karmaşılaşan dünyada postmodern insanın tembelleşmesi, yalnızlaşması ve insanlara yabancılaşması sürecini vurgular. Yeni dünya düzeninde, teknolojik yenilikler ve tüketim fazlalığı sonucunda birey daha pasif kaldığı ve daha az sorguladığı bir sürece girer. Echenoz geleneksel polisiye izleklerini anlatısının içine yerleştirerek postmodern bir polisiye parodisi kaleme alır. Yapısöküm yöntemine başvurduğu anlatısında en çok vurgulamak istediği değişen ve dönüşen dünya düzeninde, şehrin ağırlığı ve sıkıcılığı, insanların iki yüzlülüğü, ihaneti, bireylerin uyumsuzluğu, sıradanlığı, yaşadıkları iç sıkıntılar ve gitgide karamsar bireylere dönüşmeleri gerçeğidir. Şifrelerinin okur tarafından çözülmesi beklenen postmodern polisiyede verilmek istenen çok anlamlı bu mesajlar, geleneksel polisiyede yerini tek tip ve tek olay merkezli bir kurguya bırakır. Echenoz, karakterlerini belirli rolleri olan oyuncular olarak tasvir eder. Kişiler bir labirent oyununun içinde hamleler yaparak yollarını bulmaya çalışırlar. Olaylar ise iç içe geçerek birbirine bağlanır. Bazen anlamlı bazen de tuhaf olan *hikâyeler* gitgide karmaşılaşır. Okur bir casusun sonraki eylemini ya da hikâyenin sonunu tahmin etmekte zorlanır. Dolayısıyla postmodern polisiye romanda da gizem, şaşırtma ve belirsizlik izlekleri son sahneye kadar devam eder. Nitekim Echenoz'un postmodern romanlarında birden fazla olasılık söz konusudur. Buna rağmen, okurun parçalı bir şekilde sunulan detayları birleştirmesi ve olasılıklarla dolu her türlü sonuca kendini hazırlaması beklenir. Polisiye romana özgü evrende, esrarengiz dünyanın gizemlerini kişilerle birlikte okurun da bir taraftan çözümlemesi istenir. Ancak yapısöküm yöntemiyle yazılmış parodik polisiye romanda bu durum sanıldığı kadar kolay değildir.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2008). *Parçalılık/ Süreksizlik/ Kopukluk*. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, ART-E (1): 1-14.
- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2020). *Metinlerarasılık// Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aynacı, F. (2022). *Tarih, Tarihî Roman ve Toplumsal-Kültürel Bellek İlişkisi Temelinde Tarihî Romanların İşlevsel Özellikleri*. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sefad (48): 21-38.
- Blanckeman, B. (2006). *Jean Echenoz ou le roman comme cine/cure*. Roman 20-50 (41) :167- 178.
- Cloonan, W. (1994). *Deep Down It's Real Shallow: Jean Echenoz's "Lac" and Postmodernity*. Romance Notes 35 (2):171-177. <https://www.jstor.org/stable/43802276>.
- Decout, M. (2022). *Où est passé le roman policier? Disparition et saturation chez Jean Echenoz*. La Machine à histoires: Le romanesque dans les écritures contemporaines. Presses universitaires du septentrion: 97-106.
- Derrida, J. (1994). *Göstergebilim ve Gramatoloji* (çev. Tülin Akşin). İstanbul:Afa Yayınları.
- Echenoz, J. (2022). *Göl* (çev. Mehmet Emin Özcan). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Erkman- Akerson, F. (2019). *Edebiyat ve Kuramlar*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ieven, E. (2018). *L'errance et la filature dans l'œuvre de Jean Echenoz : une approche de la temporalité contemporaine*. Revue électronique de littérature française 12 (1):125-138.
- Koyuncu, A. (2012). *Bir Yapısalcılık Eleştirisi: Derrida ve Yapısöküm*. Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi (22) :301-317.
- Lyotard, J. F. (2014). *Postmodern Durum* (çev. İsmet Birkan). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, M. E. (2025). *Romanda Anlam Arkeolojisi: Tarih, Kuram, Karşılaştırmalı Çözümleme* "Perspektif Çalışmaları: Jean Echenoz'un Göl'ünde Paris." Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Solmaz, M. (2013). *Littérature Comparée:L'Influence du Roman Policier Occidental sur le Roman Policier Turc*. Konya: Aybil Yayınları.
- Vanoncini, A. (2002). *Le roman policier*. Que sais-je? Paris:Presses Universitaires de France.
- Zariç, M. (2014). *Göstergebilim ve Yapıbozumdan Postmodernist Yapısal Eleştiriye*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 9 (12): 751-767.

3. Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi¹

Şengül ÖZGÜL²

APA: Özgül, Ş. (2025). Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 34-54. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15858546>

Öz

Feminizm kuramı, kadınların cinsiyetleri nedeniyle maruz kaldıkları baskı, eşitsizlik ve erkek egemen toplum yapısından kaynaklanan sorunları odağına alır. Tarihsel olarak üç dalga halinde gelişen feminist hareketin ilk dalgası (19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başı), kadınların ev dışında özgürleşmesini ve oy hakkı mücadelesini savunurken; ikinci dalga (20. yüzyıl ortası), kadın bedeninin denetimi, ev içi görünmeyen emek ve cinsel özgürlük temalarını öne çıkarmıştır. Üçüncü dalga (1990'lar) ise kadına şiddet, cinsellik ve toplumsal güçlenme gibi konulara odaklanır. Bu çalışma, Mine Söğüt'ün *Başkalarının Tanrısı* (2022) adlı romanını feminist eleştiri yöntemi ile analiz ederek, toplumsal cinsiyet rolleri, ataerkil tahakküm ve kadın deneyimlerinin edebi temsili üzerine odaklanır. Roman, modern Türkiye'de kadınların kimlik arayışını, toplumsal baskı mekanizmalarını ve bireysel özgürlük mücadelesini, karakterlerin içsel çatışmaları ve toplumsal normlarla hesaplaşmaları üzerinden ele alır. Feminist perspektifle incelenen metin, kadın bedeninin ve emeğinin metalaştırılması, duygusal bağımlılık dinamikleri ve ataerkil kapitalizmin kadın yaşamındaki ikili sömürü pratiklerini görünür kılar. Çalışmada, feminist edebiyat eleştirisinin temel kuramsal yaklaşımları doğrultusunda, romanda ataerkil yapılar, kadın temsili ve toplumsal cinsiyet rollerinin işleyiş biçimleri incelenmiştir. Kadın karakterlerin, erkek egemen anlatıdan bağımsız olarak kendi seslerini duyurma çabaları analiz edilmiş; fiziksel ve psikolojik düzeydeki baskı ve şiddet unsurlarının işleniş değerlendirilmiştir. Ayrıca, kadınların edebi anlatılarda sıklıkla edilgen kurbanlar olarak konumlandırılma biçimleri de eleştirel bir bakışla çözümlenmiştir. Erkek karakterlerin kadınlara yönelik algıları ve bu algıların toplumsal cinsiyet normlarıyla ilişkisi ise metinlerdeki diyaloglar üzerinden tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Feminizm, feminist eleştiri kuramı, ataerkil, Mine Söğüt, *Başkalarını Tanrısı*

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %1
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 11.06.2025-**Kabul Tarihi:** 11.07.2025-**Yayın Tarihi:** 12.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15858546>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
- ² Doktora Öğrencisi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / İstanbul Kültür University, Graduate School of Education, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye) **eposta:** zerennaz47@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3576-8621> **ROR ID:** <https://ror.org/05jvrwv37> **ISNI:** 0000 0001 2309 1070 **Crossref Funder ID:** 501100007503

An Analysis of Mine Söğüt's Novel *Başkalarının Tanrısı* (The God of Others) in the Context of Feminist Criticism³

Abstract

Feminist theory focuses on the oppression, inequality, and problems faced by women due to their gender within male-dominated societal structures. Historically developed in three waves, the first wave of the feminist movement (late 19th century - early 20th century) advocated for women's liberation outside the home and the struggle for suffrage. The second wave (mid-20th century) emphasized themes such as control over women's bodies, invisible domestic labor, and sexual freedom. The third wave (1990s) shifted its focus to issues like violence against women, sexuality, and societal empowerment. This study analyzes Mine Söğüt's novel *Başkalarının Tanrısı* (2022) through the lens of feminist criticism, exploring themes of gender roles, patriarchal domination, and the literary representation of women's experiences. The novel addresses women's quest for identity in modern Turkey, mechanisms of societal pressure, and the struggle for individual freedom through the characters' internal conflicts and confrontations with social norms. Examined from a feminist perspective, the text reveals the commodification of women's bodies and labor, dynamics of emotional dependency, and the dual exploitation practices of patriarchal capitalism in women's lives. In this study, within the framework of the core theoretical approaches of feminist literary criticism, the novel has been examined in terms of patriarchal structures, representations of women, and the functioning of gender roles. The efforts of female characters to express their voices independently of the male-dominated narrative have been analyzed, and the depiction of both physical and psychological forms of oppression and violence has been evaluated. Furthermore, the frequent portrayal of women as passive victims in literary narratives has been critically addressed. The perceptions of male characters toward women and the relationship between these perceptions and societal gender norms have been discussed through the dialogues presented in the text.

Keywords: Feminism, feminist criticism theory, patriarchy, Mine Söğüt, *Başkalarının Tanrısı*

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %1
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 11.06.2025-**Acceptance Date:** 11.07.2025-**Publication Date:** 12.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15858546>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı politik ve entelektüel bir direniş olarak şekillenen feminizm, kökenini Latince "femina" (kadın) kelimesinden alır. Kadın-erkek ilişkilerini aile, eğitim, siyaset ve kültür gibi geniş bir bağlamda sorgulayan bu hareket, iktidar dinamiklerini dönüştürme hedefiyle sosyal adalet mücadelesinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Aktaş, 2013:

59). Feminizmin entelektüel temelleri, Mary Wollstonecraft'ın 18. yüzyıl sonlarında kaleme aldığı *Kadın Haklarının Müdafaası* adlı eserle atılmıştır. Wollstonecraft, kadınların eğitim ve zihinsel özgürleşme hakkını savunarak, dönemin ataerkil normlarını radikal bir şekilde eleştirmiş (Mitchell & Oakley, 1998: 136), böylece modern feminist düşüncenin öncülü olarak kabul edilmiştir. Bu fikirlerin edebiyat alanındaki yansımaları ise Virginia Woolf'un öncülüğünde somutlaşmış; kadınların edebi üretimde özgün bir dil ve biçim arayışı, feminist edebiyat eleştirisinin doğuşuna zemin hazırlamıştır (Güzel, 2007: 26).

Feminist hareket, tarihsel süreçte farklı ideolojik perspektiflerle çeşitlenmiştir. Muhafazakâr feministler, kadınların geleneksel aile içi rollerini korumayı savunurken, liberal feministler siyasi ve yasal engellerin kaldırılması yoluyla kamusal alanda eşitliği hedeflemiştir. Sosyalist feministler, ev içi emeğin toplumsallaştırılmasını önererek devletin bu süreçte aktif rol almasını talep etmiş; lezbiyen bölücü feminizm ise erkek egemen sistemden tamamen kopuşu ve bağımsız bir kadın kimliği inşasını vurgulamıştır (Conway, 2000: 86-87). Bu çoğulcu yaklaşımlar, feminizmi tek bir söylemle sınırlandırmak yerine, kadın deneyimlerinin çeşitliliğini yansıtan dinamik bir kuram haline getirmiştir.

1960'ların sosyal ve politik dalgalanmaları, feminizmin edebiyat kuramı olarak kurumsallaşmasını sağlamıştır. Amerikan ve Avrupa'daki ikinci dalga feminist hareket, edebi metinleri toplumsal cinsiyet rolleri ve iktidar ilişkileri bağlamında yeniden okuma gerekliliğini gündeme getirmiştir. Berna Moran'ın (2014: 250) vurguladığı üzere, feminist edebiyat eleştirisi iki temel ekseninde gelişmiştir: İlki, metinlerdeki cinsiyetçi söylemleri ve ataerkil ideolojileri deşifre eden "okur merkezli eleştiri"; ikincisi ise kadın yazarların edebi mirasını görünür kılan ve kadın estetiğini araştıran "yazar merkezli eleştiri"dir. Bu ikili yaklaşım, edebiyatı yalnızca bir sanat formu değil, aynı zamanda toplumsal mücadelenin bir alanı olarak konumlandırmıştır (Humm, 1994: 11).

Feminist eleştiri, edebiyatın toplumsal cinsiyet dinamiklerini deşifre etme ve ataerkil söylemleri sorgulama işleviyle, 20. yüzyılın ikinci yarısında akademik bir disiplin olarak öne çıkmıştır. Bu süreçte, Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cins* (1949) adlı eseri, kadınlığın "öteki" olarak inşasını tarihsel ve felsefi bir perspektifle ele alarak, metinlerin cinsiyetçi ideolojilerle nasıl şekillendiğine dair kritik bir zemin hazırlamıştır (Moran, 2014: 251). Kate Millett'in *Cinsel Politika* (1969) çalışması ise, edebi eserlerdeki erkek egemen temsilleri sistematik bir analize tabi tutarak, feminist eleştirinin "okur merkezli" yaklaşımını metodolojik bir çerçeveye oturtmuştur. Millett'in argümanları, erkek yazarların metinlerinde kadın imgelerinin nasıl stereotipleştirildiğini ve bu imgelerin toplumsal iktidar ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini ortaya koyar (Moran, 2014: 251). Berna Moran'ın da işaret ettiği üzere, bu eleştirel okuma biçimi, yalnızca metinlerdeki cinsiyetçi kodları açığa çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda kadın okurun bu söylemleri nasıl dönüştürebileceğine dair bir direniş alanı yaratır (Moran, 2014: 250-251).

Diğer taraftan, Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* (1924) ile temellerini attığı "yazar merkezli" feminist eleştiri, kadınların edebiyatta özgün bir dil ve deneyim alanı inşa etme potansiyelini araştırır.

Woolf'un izinden gelen Moran (2014: 255), bu özgünlüğün biyolojik değil, toplumsal baskıların ortaklaştırdığı bir alt kültür deneyiminden kaynaklandığını savunur. Kadın yazarların metinlerindeki ortak temalar, ataerkil normların sınırlayıcılığına karşı kolektif bir bilincin yansımasıdır. Bu bağlamda, Ali İhsan Kolcu'nun (2015: 360) vurguladığı gibi, erkek egemen edebiyat geleneğinin dışında kalan kadın yazarlar, kendi estetik ve politik söylemlerini inşa ederek edebi kanonu genişletmişlerdir.

Son dönem Türk edebiyatında, masalsı üslubu ve ironik dil kurgusuyla öne çıkan Mine Söğüt'ün eserleri, postmodern edebiyatın sınırlarında gezinen özgün metinler olarak dikkat çeker. Söğüt, kadınların ve çocukların varoluşsal mücadelesini, insanın dünyadaki yalnızlığını ve toplumsal baskı mekanizmalarını, geleneksel anlatı kalıplarını kıran bir yaklaşımla ele alır. Romanlarında, gerçek ile fantaziye iç içe geçiren, zaman ve mekânı bulanıklaştıran, parçalı yapılar kuran yazar, okuru çok katmanlı bir okuma deneyimine davet eder.

Söğüt'ün edebi kimliği, gazetecilikten köşe yazarlığına, oradan kurmaca dünyasına uzanan çok yönlü bir birikimle şekillenir. Metinlerinde, toplumsal gerçekliği doğrudan yansıtmak yerine, bu gerçekliği masalsı bir atmosferde yeniden kurgular. Okuru, geleneksel anlatının dışına çıkarak belirsizliklerle dolu bir evrende dolaştırırken, kadın ve çocuk karakterler üzerinden evrensel insani durumlara ışık tutar. Yazarın hiç bitmeyecekmiş hissi veren ve zamansız bir uzamda konumlanan hikâyeleri, postmodernizmin büyük anlatıların çöküşü tezini adeta somutlaştırır. Ancak bu çöküş, umutsuzluk değil, direnç ve yeniden inşa imkânını barındıran bir zeminde gerçekleşir.

Bu çalışmada, Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı romanını feminist edebiyat eleştirisi yöntemi ile kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi hedeflemektedir. Araştırmanın temel odak noktası, metin içinde kadın karakterlerin ötekileştirilme mekanizmalarını, erkek egemen dilin kurguya nasıl nüfuz ettiğini ve bu temsillerin altında yatan toplumsal-ideolojik yapıları ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda, kadın deneyimlerinin romanda ne ölçüde özgün bir sesle temsil edildiği sorusu, yazarın toplumsal cinsiyet algısını anlamak açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemleri kapsamında metin merkezli bir analizle ilerlemekte olup, feminist eleştirinin temel kavramları ataerkil ideoloji, ötekileştirme, cinsiyet rolleri ışığında romandaki diyaloglar, karakter çatışmaları ve sembolik yapılar detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu yaklaşım, yalnızca Başkalarının Tanrısı romanının edebi katmanlarını deşifre etmekle kalmayacak, Türk edebiyatında feminist okuma pratiklerinin gelişimine kuramsal bir katkı sunacaktır.

Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi

Mine Söğüt'ün Başkalarının Tanrısı adlı romanı, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın deneyimlerini sorgulayan bir metin olarak feminist eleştiri yöntemiyle irdelendiğinde, kadın karakterlerin maruz kaldığı baskı mekanizmaları ve kimlik mücadeleleri öne çıkar. Romanın merkezindeki Musa karakterinin toplum dayattığı rutinlerden kaçışı ve yabancılaşma süreci, erkek egemen sistemin dayattığı toplumsal normlardan kopuşu simgelerken, bu süreçte karşılaştığı kadın figürler aracılığıyla ataerkil düzenin kadın bedeni ve kimliği üzerindeki tahakkümüne dair eleştirel bir zemin sunar.

Roman, Musa'nın erkek bakışı üzerinden aktarılsa da, kadın karakterlerin içsel çatışmaları ve direniş stratejileri feminist bir okumaya olanak tanır. Efsun Ablanın yaşama tutunma çabası ve Hülya'nın varlığını sürdürme mücadelesi, kadınların marjinalleştirilmiş alanlarda dahi özne olma iradesini

yansıtır. Söğüt, rüya ve gerçeklik arasındaki geçişkenliği kullanarak, kadınların ataerkil tahakküm karşısındaki görünmez direnişini estetik bir dille ifşa eder.

Bu analiz, metni yalnızca karakterler düzeyinde değil, toplumsal cinsiyet rejiminin yapısal şiddeti bağlamında ele alarak feminist edebiyat eleştirisinin temel sorularını gündeme getirir.

Musa, romanın merkezindeki erkek anlatıcı olarak, sokağın ve insanların gündelik ritmini gözlemleyerek "rutin"in sınırlarını sorgular. Ancak bu gözlemler, onu toplumsal normlardan kaçış vaadiyle başlayan bir yolculuğa sürüklerken, sonunda kaçtığı düzenin benzerini yeniden inşa ettiğini fark etmesiyle trajik bir ironiye dönüşür. Musa'nın "kimsesizleşme," "yabancılaşma" ve "hiçlik"le özdeşleştirdiği mutluluk arayışı, aslında ataerkil sistemin dayattığı rolleri içselleştirdiğini gösterir. Bu durum, metinde "hep" ve "yine" gibi tekrarlı ifadelerle vurgulanan döngüsellikle somutlaşır:

"Alarm, sabah yine hep altı buçukta çalıyor. Her sabah bir kadın yine alarm çalınca belli belirsiz mırıldanarak bana sırtını dönüyor. Her sabah gözleri aynı bana benzeyen bir çocuk yine odasında uyuyor. Her sabah bir mutfak yine kahve kokuyor. Son kahvemi sigarayla birlikte bir evin balkonunda defalarca içiyorum." (Söğüt, 2022, s. 23)

Bu pasajda, kadın ve erkeğin sabah rutinleri arasındaki belirgin ayrım dikkat çeker. Kadın, "sırtını dönme" eylemiyle fiziksel ve duygusal olarak uzaklaşan, sessiz bir figürken; erkek (Musa), kahve içmek, sigara yakmak gibi "eylem odaklı" davranışlarla aktif bir konumdadır. Kadının "mırıldanma" dışında bir ses çıkarmaması ve mekânsal olarak arka planda kalışı, ataerkil düzenin kadını gündelik yaşamın pasif bir nesnesine indirgediğini gösterir. Buna karşılık Musa'nın rutini, erkeğin kamusal ve özel alandaki tahakkümünü yeniden üreten bir araç haline gelir. Bu durum, kadınların toplumsal hayatta ikinci planda kaldıkları ataerkil yapıyı yansıtır. Musa'nın "gözleri aynı bana benzeyen bir çocuk" ifadesi, babalık rolünü içselleştiremediğinin ve bu sorumluluğu reddettiğinin sembolik bir göstergesidir. Aynı şekilde, eşinden "bir kadın" diye bahsetmesi, onu bireysel kimliğinden soyutlayarak toplumun kadını görünmez kılan ataerkil tahakkümünü yansıtır. Bu tutum, eril dilin nesneleştirme pratiğiyle örtüşerek duygusal mesafenin derinliğini ortaya koyar.

Musa, günlük rutinini tamamladıktan sonra evi terk eder ve bir daha geri dönmez. Bu eylem, yalnızca fiziksel bir kayboluş değil, aynı zamanda aidiyet hissettiği sınıfsal kimliğin, ailevi bağların ve toplumsal beklentilerin reddidir. Sokaklarda sürdürdüğü yeni hayatında, orta sınıfın dayattığı kurallardan sıyrılarak "kimsesizlik" ile özdeşleşir. Romanında dile getirdiği, "Çünkü yok zihnimde. Geçmiş zaman kipi kayıp. Gidiyorum dedim gittim, dönüyorum dedim döndüm..." (Söğüt, 2022, s. 64) sözleri, zamansal ve nedensel bağlardan kopuşunu simgeler.

Musa'nın kaçışı, geleneksel erkeklik rollerine, "örnek vatandaş", "sadık eş", "güvenilir erkek" ve "ideal baba" gibi kalıpları terk etmesi, bir anlamda erkeklik kimliğinin çözülüşünü simgeler. Bu kimlik krizi, sokaklarda sürdürdüğü marjinal yaşamla beraber toplumsal normların dışına çıkma çabasında daha görünür hâle gelir. Feminist eleştiri bağlamında bu davranış, ataerkil sistemin yalnızca kadınları değil, erkekleri de kısıtlayıcı kalıplara hapsedtiğine dair çarpıcı bir örnektir. Toplumun erkeklerden beklediği sorumluluklar, Musa'nın kimliğini parçalayarak kaçışı meşrulaştırır. Dolayısıyla bu durum, cinsiyet rolleri etrafında örülen ataerkil düzenin hem kadınlar hem erkekler için bir tür baskıya dönüştüğünü gösterir. Musa'nın kurulu düzenden kopuşu, onu geleneksel erkeklik kodlarından uzaklaştırırken, Efsun Abla'yla kurduğu ilişkide yeni bir bağımlılık döngüsüne hapseder.

Metinde, yeni hayatında yaşamla ölüm arasında sıkışan Musa'nın intihar eğilimi, Efsun Abla ile karşılaşmasıyla beklenmedik bir yöne evrilir. Efsun Abla'nın "'Dur! Kendini değil, Devran'ı öldür!'"

(Söğüt, 2022, s. 26) şeklindeki çarpıcı müdahalesi, Musa'nın içsel yıkım enerjisini dışsallaştırarak şiddeti başka bir hedefe kanalize etmesine neden olur. Bu tuhaf tanışma sonrasında Efsun Abl'a aşık olan Musa, bu aşk uğruna hiç tanımadığı bir adamı öldürür.

Musa'nın Efsun Abl'a duyduğu tutkulu bağlılık, salt bir aşk hikâyesinin sınırlarını aşar. Bacakları kesilmiş, toplum tarafından dışlanmış bu kadının acısını benimseyen Musa, ona duyduğu hisleri "intikam" kisvesi altında meşrulaştırır. Ancak bu meşruiyet, ataerkil düzenin erkeği "koruyucu/kurtarıcı" rolüne hapseden kalıplarını yeniden üretir. Efsun Abl'a'nın maruz kaldığı şiddeti onun adına telafi etme arzusu, Musa'yı cinayet işlemeye sürüklerken, bu eylemin gerekçesi ise, Efsun Ablanın bacaklarını kesme nedeni ile aynıdır. Aşkı uğruna cinayet işler:

“Âşığım ben bu kadına. Öl dese ölürüm. Öldür dese öldürürüm. Ölme dedi, ölmedim. Öldür dedi, öldürdüm.” (Söğüt, 2022: 32)

Musa ve Efsun Abl'a'nın kimliklerindeki kırılma, ataerkil düzenin bireyleri hem mağdur hem de fail konumuna sıkıştırdığını gösterir. Musa'nın ailesini terk etmesi ve Efsun'un sevdiği adam tarafından terk edilmesi, ikisini de toplumsal normların dışına iterek bir tür varoluşsal yalnızlıkta buluşturur. Bu yalnızlık, intihar düşüncesini başkasını öldürme eylemine dönüştüren bir özgür irade yanılsaması yaratır. Musa'nın “Ben artık aşık olduğum kaçık bir kadının aklına uyup, hiç tanımadığı bir adamı öldürebilecek kadar şairim” (Söğüt, 2022, s. 31) itirafı, geleneksel erkeklik rollerinden kopuşunu vurgularken, şiddeti bir kimlik inşa aracı olarak benimsediğini de gösterir.

Musa'nın Efsun'a duyduğu aşk, toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı “kurtarıcı erkek” mitini ters yüz etse de, bu aşkın cinayetle sonuçlanması, şiddetin cinsiyetler üstü bir tahakküm aracı olduğunu gösterir. Musa'nın “Onunla birlikte bir cinayet işledim. Ama başka kimseyi öldürmedim” (Söğüt, 2022, s. 114) sözleri, şiddeti “özel” ve “meşru” kılan bir tür duygusal muhasebe yapma çabasıdır. Ancak bu muhasebe, ataerkil sistemin erkeği “amaç uğruna şiddet” ile özdeşleştiren kodlarını yeniden üretir. Efsun'un intikamı, Musa'nın eliyle gerçekleşir.

Efsun Abl'a aşık olan Musa, Devran'ı sevdiği kadın, onu ölsün isteyecek kadar umursadığı için Efsun Abl'a'nın umursayacağı bir şey kalmasın diye öldürür. Nefret ettiği eski sevgiliyle hesaplaşma umudu da aşkın bir hâlidir ve bu hâl sürmesin, o hâlden eser kalmasın diye, öldürür. Efsun Abl'a'nın isteklerine boyun eğen Musa, görünürde tutkunun esiri olsa da ilişki, eril iktidarın dolaylı biçimde yeniden üretildiği bir dinamik barındırır. Efsun'un onu intikam aracına dönüştürmesi, kadının sistem içinde manipülasyon yoluyla güç elde edebileceğini gösterir. Ne var ki bu strateji, ataerkil düzeni yıkmaktan ziyade, kadın direnişinin içsel çelişkilerini ve sınırlarını ortaya koyar.

Musa, Devran'ı, bozuk paralarla kâğıt paraları ayırırken gözetler. Ölümünden saniyeler önce, tıpkı herkes gibi ölümsüzmüşçesine, Efsun diye bir kadın hayatına hiç girmemiş, hayatından hiç çıkmamış gibi, onu hiç üzmemiş, onun kesik bacaklarını çöpe atmamış, onu kanlar içinde saçından tutup sürüklememiş gibi paralarını saymaktadır. Bu sırada arkasından yaklaşır ve başını taşla ezerek öldürür. Bu şiddet eylemi, Efsun Abl'a'nın Devran'a yönelik öfkesinin meşruiyetini Musa üzerinden somutlaştırırken; Musa'nın eylemini "haklı" kılan tek şey, Efsun'a duyduğu sınır tanımaz bağlılıktır. Böylece ikili, birbirlerinin gerçekliğini tutunarak, tek bir hakikatin olmadığı ortak bir gerçeklik inşasına sığınır. Bu karşılıklı kabullenme, ötekini suçlamak yerine anlama çabasını doğurur. Romanın bir bölümünde Musa, Matruşka'ya şöyle seslenir:

"Beynini paramparça ettim... Taşla ezdim, vurdum, vurdukça vurdum. Ne olduğunu bile anlamadı. (...) Kanı daha çok aksın diye jiletle bacaklarını kestim. Kalbini deldim, kanını emmek istedim. Öyle

bir öldürdüm ki onu... Cinayet tutkumu ancak bu yaşta keşfedebilmiş olmam, bir destan yazdırır insana." (Söğüt, 2022: 73-74)

Musa'yı asıl heyecanlandıran, işlediği şiddet dolu eylem değil, sevdiği kadının duygusal bağ kurduğu birini öldürmüş olması ve bu eylem karşısında hiç pişmanlık hissetmemesidir. Kendine yönelik yıkıcı dürtülerini bir başkasına aktararak, cinayet sonrası geçici bir rahatlama yaşar. Bu durum, Musa'nın içsel çatışmalarının ve psikolojik parçalanmışlığının bir yansımasıdır. Kendini yok etme arzusunu başkasına yönlendirmesi, şiddeti bir arınma aracına dönüştürür. Suçluluk duygusunun yokluğu, bireyin benliğinden kopuşunu işaret ederken, eylemin ahlaki boyutunu silikleştirir.

Efsun Abla'nın hayatı, annesinin intiharıyla başlayan bir yalnızlık ve hayatta kalma mücadelesiyle şekillenir. Onun gözünde dünya, adaletsizliklerle dolu bir savaş alanıdır; burada vahşilik, zayıflığa yer bırakmayan bir savunma kalkanına dönüşür. Musa onu, "Efsun Abla'nın her ânı vahşi. Hiçbir şeye boyun eğmiyor. Hiçbir şeye eyvallahı yok. Sözünü sakınmıyor. Kendisini ezdirmiyor. Ve herkesi, her şeyi eziliyor. Kendi bacaklarını kesmiş bir kadın o, bizi neden biçip doğramasın?" (Söğüt, 2022: 79) sözleriyle tanımlar. Bu tanım, onun toplumsal normlarla uzlaşmaz tutumu yansıtır. Toplumun genellikle kadınlardan beklediği itaatkâr ve uyumlu davranışların aksine, Efsun Abla'nın hiçbir şeye boyun eğmemesi, sözünü sakınmaması ve kendisini ezdirmemesi, onun ataerkil sisteme meydan okuyan bir figür olduğunu gösterir. Feminist eleştiri bağlamında, Efsun Abla'nın "vahşi" olarak tanımlanan özerkliği, öznellik mücadelesinin radikal bir tezahürü olarak okunabilir. Kendi bedenini bile dönüştürmeye cesaret eden bu karakter, maruz kaldığı sistemsel şiddeti, yıkıcı eylemlerle dışa vurur. Ancak bu direniş, trajik bir paradoksu da beraberinde taşır: Toplumsal cinsiyet rollerini reddederken, şiddeti bir direniş biçimine dönüştürmek, şiddeti şiddetle çözmek düşündürücüdür.

Sokaklarda dilenen, fiziksel ve duygusal yaralarını umursamazlıkla örten bir figür olarak çizilen Efsun Abla'nın metinde geri dönüşlerle aktarılan geçmişi, onun acılarının annesi Kırkların Hatçe'nin kaderine kadar uzandığını gösterir. Geçmiş ve gelecekle bağını koparan, Efsun Abla, şiddeti farklı boyutlarıyla yaşamış ve ruh dünyasında tüm bunları umursamazlıkla aşmıştır. Efsun'un, ne yaşadığı şeyler ne de kim olduğu umurunda değildir. Kimse de onu umursamasın ister. Anda yaşar, geçmiş ve gelecekle bağlarını koparmıştır. Musa'nın verdiği bilgilere göre, Efsun Abla'nın acı dolu günleri daha doğmadan, annesi Kırkların Hatçe'nin kötü kaderiyle birlikte başlamıştır: "Hatçe'yi cinlere karıştı diye ahırda zincire bağlamışlar. Sonra hamile bırakmışlar. Ahırda tezeklerin içinde, bir başına doğurduğu çocuğun babasının iblis olduğuna inanmışlar. Bebeğini de kucağına verip köyden kovmuşlar." (Söğüt, 2022: 99) sözleri, kadının toplumsal dışlanmışlığını ve eril tahakkümün mitolojik araçlarla meşrulaştırılışını gözler önüne serer. "Cinli kız" olarak damgalanan Hatçe, doğayla kurduğu ilişki nedeniyle toplumun korktuğu ve ötekileştirdiği bir figüre dönüşür. Bu damgalama, kadının dilsel öznelliğinin sistematik biçimde yok edilmesinin sembolik bir ifadesidir. Irzık ve Parla'nın, vurguladığı gibi, eril dilin dayattığı sınırlar içinde yaşamaya zorlanan kadınlar, kendi deneyimlerini ifade etme yetisini kaybeder. Hatçe'nin "cinli" ilan edilmesi, tam da bu mekanizmanın işleyişini yansıtır: Eril söylem, kadını ya "deli" ya da "irrasyonel" olarak kodlayarak onu susturur.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlara "duygusal" veya "dengesiz" gibi sıfatlar yükleyerek onları rasyonel alanın dışına iter. Hatçe'nin "deli" addedilmesi, eril normlara uymayan davranışlarının cezalandırılmasıdır. Ancak bu damga, aynı zamanda bir direniş biçimine de evrilebilir. Irzık ve Parla'ya göre, kadınlar bazen deliliğin sembolik dilini benimseyerek eril tahakküme meydan okur. Hatçe'nin doğaya sığınması ve "cinli" kimliğini kabullenmesi, bu bağlamda, alternatif bir varoluş alanı yaratma çabası olarak okunabilir. Ne var ki bu strateji, iktidarın onu "irrasyonel" ilan ederek marjinalleştirmesine yol açar. Böylece direniş, bir başarısızlıkla sonuçlanır. Kadın, kendi dilini kurmaya çalışırken, eril söylem

tarafından yeniden tanımlanarak ötekileştirilir.

Hatçe'nin doğayla kurduğu ilişki, eril bilgi sisteminin sınırlarını aşma denemesidir. Ağaçlarla konuşması, insan-merkezci ve erkek egemen epistemolojinin reddi anlamına gelir. Ancak bu ret, toplum tarafından mitolojik bir sapkınlık olarak etiketlenir. İktidarın ürettiği "bilgi", kadın bedenini ve ruhunu kontrol altına almak için mitleri araçsallaştırır. Hatçe'nin trajedisi, bu çemberi kıramayışında yatar: Özgürleşme çabası, onu daha derin bir yalnızlığa mahkûm eder. Ataerkil sistem, kadın bedenini ve kimliğini, onu "yaşamaya değmez hayatlar" (Butler, 2004) kılarak şiddete açık hâle getirir. Hatçe'nin doğayla kurduğu içgüdüsel bağ erkek egemen kültür tarafından sapkınlık olarak damgalanır. Doğa kadına ait bir alanken, kültür erkek egemen bir alandır. Kadınlığı ile doğa arasında içgüdüsel bir bağ kuran Hatçe, kırlara kaçıp ağaçlarla konuşurken doğadan koparılıp ahıra kapatılınca birden dilsizleşmiş ve kucağındaki bebekten başka kimseye tek kelime etmemiştir. Kucağındaki bebeğin iblisin çocuğu olduğu inancıyla köyden kovulmuş ve sonunda geneleve satılmış, tuvaletlerde yaptığı sayısız düşüğün ardından on yıl içerisinde bir enkaza dönüşmüştür.

Ağaçlarla konuşması, ataerkil epistemolojinin sınırlarını aşma çabasıdır, ancak bu çaba ahıra kapatılarak ve dilsizleştirilerek bastırılır. Köy halkının onu "iblis çocuğu"yla kovması ve geneleve satması, kadın bedeninin nasıl metalaştırıldığını gösterir. Süpürge ve hortumla geçen bir ömür, sonunda kör bir jiletle sonlanır: Bu intihar, sistematik şiddetin nihai dışavurumudur.

Hatçe'nin hayatının, Butler'ın "yaşamaya değmez" olarak kodlayarak şiddete açık hâle getirildiğini ileri sürdüğü hayatları (Butler, 2004) hatırlattığı söylenebilir. Hatçe'nin cinli olduğu düşünülerek ailesi tarafından önce ahıra kapatılması, burada tecavüze uğraması ve hamile kalması, doğurduğu çocuğun babasının iblis olduğuna inanıldığı için köyden kovulması ve ardından geneleve satılması; onun bedeninin ve kimliğinin yok sayılmasının ritüelize edilmiş halidir. Ailesinin ve köy halkının, dolayısıyla toplumun Hatçe'nin hayatını yaşamaya değmeyen bir hayat olarak değerlendirdiğini gösterir. Burada yaşanan şiddet, tek taraflı, cinsiyet temelli şiddet ile ilişkilendirilebilecek şekilde romanda yer almaktadır. Hatçe'nin bu şiddete ailesi aracılığıyla maruz bırakılması ise, ailenin ataerkil düzenin sürdürülmesinde işlevselleşen bir kurum olma özelliğini ortaya koymaktadır.

Hatçe'nin maruz kaldığı şiddet, yalnızca fiziksel değil, sembolik ve yapısalıdır. Genelevdeki düşükler ve tuvalet temizleyiciliği, bedeninin nasıl tüketildiğini ve atıkla özdeşleştirildiğini resmeder. Artık yaşlandığı için pavyon tuvaletlerini temizleyen Hatçe bir gün, elindeki süpürgeyi ve hortumu bırakıp, cebinden çıkardığı kör jiletle bileklerini keserek kendini öldürür. Bu süreç, ataerkil kapitalizmin kadın emeğini ve bedenini nasıl sömürgeleştirdiğinin de bir kanıtıdır. Hatçe'nin intiharı, bu sömürgeleştirmeye karşı sessiz bir isyandır; ancak bu isyan, iktidarın onu "deli" olarak kodlamasıyla anlamsızlaştırılır.

Efsun Abla'nın hikâyesi, annesi Hatçe'nin tecavüz sonucu dünyaya gelişle başlayan nesiller arası bir şiddet sarmalını yansıtır. Köy halkı tarafından "iblisin çocuğu" olarak damgalanan bu karakter, genelevin karanlık duvarları arasında büyür. Annesinin intiharının ardından "kendini onun arkasında kalan bir çöp" gibi hisseder. Annesinin bileklerini keserek terk ettiği dünyada, Efsun'un hayatta kalma stratejisi, küfrü bir dil ve umursamazlığı bir kalkan olarak benimsemekten ibarettir. Yazar, Efsun'un annesinin kaderini tekrarlayışını, ataerkil sistemin kadınları "sahipsiz" addederek ötekileştiren zihniyetine bir eleştiri olarak sunar. Öykü dizilişinde Efsun Abla karakteri, anne-kız döngüseli bir tekrarı hatırlatırken diğer yandan da cinsiyet rollerin aile içindeki yeniden üretimini vurgular. Yazar, feminist bir bakış açısıyla kız çocuğunun annesinin yazgısına mahkûm edilmesine, eril zihniyetin sorunlu yapısına

dikkat çeker. Eğer bir kadın yalnızsa mutlaka sahipsizdir düşüncesi eleştirilmiş ve ona, kötü yola düşmekten başka bir şans tanımayan egemen zihniyete dikkat çekilmiştir. Yazar, feminist bir bakış açısıyla kız çocuğunun annesinin yazgısına mahkûm edilmesine, eril zihniyetin sorunlu yapısına dikkat çeker. Eğer bir kadın yalnızsa mutlaka sahipsizdir düşüncesi eleştirilmiş ve ona, kötü yola düşmekten başka bir şans tanımayan egemen zihniyet eleştirilir. Annesinden öğrendiği "hayatta kalma içgüdü", onu Devran gibi bir figürün korumasına muhtaç bırakırken, bu ilişki efendi-köle diyalektiğine (Hegel, 1807) dönüşür. Devran'ın onu başka erkeklere satması, Efsun'un bedeninin meta olarak pazarlanmasını ve kimliğinin yok edilmesini simgeler.

Efsun Abla, ataerkil kapitalizmin cinsel emek sömürüsünün somutlaşmış halidir. Devran'ın gözünde "bir meta, satılan bir mal"dır. Toplumsal yapının alt tabakasında ve ezilen kısmında yer alan Efsun Abla, cinsel obje olarak sömürülen kadın kimliğinin en net örneklerinden biridir. Onun Devran'a duyduğu bağımlılık, özneleşme arzusuyla çelişir: Kurtarılmak isterken, aşkla şiddetin iç içe geçtiği bir ilişkinin tuzağına düşer. İntihar girişimi ise bu çıkmazdan kaçış denemesidir; ancak başarısızlık, sistemi yeniden üreten bir çaresizliğe işaret eder. Efsun'un "seks işçisi" kimliği, yalnızca fiziksel değil, duygusal sömürünün de bir aracıdır. Devran'ın onun acılarını görmezden gelişi, eril tahakkümün duyarsızlaştırıcı mekanizmalarını yansıtır. Bedeninin erkeklere sevdiği adam tarafından zorla satılmasına karşı koyamayan Efsun Abla, bir kurtuluş yolu olarak intihar etmeyi dener ama başaramaz:

"Devran onu kasıklarından bıçaklamış bir zamanlar. O da bıçağı elinden alıp kendi kalbine saplamaya çalışmış. Becerememiş. Sekiz dikiş atılmış. Devran çabuk iyileşsin diye yarasını günler boyu bir köpeğin yavrusunu yalaması gibi yalamış." (Söğüt, 2022: 33)

Efsun Abla'nın kasıklarından bıçaklanması, ataerkil tahakkümün kadın bedenini fiziksel şiddetle denetleme pratiğinin sembolik bir tezahürüdür. Bu eylem, kadınların bedensel bütünlüğünün sistematik ihlalini ve güçsüzleştirme stratejilerini yansıtır. Efsun'un bıçağı kendi kalbine saplama girişimi ise, maruz kaldığı şiddeti içselleştirişinin ve çaresizliğin bedenleşmiş halidir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınları nasıl travmatize ettiğini ve psikolojik yıkımı normalleştirdiğini gösterir. Kadınların genellikle edilgen, şiddete maruz kalan ve kendilerini toparlama süreçlerinde yalnız bırakılan bireyler olarak tasvir edilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin bir eleştirisi olarak okunabilir.

Efsun Abla'nın büyük bir aşkla bağlandığı Devran'la olan ilişkisinde aşkın tanımı şiddetle birlikte yapılır. Şiddetin boyutu arttıkça aşkın da şiddeti artar. Musa'ya göre; Devran, Efsun'a deliler gibi aşiktir. Devran, bu yaşlı, cılız, bu tuhaf kadına tapmıştır. Adnan Abi ise, bu kadında bu iki genç erkeğin ne bulduğunu anlamaz. Bu bakış ataerkil zihniyetin kadınları yalnızca gençlik, güzellik ve çekicilik üzerinden değerlendiren yüzeyselliğini ele verir. Bu sorgu, aynı zamanda toplumun kadın bedenini estetik normlara indirgeyen ve içsel değerleri görünmez kılan cinsiyetçi bakışını teşhir eder. Feminist teori, bu tür indirgemeciliği, kadın öznelliğinin metalaştırılması olarak yorumlar. Devran'ın Efsun'a duyduğu saplantılı bağlılık, ataerkil aşk anlayışının şiddetle iç içe geçmiş halini temsil eder. Ancak Adnan Abi'nin anlam veremediği bu tutku, aynı zamanda geleneksel güzellik mitlerinin çöküşünü de imler. Efsun'un yaşlı ve "cılız" olarak tanımlanan bedeni, toplumsal beklentilerin dışında kalarak, normları altüst eden bir direnişe dönüşür. Feminist eleştiri, bu tür karakterleri, bedenin iktidar mekanizmalarına karşı bir mücadele alanı olarak okur. Kadının değerinin fiziksel özelliklere indirgenmesi, onun bütünlüklü kimliğini silikleştirirken; Efsun'un varlığı, bu indirgemeciliğe meydan okuyan bir alternatif öznellik inşasını çağırıştır.

Devran'ın, aşık olduğu kadını başka erkeklere satmasını aşkla bağdaştıramayan Adnan Abi'ye Musa'nın yaptığı açıklama dikkat çekicidir:

"İnsan sevdiğini bazen ne yapacağını bilemez Adnan Abi. Erkeklere satar. Kasıklarına bıçak saplar. Beynine kurşun sıkır. Onu betona gömer. Aşkla şiddet bazen aynı şeydir. O yüzden ikisi de çok tehlikelidir. Kimi neden sevdiğimizi bilemediğimiz gibi kimi neden öldürdüğümüzü de bilemeyiz Adnan Abi." (Söğüt, 2022, 33-34)

Bu cümleler, aşkın ve şiddetin birbirine karıştığı ve aşk adı altında uygulanan şiddetin meşrulaştırıldığını gösterir. Feminist eleştiri, kadına yönelik şiddetin çeşitli biçimlerini ve bu şiddetin aşk veya tutku olarak nasıl rasyonalize edildiğini inceler. Devran'ın aşık olduğu kadını başka erkeklere satması, kadının bir meta olarak görülmesinin ve şiddete maruz bırakılmasının bir örneğidir. Millett (2011) ve Firestone (1993), cinsiyet temelli hiyerarşinin toplumsal iktidar yapılarından beslendiğini savunur. Bu bağlamda cinsellik, yalnızca biyolojik bir olgu değil, eril tahakkümün yeniden üretildiği politik bir alandır. MacKinnon'ın (2003) vurguladığı üzere, cinsellik "toplumsal olarak inşa edilmiş bir iktidar ilişkisidir"; kadın bedeni, bu ilişkinin sömürgeleştirilmiş bir bileşenine dönüşür. Lhomond'a (2015) göre ise, cinselliğin tarihsel ve kültürel bağlamda değişkenlik göstermesi, ataerkil tahakkümün evrimleşen biçimlerini anlamak için önemli bir penceredir.

Eril iktidar, kadın bedenini bir kontrol alanına dönüştürerek, şiddet ve korku üzerinden varlığını pekiştirir. Bu durumda kadın bedeni, yalnızca cinsel şiddetin nesnesi değil, aynı zamanda eril tahakkümün yeniden üretim aracı olarak işlev görür. Efsun ve Devran arasındaki ilişki, bu iktidarın ölüm, zorlama ve yıkım gibi köktenci unsurlarla nasıl iç içe geçtiğini gösterir. Romanın bir bölümünde Efsun, "Ben kestim onları... Testereyle kestim, acıdan bayıla bayıla." (Söğüt, 2022: 29) diyerek bacaklarını kesişini anlatır. Bu eylem, eril şiddetin kadın bedeninde bıraktığı fiziksel ve psikolojik yaraların somut bir tezahürüdür.

Efsun Ablaya göre, bacakları bu dünyaya fazladır ve bu fazlalıktan hem dünya hem de kendi kurtulmuştur. Efsun'a göre bacaklarının "fazlalık" olarak görülmesi, toplumun sokakta yaşayan kadınları nasıl görünmez kıldığının metaforik bir ifadesidir. Onun bedenini parçalayışı, bir yandan maruz kaldığı şiddeti içselleştirmişliğini yansıtırken, diğer yandan eril tahakküme karşı trajik bir direniş olarak okunabilir. Ne var ki bu direniş, onu tekerlekli sandalyeye mahkûm ederek, bedensel özgürlüğünü daha da kısıtlar. Bu çelişki, ataerkil sistemin kadınları nasıl bir kısaçta tuttuğunu gösterir. Şiddetten kaçış, bedenin başka bir biçimde esaretine yol açar. Hedeflenen amaç bu olmasa da, kadının düşürüldüğü çaresizlikten kurtulamadığı, bedenlen kendini özgürleştiremediği, bedeni üzerinde sahip olmadığı söz hakkını, bedenini engelleyip, ruhunu özgürleştirerek kurmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Efsun, "seks işçisi" kimliğinden kurtulma arzusuyla bedenini dönüştürürken, aslında yeni bir aidiyetsizlik döngüsüne sıkışır. Bacaklarını keserek cinsel meta olmaktan, eril bakışın üzerinde oluşturduğu "seks işçisi" yaftasından kurtulmayı hedeflese de, bu eylem onu toplumun engelli bireylere yönelik önyargılarıyla yüzleşmek zorunda bırakır. Feminist teori bağlamında bu durum, kadınların bedenleri üzerindeki özerklik mücadelesinin ne denli karmaşık olduğunu ortaya koyar. Kadınların beden ve kimlik üzerindeki haklarını savunmak, ancak ataerkil iktidar mekanizmalarının kökten sorgulanmasıyla mümkündür.

Romanda şiddet, ölüm, cinsel istismar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi temaların eleştirel bir bakış açısıyla işlendiği ve özellikle kadına yönelik şiddetin görünür kılınmasının amaçlandığı açıktır. Ancak bu temsil biçimi, fiziksel şiddetin sonuçlarını, tecavüz, intihar, kadın cinayetleri vb. yoğun bir şekilde betimlemesi nedeniyle tartışmaya açıktır. Zira şiddetin bu denli çarpıcı bir dille aktarılması, kadınların çaresizlik durumunu önleyici bir mesaj yerine, onu normalleştiren ve pekiştiren bir etki yaratabilir. Bu durum, romanın toplumsal eleştiri ile anlatısal temsil arasındaki ince çizgiyi nasıl

yönettiği sorusunu gündeme getirmektedir. Efsun Abla'nın bacaklarını kesmesinin arkasında yatan sebepler arasında sadece bedenini özgürleştirme çabası değil, bunu yaparken aynı zamanda Devran'ı kaybetmek istememesi, ona duyduğu aşkın yer alması, kadının aşk duygusu karşısında yaşadığı çaresizliği görünür kılar:

"Hâlâ ama hâlâ deli gibi âşık olduğu genç sevgilisi artık onu erkeklere satmasın diye kesmiş. Uzun uzun hesap yapmış. 'Ben,' demiş, 'bu bacakları keserim,' demiş. 'Bacakları kesik yaşlı bir orospu artık para etmez,' demiş. 'Devran beni ona buna peşkeş çekmez,' demiş. 'Bir tekerlekli sandalye alırsın,' demiş. 'Sokaklarda dilenirim ben,' demiş. 'Eve daha çok para getiririm,' demiş. 'Devran beni daha çok sever,' demiş. 'Bu yaştan sonra dilenmek sevişmekten daha az yorar,' deniş. 'Sevdiğim adam da biraz beni sevsin artık.'" demiş. Hepsini bir bir hesap etmiş. (Söğüt, 2022: 14)

Bacaklarını kesme eylemi, yalnızca bedensel özgürleşme çabası değil, aynı zamanda Devran'a duyduğu bağımlılık düzeyindeki aşkın bir dışavurumdur. Efsun'un iç hesaplaşmasındaki çelişki dikkat çekicidir: Bir yandan bedenini metalaştırmaktan kurtarmak isterken, diğer yandan sevgilisine duyduğu tutku nedeniyle onun gözündeki "değerli" kalma arzusuyla hareket eder. Ancak bu radikal eylem, beklediği özgürlüğü getirmez; aksine, bedenini sakat bırakarak onu tamamen Devran'a bağımlı hale getirir. Karakterin trajedisi, şiddetin kurbanı olan kadının çaresizliğini simgelerken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin yol açtığı psikolojik tahribatı da gözler önüne serer.

Sonuç olarak, eserin kadına yönelik şiddeti görünür kılma niyetinin ötesinde, bu şiddetin yarattığı psikolojik ve toplumsal tahribatı nasıl temsil ettiği kritik bir öneme sahiptir. Ancak şiddetin aşırı derecede dramatize edilmesi, okurda empatiden çok umutsuzluk yaratma riski taşır. Efsun Abla'nın hikâyesi, bireysel direnişin sistemik şiddet karşısındaki yetersizliğini vurgularken, toplumsal dönüşüm ihtiyacına dair güçlü bir alt metin oluşturur. Bu bağlamda roman, şiddetin sonuçlarını sergilemekle kalmayıp, aynı zamanda ataerkil yapıların kadın bedeni ve ruhu üzerindeki yıkıcı etkisini çok katmanlı bir bakışla ele almayı başarır.

Yazar, kadın karakterlerin maruz kaldığı baskı, sömürü ve şiddet olgusunu, bu durumun kökenindeki asıl failin toplumsal sistemin kendisi olduğunu göstermek için bir araç olarak kullanır. Feminist eleştiri bağlamında, ataerkil zihniyetin ve kurumsal yapıların dönüşmediği sürece, bireysel kurtuluş çabalarının sistematik şiddeti ortadan kaldırmada yetersiz kalacağına dair keskin bir vurgu dikkat çeker. Roman, erkek egemen toplumda kadınların "onurlu" bir yaşam sürdürmesinin ancak bir erkeğin himayesiyle mümkün görüldüğü geleneksel toplumsal sözleşmeyi sorgular. Bu sözleşme, kadın bedeninin ve kimliğinin erkekler üzerinden tanımlandığı, korunma ihtiyacının bile bir tahakküm aracına dönüştüğü patolojik bir döngüyü ortaya koyar.

Metinde öne çıkan temel argümanlardan biri, yalnızlaştırılan kadınların sistemle mücadelesinin kaçınılmaz bir yenilgiye mahkûm olduğudur. Toplumsal mekanizmaların; yasaların, ahlak normlarının, ekonomik eşitsizliklerin kadını desteklemek yerine faili koruyan bir işleyişe sahip olması, karakterlerin ezilmesini bireysel hatalardan ziyade yapısal bir çöküşün sonucu olarak resmetmeyi sağlar. Örneğin, "namuslu kalma" baskısı altında kadınların özgür iradelerini kaybetmesi veya himaye arayışıyla kendilerini yeni sömürü döngülerine hapsedmesi, ataerkinin yeniden üretim mekanizmalarını gözler önüne serer. Yazar, Erkek egemen toplumda var olmanın, namuslu kalmanın yolunun kendilerini koruyan, kollayan, sahip çıkan bir erkeğin himayesinde mümkün olduğu inancı yıkar. Kadın olarak bu toplum düzeninde yaşamının hiç de kolay olmadığı, bu düzende yalnız kalan, düşen/düşürülen kadınların mücadele etmesinin, ayakta kalmasının zorluğu vurgulanır.

Romanda Hülya karakteri, sistemin marjinalleştirdiği kadın bedeninin çok katmanlı çelişkilerini

somutlaştıran bir figür olarak karşımıza çıkar. Şair Musa ve Efsun Abla'nın dünyasına dışarıdan dahil olan bu genç kadın, hem fiziksel hem de ruhsal anlamda tükenmişliğin sembolü gibidir. Bedenini uyuşturucu karşılığında metalaştırması, içsel yaralarını sürekli bastırarak hayatta kalmaya çalışan bir kadındır. "Gencecik, cılız bir şey. Kafasını yerden kaldırmadan yürüyor. Selamları fısıltıyla verip alıyor. Geceleri eve başka başka adamlarla girip çıkıyor. Bazen kahveye gelip bir çay söylüyor, elinde bir sigara, masada sızıp kalıyor." (Söğüt, 2022: 38) Ancak onun pasif ve "cansız" görünen varlığı, Matruşka bebekle kurduğu ilişki üzerinden annelik rolünün toplumsal gücüne dönüşür. Nüfus dairesindeki sahnede, nüfus memuru, bebeğin nüfus kaydını yaptırmak isteyen Musa ve Hülya'nın davranışından şüphelenir ve bebeğin doğum belgesini ister. Hülya'nın memura beklenmedik bir öfkeyle bağırması, ataerkil sistemin resmî kurumlarındaki erkek egemen dilin kırılğanlığını ortaya seren kritik bir andır. Bu an, Hülya'nın sessizliğini parçalayarak kamusal alanda bir direniş eylemine dönüştürdüğü tek sahne olarak işlev görür. Tedirgin olan memur, itiraz etmeden işlemleri yapar. Erkek sesinin daha güçlü duyulduğu kamusal alan olarak nitelendirebileceğimiz nüfus dairesinde erkek otoritesi, Hülya'nın annelik rolüyle elde ettiği geçici güç ile sarsılmıştır.

Musa'nın bu davranışı "yırtıcı" bulması ise, erkek bakışının kadın direnişini nasıl tehdit olarak kodladığını gösterir. Hülya'nın kamusal alanda sesini yükseltmesi, eril tahakkümün sarsıldığı anlık bir zafer olsa da, bu zafer kadınların varlığının hâlâ erkeğin diline ve kurumlarına hapsedildiği gerçeğini değiştirmez. Roman, bu çelişkiyi yansıtarak, gerçek özgürleşmenin ancak toplumsal cinsiyet rollerinin kökten dönüşümüyle mümkün olacağına dair alt metni güçlendirir.

Hülya'nın suskunluğu ve kısık sesle konuşması, şiddetin nesiller arası aktarımının ve travmanın bedende bıraktığı izlerin sembolik bir ifadesidir. Annesinin yüksek sese karşı geliştirdiği "seçici sağırlık", ataerkil şiddetin kadın bedenini nasıl fizyolojik bir savunma mekanizmasına zorladığını gösterir. Hülya'nın annesi tuhaf şekilde bağırınca değil, fısıldandığında duyar. Yüksek bir seste tamamen sağır olur. Bunun nedeni eve her zaman sarhoş gelen babasının attığı naralar ve dayaktır. Bu naralar onda dayanılmaz baş ağrısına neden olur. Bu yüzden kocasından yediği dayak sonrası kızaran, moraran, kanayan yaralarının acısını hissetmez bile. Baş ağrısı tutan ve odanın karanlığına gizlenen karısını bulamayan baba bu sefer şiddeti kızına yöneltir. Gözlerinin annesine benzemesine, kısık sesle konuşmasına, derslerinde her şeye rağmen başarılı olmasına tahammül edemeyen baba kızını acımasızca döver. Babası böyle günlerden birinde kızının gözlerinin önünde annesini yirmi bir yerinden bıçaklayarak öldürdüğünde, annesinin bedeniden fışkıran kanlar üzerine sıçradığında, Hülya henüz on yaşındadır. Korkuyla karakoldan kaçtığı o günden beri sokaklardadır. Riches'a göre şiddet, şiddeti yapandan ziyade şiddete tanık olanlara ve şiddet kurbanlarına ait bir sözdür. (Riches, 1989: 12) Bu durum, şiddeti sadece fiziksel bir eylem olarak değil, duyuşsal bir tahakküm aracı olarak da okumayı gerektirir. Annesinin acıyı hissetmemek için duyularını kapatması, şiddete karşı geliştirilen pasif direnişin trajik bir biçimi olarak yorumlanabilir. Ancak bu direniş, babanın şiddetini Hülya'ya yönlendirmesiyle kadın bedenlerinin birbirine zincirlenmiş kaderine dönüşür.

Babanın karısını ve kızını aşığılması, Beauvoir'ın söylediği gibi bu erkeğin kendi tensel olumsuzluğundan duyduğu tiksinden kadına yansımasıdır. (2021, 184) Baba, kendi yaşamındaki başarısızlıkları, içsel çürümüşlüğü ve "tensel olumsuzluğa" duyduğu nefreti, kadınları nesneleştirerek ve onların bedenlerini parçalayarak iktidarını yeniden tesis etme aracına dönüştürür. Anneyi öldürürken kullandığı bıçak, yalnızca bir cinayet aleti değil, eril tahakkümün kadın bedenini yok etme arzusunun metaforudur. Hülya'nın annesinin kanıyla kirlenen çocukluk bedeni, bu şiddetin nesiller arası aktarımını ve kadınların birbirine eklemlenen travmalarını temsil eder.

Romanda şiddetin temsili, fiziksel eylemin ötesinde, sistematik bir yıkımın psikolojik izdüşümlerini yakalar. Efsun Abla ve Hülya'nın öfkelerinin "engelsiz" aktarımı, şiddetin kaynağını bireysel failden ziyade toplumsal mekanizmalarına işaret eder. Bu bağlamda intihar ve ölümler, salt trajik sonuçlar değil, kadın bedeninin ataerkil tahakküm karşısındaki çözülüşünün metaforik ifadeleri olarak işlev görür. Romanda yaşadığı baskı ve şiddetten kurtulmak isteyen Hatçe, ölümü bir kurtuluş olarak görür. Hatçe'ye aşık olduğunu söyleyen komiser her gece tuvalette ona tecavüz eder. Hatçe'nin intiharı, özgürleşme arayışının değil, sistemin dayattığı çıkmazın nihai kabullenilişidir. Genel evden pavyon tuvaletine sürüklenen bedeni, kadın bedeninin nasıl tüketildiğini gösterir. Komiserin ona tecavüz ederken "aşk" söylemlerini istismar etmesi, eril şiddetin dilsel manipülasyonla nasıl meşrulaştırıldığını çarpıcı biçimde resmeder. Bu duruma daha fazla katlanamayan Hatçe kör jilette bileklerini keserek intihar eder. Hatçe'ye aşık olduğunu söyleyen kocasının aşağılamalarına daha fazla katlanamayan karısı kendini camdan atarak intihar eder. Komiser karısının intiharını şu cümlelerle anlatır:

"O gece eve her zamanki gibi sarhoş geldim. Karıma, o yaşlı cadıyı, tuvalet kapısında duran o deli karıyı nasıl arzuladığımı anlattım. Seni sevmiyorum, dedim. Onu istiyorum ben, dedim. İttim karım, düştü, tekmeledim, ağladı, bir daha tekmeledim, hiçkırkı. O hiçkırkı anlattım. O kadına nasıl kapıldığımı anlattım. Geceleri pavyon tuvaletinde onu nasıl becerdiğimi anlattım. Bir erkek arkadaşına anlatır gibi. Tane tane, şehvetle." (Söğüt, 2022: 108)

Komiserin karısının intiharı ise, psikolojik şiddetin kadını nasıl "ölümle yaşam arası" bir varoluşa mahkûm ettiğini ortaya koyar. Komiserin, karısını aldatma detaylarını "erkek arkadaşına anlatır gibi" aktarması, kadın duygu dünyasının da yok sayıldığını gösterir. Aldatılma ve aşağılamalara dayanamayan kadın, kocasını alnının ortasından vurur. O an ben de öldüm, der kadın. Tabancayı kendi şakağına dayar. Tabanca tutukluk yapınca sakın ve ağır adımlarla pencereye doğru yürür ve kendini camdan aşağıya bırakır. Ölmeyen, vurulduğu yerden olanları izleyen komiser, karısının intihar anını, "Kendisini öldürürken bile çok sıkıcı görünüyordu. Heyecansız. İsteksiz. Beceriksiz. Uçamayan hımbıl bir kuş gibi pencerenin pervazından dışarıya kaydı. (Söğüt, 2022: 110) sözleriyle aktarır. Komiserin aşağılamaları, failin gözündeki kadınlık imgesinin ölümle bile değişmediğini gösterir: Kadın, erkeğin bakışına mahkûm bir "hikâyesiz beden" olarak kalır.

Efsun Abla, Devran onu bacağından bıçakladığında aynı bıçağı kendi kalbine saplayarak ölmek istemiş fakat başaramamıştır. Michel Foucault'nun biyopolitika ve egemenlik teorileri, romanındaki intihar temasını anlamak için bir çerçeve sunar. Foucault'ya göre, modern iktidar mekanizmaları, bireylerin bedenlerini ve yaşamlarını düzenleyerek "yaşam üzerinde iktidar" kurar. "Hükümrannın uyruğundakilerin varlığına, ürettiklerine ve hatta kanlarına; yani nesnelere, zamana, bedenlere ve nihai olarak yaşamın kendisine el koyduğu" (Gödelek, 2005: 99) gibi romanda yer alan kahramanlar birçok kere intihar etmeyi deneyerek kendi yaşamlarına el koymuşlardır. Sahip olamadıkları bedenleri ve yaşam haklarına kendilerini öldürerek sahip çıkmak istemişlerdir. İntihar kurtuluş olarak gören roman kişilerinden biri olan Hülya, zaman zaman intiharı etmeyi düşünür. Musa'nın intihar düşüncesi ise, geleneksel erkeklik rollerinin çöküşüyle bağlantılıdır. Ailesini terk etmesi, toplumsal beklentilerin dayattığı "koruyucu erkek" imgesini yitirmesine yol açar. Foucault'nun "öznellik inşası" kavramı, Musa'nın içine düştüğü anlamsızlığı açıklar: İktidar, bireyi belirli kimliklere hapseder; bu kimlikler parçalandığında, varoluş bir boşluğa dönüşür. Musa'nın intiharı düşünmesi, eril tahakkümün kendi failini de tüketmesinin bir sonucudur.

Başkalarının Tanrısı romanında, ataerkil ideolojinin kadın bedeni ve kimliği üzerinde kurduğu şiddet, yapısal bir tahakküm mekanizması olarak işler. Devran, Hülya'nın babası ve Komiser karakterleri, bu tahakkümün farklı yüzlerini somutlaştırarak, eril iktidarın toplumsal cinsiyet ayrıcalıklarının nasıl

fiziksel, psikolojik ve sembolik şiddetle pekiştirdiğini gösterir. Bu karakterler üzerinden, cinsellik, kontrol ve şiddet arasındaki ilişki, kadınların bedenlerinin ve yaşamlarının nasıl eril iktidarın nesnesine dönüştürüldüğünü açığa çıkarır. Hülya'nın Efsun Abla'ya "Bir kurtuluş yok bize. Biz hep tutsağız," (Söğüt, 2022: 51-52) şeklinde seslenişi, maruz kaldığı sistemik çıkmazın trajik bir kabullenilişini yansıtır. Ancak Musa'nın bu durumu "tutsaklık" yerine "yoldaşlık" olarak tanımlaması, bağımlılık ve özgürlük arasındaki gerilimi ortaya koyar. Ona göre, uyuşturucu kullanımı bir zayıflık değil, hayatta kalma stratejisidir; toplumun dayattığı "yapay ahlak" ve "doğrular" karşısında bir direniş biçimidir:

"Neyin tutsağıyız biz Hülya? Uyuşturucu diyorsan, ona tutsaklık denmez, yoldaşlık denir. Damarlarına batırdığın o iğneler, burnundan çektiğin o tozlar, dilinin altında patlayan o pullar, yuttuğun o haplar... Hiçbirine bağımlı değilsin sen. Onlardan güç alıyorsun. Onlar sayesinde ayakta kalıyorsun. Eğer onları kullanmasan kendini bulduğun ilk iple asacaksın. Geçtiğin ilk köprüden atacaksın. Becerebilsen her gece yastığınla kendini boğacaksın. Senin onlardan vazgeçmen için önce bu lanet dünyanın tüm değerlerinden, inançlarından, ahlakından vazgeçmesi lazım. Doğrularını yeniden belirlemesi, iyilerini en baştan seçmesi, aferinlerini şu anda verdiklerine değil bambaşka şeylere vermesi gerek." (Söğüt, 2022: 51-52)

Musa'ya göre, Hülya toplum kurallarından bağımsızlaşmıştır; ancak bu "bağımsızlık", gerçekte sistemin en karanlık sınırlarına hapsolmakla eşdeğerdir. Hülya'nın uyuşturucu kullanımı, özgür bir seçimden ziyade, şiddetin içselleştirilmiş bir biçimidir. Bir yandan seks işçiliğinin yarattığı fiziksel ve psikolojik yıkımla baş etmek için uyuşturucuya sığınırken, diğer yandan bu bağımlılık onu daha derin bir sömürü döngüsüne hapseder. Musa'nın iddiasının aksine, uyuşturucu "özgürlük" değil, sistemin yarattığı çıkmazın bir sonucudur. Hülya'nın bedenini satmak zorunda kalışı, ataerkil kapitalizmin kadın bedenini hem metalaştıran hem de tüketen ikili sömürüsünü gözler önüne serer. Cinsiyet temelli şiddet, ekonomik eşitsizlik ve sosyal dışlanmışlık, onun yaşamını bir labirente dönüştürür. Ortak aile havuzunda biriken paralar, onu yalnızlıktan kurtarsa bile onun sorumluluğunu artırarak hayat kadınlığı yapmaya mecbur bırakır.

Musa, Hülya'yı "duygusallığın ardında vahşet gizleyen" ve "baş edilemez bir hayvan" olarak tanımlar. Bu tanımlama, ataerkil kültürün kadınları ikili bir varoluş kalıbına sıkıştırmasını yansıtır. Bu yaklaşım, kadınları ya duygusal, itaatkâr, kontrol edilebilir ya da tehlikeli, öfkeli, tutkulu, irrasyonel olarak kategorize eden geleneksel cinsiyet rollerini yeniden üretir. Hülya'nın ani öfke patlamaları, çığlıkları ve "imkânsıza tapması", onu eril tahayyülün korktuğu ve aynı zamanda arzuladığı "Öteki" olarak konumlandırılmasını sağlar. Musa'nın onu "hayvansı" bulması ve aynı zamanda bu hayvansı yanı çekici bulması, onun eril düzene bir tehdit olarak sunulmasını sağlarken, bir taraftan da bu tehdidin cinsel bir nesneye dönüştürülerek erkek arzusunun nesnesi haline getirilmesini de beraberinde getirir. Bu paradoks, ataerkil sistemin kadınları hem korkulan hem de arzulanan bir konuma hapsedişinin göstergesidir.

Efsun Abla ve Hülya, ataerkil düzenin kadın bedeni ve kimliği üzerinde kurduğu tahakkümün iki farklı tezahürünü temsil eder. Tıpkı bir madalyonun iki yüzü gibi, birbirine zıt görünen ancak aynı sistem içinde bu karakterler, şiddetin farklı biçimlerini içselleştirerek yaşam mücadelesi verir. Hülya'nın silik, uyuşturucu bağımlısı ve bireysellikten yoksun portresi ile Efsun Abla'nın isyankâr, alaycı ve acımasız tavırları, ataerkil şiddetin kadınları nasıl kutuplaştırdığını ve kimliklerini parçaladığını gözler önüne serer. Bu iki karakter, ataerkil şiddetin kadınları ya sessiz bir kurban ya da öfkeli bir isyancı olmaya zorlayan ikili kodlarını yansıtır. Ancak her iki durumda da, kadın bedeni eril tahakkümün bir savaş alanına dönüşür. Onları bir araya getiren şey ise benzer acılardan geçmeleri değil, yoksun bırakıldıkları temel insani ihtiyaçlardır. Efsun ve Hülya, ne aile içinde "korunabilmiş" ne de toplumsal normlara uyum sağlayabilmişlerdir. Bu durum, onları şiddetin hem faili hem de mağduru konumuna iter.

Feminist kuramcılara göre, kadının ataerkil sistemin "nesne" konumuna indirgeyen söylemlerini yıkarak kendini özne konumunda tanımlayabilmesi ve özgürleşebilmesi için kadın dayanışması önemlidir. *Başkalarının Tanrısı* romanında Efsun Abla ve Hülya arasında bu tür bir dayanışmanın eksikliği, ataerkil şiddetin kadınları nasıl birbirine yabancılaştırdığının çarpıcı bir göstergesidir. Her iki karakter de bedenlerini satarak para kazanmak zorunda kalsalar da, bu ortaklık bir dayanışmaya dönüşmez. Bu durum, ataerkil kapitalizmin kadın emeğini ve bedenini sömürürken aynı zamanda kadınlar arasındaki bağları da zayıflattığını ortaya koyar.

Ataerkil sistem, seks işçisi kadınları "ahlaksız" olarak damgalayarak onları toplumsal dışlanmaya mahkûm eder. Bu damgalama, yalnızca ekonomik değil, sembolik şiddetin de bir aracıdır. Pierre Bourdieu'nun deyimiyle, bu tür sembolik şiddet, kadınları "meşru" olanın dışına iterek edilgenleştirir ve eril iktidarın yeniden üretimini sağlar. Efsun ve Hülya'nın "sokak kadını" rollerine sıkışması, bu sürecin kaçınılmaz bir sonucudur. Sistem, onlara yalnızca meta olarak var olma hakkı tanır.

Söğüt, erkeğin hikâyesi üzerinden, erkeğin eylemlerinin kadın üzerinde yarattığı travmatik etkilere işaret etmektedir. Musa'nın ağzından anlatılan, sesi Musa'nın okura aktardığı kadarı ile duyulan kadın karakterlerin öyküleri "kadının olmayışı" üzerine kurulduğu, anlatının kadınların suskunlukları üzerinden şekillendiği söylenebilir. Ne hissettiğini ve ne düşündüğünü tam olarak bilmediğimiz kadın kahramanların erkeklerin dünyasında bir gölge gibi dolaşır. Ancak ironik bir şekilde, hikâyenin eksenini bu sessiz kadınlar oluşturur. Kadınlar, eril söylemin dışında kalan bir "öteki" olarak temsil edilirken, aynı zamanda bu söylemin merkezinde yer alır.

Roman, kadınların sessizliğini bir anlatısal araç olarak kullanırken, aynı zamanda bu sessizliğin politik boyutunu da görünür kılar. Audre Lorde'un "sessizliğin bizleri korumadığını, yok ettiğini" söyleyen uyarısı, bu temsiliyet krizine ışık tutar. Kadınların iç seslerinin eksikliği, okuru onların deneyimlerini yeniden yorumlamaya zorlar. Bu, feminist edebiyat eleştirisinde sıklıkla kullanılan bir stratejidir: "Boşlukları okumak" ve sessizliği bir direniş alanına dönüştürmek. *Başkalarının Tanrısı*, ataerkil sistemin kadınları nasıl dilsizleştirdiğini ve birbirinden kopuk bireylere dönüştürdüğünü gösteren bir metaforlar bütünüdür. Ancak bu temsil krizi, aynı zamanda feminist bir okumaya davettir: Kadınların sessizliği, onların edilgenliğinin kanıtı değil, eril dilin sınırlarını aşma potansiyelinin işaretidir. Roman, kadın dayanışmasının eksikliğini vurgularken, bu eksikliğin altında yatan yapısal şiddeti sorgulama fırsatı sunar. Bu bağlamda, gerçek kurtuluşun ancak ataerkil kapitalizmin kökten dönüşümüyle mümkün olabileceği gerçeğiyle yüzleşiriz.

Roman boyunca kadın karakterlerin sessizliği, ataerkil şiddetin yarattığı varoluşsal bir çıkmazın tezahürü olarak karşımıza çıkar. Hülya'nın annesinin suskunluğu, Hatçe'nin dilsizleşmesi ve Efsun'un öfkesi, bu sessizliğin farklı biçimlerini temsil eder. Ancak bu temsiller, sessizliği salt bir edilgenlik veya direniş olarak okumaktan ziyade, ataerkil sistemin kadın bedeni ve ruhu üzerindeki çok katmanlı tahakkümünü anlamak için bir başlangıç noktası sunar. Hülya'nın annesinin sessizliği, maruz kaldığı fiziksel ve psikolojik şiddet karşısında bir kaçış mekanizmasıdır. Bu sessizliğin ölümle son bulması da suskunluğun bir direniş değil, sistemin yıkıcılığının kanıtı olduğunu ortaya koyar. Benzer şekilde, Hatçe'nin intiharı da dilsizleşmenin bir mücadele aracı olmadığını, aksine toplumsal baskının nihai sonucunu ortaya koyar.

Feminist teori, sessizliği bazen bir direniş stratejisi olarak yorumlar. Luce Irigaray, eril dilin sınırlarını aşmak için sessizliğin bir "söylemsiz dil" olabileceğini savunur. Ancak romanda bu gerçekleşmez: Hülya'nın uyuşturucuyu hissizleşmesi veya Efsun'un öfkesi, sessizliği aşma çabası değil, tahakkümün

içselleştirilmiş bir kabulleniş olarak okunabilir. Kadınların deneyimleri görünmez kılındığında, şiddet döngüsü beslenir. Efsun'un öfkesi, sessizliğin karşısında bir dışavurum olarak görülebilir. Ancak bu öfke, sistemi dönüştürmek yerine onun şiddet dilini yeniden üretir.

Romanda sessizlik, ne saf bir teslimiyet ne de bilinçli bir direniştir. Aksine, ataerkil şiddetin yarattığı bir yarıktır. Hülya'nın annesi ve Hatçe'nin sessizliği, sistemin kadın bedenini nasıl tüketip yok ettiğini gösterirken, Efsun'un öfkesi ise bu yıkıcılığın başka bir yüzünü ortaya koyar. Başkalarının Tanrısı, sessizliği bir direniş biçimi olarak değil, şiddetin sonuçlarından biri olarak sunar. Ancak bu temsil, feminist eleştiri için bir çıkış noktasıdır: Kadınların sessizliği, ancak toplumsal dönüşümle anlam kazanabilir. Roman, bize bu dönüşümün aciliyetini hatırlatırken, gerçek direnişin sessizliği kıran bir dayanışmayla mümkün olduğunu ima eder.

Efsun Abla ve Hülya, ataerkil düzenin kadınlara dayattığı baskıya karşı iki farklı direniş stratejisini temsil eder: Biri sessizliği bir varoluş biçimi olarak benimserken, diğeri öfkeyi politik bir silaha dönüştürür. Bu ikilem, Başkalarının Tanrısı romanında kadınların maruz kaldığı sistemsel şiddete dair derin bir eleştiri sunar. Matruşka bebeğe herkes bu dünyanın ve insanların bütün çirkin yüzünü anlatarak nasihat ederken, Hülya susmayı tercih eder. Matruşka'ya boş ver anlatılanları, kendin yaşa ve gör, der. Gerçekliğin rüya içerisinde farklı bir boyut kazandığı anlatıda kendi gerçeklerini kabul etmiş roman kişilerinden Efsun Abla'nın, hayatın acımasız gerçeklerine yönelik karşı duruşu ise isyan boyutundadır. Efsun Abla, hayata ve insanlara karşı duyduğu öfkeyi Matruşka'ya verdiği öğütlerle kusar:

“Öyle, anaya babaya hürmet filan yok Matruşka. Bize de hürmet etmeyeceksin. Sonra, zina edeceksin. Bol bol zina edeceksin. Yoksa bok yoluna gidersin. Çalacaksın. Sana verilmeyeni gidip kendin alacaksın. Yalan söyleyeceksin. Ben öğreteceğim sana yalan söylemeyi. Her şeye ama her şeye tamah edeceksin. Sende olamayan ve başkalarında olan her şeye. Tek bir tanrıya bile inanırsan hakkımı helal etmem sana. Senin tanrın yok Matruşka. O başkalarının tanrısı!”(Söğüt, 2022: 128)

Efsun Abla'nın Matruşka'ya verdiği öğütler, geleneksel ahlaki normları bilinçli bir parodi ile alt üst eder. "Zina et, çal, yalan söyle" gibi ifadeler, dini metinlerin ataerkil dilini ters yüz ederek, sistemin ikiyüzlülüğünü teşhir eder. Efsun'un öğütleri, "sessizliğin konuşması" olarak okunabilir. “Bizim tanrımız yok! Başkalarının tanrısı o!” (Söğüt, 2022: 151), diye çığlıklar atan Efsun Abla, kurdukları ailenin kimsesizliğine isyan eder. Bu serzenişte alışılagelen ahlaki öğretilerin aksine hayatta kalmak için mücadele etmenin, güçlü olmanın önemi, öteki olanın verdiği acı, öfke diliyle aktarılmıştır. Efsun Abla, toplumun görmezden geldiği gerçekleri, "öteki" olarak susturulanları yüksek sesle dile getirir. Ancak bu öfke, sistemi dönüştürmekten ziyade şiddetin dilini yeniden üretir. Hülya'nın içe dönük çöküşü ile Efsun'un dışa vurulan öfkesi, ataerkil şiddetin kadınları nasıl ya "kurban" ya "isyancı" olmaya zorladığını gösterir. Efsun Abla'nın "konuşan sessizliği", ataerkil tahakkümün dilini alt üst ederken, aynı zamanda bu dilin sınırlarını da gösterir. Roman, okuru, sessizliğin ve öfkenin ötesinde üçüncü bir yol aramaya davet eder: Toplumsal bir mücadeleyle örülmüş, yeni bir feminist söylem.

Yazar, sokak ve kahvehane gibi mekânlar üzerinden kimsesizlik, aidiyetsizlik ve ötekileşme temalarını, rüya ile gerçeklik arasındaki bulanık sınırlarla harmanlayarak işler. Anlatı, Musa'nın bilinçaltından süzülen rüyalar üzerine kuruludur. Bu rüya zemininde, gerçeklik hayal ile iç içe geçer; karakterlerin geçmişleri, kimlikleri ve bir arada varoluş biçimleri sorgulanır. Matruşka, Adnan Abi, Efsun Abla, Şair Musa ve Hülya gibi "kimsesiz" olarak tanımlanan karakterler, sokakta kurdukları yeni aile aracılığıyla aidiyet arayışını temsil eder. Bu aile, geleneksel yapıların dışında, sorgulama ve yargılamanın olmadığı, herkesin "dilediği hâliyle" var olabildiği bir klan olarak şekillenir. Roman kişileri, birbirlerinin gerçekliklerini tam olarak bilmemekten kaynaklanan bir güvenle bir arada durur. Musa'nın da vurguladığı gibi, "hepimizin geçmişinde yarım yamalak bir gerçeklik ve bolca hayal" (Söğüt, 2022: 13)

vardır; bu kırılğan bağ, anlatılan hikâyelerle beslenir ve "pamuk ipliğine" bağlı bir dayanışma yaratır.

Kahvehane, bu aidiyetsizlik temasını somutlaştıran bir mekân olarak öne çıkar. Geleneksel olarak eril hegemonyanın egemen olduğu bu alan, romanda dönüştürülmüş; kadınların da dahil olduğu, yaşam ile ölüm arasında köprü kuran korunaklı bir sığınağa evrilmiştir. Mekânın bu yeni işlevi, toplumsal cinsiyet normlarının altını oyar: Kahvehane artık yalnızca "erkeklerin dünyasına" ait değil, kimsesizlerin ortak evidir. Karakterler, burada hem fiziksel hem de duygusal bir barınak bulurken, gerçek dünyayla olan kopukluklarını geçici olarak unuturlar:

"Kimseye ait olmayan bir yer. (...) Bu kahve bize bazen rahim, bazen bir mezar. Kuytusunda saklanıyoruz, çürüyoruz, kokuşuyoruz ama bir şekilde yaşıyoruz. Şehir üzerimize geldikçe bu deliğe kaçıyoruz. Bize ne "gel" giyen var ne "git". Yokmuşuz gibi. Ya da hep buradaymışız gibi. Yokluğumuzla varlığımızın birbirine bu kadar yakın olduğu tek yer." (Söğüt, 2022: 11-12)

Anlatıdaki rüya gerçeklik ikiliği, karakterlerin içsel çatışmalarını ve toplumsal dışlanmışlıklarını metaforik bir düzleme taşır. Rüyalar, onların geçmiş travmalarını ve kimlik karmaşasını yansıtan bir ayna işlevi görür. Ancak bu kaotik zemin, aynı zamanda özgürlük alanı yaratır: Gerçek hayatta reddedilen veya görünmez kılınan karakterler, rüyanın sınırsız dünyasında bir "klan" olarak var olmayı başarır. Söğüt'ün (2022: 103) ifadesiyle, "kimse kimsenin gerçeğiyle ya da yalanıyla ilgilenmediği" için, bu varoluş, sorgulamadan kabul edilen bir inanca dayanır. Geleneksel aile ve toplum yapılarının dışında kurgulanan bu "yeni klan", aidiyetin ancak sorgusuz bir kabullenmeyle mümkün olabileceğini vurgularken, gerçeklik ile hayal arasındaki sınırları da belirsizleştirir.

Kentsel dönüşüm kapsamında mahallenin yıkılma kararının ardından yaşadıkları kahvenin de yıkılmasıyla kapalı alanın güvenli bölgesinden kopan Adnan Abi, Efsun Abla, Musa, Matruşka ve Hülya yeni bir bilinmezliğe doğru yola çıkarlar. Kurulmanın ve yıkılmanın bir döngü hâlini almasıyla beraber yaşam ve ölüm arasındaki bağlantı şehir ve sokaklar üzerinden kurulmuştur. Anlatı kişileri, güvenli alanın zorunlu olarak bırakılması ile birlikte sokaklarda yaşamak zorunda kalırlar. Sokak, onlar için tekinsiz bir alan olmasının yanında ötekileştirilerek toplumdan dışlandıkları alandır. "Aslında sadece şehir değil herkes bize tepeden bakıyor. Çünkü biz sürünüyoruz. Ama bundan şikayetçi değiliz. Biz de onlara aşağıdan bakıyoruz. Hayatı kimselerin bakmaya tenezzül etmediği bir yerden, dipten, en derinden görüp anlıyoruz." (Söğüt, 2022: 85) Topluma ve şehre karşı çıkış şeklinde sunulan bu cümlelerle kimsesiz ve evsiz olmanın özgür alanında sıkışan anlatı kişileri bu döngü içerisinde karşı çıktıkları sistemde yer edinmeye çalışırlar. Sokaklara düşen bir şair, bacaklarını kesen yaşlı bir orospu, hafızasını yitirmiş bir adam, hayata dair tüm ümidini kaybetmiş genç orospu ve çöpe terk edilmiş bir bebek sonunda buldukları metruk bir binaya sığınır.

"Sokak" kurguda hem "şehir" hem de "erkek" rollerini üstlenen çift kimlikli bir karakter olarak sunulmuştur. Sokak, erilliğin hakimiyetini kurduğu, cinsiyetçi yapının öznesi olarak kurgulanmıştır. "Hepimiz kayıbz, dışlanmışız, görünmeyeniz, umursanmayanız. Yanımızdan geçip giden insanlar için bazen vicdan azabı, bazen mide bulantısıyız." (Söğüt, 2022: 66) cümlesi sokakların, erkek egemen bir düzenin simgesi olduğuna ve kadınlar gibi sokakta yaşamak zorunda kalan insanları da ataeril sistemin yalnızlaştırılarak ötekileştirildiğine işaret eder. Romana verilen isim, "Başkalarının Tanrısı" ötekileştirmeye yapılan vurgu açısından önemlidir. Söğüt, insanlara dayatılan dinlerin, geleneklerin, öğretilerin yaratıcısının insanlık olduğu fikrini savunur ve tüm bunları ataeril düşüncenin devamlılığını sağlayan bir araç olarak görür.

Romanda, marjinal bireylerin varlık-hiçlik ikilemi, Musa'nın anlatımı üzerinden toplumsal

görünmezlikle ilişkilendirilir. Karakterlerin evsizlik, kimsesizlik ve cinsel sömürüye maruz kalışları, onları “ahlaksız”, “yabancı” veya “iğrenç” olarak damgalayan toplumsal normlarla çatışır. Bu damgalama, özellikle kadın bedeninin meta olarak pazarlanması, dilenme, hırsızlık, seks işçiliği üzerinden şekillenir. Hülya'nın kentsel dönüşüm sonrası evsiz kalması ve müşterilerle güvensiz mekânlarda buluşmak zorunda oluşu, eril tahakkümün kadını tekinsiz alanlara hapsedişini sembolize eder. Söğüt, bu durumu şehrin kadına “sırtını dönmesi” metaforuyla açıklar: Kent, ataerkil bir araç olarak kadını hem mekânsız bırakır hem de onu şiddet döngüsüne iter.

Kadın karakterler (Kırların Hatçe, Hülya, Efsun Abla), cinselliğin bir iktidar alanına dönüştüğü bir sistemde varlık mücadelesi verir. Roman, seks işçiliğini salt ekonomik bir zorunluluk olarak değil, toplumsal kırılmanın tezahürü olarak sunar. Judith Butler'ın (2010: 21) “yaşamın başkalarının elinde olduğu” şeklinde özetlediği kırılma olgusu, bu kadınların maruz kaldığı fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddetle somutlaşır. Sokak, romanda sadece fiziksel bir mekân değil, cinsiyetçi iktidarın ortaya konduğu bir sahnedir. Kadınlar için sokak, cinsel objeleştirmenin ve ekonomik sömürünün kesiştiği tehlikeli bir bölge; erkekler için de aidiyetsizliğin ve toplumsal reddedilişin sembolüdür. Kentsel dönüşüm, bu mekânsal tahakkümü derinleştirir: Yıkılan evler ve kahvehaneler, karakterleri sınırdan yaşamaya zorlar. Metruk binalara sığınma eylemi, bu sınırdan varoluşun direniş ve çaresizlik arasındaki çelişmesini yansıtır.

Roman, kadın karakterlerin yaşamlarını, ataerkil şiddetin yapısal ve duygusal boyutları üzerinden okura sunar. Hülya'nın annesi ve komiserin karısı gibi “görünmeyen” kurbanlar, erkek şiddetinin toplumsal meşruiyet kazanan sonuçlarını temsil eder. Bu karakterler, fiziksel ve psikolojik tahakkümle sindirilmiş, toplumsal hafızadan silinmiş figürlerdir. Diğer yandan, Hülya ve Hatçe'nin bedenlerini satmak zorunda kalışı, yoksulluk ve sistematik dışlanmanın kadını nasıl ekonomik çaresizliğe sürüklediğini gösterir. Efsun Abla'nın sevdiği adam tarafından başka erkeklere satılması ise, duygusal bağımlılığın nasıl sömürüye dönüştüğünü açığa çıkarır. Bu kadınlar, hayatlarını kontrol etme iradesinden yoksun bırakılmış; erkeklerin iktidar alanında nesneleşerek varlıklarını sürdürmeye mecbur edilmiştir.

Mine Söğüt'ün *Başkalarının Tanrısı* adlı eserinde erkeklik olgusu, çelişkili temsiller üzerinden sorgulanarak, geleneksel toplumsal beklentilerin belirsizliği vurgulanır. Anlatıcı Musa, terk ettiği ailesiyle çelişen bir biçimde, sokakta tanıştığı Efsun Abla'ya körü körüne bağlanan ve onun her isteğine boyun eğen bir karakter olarak karşımıza çıkar. Efsun Abla'nın şiddetle örülü geçmişi ile Musa'nın toplumsal normlara isyanı, ataerkil sistemin bireyler üzerindeki çarpık etkisini ve bu etkiye direnme çabalarını yansıtır. Diğer yandan, Adnan Abi, adalet duygusu ve vicdani duruşuyla öne çıksa da geçmişinin silikliği, onu “ideal erkek” imgesinin dışına iter; bu durum, erkek kimliğine dair tek tip bir modelin reddine işaret eder. Hülya'nın babası, aile içi şiddeti katliama dönüştüren bir figürken; Hatçe'ye tutkun olduğunu iddia eden komiser, hem eşine psikolojik işkence uygulayan hem de aşık olduğunu söylediği kadını istismar eden ikiyüzlü bir profil çizer. Bu karakterler, erkekliğin yıkıcı yüzünü ortaya koyarken, toplumsal cinsiyet rollerinin belirsizliğini ve ataerkil tahakkümün çok katmanlı şiddetini gözler önüne serer. Romanda dikkat çeken nokta, Musa ve Adnan Abi'nin Hülya ile Efsun Abla'nın hayatlarında ne bir engel ne de bir dönüşüm aracı olmalarıdır. Öyküde erkekten beklenenin ne olduğunun kesin olarak belirtilmediği söylenebilir. İyi olan tek erkek karakter Adnan Abi'dir, fakat o da geçmişini hatırlamadığı için bugünü de olmayan biridir. Bu durumda Adnan Abi üzerinden bir sonuca varmak mümkün görünmemektedir. Bu da erkeğin kadının kurtarıcısı konumuna yerleştirilmediğini gösterir.

Roman, toplumsal cinsiyet rollerinin eleştirel bir okumasını sunarken, kadınların maruz kaldığı şiddeti yapısal bir sorun olarak çerçeveler. Erkek merkezli bakış açısının yıkılması, yalnızca bireysel değil,

toplumsal bir mücadele gerektirir. Karakterlerin yaşamları, başkalarına bağımlılığın kaçınılmazlığını gösterirken, aynı zamanda bu bağımlılığın politik bir dayanışmaya dönüşme potansiyelini de ortaya koyar. Ancak romanda bu dayanışma eksikliği, ataerkil tahakkümün kadınları birbirinden izole edişinin bir sonucu olarak okunabilir. Söğüt'ün anlatısı, kadınların erkek şiddeti ve ekonomik sömürü karşısındaki kırılan direnişini, sistemi içeriden yıkmaya çalışan bir metafor olarak sunar. Kadın bedeninin metalaşması ve duygusal bağımlılık, ataerkil kapitalizmin ikili tahakkümünü yansıtır. Roman, bu tahakkümü görünür kılarak, okuyucuyu "ahlak" ve "normalite" kavramlarını yeniden sorgulamaya iter. Sonuç olarak, karakterlerin sessiz çığlığı, yalnızca bir edebi anlatının parçası değil, aynı zamanda toplumsal bir manifesto niteliği taşır.

Sonuç

Mine Söğüt'ün *Başkalarının Tanrısı* adlı eseri, postmodern ve feminist perspektifler ışığında toplumsal cinsiyet dinamiklerini, kimliksizliği ve patriarkal tahakkümün yarattığı tahribatı derinlemesine sorgulayan çok katmanlı bir anlatı sunar. Şair Musa'nın bakış açısından aktarılan hikâyelerde, kadınların maruz kaldığı sistemsal şiddet, cinsiyet temelli ayrımcılık ve toplumsal yalnızlık, eril bakış açısının sınırlarını aşarak toplumsal gerçekliğe dönüşür. Söğüt, erkek anlatıcının varlığını, kadınların sessiz çığlıklarını duyurmak için bir araca dönüştürerek, geleneksel edebiyatın iktidar yapısını tersyüz eder.

Roman, Şair Musa ve Adnan Abi gibi merkezî karakterler üzerinden kimliğin reddini, ötekilik algısını ve sistem karşıtlığını, ütöfik ile distöfik arasında salınan bir gerçeklikle harmanlar. Bu gerçeklik içinde, erkeklik temsillerindeki çelişkiler ve belirsizlikler, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin çöküşünü simgelerken; Efsun Abla ve Hülya gibi kadın karakterlerin yaşadığı şiddet, öfke ve direniş, ataerkil düzenin kadın bedeni ve ruhu üzerindeki yıkıcı etkisini gözler önüne serer.

Erkeklik temsilleri bağlamında roman, geleneksel ataerkil kodları istikrarsızlaştırarak, erkekliği şiddet, sadakat, sorumluluk ve kayıtsızlık gibi zıt kavramların kesişiminde yeniden tanımlar. Musa'nın tutkulu bağlılığı ile Adnan Abi'nin vicdanı arasındaki gerilim, erkekliğin tek bir kategoriye indirgenemeyeceğini, ancak bu çeşitliliğin bile sistemin yıkıcılığı karşısında bir çözüm üretmediğini gösterir. Kadın karakterlerin yaşadığı şiddet ise, ataerkil düzenin kadın bedenini ve ruhunu nasıl bir savaş alanına çevirdiğini ortaya koyar. Fiziksel ve duygusal şiddetin dolaylı anlatımı, failin eylemlerini ön plana çıkarmak yerine, mağdurun içsel çözülmesine odaklanarak okuru empatiye davet eder.

Söğüt, feminist perspektifi çoğulcu bir zemine taşıyarak, kadınların ve çocukların deneyimlerini tek bir "kurtuluş" anlatısına hapsolmaktan kurtarır. Efsun Abla ve Hülya'nın öfkeleri, toplumsal adaletsizliğin bireysel patlamaları olarak okunabilirken, bu öfkenin bir değişim yaratamaması, sistemin direncini ve bireyin çaresizliğini vurgular. Adnan Abi'nin belirsiz geçmişi ve Musa'nın ikircikli kişiliği, erkekliğin geleneksel tahakküm pratiklerinden kopuşunun bile bir tür kimliksizliğe mahkûm olduğunu ima eder. Roman, nihayetinde, kimliksizliğin bir direniş mi yoksa teslimiyet mi olduğu sorusunu okura bırakır.

Özellikle seks işçisi kadınların yaşam koşullarını betimlemekten bilinçli olarak kaçınması, yazarın feminist duruşunun en radikal yansımalarından biridir. Hülya'nın müşterilerle ilişkilerinin detaylandırılmaması veya bedeninin nesneleştirici bir dille tasvir edilmemesi, ataerkil tahayyülün kadını "izlenebilir" bir meta olarak kurgulama alışkanlığına karşı estetik bir direniştir. Bu tercih, şiddetin ve sömürünün görünmez mekanizmalarını çarpıcı bir şekilde vurgularken, okuru da kadın bedeninin pazarlanmasına içkin olan eril bakışı sorgulamaya iter. Söğüt, kadın karakterlerin içsel

çatışmalarına ve öfkelerine odaklanarak, onların maruz kaldığı yapısal eşitsizlikleri romantize etmeden ya da estetize etmeden aktarır. Bu durum, feminist bilgi üretiminin "anlatılan" değil "anlatılmayan" üzerinden de işleyebileceğini kanıtlar niteliktedir.

Roman, ataerkil sistemin kadınları ikincilleştiren dilini, eril anlatıcının sesiyle çözümlerken bile feminist bir bilinçle hareket eder. Kadınların hikâyeleri, erkek karakterlerin iç hesaplaşmalarının gölgesinde kalmak yerine, onların varoluşsal krizlerini besleyen toplumsal bir gerçeklik olarak öne çıkar. Bu yaklaşım, feminist edebiyatın "kadın merkezli olma" zorunluluğunu yeniden tartışmaya açar ve erkek karakterlerin bile feminist bir okumaya nasıl araçsallaştırılabileceğini gösterir. Söğüt, bu stratejiyle, erkek egemen anlatı geleneğinin araçlarını feminist bir tahayyülle ele geçirerek, edebiyatın dönüştürücü gücünü hatırlatır.

Nihayetinde Başkalarının Tanrısı, eril dilin sınırlarında gezinen ancak kadın öznelliğini merkeze alan, feminist edebiyatın sınırlarını genişleten politik bir metindir. Yazar, kadın bedeninin sömürsünü görünür kılmak yerine, bu sömürünün yarattığı psikolojik ve toplumsal tahribatı anlatarak, okuru sistemsal eleştiriye ortak eder. Bu yaklaşım, feminist edebiyatın "anlatılmayan" üzerinden de politik bir dil inşa edebileceğini kanıtlar.

Roman, aile içindeki iktidar dinamiklerinden toplumsal normların bireyler üzerindeki baskısına kadar uzanan bir eleştiri hattı kurar. Kadınların ikincil konumu, erkek şiddetinin normalleşmesi ve çocukların bu sistem içinde maruz kaldığı travmalar, Söğüt'ün çoğulcu feminist perspektifiyle işlenir. Yazar, tek tip bir "kadın deneyimi" yerine, farklı yaşamların kesişiminde şekillenen acıları, öfkeleri ve direnişleri merkeze alarak, ataerkil düzeni gözler önüne serer.

Söğüt, erkek egemen anlatı geleneğinin araçlarını feminist bir bilinçle dönüştürerek, okuru hem edebi hem de etik bir sorgulamaya davet eder. Eser, Türkiye edebiyatında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair söylenecek sözün tükenmediğini, bu sözün kadınların, çocukların ve hatta erkeklerin dilinden nasıl yükselebileceğini gösteren cesur bir manifesto niteliği taşır. Bu bağlamda roman, yalnızca edebi değil, aynı zamanda sosyopolitik bir metin olarak, feminist mücadelede önemli bir yer edinir.

Kaynakça

- Aktaş, Gül (2013). "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". *EFD/JFL Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 59-70.
- Arat, Necla (1991). *Feminizmin Abc'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Beauvoir, Simone de (2010). *Kadın İkinci Cins*. Çev. bertan onaran. İstanbul: Payel Yayınları.
- Berktaş, Fatmagül (1996). *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bora, Aksu (2005). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Conway, David (2000). *Serbest Piyasa Feminizmi*. Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu. Ankara: Liberte Yayınları.
- Donovan, Josephine (1992). *Feminist Teori*. Çev. aksu bora, m. ağduk gevrek, fevziye sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Yıldız (2011). "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç". *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güzel, Nafize Sibel (2007). *Edebi Metin Çözümlemelerinde Dilbilim-Biçimbilim-Kuram*. Manisa: Cihan Matbaası.
- Hooks, Bell (2012). *Feminizm Herkes İçindir Tutkulu Politika*. Çev. ece aydın, berna kurt, şirin özgün, aysel yıldırım. İstanbul: bgst Yayınları.
- Humm, Maggie (1994). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. Yay. haz. gönül bakay. İstanbul: Say Yayınları.
- İrızık, Sibel ve Jale Parla (2005). *Kadınlar Dile Düşünce*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalav, Ayşe (2012). "Namus ve Toplumsal Cinsiyet". *Mediterranean Journal of Humanities*, 2(2), 101-115.
- Kolcu, A. İhsan (2015). *Edebiyat Kuramları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Mackinnon, C. A. (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. Çev. sabir yücesoy ve türkan yöney. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mitchel, Juliet ve Ann Oakley (1998). *Kadın ve Eşitlik*. Çev. fatmagül berktaş. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Moran, Berna (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saygılıgil, Feryal (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Söğüt, Mine (2022). *Başkalarının Tanrısı*, Can Yayınları, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

4. Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Akran Zorbalığı Yansımaları¹

Saliha DEMİR²

Meram UZUNDAL³

APA: Demir, S. & Uzundal, M. (2025). Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Akran Zorbalığı Yansımaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 55-73. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>

Öz

Çocuk edebiyatı, çocukların dil gelişimi ve hayal gücünü desteklemesinin yanı sıra onların karakter gelişimi ve toplumsal değerleri benimsemesi açısından da büyük önem taşır. Bu tür edebî eserler, çocuklarda estetik duyguların gelişmesini sağlarken aynı zamanda doğru ve yanlış davranışlar arasında ayırım yapabilme becerisi kazandırır. Çocuk kitapları yalnızca eğlenceli zaman geçirme aracı değil, aynı zamanda eğitici birer kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda günümüz çocuklarının karşı karşıya kaldığı sosyal sorunlardan biri olan akran zorbalığının da bu kitaplar aracılığıyla ele alınarak çocuklara erken yaşta farkındalık kazandırılması mümkündür. Çocukların dünyasına doğrudan hitap eden hikâyeler, onlara empati kurma, çözüm üretme ve zorbalıkla başa çıkmayı öğretmek için güçlü bir araçtır. Bu çalışmada çocuk kitaplarında akran zorbalığının nasıl ele alındığını belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplam 36 çocuk kitabı incelenmiş, belirlenen kriterleri karşılayan 7 kitap detaylı analize dâhil edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda kitaplarda akran zorbalığının genellikle sözel, fiziksel ve duygusal olmak üzere üç şekilde işlendiği görülmüştür. Mağdur karakterlerin yaşadığı temel duygular arasında utanma ve öfke ön plana çıkarken, zorba karakterlerin ise genellikle fiziksel özellikleriyle betimlendikleri dikkat çekmiştir. Ayrıca, olayları dışarıdan izleyen karakterler dört farklı şekilde konumlandırılmıştır: Sessiz izleyici olma, zorbanın tarafında yer alma, zorbalığa tepki gösterme ve zorbalığa zorbalıkla tepki vermedir. Kitaplarda yer alan zorbalıkla başa çıkma stratejileri arasında; zorbayı yalnız bırakma, zorbayı görmezden gelme, mağdurun yanında olma, aileleri, öğretmenleri ve okul yöneticilerini haberdar etme sayılabilir. Bu bulgular, çocuk kitaplarının, akran zorbalığıyla mücadelede bilinç kazandırma ve olumlu sosyal davranışlar geliştirme açısından işlevsel bir rol üstlenebileceğini göstermektedir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %9

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 10.04.2025-**Kabul Tarihi:** 28.07.2025-**Yayın Tarihi:** 29.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² YL Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim ABD, Sınıf Eğitimi Bilim Dalı / Master's student, Hacettepe University, Institute of Educational Sciences, Department of Basic Education, Division of Classroom Education (Ankara, Türkiye) **eposta:** dmrslho6@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0002-9655-6507> **ROR ID:** <https://ror.org/04kwvgz42> **ISNI:** 0000 0001 2342 7339 **Crossref Funder ID:** 501100005378

³ Araş. Gör., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı / Res. Ass., Amasya University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Division of Primary Education (Amasya, Türkiye) **eposta:** meram.uzundal@amasya.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3961-0717> **ROR ID:** <https://ror.org/0osbxoy13> **ISNI:** 0000 0004 0386 6723 **Crossref Funder ID:** 100010724

Anahtar kelimeler: Çocuk edebiyatı, akran zorbalığı, çocuk kitapları

Reflections of Peer Bullying in Children's Literature Works⁴

Abstract

Children's literature plays a significant role not only in supporting children's language development and imagination but also in fostering their character development and internalization of social values. Such literary works contribute to the cultivation of aesthetic emotions in children while also equipping them with the ability to distinguish between right and wrong behaviors. In this context, children's books should be regarded not merely as sources of entertainment but also as educational tools. Within this context, peer bullying, one of the prominent social issues faced by children today, can be addressed through these books to raise awareness at an early age. Stories that directly appeal to the world of children serve as powerful tools for learning empathy, problem-solving, and strategies for coping with bullying. In this study, the document analysis method, one of the qualitative research approaches, was employed to examine how peer bullying is addressed in children's books. A total of 36 children's books were reviewed, and 7 of them that met the predetermined criteria were selected for detailed analysis. The findings revealed that peer bullying in these books is typically portrayed in three forms: verbal, physical, and emotional. Among the primary emotions experienced by the victimized characters, shame and anger were most prominent. It was also noted that bully characters were often described through their physical attributes. Additionally, bystander characters were positioned in four distinct ways: as silent observers, supporters of the bully, individuals who react to bullying, and those who respond to bullying with further bullying. Strategies depicted in the books for coping with bullying included isolating the bully, ignoring the bully, supporting the victim, and informing parents, teachers, and school administrators. These findings suggest that children's books can play a functional role in raising awareness about peer bullying and in promoting positive social behaviors.

Keywords: Children's literature, peer bullying, children's books

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %9
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 10.04.2025-**Acceptance Date:** 28.07.2025-**Publication Date:** 29.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Gelişim çağında olan çocuklar, izledikleri, okudukları ve dinledikleri aracılığıyla davranış geliştirme eğilimindedirler. İstendik davranışların yanı sıra istenmeyen davranışlar bu süreçte görülebilmektedir. İstendik davranışların gelişimi ve istenmeyen davranışların önlenmesi aracı materyallerle sağlanabilmektedir. Çocuk edebiyatı eserleri, çocukların edebî zevklerini ve okuma becerilerini geliştirirken istendik davranışları kazanmaları ve istenmeyen davranışları göstermemelerinde etkili bir araç olarak kullanılabilmektedir. Çocuk edebiyatı, dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak erken çocukluk döneminden ergenliğin sonuna kadar olan süreci kapsayan çocukların duygu ve düşünce dünyalarını zenginleştirirken onlara edebî dili ve görsel iletileri sunarak beğeni düzeylerini arttıran bir edebî türdür (Sever, 2021). Çocuk edebiyatı, duyuşsal ve zihinsel olarak çocuğun gelişimini olumlu yönde etkiler. Erken yaşlardan başlayarak ebeveynlerinden masal ve ninni dinleyen, kitaplarla haşır neşir olan çocukların üstbilişsel düşünme becerileri gelişmeye başlar (Celepoğlu, 2007).

Çocuk edebiyatında nitelik yazılı dil yoluyla çocuğun evreni anlamasına, algılamasına, yorumlamasına katkısı, anadilini etkin kullanması; çizgiler, resimler yoluyla sanatsal bakış açısını geliştirmesi, duyuları harekete geçirmesi özellikleriyle kendini göstermektedir. Çocuğun nitelikli bir çocuk edebiyatı eseri ile buluşması, kendi sorumluluğu olmaktan çok ebeveyn ve öğretmen yönlendirmesine bağımlı bir süreçtir. Çocuk kitapları öncelikli olarak çocuğa göre ve çocuk için yazılıyor olsa da onların temin edicisi, yetişkindir. Kitap seçiminde en önemli koşullardan biri, çocuğa görelilik ilkesine uygun olarak yazılıp basılmış eserlere odaklanılmasıdır. “Çocuğa göre deyince, çocuklar için yapılacak edebiyatın çocuğun büyüme ve gelişme çağlarına, psikolojisine, sözcük ve kavram bilgisine, algılama düzeyine uygun bir duyarlılık biçimi anlaşılmalıdır” (Şirin, 2007, s.44).

Çocukların bilişsel gelişimlerini ve bilgi dünyalarını desteklemek amacıyla başvuru kitaplar, genel olarak “öğretici çocuk kitapları” olarak isimlendirilmektedir (Sever, 2007, s.6). Kitap seçiminde yalnızca öğreticilik özelliğini kriter olarak ele almak, edebiyatın bireyin gelişimine katkısını dar bir alana indirgemektir. Meriç (1987), çocuklara yönelik kitap yazarken çocuğun psikolojisini, yaşadığı çevreyi, kültürü, dili dikkate almanın öneminden bahsetmektedir. Çocuk edebiyatı eserlerinde yaşama dair her konuya yer vermek, çocukların yaşamı anlamlandırmasında kitapları önemli bir kaynak olarak kullanmasını sağlamaktadır. Yayımlanan kitaplar incelendiğinde ölüm, savaş, ayrılık, göç, cinsel istismar, madde bağımlılığı, hastalık, terörizm, şiddet, ırkçılık, akran zorbalığı, engellilik, çok kültürlülük, obezite, dijital bağımlılık, arkadaş edinme güçlüğü gibi zor konuların da kitapların konularında ya da olay örgülerinde işlendiği görülmektedir. Bu konular içinde akran zorbalığı ile ilgili yayımlanan kitapların son yıllarda arttığı, bu kitaplarda fiziksel, sözel, sosyal, siber zorbalık türlerinin en az birine yer verildiği görülmektedir.

21. yy. da küreselleşme ve göçler nedeniyle okullar giderek daha çeşitli hale gelmekte ve bu durum zorbalığı dikkate almayı zorunlu kılmaktadır (Lim ve Hoot, 2015). Zorbalık, bir ya da daha çok öğrencinin çoğu zaman zayıf ya da yalnız görünen ve bu yüzden daha savunmasız olan bir kurbanı yönelik olarak ve tekrarlayarak gerçekleştirdikleri taciz ve saldırganlıktır. (Olweus, 1994). Evertson ve Emmer (2013)’a göre zorbanın niyeti, akranlarının onayını almak ve kurban üzerinde baskı kurarak gücünü göstermektir. Zorbalık davranışları çeşitli şekillerde görülebilir: Doğrudan fiziksel zorbalık, sözel ve sözel olmayan zorbalık, duygusal, ilişkisel zorbalık, siber zorbalık. Bu olaylar okul ortamında ya da sınıf arkadaşları arasında meydana geldiğinde sonuç çok yıkıcı, hatta ölümcül olabilmektedir. Belirli bilişsel ve duygusal faktörler çocukların zorbalığa uğrama veya zorba olma olasılıklarını artırabilir. Zorbalığın ortaya çıkışı, sürdürülmesi, çözüme ya da çözümsüzlüğe gidilmesi süreçlerinde bireyler;

zorba, kurban (mağdur) veya sessiz izleyici rollerinde olabilmektedirler. Zorbalığa uğrayan bireyde içe kapanma, sessizleşme yaşandığı gibi saldırganlaşma ve zorbalık yapma davranışları da görülebilmektedir. Akran zorbalığı eğitim ortamlarında gözlemlenir belirtiler gösterebilir. Diğer yandan zorbalık, kurbanı ve sessiz izleyicileri ifade edilemez zorlukta durumlara düşürebilir. Zorbalığa karşı mücadele, genellikle önleyici değil tepki gösterici mahiyettedir. Zorbalığı önlemek için ona sebep olan durumlar incelenmeli, bu durumların çözülmesi sağlanmalı ve böylece öğrencilerin daha sağlıklı ilişkiler kurmaları öncelenmelidir (Özdinçer Arslan ve Savaşer). Zorbalığın görünür olması, onu önleme konusunda önemli bir adım olabilir.

Çocuklara yönelik metinlerin dil gelişimine katkı sağlaması, psiko-sosyal gelişimini desteklemesi gerekmektedir (Temizyürek, 2003). Bunun yanında zorbalığa karşı bilinç geliştirilmesi için zorbalığı konu alan metinleri çocuğun dünyasına taşıma son derece önemlidir. Akran zorbalığının, yaşama ilişkin önemli bir sorun olması bakımından çocuk edebiyatı eserlerine yansması bir gerekliliktir.

Alanyazın incelendiğinde akran zorbalığını konu alan pek çok çalışmaya ulaşılmıştır. Dağlı ve Uzundal (2020), akran zorbalığı ve okul iklimi ilişkisini ortaya çıkarmışlar, Bayar ve Balcı (2023); Doğan ve Keleş (2023); Semercioğlu ve ark. (2023), Özgöker ve Gürşimşek (2023) akran zorbalığının çeşitleri, sonuçları ve çözümüne dikkat çekmişler, Karataştan ve Akcan (2011); Sivrikaya ve Eldeniz Çetin (2023); Çetin (2024) ise akran zorbalığının çeşitleri, nedenleri, kurbanın özellikleri, kurbanın hissettiklerini ve sorunun çözüm yollarını ele almışlardır. Diğer taraftan Türkçe öğretiminde (Temizyürek, 2003) ve okuma gelişiminde (Yalçın ve Aytaş, 2003) çocuk edebiyatının önemine dikkat çeken çalışmalar da bulunmaktadır. Uluslararası (Oliver ve ark., 1994; Flanagan, 2013; Wang ve ark., 2015) ve ulusal (Beşer, 2019; Yılmaz ve Destegüloğlu, 2021; Yurdakul, 2023) literatürde zorbalıkla başa çıkmada çocuk edebiyatının etkisini inceleyen çalışmalara rastlanmıştır. Araştırmalarda akran zorbalığı ile başa çıkmada belirli stratejilerin az veya çok etkili olduğu belirtilmiştir (Flanagan, 2013). Ancak incelenen çalışmaların birçoğuna sessizin dahil edilmediği görülmüştür. Bu araştırma, kapsadığı yaş aralığını genişletip akran zorbalığını tüm yönleriyle ele almak suretiyle literatürdeki araştırmalardan daha farklı bir çalışmayı amaçlamaktadır. Çalışmada 7 yaş ve üzeri çocuklara yönelik 36 hikâye kitabındaki metinlerde tespit edilen zorbalık türleri; kurbanlar, zorbalar, seyircilere ilişkin görünüm ve zorbalığın çözüm yolları (zorbalıkla başa çıkma stratejileri) temaları incelenmiştir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada temel alınan problem durumuna göre, tematik analiz tekniğiyle yayın yılı pandemi öncesi ve sonrasını da kapsaması için 2015 -2023 arası olan ve olay örgüsünde akran zorbalığına yer verilen hedef kitlesi 7 yaş ve üzeri çocuk edebiyatı eserleri incelenmiştir. Eserlerin seçiminde zorbalığı ele alış biçimleri, kurbanlar, zorbalık gösterenler (zorbalar), seyirciler, zorbalığa karşı geliştirilen çözümler temalarını içermesi kriterlerini karşılamasına dikkat edilmiş, incelenen 36 eserin yedisinin söz konusu temaları içeriğinde bulundurduğu görülerek analiz sürecine dahil edilmiştir.

İncelenen Kitaplar

İlk aşamada kitaplar temin edilmiş, sonraki aşamada da okunarak çözümleme yoluna gidilmiştir. İncelemeye dahil edilen kitaplar “akran zorbalığı” konusu temel alınarak kategorize edilmiş ve kitaplarda geçen akran zorbalığı ile ilgili belirlemeler, “bulgular” bölümünde sunulmuştur.

Tablo 1. İncelenen Kitapların Künye ve Kısaltmalarına İlişkin Bilgiler

Yazar adı	Kitap adı	Yayınevi	Türü	Yayın yılı	S. s.	Kısaltmalar
Büşra Tarçalır EROL	Zor Balık	Redhouse Kidz	Öykü	2019	32	ZB
Catherine DEPİNO	Ezik Kokarca	Okuyan Koala	Öykü	2018	60	EK
Ceylannur AKGÜN Yağmur ARTUKMAÇ	Teo'nun Dalga Geçme Kitabı	Bilgi	Öykü	2015	36	TDG
Eleanor ESTES	Yüz Elbisenin Sırrı	Beyaz Balina	Öykü	2017	96	YES
Gökçe İSPİ TURAN	Salyangoz ve Sobeleme Makinesi	Kırmızı Kedi Çocuk	Öykü	2018	40	SSM
Pelin GÜNEŞ	Ceren Konuyu Anlamadı	Elma	Roman	2017	120	CKA
Rıfat BATUR	Zorbalık	Epsilon	Roman	2020	144	ZK

Kitapların konu ve olay örgüleri*Büşra Tarçalır EROL, Zor Balık*

Zor Balık derinlerde yaşayan bir balıktır. Başkalarıyla alay etmeyi, güç gösterisi yapmayı çok sever. Yaptığı zorbalıklar onu daha güçlü hissettirir. Bir gün Zor Balık kıyıya yaklaştığı bir anda Tırmık adlı kedi tarafından yakalanır. Zor Balık, Tırmık'ın da ona zorbaca davranışlar göstereceğini düşünür. Tırmık, Zor Balık'a iyi davranır. Zor Balık arkadaşlarının yanına döndüğünde onlara Tırmık ile yaşadıklarını anlatmaya başlar. Arkadaşlarının bu durumu mutlulukla karşıladığını görünce güçlü olmanın farklı yolları olduğunu keşfetmiş olur.

Catherine DEPİNO, Ezik Kokarca

Ana karakter Emir, okuldaki arkadaşı Boğaç'ın sözlü ve fiziki zorbalığına maruz kalır. Boğaç'ın çetesindeki çocuklar da onun bu zorbalığına destek verir. Emir'in uğradığı zorbalık sınıfta, koridorda, yemekhanede, okul servisinde devam eder. Emir, Boğaç'ın ona yaptığı zorbalıklara dayanamaz, kendini bundan dolayı suçlu hisseder ve artık bir şeyler yapması gerektiğini düşünür. Boğaç davranışlarına devam ederken öğretmeni ve ailesi Emir'in yaşadığı durumun farkına varır. Emir, ona destek veren ailesiyle birlikte bir plan yapar. Emir, uzak durma, görmezden gelme, arkadaşlarının yanında olma, dik durma, güçlü kelimeler kullanma, ince espriler yapma, herkesin duyabileceği kadar bağırma, öğretmene söyleme aşamalarını uygular ve zorbalıktan kurtulur.

Yağmur ARTUKMAÇ ve Ceylannur AKGÜN, Teo'nun Dalga Geçme Kitabı

Teo, basketbol oynarken arkadaşlarının sözel zorbalığına maruz kalır. Annesi bu duruma çok üzülen Teo ile duygularını ifade etmesi için sohbet eder. Başarısız olduğu durum ile ilgili duygularını tanımlamasını sağlar ve Teo'nun başarılı olduğu alanları fark etmesini sağlar. Zorbalığa maruz kaldığında ortaya çıkan

öfke tepkisi ile baş etmesi için birlikte taktik geliştirirler. Teo, arkadaşları ile basketbol oynarken “Oltaya takılmak yok” taktiğini uygulamaya başlar. Arkadaşlarının zorbaca davranışlarından kendini korumanın yolunu bulur. Teo adı ile dalga geçilen arkadaşı Yasemin’e de bu taktiği anlatarak destek olur.

Eleanor ESTES, Yüz Elbisenin Sırrı

Sınıf arkadaşları tarafından ismi ve görünüşü nedeniyle alay edilen Wanda Petronski, her gün aynı eski mavi elbiseyi giymesine rağmen, evinde yüz elbisesi olduğunu iddia eder. Bu durum, sınıfın popüler kızı Peggy ve onun en yakın arkadaşı Maddie başta olmak üzere diğer öğrencilerin alay konusu olur. Maddie, Wanda'ya yapılan bu zorbalıktan rahatsızlık duysa da kendi yoksul durumunun ortaya çıkmasından korktuğu için sessiz kalır. Bir gün Wanda okula gelmemeye başlar ve babasının yazdığı bir mektupla, ailece başka bir şehre taşındıkları ve orada daha mutlu olmayı umdukları öğrenilir. Bu haber, Maddie ve Peggy'de büyük bir pişmanlık yaratır ve yaptıklarının farkına varmalarına sebep olur. Okulda düzenlenen resim yarışmasında, Wanda'nın sınıf arkadaşlarının her birini farklı elbiseler içinde resmettiği ortaya çıkar. Bu durum, Wanda'nın hayal gücünü ve cömertliğini gösterirken, diğer çocuklara da önemli bir ders verir. Maddie ve Peggy, Wanda'ya ulaşarak özür dilemek ve yaptıklarını telafi etmek isterler, ancak Wanda'nın yeni adresine ulaştıklarında onun ne kadar anlayışlı ve affedici olduğunu görürler.

Gökçe İSPİ TURAN, Salyangoz ve Sobeleme Makinesi

Salyangoz arkadaşlarına göre yavaş olduğu için sobeleme oynamakta zorlanır. Arkadaşı kelebek onun bu durumunu küçümser ve onu oyuna almak istemez. Diğer arkadaşları Salyangoz'a yardımcı olmak için onu oyunda hızlandıracak bir sobeleme makinesi tasarlar. Böylece Salyangoz, oyuna dilediği gibi katılır. Arkadaşlarının Salyangoz'a desteğini kıskanan Kelebek, ona sözel zorbalık sergilemeye devam eder. Bir gün Kelebek bir kaza geçirir. Kelebeğin kırılan kanadını Salyangoz salgıladığı sıvıyla iyileştirir. O günden sonra bütün arkadaşlar uyum içinde oynamaya devam ederler.

Pelin GÜNEŞ, Ceren Konuyu Anlamadı

Ceren iyi bir gözlemcidir ve etrafındaki her şeye sorgulayarak bakar. Onun bu özelliği etrafındakiler tarafından anlaşılmamasına ve zamanla zorbalık görmesine sebep olur. Zorbalıkla baş etmek için çeşitli taktikler geliştiren Ceren bu konuda köyden yeni taşınmış olan Yaren adlı arkadaşına da destek olur.

Rıfat BATUR, Zorbalık

Ana karakter okulda Okan adlı arkadaşından sözel, fiziksel ve psikolojik zorbalık görmektedir. Okan, ana karaktere “Kürdan” adını takar, okuldaki diğer arkadaşlarını onunla dalga geçmesi için yönlendirir, sık sık dayak atar. Ana karakter gördüğü zorbalıkla mücadele etmek için çeşitli yollar dener. Çözüm bulamayan karakter yalan söyleme, başkalarına zorbaca davranışlar sergileme gibi davranışlar gösterir. Okan ve çevresindekilerin davranışlarından zamanla bütün sınıf etkilenir. Ana karakter ve arkadaşları toplu olarak zorbalıktan rahatsız olduklarını dile getirirler. Öğretmenlerinin de desteğiyle “zorbalığa son” kampanyası başlatarak mücadeleyi kazanırlar.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. Bu kapsamda veriler beş kategori oluşturmuştur: 1. Zorbalık biçimlerine ilişkin görünüm, 2. kurbanlara ilişkin görünüm, 3. zorbalık

gösterenlere ilişkin görünüm, 4. zorbalığa seyirci kalanlara ilişkin görünüm, 5. zorbalığa karşı geliştirilen çözümlere ilişkin görünüm. Her kategori kitaplardan yapılan alıntılarla örneklendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, incelenen yedi çocuk kitabında tespit edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular, tematik olarak beş alt kategori altında toplanmış ve tablolaştırılmıştır. Her bir alt kategori, çocuk kitaplarında akran zorbalığının nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin hangi öğeler etrafında yapılandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Zorbalık Biçimlerine İlişkin Görünümler

Tablo 2. Zorbalık Biçimlerine İlişkin Görünümler

Kitap adı	Sözlü Zorbalık	Fiziksel Zorbalık	Duygusal Zorbalık
Zor Balık (ZB)	Zor Balık, isminin hakkını veriyordu doğrusu. Akli fikri birilerine güç gösterisi yapmakta, onların kalbini kırmakta ve onlarla alay etmekteydi. Hatta bazen arkadaşlarının yiyeceklerini aşırıyor ve onlara hoşlanmayacakları isimler takıyordu (ZB, 4). Herkesin içinde onunla alay etmeye başladı: Benekli çöpçüüü! Benekli çöpçüüüüü! (ZB,5). Kimse onu etrafında istemediği halde sürekli yanlarına gidip onları rahatsız etti, alaycı sözlerle kalplerini kırıdı (ZB, 9).		
Ezik Kokarca (EK)	Boğaç hızla yanıma geldi ve suratıma tükürükler saçarak bağırmaya başladı. “Ezik kokarca seni, rokfor gibi kokuyorsun!” (EK, 9). “Rokfor kokulu Ezik, çöplükte mi buldu annen seni?” (EK, 13). “Ya şimdi bütün paranı bana vereceksin ya da bunu yapmadığına çok pişman olacaksın. Seç, hangisi?” (EK, 15).	Ertesi gün Boğaç okulun kapısında bana çelme taktı (EK, 13). Boğaç ve akbaba arkadaşı beni rahatsız etmeye, itip kakmaya başladılar (EK, 17). Omzumu dürtmeye başladı. “Ödevini ver çabuk. Seninkinden kopya çekeceğim.” (EK, 21).	Bu da yetmiyormuş gibi parmağıyla beni gösterip gülmeye başladı (EK, 13).

Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Her basket kaçırdığında rakip takımından arkadaşları "Yine atamadım... Hahahaaa!" diye kahkahalarla gülüyorlardı (TDG, 2). Memo, "Bakın Teo yine boşa sallıyor, eziik, ortada kuyu var yandan geç" diye bağırdı (TDG, 5). Mert arkadan Ali'ye bağırdı, Çok konuşma bücür!" Ali çok bozulmuştu ama hak etmişti doğrusu (TDG, 28).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda'yla alay etmek için ha şimdi gelir diye uzun süre beklemişler fakat Wanda bir türlü gelmemişti (YES, 18). Peggy "Wanda, söylesene, evde dolabında kaç elbise var?" "Tam yüz elbise, hepsi dolabımda sıra sıra dizili." Sonra gitmesine izin verirlerdi... Kendilerini tutamayıp çığlık ve kahkahalara boğulurlardı (YES,24).
Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Kelebek, "Sen sümküklüysen biz ne yapalım yahu?" (SSM, 6).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	Cansev yanımıza geldi, önce ayakkabılarımıza, sonra kıyafetlerimize ve saçlarımıza baktı, "Ezikler!" deyip gitti (CKA). "...İsterseniz hikayesini anlatayım." "Hayır" dedi sınıftakiler. "Çok sıkıcısın!" "O zaman ben de içimden anlatırım, böylece yine de anlatmış olurum." (CKA, 108).
Zorbalık (ZK)	Okan benim Zor-balığım. Teneffüslerde sık sık duvar yumruklar. Kapılara tekme atar. Sıraya kafasını vurur (ZK, 13). Kasap Nuri amcanın çelimsiz oğlu Kadir, Filiz dışında bütün kızları döver; çünkü Filiz'in kolları benim bacağım kadar (ZK, 12). "Hey şişko, sana diyorum. Sen ne kadar çok sırtıyorsun böyle?" Sınıfta Okan hakkında bir dedikodu yayacaktım. Bu durumdan Okan'ın haberi olmayacak, ama herkes ondan nefret edecekti... Okan'ın etrafında iki gün içinde kimse kalmadı. Zavallı o kadar yalnız kaldı ki onun için üzüldüm... Bu olayın sonunda bana ne oldu dersiniz? Yalancı, sahtekâr, dedikoducu, iftiracı... Artık her zamankinden daha yalnız kalmıştım (ZK, 41). Ezgi hakkında öylesine dedikodular çıkartmışlardı ki duyunca kulaklarıma inanamadım... Zavallı kız yapayalnız kalmıştı (ZK, 95). Melis sınıfın dedikodu kraliçesiydi... Arkadaşları hakkında olur olmadık yalanlar söyleyerek arkadaşlık

(ZK, 45). ilişkilerini şekillendiriyordu (ZB, 113).
 “Bak şişko, bundan sonra senin adın Dombii olsun. Sana çok yakışır.” (ZK, 47).
 “Hey kum torbası! Dur bakalım. Bu göbekte sana yumruk işlemez.” (ZK,46).

İncelenen kitaplarda zorbalık; sözlü, fiziksel ve duygusal olmak üzere üç biçimde görülmektedir. Sözlü şiddet, kitapların tamamından alay etme olarak ortaya çıkmakta ve genellikle kurbanı isim takma (ZB,5) (EK, 9) (EK, 13) (ZK, 35) (ZK, 47) (ZK, 89), argo kelimeler (şişko, ezik, inek, sümüklü vb.) kullanma şeklinde tekrarlanmaktadır (TDG, 5) (SSM, 6) (TDG, 28) (ZK, 45) (ZK, 46). Genellikle kurbanı dövme (EK, 17) , itip kakma (ZK, 12) (ZK, 13), çelme takma (EK, 13) şeklinde beliren fiziksel şiddet; parmakla gösterme (EK, 13), omuzunu parmakla dürtme (EK, 21), tükürerek konuşma (EK, 9) şeklinde de görülmektedir. Mevcut tespitler içinde duygusal zorbalık diye adlandırılabilir dedikodu yoluyla mağdur etme eylemi (EK, 13) (ZK, 41) (ZK, 95) (ZB, 113) de yer almaktadır.

Kurbanlara İlişkin Görünümler

Tablo 3. Kurbanlara İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Kurbanlara İlişkin Görünümler
Zor Balık (ZB)	Çöpçü balığı öyle utanmış ve üzülmüştü ki kalabalıktan hızla uzaklaştı. Çöpçü balığı mürekkepbalığından aldığı siyah boyayla ağzından kuyruğuna kadar her yerini siyaha boyadı...Siyah boya akıp gitmiş ve benekler tekrar ortaya çıkmıştı. (ZB, 5).
Ezik Kokarca (EK)	Eve doğru hızla koştum, odamın kapısına bir tekme savurup içeri girdim. Kapıyı büyük bir gürültüyle arkamdan çarparak kapattım. Olanca gücümle duvarı yumruklamaya başladım (EK, 10). Eğer olanları anlatırsam Boğaç bana ne yapar acaba? Yok, hayır bunu hayatta göze alamam (EK, 12). Olanları öğretmenime söylemek istiyorum. Ama ya Boğaç onu şikâyet ettiğimi anlarsa (EK, 14). Ağlama, sakın ağlama. Eğer ağlarsan bitersin. Öl daha iyi (EK, 17). Ya babam bunun benim suçum olduğunu düşünürse? Ya da benim mızımın teki olduğumu... “Yok bir şey baba.” (EK, 20). İstemeye istemeye sırt çantamı açıp ödevimi çıkarttım. Boğaç elimden ödevi bir hışımla çekti (EK, 21).
Teo’nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo hem utaniyor hem de öfkeleniyordu (TDG, 2). Teo dayanamadı, hırsla gitti topu aldı ve Memo’nun kafasına attı. “Sensin ezik!” diye bağırdı ve ağlamaya başladı (TDG, 5). Teo artık bağırmaya ve arkadaşlarına vurmaya başlamıştı... Kendini yetersiz ve beceriksiz hissediyordu (TDG, 6). “Benim adım Yasemin, Kasemen değil” diye bağırdı Yasemin (TDG, 28).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda Petronski sırasında yoktu. Ama hiç kimse onun yokluğunu fark etmemişti (YES, 14). Belki de öğretmen kirli ayakkabılarla gelen öğrencileri sınıfın bir köşesinde topluyordu (YES, 16). Peggy öylece durup (Wanda’yla alay ettiklerinde) hiçbir şey söylememişti ama Wanda ona yine de iyi davranmıştı (YES, 88).

Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Salyangoz 'un gözleri dolu dolu oldu Kelebek'in sözlerinden (SSM, 7). Salyangoz 'un gözünden iki damla yaş aktı. Boynunu büktü ve üzüntüyle oyun parkından uzaklaştı (SSM, 8).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	Sınıfa yeni bir arkadaş geldi, ismi Yaren. Yakın bir köyde oturuyorlarmış. Babasının işi yüzünden şehre taşınmışlar. Şimdilerde hiç moda olmayan metal tokalı, yüksek tabanlı ayakkabıları var. Saçları uzun ve örgülü. Pembe örgü hırkasını hiç çıkarmıyor üzerinden. Hırkanın kenarlarında yeşillikler içinde gezinen ördek yavruları var. Kızlar buna bakıp aralarında güldüler. Benim yanıma oturttu öğretmen (CKA, 58).
Zorbalık (ZK)	Eğer siz de benim gibi bir kürdansanız, yani çelimsizseniz ya da diğerlerine göre farklı bir özelliğiniz varsa, sınıfın zorbalarıyla çok uğraşmışsınızdır (ZK, 9). Burnu kırılan ben olmama rağmen bu sözü söylediğim için bencil çocuk olmuştum (ZK, 31). Çaresizliğimin en büyük sebebi yapayalnız olmamdı (ZK, 33). Tekme attıklarında: "Sıraya çarptım," diyordum (ZK, 50). Elbisemi yırttıklarında: "Sıraya takıldım." Gözümü morarttıklarında: "Sıraya çarptım." Diyordum. Saçımı yolduklarında: "Sıranın demirine sıkıştı," diyordum (ZK, 52). Kalemimi aşındıklarında: "Kaybettim," diyordum (ZK, 55).

Kitaplarda zorbalığa maruz kalan karakterlerin yaşadığı zorbalığı ailesinin yanlış anlamasından korktuğu, anlatmaktan çekindiği görülmektedir (EK, 12) (EK, 14) (EK, 20) (ZK, 50). Kurbanlar zorbalığa maruz kaldıkça yalnızlaşmakta (ZK, 33), çaresizliğe kapılma (ZK, 9) (YES, 16) (SSM, 8), zorbalık yapanlara karşı korku duyma (EK, 14), utanma (ZB, 5) ve öfke duygularını (TDG, 2) (TDG, 5) (EK, 10) bir arada yaşamaktadırlar. Kurbanların zorbalara karşı ağlama, gözlerinin dolması (EK, 7) (SSM,7); bağırma (TDG, 5) (TDG, 6), fiziksel şiddet içerebilecek tepkiye başvurma (TDG, 6) görünümüne yer verilmiştir. Kitaplarda kurbanların yaşadıkları zorbalık durumlarını gizledikleri ve saklamak için yalan söyledikleri (ZK, 52) (ZK, 55) görünimleri de yer almaktadır.

Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler

Tablo 4. Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler
Zor Balık (ZB)	Zor Balık çok güçlü olmak istiyordu. Güçlü olursa herkes ona saygı duyardı (ZB, 4). Zor balık, çöpçü balığının bu üzgün ve çaresiz halini görünce kendini daha da güçlü hissetti (ZB, 6). Zor Balık yalnız bırakılınca daha da öfkeleni. Dışlanmak en korktuğu şeydi (ZB, 8). Aslında arkadaşlarını üzdüğünün farkındaydı, ama onlar üzüldükçe Zor Balık güçleniyordu. Güçlü olmak en önemlisiydi (ZB, 10). Başkalarıyla alay edince kendini iyi hissediyordu (ZB, 12). "İşte gerçek güç diye ben buna derim!" dedi içinden. Bu koca hayvana bir yandan hayran olmuş, bir yandan da ondan çok korkmuştu (ZB, 18).
Ezik Kokarca (EK)	
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo ağladıkça arkadaşları "Beebek, beebek, ne ooo ağlıyor musun Teoo?" diye bağırmağa başladılar (TDG, 5).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda ile alay etmek için onu sık sık beklerlerdi (YES, 21).

Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Kelebek, kıskançlıkla bakıyordu arkadaşının kaykayına (SSM, 21).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	“Ben sınıfta yokken toplam fısıf fısıf konuştular, ben gelince de sustular. Sonra hınzır gibi güldüler.” (CKA, 99).
Zorbalık (ZK)	Kaslarımız genellikle eşyaları ve kendimizi hareket ettirmemize yarar. Okan için ise kasların çevresindeki insanlarda hayranlık uyandırması gerekiyor (ZK, 17). Eğer Okan ne kadar güçlü olduğunu bilseydi her gün benim gibi bir kürdanın üzerinde gücünü sınıfa kanıtlamak için şiddet gösterilerinde bulunmazdı (ZK, 18). Zorbalar arkadaşlarına zarar verirken öyle kendilerinden geçerek şiddet uygulamazlar, onlar daha profesyoneldir. Sizin kafanızı kırsa, gözünüzü çıkarsa yüzünden gülümseme hiç eksik olmaz (ZK, 30). Yeni bir kalemin Okan’ın elinden kurtulması mümkün mü? Hemen alıp cebine atar (ZK, 55). Okan’ın babası kısa cümlelerle her şeyi hallediyormuş. “Döverim.” “Peki baba.” “Kırarım.” “Tamam baba.” “Süründürürüm.” “Anladım bana.” ... O yarım gibi görünen cümleler uzayarak bizim sınıfa kadar geliyor ve kalanını Okan tamamlıyor. Dövüyor, kırıyor, süründürüyor (ZK, 78).

İncelenen kitaplarda, zorbalık yapan karakterler alaycı (ZB, 12) (TDG, 5) (ZK, 30) (YES, 21) (CKA, 99), kıskanç (SSM, 21), saldırgan ve sosyal çevrelerinde popüler bireyler (ZB, 18) olarak sunulmaktadır. Bu karakterlerin fiziksel olarak güçlü (ZB, 4) (ZK, 17) olmaları, onları diğer karakterlere göre avantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Zorba karakterlerin etrafında, onların zorbalık davranışlarını destekleyen ya da bu davranışlara seyirci kalan bir arkadaş grubunun bulunduğu gözlemlenmektedir (CKA, 99). Bu grup, aktif katılım ya da pasif onay yoluyla zorbanın gücünü pekiştirmektedir. Zorbalık yapan karakterler belirli bir cinsiyetle sınırlı tutulmamış; erkek karakterlerin daha çok fiziksel ve sözel (TDG, 5) (ZK, 30), kız karakterlerin ise sözel ve duygusal zorbalık biçimlerinde (YES, 21) yer aldığına dair temsillere rastlanmıştır.

Zorbalığa Seyirci Kalanlara İlişkin Görünümler

Tablo 5. Zorbalığa Seyirci Kalanlara İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Sessiz İzleyici Olma Görünümleri	Zorbanın Tarafında Yer Alma Görünümleri	Zorbaya Tepki Gösterme Görünümleri	Zorbalığa Zorbalıkla Tepki Verme Görünümleri
Zor Balık (ZB)	Ama arkadaşları ve büyük, yaşlı balıklar bile Zor Balık’tan biraz çekinirdi (ZB, 2).		Büyük balıklar toplandılar, Zor Balık’ı nasıl durdursak diye konuştular... En sonunda sürüdeki balıklar... yalnız bıraktılar (ZB, 6). Onu uyarıyorlardı ama o nasıl davranması gerektiğini bilmiyordu (ZB, 10). Etrafındakilerle uğraşmaya devam etse de arkadaşları artık onu umursamamaya başlamıştı... (ZB, 12).	
Ezik Kokarca		Boğaç’ın çetesindeki diğer çocuklar akbabalar	“Buna katlanmak zorunda değilsin” dedi	

(EK)	gibi başıma üşüştüler... (EK, 13). ..itip kakmalar, gülüşmeler (EK, 19). Umut da beni sattı... Okan'ın sağ kolu (EK, 34). ...öğretmenimiz Okan'la daha çok ilgilenir (EK, 106).	Mehmet. "Sakın verme onu." dedi Can... "Boğaç yeter artık uğraşma onunla" dedi Can (EK, 22).
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)		Yasemin servise biner binmez Ali Yasemin'le dalga geçmeye başladı... Mert arkadan Ali'ye bağırırdı, "Çok konuşma bücür!" (TDG, 24).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Peggy yalandan kibar sesiyle Wanda'ya o soruları sorduğunda Maddie... susardı (YES, 30). ...alay etmek zorunda kalmadığı için sevinliyordu (YES, 46). ...keyif almamıştı ama bir şey de söylememişti (YES, 60). Keşke her şey eskisi gibi... (YES, 65). Sadece bir elbisesi vardı... (YES, 78).	Maddie, Peggy'nin en yakın arkadaşıydı... Maddie böyle düşünüyordu (YES, 48). Wanda aptal falan mıydı acaba? Belki de sadece çekingendi (YES, 48). "Eminim, benim çocuklarımdan hiçbiri... Hepinizin bunun üzerine düşünmesini istiyorum" (YES, 60). Maddie hayalinde... karşı çıktığı sahneler canlandırıyordu (YES, 64). ...konuşmaktan çekinmeyecekti (YES, 75).
Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)		"Çok ayıp Kelebek, o nasıl laf öyle?" (SSM, 7). "Arkadaşımızı üzemezsin!" ... "Özelliklerimizle dalga geçemezsin!" (SSM, 8). "Hâlâ Salyangoz'a çok ayıp ediyorsun." ... "çok utanacağından adım gibi eminim" (SSM, 17).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)		"Onlara aldırma" dedim. "Hep böyleler... böyle davranmaları normalmiş" (CKA, 59).

Zorbalık (ZK)	Okan'dan kurtulabilmek için onu defalarca öğretmenimize şikâyet ettim (ZK, 26). (Müdür) "Çocuklar arasında böyle şeyler olur..." (ZK, 59). Zorbaların en iyi yaptığı şeydi bu: Kurbanlarını yalnızlaştırıp saldırmak (ZK, 124).	Okan'ın sağ kolu... kötü esprilere gülmek... (ZK, 35). Okan'a katlanabilirim: ama etrafındaki şu şakşakçılara dayanamıyorum (ZK, 35). "Onur'un göbeği atom bombasına benzemiyor mu?". "Evet benziyor," deyip gülmeye başladım... (ZK, 47).	"Senin yüzünden... hesabını vereceksin bunun" (ZK, 27).	"Sınıfta Okan'a karşı bir dedikodu yayacaktım..." (ZK, 40). Öğretmen: "Eşyalarınıza sahip çıkın... çok kızarım" (ZK, 56). "Eşyalarının değerini hiç bilmiyorsun...", "Sen de onlara vur!" (ZK, 57).

Kitaplarda seyirci rolündeki kişilerin dört ayrı kategoride ele alındığı görülmektedir: Birinci kategoride zorbalığa karşı kayıtsız kalan ve zorbanın gücünü kabul edip göz yummak suretiyle sessiz izleyici olma konumuna geçenler bulunmaktadır. Sessiz izleyici olma durumlarında zorbalığa seyirci kalırken utanç duyma (ZB, 2) (YES, 30) (YES, 46) (YES, 60) (YES, 65) (YES, 78), zorbalığı görmezden gelme, zorbalığı normal karşılama (ZK, 59) görünüşleri yer almaktadır. İkinci kategoride zorbaya hayran olan (YES, 48), zorbadan korkarak ona destek olan (ZK, 35) ve geçmişte zorbalığa maruz kalmış olup aynı gücü elde etmek için zorbanın tarafında yer alanlar (ZK, 47) (EK, 106) bulunmaktadır. Üçüncü kategoride ise zorbaya tepki verme kategorisinde zorbayı uyarma (ZB, 10) (EK, 22) (YES, 75) (SSM, 8), zorbayı ayıplama (SSM, 7) (SSM, 17) (YES, 60), yalnız bırakma (ZB, 6) (ZB, 12) görünüşleri yer almaktadır. 4. Kategoride zorbalık yapana zorbalıkla karşılık verme davranışlarından (ZK, 40) (TDG, 24) (ZK, 57) görünüşler yer almaktadır.

Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler (Başa Çıkma Stratejileri)

Tablo 6. Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler

Kitap Adı	Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler (Başa Çıkma Stratejileri)
Zor Balık (ZB)	Zor Balık korku içinde titrerken Tırmık kuyruğundan yakaladığı gibi ona sınıksı sarıldı. İşte sınıksı bir hoş geldin... "Ben yalnızca kediye ve sen de benim korkmuş küçük arkadaşısın! Senden güçlü olabilirim ama yalnızken güçlü olmanın kime ne faydası var ki?" (ZB, 22). Evine dönen Zor Balık çöpçü balığına "Bugün ne kadar hızlı yüzüyorsun!" dedi. "Size kedilerle ilgili bir hikâye anlatmamı ister misiniz?" diye sordu... Herkesin yüzü gülüyordu (ZB, 27).
Ezik Kokarca (EK)	Omuzlarımı geriye ittim, dimdik durdum ve direk Boğaç'ın gözlerinin içine baktım. "Boğaç, git buradan. Seninle kavgaya girmek istemiyorum." (EK, 45). Yüzünde yine o alaycı gülüşü vardı ama nedense artık bana hiç korkutucu, rahatsız edici gelmiyordu hatta boyu uzun bile değildi (EK 46).
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo çok sinirlendi ama hemen Memo'nun elinde bir olta hayal etti ve hiç cevap vermedi. Bir süre sonra hiç kimsenin ona bir şey demediğini fark etti. "Ben akıllı bir balığım galiba" diyerek kendisiyle gurur duydu (TDG, 26).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Bir daha asla böyle bir durum seyirci kalmayacaktı. Bir daha birisinin ismi komik ya da ismi garip diye başkasına sataştığını görürse konuşmaktan çekinmeyecekti... Bundan sonra kimseyi öyle mutsuz etmeyecekti (YES, 74).
Salyangoz ve Sobeleme	Salyangoz, hediye paketini Kontrol. heyecanla yırttı. Bu, dondurma çubuğundan yapılmış bir kaykaydı! "Amanın!" diye bağırды Salyangoz. "Bu sıradan bir kaykay değil, resmen bir

Makinesi (SSM)	sobeleme makinesi!" (SSM, 20). Salyangoz uçarcasına gidiyordu saklanacağı yere. Mutluluktan uçacak gibiydi ve birkaç turdan sonra ebelik sırası kendisine geldi (SSM, 22).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	"Sınıftaki çocukları diyeceksin herhalde, onların dediklerine üzülüyorum ben. Aslında üzülmem gerekir ama üzüle miyorum. Çünkü onları yazıyorum ve böylelikle untabiliyorum... Köydeki öğretmenim söylemişti bize. Canınızı sıkan, unutmak istediğiniz, sizi üzen şeyleri kafanızdan çıkarıp atmak için ya bir ormana gidip bağırın ya da bir defter tutup yazın demişti." (CKA, 60). Annem "Doğru" dedi. "Olayı çözdün aslında. O zaman sen de bu taktiği onlara uygula. Bağırıp çağırma, kızgın ve öfkeli olduğunu da belli etme. Sadece umursama." "Çok doğru" dedi dedem. "Aynen bunu yapmalısın. Onları umursamayarak sinirlendirirsin, bunaltırsın ve eninde sonunda hakkında konuşmayı bırakırlar." "Bir deneyeceğim." (CKA, 101).
Zorbalık (ZK)	"Eee, neden dövmek istiyorsun beni? Ben biliyorum... Çünkü sınıftakilere kendini ispatlamak istiyorsun. Seni güçsüz biri sanmasınlar istiyorsun. Bence bunu yaptığın sürece gerçekte ne kadar güçsüz olduğunu kanıtlamış oluyorsun." (ZK, 21). Okan dur! Sakın vurma bana... Çok tehlikeli bir bulaşıcı hastalığa yakalanmışım. İki ay içinde bütün kaslarım küçülecek ve çok güçsüz birine dönüşeceğim (ZK, 24). Kendime güvenmeli ve cesur olmalıydım, korkacak bir şey yoktu. Aldığım bu kararlar Okan'ı çok şaşırttı. (ZK, 100). İçimde nefret duyguları öylesine kaynamaya başlamıştı ki, patlamaya hazır bir atom bombasına dönüşmüştüm. Avazım çıktığı kadar bağırarak sıranın üzerine çıktım, nasıl yaptım bilmiyorum, havada uçarak Okan'ın kafasına yapıştırdım (ZK, 103). "Okan'ın bu yaptığına resmen zorbalık denir. Ayrıca bu harekete gülen arkadaşlarımız da en az Okan kadar suçludur." Diğer arkadaşlarımız da bizi yalnız bırakmadı. Söz alarak bizi desteklediler (ZK, 135). Okulumuzda zorbalığa karşı büyük bir savaş açıldı. Her sınıfta zorbalıkla ilgili anketler yapıldı (ZK, 137). Zorbalık ile ilgili bir şikâyet kutusu hazırlamak öncelikli işlerimizden olacaktı (ZK, 141).

İncelenen kitaplarda zorbayla yüzleşme (ZB, 22) (EK, 45) (ZK, 21), onu görmezden gelme tutum ve davranışları (CKA, 101), akıl yürütme yoluyla zorbanın gücünü zorbalıktan aldığını fark etme (EK 46) (ZK, 21), zorbalığa karşı grup halinde tepki gösterme mağduru rahatlatan çareler olarak betimlenmiştir. Kitaplarda zorbalığa karşı grup halinde önlemler alma (ZK, 137) (ZK, 141), mağduru zorbaya karşı destekleme, mağdura kendisinin güçlü ve önemli olduğunu hissettirme (ZK, 135), onun zayıf bir özelliğini güçlendirecek eylemlerde bulunma (CKA, 60) (TDG, 26), ona sevgi ve ilgi gösterme (ZB, 22) yaklaşımları ile çözümler geliştirildiği görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

İnceleme sonucunda kitaplarda **sözel**, **fiziksel** ve **duygusal** olmak üzere üç zorbalık türünün ele alındığı, zorba için çevresine karşı güçlü ve lider konumunda olmanın önem teşkil ettiği, kurbanın ise sosyal yalnızlaşma ve iletişim sıkıntısı içinde dışa açılmada zorluk yaşadığı görülmüştür. Yine kurbanlara ilişkin olarak utanma ve öfkelenme durumlarının ön plana çıktığı, yazarlarca zorbanın fiziksel özelliklerine vurgu yapıldığı görülmüştür. Seyirci özelliklerinin ise üç kategoride ortaya çıktığı belirlenmiştir:

1. Zorbaya hayran olan,
2. Zorbalığa kayıtsız kalan,
3. Sessiz izleyici.

Araştırmada, zorbalığa karşı geliştirilen başa çıkma stratejilerinin altı madde oluşturduğu saptanmıştır. Bu stratejiler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Zorbalığa karşı grup halinde önlemler alma,
- Mağduru zorbaya karşı güçlendirme,
- Mağdura kendini güçlü ve önemli hissettirme,
- Mağdurun zayıf bir özelliğini güçlendirecek eylemlerde bulunma,
- Mağdura sevgi ve ilgi gösterme,
- Zorabayı toplu halde görmezden gelme.

Kitaplarda mevcut zorbalık biçimleri incelendiğinde, çok sayıda fiziksel ve sözlü şiddet unsurunun tespit edildiği ve özellikle sözlü şiddetin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bulgu, Lim ve Hoot'un (2015) çalışmasında ifade edilen; sataşma, hakaret, kültüre özgü gelenek ve yiyeceklere saldırma gibi doğrudan sözlü saldırganlık biçimleriyle, etnik farklılıklar nedeniyle gruptan veya akranlardan dışlanma gibi dolaylı saldırganlık biçimlerinin bir arada görülebileceği vurgusuyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, Semercioğlu ve ark. (2023) da zorbalığın sözel, fiziksel ve sosyal boyutlarını ele almış; en yaygın zorbalık türünün sözlü zorbalık olduğunu belirtmiştir. Çalışmamızın bulguları ayrıca Doğan ve Keleş'in (2023) zorbalığı fiziksel/sözel, fiziksel, sözel ve dışlanma şeklinde kategorize ettikleri ve sözlü zorbalığın öne çıktığını ifade ettikleri sonuçlarla da paralellik göstermektedir. Özgöker ve Gürşimşek'in (2023) araştırması ise zorbalığın fiziksel, duygusal ve sözel biçimlerde ortaya çıktığını ve özellikle duygusal zorbalığın oyun dışı bırakma, paylaşmama, baskı kurma ve dışlama gibi davranışlarla görünürlük kazandığını ortaya koymuştur. Çalışmamızda da duygusal zorbalık örneklerine yer verilmesi, bu bulgularla örtüşerek farklı şiddet biçimlerinin bir arada var olabileceğini göstermektedir.

İncelenen çocuk kitaplarında kurbanlara ilişkin görünüm değerlendirdiğinde, kurbanların zorbalık karşısında yoğun biçimde utanma ve öfke duyguları yaşadıkları, sıklıkla ağladıkları, zaman zaman bağırarak ya da fiziksel tepki göstererek karşılık verdikleri görülmüştür. Bu bulgular, Semercioğlu ve arkadaşlarının (2023) kurban tepkilerini fiziksel, sosyal ve sözel olarak sınıflandırdığı ve sözel ile fiziksel tepkilerin daha baskın olduğunu belirttiği çalışmalarıyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, Karataştan ve Akcan (2023), özellikle iletişim becerileri zayıf öğrencilerin kurban seçilme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve bu öğrencilerin hem davranışsal hem de duygusal tepkiler verdiklerini ortaya koymuştur. Doğan ve Keleş'in (2023) bulguları da bu durumu destekler niteliktedir; araştırmacılar, kurbanların genellikle sessiz, kibar ve silik bir profil çizdiklerini belirtmişlerdir. Koç (2006) ise kurbanların akranlarına kıyasla daha duygusal, utangaç, kendini ifade etme becerileri düşük ve sosyo-ekonomik açıdan daha dezavantajlı bireyler olduklarını ifade etmiştir. Bu durum, kurbanların zorbalık karşısındaki edilgen tutumlarını açıklamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Öte yandan, Sivrikaya ve Eldeniz Çetin'in (2023) kaynaştırma öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada, bu öğrencilerin zorbalığa uğradıklarında içe kapanma, üzülmeye, dışlanmışlık ve öfke gibi duygular yaşadıkları raporlanmıştır. Zorbaların, genellikle kendilerine karşılık veremeyeceklerini ya da maruz kaldıkları zorbalığı başkalarına anlatamayacaklarını düşündükleri bireyleri hedef olarak seçtikleri söylenebilir. Bu bağlamda, kitaplarda kurbanların daha çok içsel tepkiler vermesi, çocuk okurlara zorbalığın duygusal etkilerini fark ettirme ve zorbalığa zorbalıkla karşılık vermenin doğru bir çözüm olmadığını aktarma amacı taşıyor olabilir. Dolayısıyla bu temsil biçimi, çocuk kitaplarının didaktik yönünü ve çatışma çözümünde şiddetten uzak durulması gerektiği mesajını desteklemektedir.

İncelenen kitaplarda zorbalara ilişkin görünüm değerlendirdiğinde, zorbaların çoğunlukla güçlü,

fiziksel olarak dikkat çekici ve lider konumunda betimlendikleri görülmektedir. Bu bulgu, Perren ve Alsaker'in (2006) zorbalıkla liderlik eğilimi arasındaki ilişkiye işaret eden çalışmalarıyla örtüşmektedir. Araştırmacılar, liderlik özelliği gösteren çocukların zorbalık davranışı sergileme olasılıklarının yüksek olduğunu ve bu çocukların genellikle geniş bir sosyal çevreye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Benzer biçimde Kepenkçi ve Çınkır (2003) ile Özgöker ve Gürşimşek (2023), çocuklar arasında dikkat çekme arzusu, kıskançlık ve güçlü görünme isteği gibi bireysel özelliklerin zorbalığın ortaya çıkmasında etkili olabileceğini vurgulamışlardır. Özdiğer Arslan ve Savaşer (2009), zorbalığın yalnızca bireysel değil, toplumsal bir yansıma olduğunu; zorbanın güç kullanarak kurban üzerinde otorite kurmaya çalıştığını belirtmişlerdir. Bu durum, çocuk edebiyatındaki zorba karakterlerin yalnızca bireysel eğilimlerle değil, aynı zamanda içinde bulundukları sosyal yapı ve güç ilişkileriyle şekillendiğini göstermektedir. Farrington ve Baldry'nin (2010) bulguları da bu görüşü desteklemektedir; araştırmacılar, hiperaktif, içsel gerilim düzeyi yüksek ve empati düzeyi düşük çocukların zorba olma ihtimallerinin daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir.

Kitaplarda zorbalığa seyirci kalan karakterlere yönelik betimlemeler incelendiğinde, zorbalığın sürdürülmesinde seyircilerin kayıtsızlığı ve pasifliği belirleyici bir rol oynamaktadır. Salmivalli ve arkadaşlarının (2011) çalışması, kurbanı savunmanın zorbalık davranışlarıyla negatif, zorbalığı pekiştirmenin ise pozitif ve güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Çetin'in (2024) bulguları, kurbanın zorbalık karşısındaki boyun eğici davranışlarının, çevresinden algıladığı sosyal destek düzeyine bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu veriler ışığında, seyirci tepkilerinin hem zorbanın davranışlarını sürdürmesi hem de kurbanın tepkileri üzerinde etkili olduğu ve bu nedenle zorbalıkla mücadelede seyircilerin aktif bir rol üstlenebileceği söylenebilir.

Kitaplarda yer alan çözüm önerileri ise çoğunlukla zorbalığa karşı önlem alma, kurbanı güçlendirme ve zorbayı görmezden gelme şeklinde kategorize edilebilecek yaklaşımlarla sunulmaktadır. Literatürde de benzer şekilde, zorbalıkla mücadeleye yönelik önleyici stratejilere vurgu yapılmaktadır (Kepenkçi & Çınkır, 2003; Özdiğer Arslan & Savaşer, 2009; Brank et al., 2012; Semercioğlu et al., 2023; Karataştan & Akcan, 2023; Doğan & Keleş, 2023; Özgöker & Gürşimşek, 2023). Bayar ve Balcı (2023), ailelerin bilinçlendirilmesi, sosyal medya araçlarının eğitici şekilde kullanımı, ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi, psikolojik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve caydırıcı yaptırımların uygulanması gibi çok boyutlu stratejiler önermektedir. Öte yandan, Dağlı ve Uzundal (2020) zorbalığın kültürel ve sosyal bağlamda ele alınmasının, yalnızca bireysel değil sistemsel çözüm önerilerinin geliştirilmesinde önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda, kitaplarda sunulan çözüm önerilerinin çocuklara yalnızca bireysel tepkiyi değil, sosyal sorumluluk, dayanışma ve hak temelli yaklaşımları da kazandırması gerektiği söylenebilir.

Öğretmenlerin ve ebeveynlerin çocuklarla konuşmakta güçlük çektikleri hassas konulara yönelik çekinceleri, çocuk kitabı seçimlerine de yansımaktadır. Oysa edebî açıdan nitelikli ve çocuğa görelilik ilkesine uygun biçimde kaleme alınmış eserler, çocukların zorlayıcı temalarla yüzleşmesinde önemli bir aracı işlevi görebilir. Çocuklar, edebiyatta karşılaştıkları karakterlerin yaşantıları aracılığıyla yaşam gerçekliği ile kendi deneyimleri arasında anlamlı bağlar kurmakta; bu bağlamda edebiyat, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini destekleyen bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Akran zorbalığı, çocukların gündelik yaşamlarında karşılaşılabilecekleri ya da tanıklık edebilecekleri önemli bir olgudur. Zorba, mağdur veya seyirci rollerinden herhangi biriyle karşı karşıya gelen çocuklar, edebî metinler aracılığıyla bu yaşantılarını anlamlandırma, empati geliştirme ve çözüm yolları üzerine düşünme fırsatı bulmaktadırlar.

Bu çalışmada incelenen eserler, okuyucularına akran zorbalığının temel bileşenlerine ilişkin olarak zengin bir içerik sunmakta; özellikle zorba ve kurban rollerine ilişkin ayrıntılı betimlemelerle çocuklara bu rollerin dinamiklerini kavrama fırsatı tanımaktadır. Zorba karakterler, genellikle fiziksel olarak güçlü ya da dikkat çekici, aile içi baskı veya şiddet geçmişine sahip, gücünü kaybetmekten korkan ve zorbalığı öğretmen ya da yöneticilerden ustalıkla gizleyebilen bireyler olarak kurgulanmaktadır. Buna karşılık mağdur karakterlerin çaresizliği sıklıkla vurgulanmakta, içsel çatışmalarına yer verilmektedir. Ancak incelenen eserlerde seyirci konumundaki karakterlerin tutumlarına ve farkındalık gelişimlerine yeterince yer verilmediği dikkat çekmektedir. Oysa akran zorbalığıyla karşı karşıya kalan bireylerin yalnızlık ve çaresizlik hislerinin azaltılmasında, çevredeki tanıkların tutumları belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, seyirci karakterlerin olay örgüsünde daha aktif ve çözüm odaklı roller üstlenmeleri, çocuklara yönelik empati, dayanışma ve toplumsal sorumluluk gibi değerlerin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, çocuklara yönelik yazılmış ve akran zorbalığını çok boyutlu bir şekilde ele alan edebî eserlerin, çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini destekleme ve istendik davranışları kazandırma açısından önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu doğrultuda, yazarların yalnızca zorba ve mağdur karakterlere değil, seyirci rolündeki bireylerin etkin ve olumlu katkılarını görünür kılmaya da özen göstermeleri, söz konusu olumlu etkiyi pekiştirecektir.

Öneriler

Öğretmen ve ebeveynlere yönelik öneriler

- Çocuklara yönelik kitapların seçiminde “nitelikli kitap” özelliği taşıyıp taşımadığı kontrol edilmelidir.
- Çocuklarda istendik davranış geliştirmeye yönelik kitapların seçimine dikkat edilmelidir.
- Davranış bozukluğu gösteren çocuklara istenmeyen davranışlar ve sonuçlarını içeren kitaplar okutulabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler

- Akran zorbalığında etkili olan kültürel ve sosyal öğeler çalışmalara dahil edilebilir.
- Çocuk edebiyatı eserleri, istendik ve istenmedik davranışlar temel alınarak incelenebilir.
- Çocuk edebiyatının akran zorbalığı üzerindeki etkisi deneysel çalışmalarla incelenebilir.

Kaynakça

- Adams, K. (2014). What is a child? Children's perceptions, the Cambridge Primary Review and implications for education. *Cambridge Journal of Education*, 44(2), 163-177. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2013.860082>
- Bayar, A. & Balcı, M. (2023). Okul rehber öğretmenlerinin bakış açısından akran zorbalığı ve çözüm yolları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 87-105.
- Beşer, R. (2019). *Resimli çocuk kitaplarının zorbalık olgusu açısından döküman analizi ile incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Brank, E. M.; Hoetger, L. A. & Hazen, K. P. (2012). Bullying. *Annual Review of Law and Social Science*, 8(1), 213-230.
- Boyatzis, R. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage.
- Çelepoğlu, A. (2007). Çocuk-edebiyat ve çocuk edebiyatı. Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı. (ed. Yılar, Ö. ve Turan, L.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çetin, E. (2024). Algılanan sosyal desteğin akran zorbalığı mağduriyeti etkisinde boyun eğici davranışların aracı rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 262-276.
- Dağlı, E. & Uzundal, M. (2020). İlkokul öğrencilerinin akran zorbalığı ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Thirteenth International Congress of Educational Research*. Hatay, Türkiye.
- Doğan, S. & Keleş, O. (2023). Nedenleri sonuçları ve çözüm önerileri bağlamında akran zorbalığı: Bir olgubilim çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-32.
- Evertson, C. M. & Emmer, E.T. (2013). *Classroom management for elementary teachers*. Pearson.
- Farrington, D. & Baldry, A. (2010). Individual risk factors for school bullying. *Journal of aggression, conflict and peace research*, 2(1), 4-16.
- Flanagan, K. S.; Hoek, K. K. V.; Shelton, A.; Kelly, S. L.; Morrison, C. M. & Young, A. M. (2013). Coping with bullying: What answers does children's literature provide?. *School psychology international*, 34(6), 691-706.
- Karataştan, A. & Akcan, E. (2017). Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden akran zorbalığı ve göçmen/mülteci çocuklar. *International Journal of Education*. *International Journal of Education*, 12(1), 1-15.
- Kepenekçi, Y. K. & Çınkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Koç, Z. (2006). *Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lim, S. J. J. & Hoot, J. L. (2015). Bullying in an increasingly diverse school population: A socio-ecological model analysis. *School Psychology International*, 36(3), 268-282.
- Meriç, C. (1987). Çocuk edebiyatı. (Haz. Mustafa Ruhi Şirin), *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, 3-13.
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd Edition). Calif. : SAGE Publications.
- Oliver, R. L.; Young, T. A. & LaSalle, S. M. (1994). Early lessons in bullying and victimization: The help and hindrance of children's literature. *The School Counselor*, 42(2), 137-146.
- Olweus, D. (1994) Bullying at school: basic facts and effects of a school-based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and allied disciplines*, 35, 1171– 1190.
- Özdinçer Arslan, S. Ö. & Savaşer, S. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim Dergisi*, 39(184), 218-227.

- Özgöker, S. & Gürşimşek, A. I. (2023). Okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 37(3), 857-874.
- Perren, S. & Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of child psychology and psychiatry*, 47(1), 45-57.
- Salmivalli, C.; Voeten, M. & Poskiparta, E. (2011). Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending, and the frequency of bullying behavior in classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(5), 668-676.
- Semerçioğlu, M. S.; Akçay, İ. & Saraçlar, C. (2023). Akran zorbalığı olaylarındaki mülteci çocuklara yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(6), 935-950.
- Sever, S. (2021) Çocuk ve Edebiyat, 11. Baskı, Ankara: Tudem Yayıncılık.
- Sivrikaya, T. & Çetin, M. E. (2023). Kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma durumlarının ve zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin belirlenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 37(1), 232-252.
- Şirin, M. R. (2007). Çocuk edebiyatı kültürü okuma alışkanlığı ve medya sarmalı. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Temizyürek, F. (2003). Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatının önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 161.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. https://opendocs.ids.ac.uk/articles/report/Learning_about_Qualitative_Document_Analysis/26442637?file=48090622
- Wang, C.; Couch, L.; Rodriguez, G. R. & Lee, C. (2015). The bullying literature project: Using children's literature to promote prosocial behavior and social-emotional outcomes among elementary school students. *Contemporary school psychology*, 19, 320-329.
- Yalçın A. & Aytaş G. (2003). Çocuk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. & Destegüloğlu, B. (2021). Çocuk kitaplarında akran zorbalığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 241-257.
- Yurdakul, S. (2023). Çocuk kitaplarına yansıyan akran zorbalığı üzerine bir inceleme. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.

5. Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Geçmiş Zaman Köşkleri" Adlı Eserinde Şehir ve Toplumsal Yaşam¹

Sezer ŞİMŞEK²

APA: Şimşek, S. (2025). Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Geçmiş Zaman Köşkleri" Adlı Eserinde Şehir ve Toplumsal Yaşam. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 74-84. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544795>

Öz

Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963) roman, biyografi, hâtıra, antoloji gibi farklı türlerde eserler kaleme almıştır. Bunlar içinde hâtıra türüne örnek teşkil edenler Abdülhak Şinasi'nin çocukluk ve gençlik yıllarını anlatmaktadır. Bu eserlerden biri olan ve Abdülhak Şinasi'nin hâtıralarına dayanan *Geçmiş Zaman Köşkleri*, dönemin toplumsal gerçekliğini yansıtmaları bakımından oldukça önemli bir metindir. Abdülhak Şinasi'nin Cumhuriyet döneminde neşredilen yazılarına dayanan ve 1956'da basılan *Geçmiş Zaman Köşkleri*, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki İstanbul'u çeşitli yönleriyle anlatmaktadır. Eserde aile, gündelik yaşam, mahalle hayatı, komşuluk ilişkileri, şehrin o günkü fizikî özellikleri gibi konulardan bahsedilmekte, bunun yanı sıra İstanbul'un farklı semtlerinin o günkü görüntüsü tasvir edilmektedir. Bu yönüyle *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Türk toplum tarihine ışık tutabilecek önemli bir metindir. Yüzyıl dönümündeki şehir hayatından ve toplumsal değişimden çeşitli yönleriyle bahseden bu eser, ilk elden tanıklıklar içermesi bakımından da önem arz etmektedir. *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ni sosyolojik bir perspektifle ele alabilmeyi amaçlayan bu çalışmada, eserin kaleme alındığı dönemin tarihsel ve toplumsal arka planının anlaşılabilmesi amacıyla Abdülhak Şinasi'nin yaşam öyküsündeki dikkat çekici hususlardan kısaca bahsedilmekte ve eserin ana hatlarıyla tanıtılmasının ardından *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ndeki sosyolojik unsurlardan yola çıkılarak şehrin modernleşme serüvenine ve toplumsal yaşamdaki değişime ilişkin bir çerçeve ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Köşkleri*, İstanbul, gündelik yaşam, modernleşme

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %18

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.05.2025-**Kabul Tarihi:** 28.07.2025-**Yayın Tarihi:** 29.07.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544795>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü / Ass. Prof., Bartın University, Faculty of Literature, Department of Sociology (Bartın, Türkiye) **eposta:** ssezersimsek@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-0725-2468> **ROR ID:** <https://ror.org/03te4vd35> **ISNI:** 0000 0004 0369 647X **Crossref Funder ID:** 501100007111

City and Social Life in Abdülhak Şinasi Hisar's 'Past Time Mansions'³

Abstract

Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963) one of the important names of Turkish literature of the Republican era, he authored works in different types such as novels, biographies, memoirs and anthologies. Among these works, the ones that constitute an example of the memoir genre tell the story of Abdülhak Şinasi's childhood and youth. One of these works, *Past Time Mansions*, based on Abdülhak Şinasi's memoirs, is a very important text in terms of presenting the social reality of the period. Based on Abdülhak Şinasi's writings published during the Republican period and published in 1956, *Past Time Mansions* describes various features of Istanbul in the late 19th and early 20th centuries. In the work, topics such as family, daily life, neighbourhood life, neighbourhood relations, physical characteristics of the city at that time are mentioned, as well as the views of different districts of Istanbul at that time are depicted. In this respect, *Past Time Mansions* is an important text reflecting the history of Turkish society. This work, which mentions various aspects of urban life and changes in social life at the end of the century, is also important in the fact that it contains primary memories. In this study, which aims to discuss *Past Time Mansions* from a sociological perspective, the remarkable points in Abdülhak Şinasi's life story are briefly mentioned in order to understand the historical and social background of the period in which the work was written, and after introducing the work in outline, the modernisation adventure of the city and the change in social life are tried to be discussed based on the sociological facts in *Past Time Mansions*.

Keywords: Abdülhak Şinasi Hisar, *Past Time Mansions*, Istanbul, everyday life, modernisation.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %18
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 23.05.2025-**Acceptance Date:** 28.07.2025-**Publication Date:** 29.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544795>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Abdülhak Şinasi Hisar, farklı türlerde kaleme aldığı ve özellikle İstanbul'u ve Boğaziçi'ni anlattığı eserleri sebebiyle Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden biridir. Bununla birlikte Abdülhak Şinasi'nin önemi yalnızca eserlerinde işlediği konulardan kaynaklanmamaktadır. Abdülhak Şinasi'nin eserlerini önemli kılan asıl husus, bizzat şahit olduğu dönemlerin tarihsel ve toplumsal özelliklerini edebî bir dille anlatması ve bu metinlerin dönemin önemli tanıklıklarından biri olmasıdır. Nitekim çocukluğunu ve gençliğini 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Sultan Abdülhamid döneminin İstanbul'unda geçiren Abdülhak Şinasi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devrolan kuşağın önemli isimlerinden biridir. Döneme ilişkin hâtıralarını Cumhuriyet döneminde kaleme aldığı eserlerinde anlatan Abdülhak Şinasi'nin bu yılları anlattığı eserlerinden biri de *Geçmiş Zaman Köşkleri*'dir.

Çocukluğunu ve gençliğini Abdülhamid döneminde geçiren, Meşrutiyet ve Mütareke devrini yaşayan Abdülhak Şinasi, eserlerini oldukça geç denebilecek bir dönemde kaleme almıştır. Bu anlamda Abdülhak Şinasi bir Cumhuriyet dönemi yazarıdır. Çeşitli gazete ve mecmualarda yazılar yazan ve farklı türlerde eserler kaleme alan Abdülhak Şinasi'nin sağlığında on bir kitabı neşredilmiştir. Romanları (*Fahim Bey ve Biz*, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, *Ali Nizami Bey'in Alafrangahı ve Şeyhliği*); Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Pierre Loti hakkındaki biyografileri, şiir ve fıkra antolojilerinin yanı sıra Abdülhak Şinasi'nin hâtıra tarzındaki eserleri bir dönemin toplumsal hayatının anlaşılabilmesi bakımından özel bir öneme sahiptir. 1940'lı ve 50'li yıllarda neşredilen bu eserler sırasıyla *Boğaziçi Mehtapları*, *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri*'dir. Abdülhak Şinasi'nin "yarı hatıra-yarı deneme" (Uçman, 2010, s. 677) tarzında kaleme aldığı bu eserlerin içinde *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Abdülhak Şinasi'nin çocukluk ve ilk gençlik yıllarındaki İstanbul'u özellikle Rumelihisarı, Büyükağa ve Çamlıca'yı ön plâna çıkararak anlatan, bunun yanı sıra şehir yaşamı ve kültürüyle ilgili pek çok husustan bahsedilen önemli bir metindir.

Bu çalışmada "Abdülhak Şinasi Hisar'ın anlatısında şehir ve mahalle kimliği modernleşme söylemi karşısında nasıl yeniden inşa edilir?" sorusuna cevap aranmakta ve Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri* adlı eserine dair sosyolojik bir çerçeve ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu amaçla Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde toplumsal hayata yer verdiği pasajlar analiz edilmiş ve bu bağlamda şehir ve toplumla ilgili unsurlar ele alınmıştır. Bununla birlikte *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nin doğrudan doğruya Abdülhak Şinasi'nin çocukluk ve gençlik yıllarını yansıtmaması sebebiyle ve bu eserin Abdülhak Şinasi'nin yaşam öyküsünün dışında ele alınamayacağı düşüncesinden hareketle öncelikle Abdülhak Şinasi'nin biyografisinden kısaca bahsedilecektir.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Kısa Yaşam Öyküsü

Abdülhak Şinasi Hisar, büyük dedesi Muhtar Bey'in Rumelihisarı'ndaki yalısında 1887 yılında doğmuştur. Babası, *Hazîne-i Evrâk* ve *Cerîde* gibi dergileri neşreden Mahmud Celâleddin Bey, annesi ise son Belgrad muhafızı olan Selim Paşa'nın torunu Neyyir Hanım'dır. Türk basın tarihi konusundaki çalışmalarıyla tanınan ünlü yazar Selim Nüzhet Gerçek ise Abdülhak Şinasi Hisar'ın kardeşidir (Uçman, 1998, 129).

Abdülhak Şinasi'nin doğduğu yıllarda *İnsâniyet*, *Mürüvvet*, *Hazîne-i Evrâk* gibi mecmuaları neşretmekte olan Mahmud Celâleddin Bey'in yakın dostları arasında Namık Kemal, Recâizâde Mahmud Ekrem, Abdülhak Hâmid gibi isimler bulunmaktadır (Turinay, 1993, s. 40). Abdülhak Şinasi'nin çocukluğu da bu edebiyat ve kültür muhiti içinde geçmiştir (Uçman, 2010, s. 674). Özel bir eğitim

almasının ardından Mekteb-i Sultânî'ye (Galatasaray Lisesi) gönderilen Abdülhak Şinasi, bu okulda son dönem Osmanlı âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi, Farsça muallimi Acem Feyzi Efendi, Abdurrahman Şeref Bey, Tevfik Fikret, Ahmed Hikmet (Müftüoğlu) gibi isimlerden ders almıştır. Abdülhak Şinasi'nin okuldaki en yakın arkadaşı ise Ahmed Haşim'dir. Hamdullah Suphi, Ahmed Samim ve Refik Halid Karay okuldaki yakın arkadaşları arasındadır (Turinay, 1993, s. 47, 49, 53).

1905 senesinde Paris'e giden Abdülhak Şinasi, burada Jön Türklerle tanışmış ve 1907'de II. Jön Türk Kongresi'ne katılmıştır. Bu yıllarda görüştüğü isimler arasında Sabahaddin Bey, Nihat Reşat (Belger), Ahmed Rıza gibi isimler bulunmaktadır (Turinay, 1993, s. 54, 57). Bununla birlikte mizaç olarak politikaya pek meyilli olmayan Abdülhak Şinasi, Paris'te bulunduğu sıralarda daha çok edebiyat ve sanat çevrelerinde vakit geçirmiş (Uçman, 2010, s. 674) ve II. Meşrutiyet'in ilânının ardından İstanbul'a dönmüştür (Turinay, 1993, s. 60). Abdülhak Şinasi'nin, Mütareke yıllarında Sabahaddin Bey'e yakın isimler tarafından 4 Mayıs 1919'da kurulan Millî Ahrar Fırkası'nın kurucuları arasında yer alması ise oldukça ilgi çekicidir. Sabahaddin Bey'in Edmond Demolins ve Frédéric Le Play'den kaynaklanan fikirlerinin etkisi altında kalan ve muhtemelen Sabahaddin Bey'in "teşebbüs-i şahsî" görüşünden etkilenen Abdülhak Şinasi, İstanbul'a döndükten sonra bir Fransız inşaat şirketinde çalışmaya başlamış ve 1913 yılına kadar burada görev almıştır, Mütareke döneminde ise Osmanlı Bankası'nda mütercim olarak çalışmıştır. (Turinay, 1993, s. 59, 68-74).

Abdülhak Şinasi, Cumhuriyet dönemi başlarında Reji İdaresi'nde tercüme kalemine girmiş, tütün rejisinin 1925'te kamulaştırılmasının ardından tercüme kalemindeki bu görevi devlet memuriyetine nakledilmiştir. Yakın arkadaşı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in davetiyle 1931 yılında Ankara'ya giden Abdülhak Şinasi Balkan Birliği'nin umûmî kâtipliğine atanmış ve 1936 yılında Hâriciye Vekâleti müşavirliği görevini üstlenmiştir. 1948 yılına kadar bu görevini sürdüren Abdülhak Şinasi, pek çok kez yurt dışında bulunmuştur. Bunlar içinde en önemlisi San Francisco Konferansı'dır (Turinay, 1993, s. 71, 76, 78). 1945 yılında toplanan ve Türkiye'nin de dâhil olduğu elli bir devletin imzaladığı antlaşmanın ardından Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla sonuçlanan bu konferanstaki (Coşkun, 2006, s. 17) Türk delegasyonunda Abdülhak Şinasi de yer almıştır (Turinay, 1993, s. 78). Amerika seyahatinden döndükten sonra rahatsızlanan Abdülhak Şinasi, 1948'te Ankara'dan ayrılmış (Turinay, 1993, s. 79) ve Ayaspaşa'da Boğaz'a bakan bir eve yerleşmiştir (Toros, 1998, s. 163).

Abdülhak Şinasi, 1950'li yıllarda pek çok dernek ve cemiyetin üyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun kurucu başkanı Reşit Saffet Atabinen'in 1940'ların sonunda başkanlığını yaptığı Türk Fransız Kültür Cemiyeti'dir. Bunun yanı sıra Türk Ocakları'nın hars heyetinde Yahya Kemal Beyatlı, Fuad Köprülü, Osman Nuri Ergin, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi isimlerle birlikte görev almıştır. 1950'li yıllarda kurulan İstanbul Fetih Cemiyeti, Türk Edebiyatçılar Birliği, Yahya Kemal Enstitüsü'nün kurucu üyeleri arasındadır. Bir diğer önemli görevi ise 1954 yılında yeniden neşredilmeye başlayan Türk Yurdu dergisinin umûmî neşriyat müdürlüğüdür. Başkanlığını Hamdullah Suphi'nin yapmakta olduğu Türk Ocakları'nın yayını olan bu dergideki vazifesi 1957 yılına kadar sürmüştür (Turinay, 1993, s. 81-83). 3 Mayıs 1963 tarihinde geçirdiği beyin kanamasından dolayı vefat eden Abdülhak Şinasi (Toros, 1998, s. 167). Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan Camii'nde öğlen vakti kılınan cenaze namazından sonra Merkez Efendi kabristanına defnedilmiştir (Turinay, 1993, s. 85-86).

Abdülhak Şinasi'nin biyografisine kısaca bakıldığında ilk göze çarpan hususlardan birisi yazı hayatının oldukça geç başlamasıdır. 1920'li yılların başlarında Yahya Kemal'in başyazarlığını yaptığı *Dergâh* mecmuasında edebî tenkitler kaleme almış, bunun yanı sıra *Medeniyet* ve *İleri* gazetelerinde ve *Yarın*

mecmuasında edebiyata dair yazılar yazmıştır. (Uçman, 2010, s. 675). 1928 yılından itibaren deneme, sohbet, hâtıra, seyahat türünde yazılar yazmış ve 1930'ların başlarında *Milliyet* gazetesinde edebî sohbetler, daha sonra ise *Varlık*, *Ülkü* ve *Ağaç* dergilerinde geçmiş zamana dair hâtıra tarzında denemeler kaleme almıştır. Bunların yanı sıra Ankara'dan İstanbul'a dönmesinin ardından 1950'li yılların başlarında *Türk Yurdu* ve *Varlık* dergilerinde ve *Yeni İstanbul* gazetesinde eski edebiyatçılarla ilgili yazılar ve geçmiş zamanlara dair hâtıralar yazmıştır. (Uçman, 1998, s. 129; Uçman, 2010, s. 675). Abdülhak Şinasi, çok uzun bir hazırlık döneminin ardından *Fahim Bey ve Biz* adlı ilk romanını 1941 yılında kaleme almıştır. Bu romanının ardından 1942 yılında Boğaziçi serisinin ilk kitabı *Boğaziçi Mehtapları*, iki yıl sonra ise *Çamlıca'daki Eniştemiz* neşredilmiştir. 1950'li yıllarda rahatsızlığı giderek artmasına rağmen bugün bilinen pek çok eseri de bu dönemde neşredilmiştir. *Ali Nizamî Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* (1952), *Boğaziçi Yalıları* (1954), *Aşk İmiş Her Ne Var Âlemde* (1955), *Geçmiş Zaman Köşkleri* (1956), *Geçmiş Zaman Fıkraları* (1957), *İstanbul ve Pierre Loti* (1957), *Yahya Kemal'e Veda* (1959) adlı eserleri son dönemine ait çalışmalardır (Uçman, 1998, s. 129-130). *Ahmet Hâşim: Şiiri ve Hayatı* adlı çalışması ise ölümünden kısa bir süre önce 1963 yılında basılmıştır (Karaca, 1998, s. 9).

İstanbul'un Toplumsal Tarihine Ayna Tutan Bir Eser: Geçmiş Zaman Köşkleri

Abdülhak Şinasi'nin 1950'li ve 60'lı yıllarda neşredilen bazı çalışmaları, daha önce ayrı ayrı yazılar olarak kaleme alınmış ve bir bütünlük oluşturacak şekilde daha sonra bir araya getirilmiştir. Yahya Kemal ve Ahmet Haşim ile ilgili eserlerinin yanı sıra *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri* de bu türdendir (Turinay, 1993, s. 198). 1930'lu yıllarda *Milliyet* gazetesinde Ziya Paşa, Recâizâde Mahmud Ekrem, Cenab Şahabeddin gibi isimler hakkında biyografik yazılar kaleme alan Abdülhak Şinasi, daha sonraları *Varlık* dergisinde çocukluk hâtıralarını merkeze alarak İstanbul'u ve Boğaziçi'ni anlattığı yazılar yazmıştır (Karabulut, 2021, s. 1, 200, 299). Bu metinler 1950'li yıllarda *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ni oluşturacaktır.

Abdülhak Şinasi'nin eserlerinin önemli bir kısmı çocukluk ve ilk gençlik yıllarını anlatmaktadır. Özellikle *Boğaziçi Yalıları*, *Boğaziçi Mehtapları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Abdülhak Şinasi'nin çocukluk zamanlarındaki şahsî hâtıralarına dayanmaktadır ve bu eserler sebebiyle Abdülhak Şinasi hâtıra yazarı olarak ön plâna çıkmaktadır (Turinay, 1993, s. 15, 269). Nitekim Sermet Sami Uysal'a göre *Boğaziçi Yalıları* ve *Geçmiş Zaman Köşkleri*, "anı-deneme" özelliği taşımaktadır (Uysal, 2016, s. 9). Abdülhak Şinasi'nin çocukluk hâtıralarına en çok yer verdiği eserlerinin başında ise *Geçmiş Zaman Köşkleri* gelmektedir (Zariç, 2013, s. 37). Galatasaray Lisesi'ne henüz başlamadığı döneme denk gelen bu hâtıralarda anne ve babasının yanı sıra büyükanne, büyükbabalar, yakın akrabalar, köşklere hizmetliler de bulunmaktadır. Bununla birlikte Abdülhak Şinasi, yakın akrabaları aracılığıyla geçmiş zamanı anlatmaya çalışmaktadır (Turinay, 1993, s. 187, 194). *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde köşk hayatı üzerinden tarihsel ve toplumsal bir panorama ortaya konmaktadır.

Çocukluk günleri 19. yüzyıl sonlarında Rumelihisarı, Büyükkada ve Çamlıca'da geçen Abdülhak Şinasi, diğer eserleri gibi *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde de bu dönemin gündelik yaşamı etrafında bir dönemin hayat telâkkisini ele almaktadır. Abdülhak Şinasi, bu eserlerini "âdeta İstanbul ve Boğaziçi medeniyeti kavramını açıklamak üzere kaleme almıştır." (Zariç, 2013, s. 367). Bunun yanı sıra, âdeta bütün eserleri kurguyla birlikte birer hâtıra özelliği kazanan Abdülhak Şinasi'yi Türk milletinin mânevî ve kültürel değerlerine yer veren yazarlar arasında ele almak gerekmektedir (Uçman, 1998, s. 130). Abdülhak Şinasi'nin çağdaşı olan Cumhuriyet devri yazarlarının önemli bir kısmı modernleşme öyküsünü heyecan içerisinde yazıya dökerken Abdülhak Şinasi ise geçmiş zamanın ardından koşmayı tercih etmiştir (Uçman, 2010, s. 676). Abdülhak Şinasi'nin anlattıkları yalnızca kişisel yaşamıyla ilgili değildir,

medeniyet tarihimiz bakımından çok canlı bir vesika niteliği taşımaktadır (Kaplan, 1978, s. 145).

Abdülhak Şinasi'nin, kaleme aldığı yazılar ve ortaya koyduğu eserler aracılığıyla toplum sorunlarına bir biçimde müdahil olması söz konusudur. Abdülhak Şinasi'nin yazmakta olduğu dönem, Türk toplum tarihi bakımından çok hızlı bir değişim ve dönüşümün yaşandığı yıllara denk gelmektedir. Eserlerinin önemli bir kısmı 1950'li yıllarda basılmış olsa da bu eserleri oluşturan yazılar büyük ölçüde 1930'lu yıllarda dergilerde neşredilen yazılara dayanmaktadır. Dolayısıyla Abdülhak Şinasi'nin içinde yaşadığı dönemdeki sosyal değişimden yola çıkarak önceki toplumsal tecrübelerle dayanan ve 19. yüzyıl sonlarındaki gündelik yaşamdan ilham alan bir çerçeve ortaya koyması söz konusudur. Abdülhak Şinasi'nin bu eserleri kaleme alması dönemin toplumsal koşullarından bağımsız değildir. Toplumsal yaşamın hızla değişip dönüştüğü bir dönemde Abdülhak Şinasi, çocukluk zamanlarına ait hâtıralardan yola çıkarak o döneme ait sosyal yapıdan, dönemin inceliklerinden, eğitim anlayışından, görgüsünden, zarâfetinden bahsetmektedir.

Bu bağlamda Abdülhak Şinasi'nin son dönem eserlerinden biri olan *Geçmiş Zaman Köşkleri*, mahalle ve şehir hayatının bütünüyle değişmeye başladığı, toplumsal yapının hızla dönüştüğü bir dönemin eseri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, kendince daha anlamlı ve güzel bulduğu geçmiş zamanı detaylıca anlatmayı tercih eden Abdülhak Şinasi, "Cumhuriyet'ten sonra Türk cemiyetinde genel olarak mâzi mirasının bütünüyle red veya inkâr edildiği yılların sonuna doğru yayımlanan eserlerinde bir yandan Türk milletinin kendine has hayat tarzını dile getirmiş, öte yandan da bir milletin varlığının ve bekasının mâzi şuuruna bağlı olduğunu ortaya koymuştur." (Uçman, 1998, s. 130). Elbette bu durum Abdülhak Şinasi'nin toplumsal meseleler karşısında bir tavrı olduğunu da göstermektedir. Bununla birlikte bu meselelere dair açıktan bir tutum sergilemek yerine, belli bir dönemin anlayışını ve değerlerini yüceltmek amacıyla kaleme aldığı hâtıra ve deneme tarzındaki yazılarıyla en azından örtük biçimde de olsa bir tavır ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Mehmet Kaplan'ın "Geçmiş Zaman Köşkleri" başlıklı yazısında yer alan "Abdülhak Şinasi Hisar, eskiden bizim kendimize has çok güzel, çok ince, çok mânâlı bir medeniyet tarzımız, yaşama üslûbumuz olduğunu ortaya koymak için intiba ve hâtıralarını bütün zenginliği ile gözlerimizin önüne seriyor. Onları okurken bugünkü hayatımızın karışıklığını, kabalığını, huzursuzluğunu, mânâsızlığını çok derinden hissediyoruz." (Kaplan, 1978, s. 160) sözlerinin oldukça dikkat çekici olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu yönleriyle *Geçmiş Zaman Köşkleri*, Abdülhak Şinasi'nin toplumsal değişim ve çözülme karşısında sergilediği tutumun bir ifadesi olarak okunabilir.

Çocukluğundan itibaren İstanbul kültürüyle yetişen Abdülhak Şinasi Hisar'ın hâtırat niteliğindeki eserlerinden biri olan *Geçmiş Zaman Köşkleri*, İstanbul'un toplumsal tarihine ışık tutması bakımından da özel bir öneme sahiptir. *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde şehirdeki gündelik hayat, mahalle yaşamının özellikleri, komşuluk ilişkileri gibi konular etrafında 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarına dair bir kent panoraması ortaya konmaktadır. Bu bağlamda toplumsal değişim kent mekânı üzerinden de takip edilebilmektedir. Nitekim Henri Lefebvre'e göre "mekân aynı zamanda, bir toplumsal üretim(süreci)dir ve toplumun üretiminin hem sonucu hem de ön-kuşuludur." (Avar, 2009, s. 8). Bunun yanı sıra Abdülhak Şinasi'nin satırları aynı zamanda kültürel hafızanın bir tezahürüdür. Bu noktada Assmann *Kültürel Bellek* adlı eserinde şair ve yazarları kültürel hafızanın önemli taşıyıcıları olarak gördüğünü belirtmektedir (Danış, 2021, s. 271). Hem Osmanlı'nın son dönemlerini, hem de Cumhuriyet devrini yaşayan ve kültürel hafızanın önemli taşıyıcılarından biri olarak görülebilecek olan Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde bahsettiği unsurlardan yola çıkarak İstanbul'un sosyolojik dönüşümünü çeşitli yönleriyle izlemek mümkündür.

Geçmiş Zaman Köşkleri'nde İstanbul Evleri

Abdülhak Şinasi, eserinin “Geçmiş Zaman Köşkleri” adını taşıyan ilk bölümünde İstanbul evlerinin üçe ayrılabilceğini belirtmektedir. Bunların ilki Boğaziçi kıyılarındaki ahşap yapılar olan yalılardır. İkinci olarak İstanbul’un sayfiye semtlerinde bulunan ve bahçe içinde yer alan ahşap köşkleri sayan Abdülhak Şinasi, son olarak da diğerleri gibi harem ve selamlık daireleri ayrı olan; fakat daha çok kâgir olarak inşa edilmiş yapılara işaret etmekte ve bunların “konak” olarak tanımlandığını belirtmektedir. İstanbul’un evlerini yalılar, köşkler ve konaklar olarak tasnif eden Abdülhak Şinasi, kaçgöçün olduğu bu zamanlarda ailelerin Beyoğlu civarındaki apartmanlarda oturmayı tercih etmediklerini de söylemektedir (Hisar, 2022, s. 9).

Abdülhak Şinasi, İstanbul’un evleriyle ilgili yaptığı tasnifte ikinci sırada bahsettiği özelliklere sahip evlerden yola çıkarak geçmiş zaman köşklerini anlatmaktadır. İstanbul’un sayfiye semtlerinden biri olan Büyükdada’da bir bahçe içinde bulunan köşklerinden bahseden Abdülhak Şinasi, çocukluğunun ilk dönemlerinde yazları bu köşte kaldıklarını dile getirmekte ve bu dönemdeki köşkerin adeta ayrı birer kimliğe sahip olduğunu; fakat bu kimliği ancak evi yakından tanıyanların anlayabildiklerini belirtmektedir (2022, s. 9). Abdülhak Şinasi, bunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Bu köşkleri uzaktan görenler, yabancı iseler, kabil değil onların ne tatlı bir hayat mahfazası olduklarını bir türlü tasavvur edemezler. Bütün bunların hüviyetleri, hayatta birer büyükanne, birer büyükbaba, birer akraba olmak gibidir. Çocuklar onların gönüllerindeki şefkat ve muhabbet tatlılarını buram buram duyarlar. Bir yolda ihtiyar bir kadın, zahmetle, yavaşça gider. Yabancılar onu zavallı bir harabe halinde görürler. Giydiklerini modasız, gözlerini manasız, gönüllerini sevgisiz, varlığını tatsız duyarlar. Yabancılar böyle bulurlar. Fakat onun torunu koşarak yanına gelir, yüzünü, gözlerini öper. Onun çamaşırlarındaki lavanta çiçeğinin kokusunu duyar. Eski şakalarının neşesiyle çağıldar.” (2022, s. 10).

Bu yıllarda kendisini kutsî bir zaman içinde sandığını söyleyen Abdülhak Şinasi, sözünü ettiği bu zamanlarda ezânî saatle yaşandığını belirtmekte (örneğin bu dönemde Büyükdada’nın temel ulaşım aracı olan vapurların sonuncusundan “ezan vapuru” diye bahsetmektedir) ve “bu ilahi zamanlardan gönlümde yakıcı bir toz kalmış” demektedir (2022, s. 11-12, 18, 55).

Abdülhak Şinasi’nin İstanbul evleriyle ilgili sözlerine dair en dikkat çekici husus, Abdülhak Şinasi’nin çocukluk yıllardaki bu evlerin yapısının, eserin kaleme alındığı dönemde hızla değişmekte olan evlerin özelliklerinden oldukça farklı oluşudur. İstanbul evleri diye bahsedilen yalı, köşk ve konakların en dikkat çekici özelliği bu evlerin birbirinden bağımsız olan müstakil evler olmasıdır. Buna karşın kentlerdeki modernleşmeyle birlikte bu evlerin yerine yeni bir mesken tipi olarak apartmanlar ön plana çıkmaktadır. Bu durum elbette yalnızca fizikî bir değişime işaret etmemektedir, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapının da değişmekte olduğunu göstermektedir.

Geçmiş Zaman Köşkleri'nde İstanbul’un Semtleri ve Mahallenin Sosyal Yapısı

Abdülhak Şinasi, *Geçmiş Zaman Köşkleri*’nde çok belirgin bir İstanbul mahallesi resmi çizmekte ve bu mahallenin o günkü şehir sakinleri için arz ettiği önemi anlatmaktadır. “Eski İstanbullular mahallelerine o kadar kökleşirlerdi ve mahalleleri ruhları için öyle bir kılıf olurdu ki başka bir yere göç etmek onlara huylarını değiştirmek gibi güç ve tatsız bir şey görünürdü” (2022, s. 21) diyen Abdülhak Şinasi, buna bir örnek olması bakımından annesi ve babasının evlenme süreçlerinden bahsetmektedir. Babası bahriyeli olan ve o yıllarda baba tarafı Büyükdada’da oturan Abdülhak Şinasi, Rumelihisarı’nda oturan kız tarafının Büyükdada’yı deniz aşırı bulması sebebiyle bu evlilikle ilgili bir kararsızlık yaşadığını anlatmaktadır. Bu kararsızlık ise damadın Rumelihisarı’na yerleşmesi ve Büyükdada’ya arada bir gidilmesi kararıyla sona

ermiştir. Ömrünün ilk yıllarının Büyükada ile Rumelihisarı arasında gidip gelmekle geçtiğini söyleyen ve eski İstanbulluların mahallelerine olan bağlılıklarına örnek teşkil etmesi açısından Rumelihisarı'nda oturan anne tarafının bu süreçteki tutumundan bahseden Abdülhak Şinasi, bu konuyla ilgili dikkat çekici bir örnek daha vermektedir. Abdülhak Şinasi, Büyükada'da yaşayan Rum ahali arasında doğduğundan beri adadan çıkmayanlardan veya yalnızca Heybeliada'ya gidip dönenlerden bahsetmekte ve ömürleri boyunca İstanbul'a hiç gitmediklerini söylemektedir. Abdülhak Şinasi'ye göre bu durum, İstanbulluların mahallelerine olan bağlılıklarını göstermesi açısından canlı bir örnek oluşturmaktadır (2022, s. 21, 46).

"İçimi çektiğim zamanlar Rumelihisarı'yla birlikte Büyükada'yı duyuyorum" (2022, s. 18) diyen Abdülhak Şinasi'nin dile getirdiği hususlardan biri de Büyükada'daki toplumsal ilişkilerdir. Ev halkından bahseden ve aile fertlerinin daha dayanışmacı olduklarını belirten Abdülhak Şinasi, Büyükadalıların her gün birbirlerini gördüğünü ve kim olduklarını öğrenmeseler bile birbirlerinin "göz ahabı" olduklarını söylemektedir. (2022, s. 9, 40). Bu durum, içinde yaşanan muhiti daha güvenilir kılan özelliklerden birisidir.

Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri*'nde bahsettiği semtlerden biri de Çamlıca'dır. Anneannesinin hastalanması üzerine doktorların tavsiyesiyle Çamlıca'ya taşınmak üzere hazırlık yapan aile bu semtte ev aramaya koyulmuş ve sonunda ahşap ve bakımsız bir köşk kiralanmıştır. Bu dönemde Çamlıca yoksul bir mahalle görünümündedir. Şehre oldukça uzak sayılan bu evde misafir odası dahi hazırlanmamış ve Abdülhak Şinasi'nin "bir de misafir odası lazım değil mi?" sorusuna annesi, "Çamlıca'nın bu uzak dağına kim tırmanır" diye cevap vermiştir (2022, s. 55, 60). Abdülhak Şinasi, Çamlıca'nın kendisi için yepyeni bir muhit olduğunu söyleyecektir (2022, s. 64).

"Her mahallenin kendine mahsus kokuları ve sesleri vardır" (2022, s. 66) diyen Abdülhak Şinasi, Büyükada'nın çam, Rumelihisarı'nın deniz, Çamlıca'nın ise kekik, okaliptus, çam ve lavanta koktuğunu söylemektedir. Çamlıca'daki sesleri ise "Çamlıca'da hafif, billurî ince bir hava içinde sabaha karşı horozların sesleri ve bütün gün böceklerin geniş nefes alışlarıyla ötüşleri, ilkbahar ve dağ sesleri vardı" sözleriyle anlatmaktadır (2022, s. 67). Çamlıca'dan bahsettiği bu satırlarda "şefkat"ın çok önemli bir duygu olduğunu söyleyen Abdülhak Şinasi'nin, herkesin birbirine tebessüm ettiğini söylemesi de oldukça ilgi çekicidir:

"Bu zamanlar, bu kokular, bu sesler bana öyle munis gelirdi ki bu saatleri gönlüm üstünde kucaklayarak pek yavaş geçmelerini temin etmek isterdim. (...) Hatırlıyorum. Herkes birbirine rast gelince, bir sır tevdi eder gibi, iyi bir kalple tebessüm ederdi. Geçen beyaz baş örtülü ve yeldirmeli hanımlar hep büyük birer iyilik yükü taşıyorlar gibi, ağır ve yavaşlar." (2022, s. 69)

Abdülhak Şinasi, "Geçmiş zaman mahalleleri" adını verdiği bölümde bu mahallelerin hususiyetlerinden söz etmektedir. "Çocukluğumuzun, mevsimler ve senelerin uğurladığı evlerini, bahçelerini, sokaklarını, mahallelerini artık içlerimizde gittikçe ağdalaşan eski lezzetleriyle hatırlar ve düşünürüz." (2022, s. 92) diyen Abdülhak Şinasi, çocukluk yıllarının geçtiği yerlerden uzak ve ayrı kaldıkça duyulan "daüssıla"dan bahsetmektedir. "Sıla hastalığı, memleket hasreti, yurdunu özleme" (Ayverdi, 2011, s. 256) olarak tanımlanan "dâüssıla" kavramına başvuran Abdülhak Şinasi, çocukluğumuzun geçtiği yerlere karşı özlem duyduğumuzu ve bu mahallelerdeki binaları dahi sevdiğimizi söylemektedir. Bunun yanı sıra yaşamlarını tek mahallede geçirenlerin, o mahallenin adeta bir tarihçisi olduğunu ifade etmektedir (Hisar, 2022, s. 92). Abdülhak Şinasi'nin bahsettiği bir diğer husus, İstanbul'un güzelliği içinde olgunlaşan ve bir tür bağımsızlık içinde gelişen eski mahallelerin birbirlerinden farklı birer kimliğe sahip olmasıdır. Bu bağlamda Abdülhak Şinasi, "oturduğumuz veya misafir olarak gittiğimiz bu geçmiş zaman

mahalleleri, o geçmiş zamanın İstanbul şehrinin daha maveraî güzelliği içinde gittikçe olgunlaşan bir nevi adem-i merkezîyetle gelişmişler ve hep görünüşleriyle mütevekkil, mutekit, mütevazı, sakin, her mahalle ayrı birer hüviyete sahip olmuştur.” demektedir (2022, s. 93). “İstanbul’un eski mahalleleri, her sokak dönemecinde, daha eski bir zaman sessizliğine varırdı” (2022, s. 94) diyen Abdülhak Şinasi, bu mahallelerden her birinin kendine mahsus bir muhiti olduğunu belirtmekte ve sevilen bir yerde yaşansa dahi eskiden yaşadığımız mahalleleri özlediğimizi, bir an önce orayı görmek arzusu uyandığını söylemektedir. Abdülhak Şinasi bu durumu “en beğendiğiniz bir yerde yaşarken bile vaktiyle yaşadığınız mahallelerden birini o kadar özler, orayı derhal görmek ihtiyacını duyardınız” sözleriyle anlatmaktadır (2022, s. 95).

Abdülhak Şinasi’nin bahsettiği en dikkat çekici hususlardan biri de o günkü ulaşım şartları sebebiyle semtler arasındaki mesafelerin oldukça fazla olmasıdır. Örneğin Boğaz’ın uzak bir semtinden Kozyatağı’na veya Büyükkada’ya günü birlik gidip gelmek oldukça zordur, bir gün dinlenip ertesi gün dönülmesi söz konusudur. Abdülhak Şinasi, bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır:

“O zamanlarda Boğaziçi’nin uzak bir mıntıkasından, mesela Kozyatağı’na veya Büyükkada’ya aynı gün içinde gidip gelmek belki hiç kimsenin hatırına bile gelmeyecek, oraya gidildi mi, bu seyahati ihtiyar etmiş olmanın zahmeti çıkarılacak, yorgunluğu alınacak ve dönmek ancak ertesi gün düşünülecekti. (...) Âyan azasından bir zat, Yeniköy’de oturan diğer bir Âyan azasına bayram tebriğine geldiğinde, ev sahibi, ‘Berren mi teşrif buyuruldu. Yoksa seyahat bahren mi vuku buldu?’ diye sorarmış.” (2022, s. 96).

Ulaşım zorluğu sebebiyle her mahallenin birbirinden çok uzak görüldüğünü ifade eden Abdülhak Şinasi, bu mahallelerin her birinin ayrı birer hususiyeti ve maneviyatı olduğunu söylemektedir (2022, s. 96). Abdülhak Şinasi’ye göre bu durum yeni yollarla ve hızlı otomobillerle birlikte değişmiştir; “süratli otomobiller artık şehrin coğrafyasını da, hüviyetini de değiştirdi” demektedir (2022, s. 97). Daha önceleri Fatih’in Beyoğlu’ndan çok uzakta olduğunu sanan Abdülhak Şinasi, yeni yapılan köprüyle birlikte on dakikada gidildiğini, Boğaz’ın uzak bir mahallesinden Eyüp’e otomobille kısa süre içinde gidilip dönülebildiğini fark ettiğinde hayatında önemli yer tutan bir şeyin önemsizleştiğini belirtmektedir (2022, s. 97).

Abdülhak Şinasi, “Geçmiş Zaman Köşkleri”nde daha çok Rumelihisarı, Büyükkada ve Çamlıca’dan söz etmekle birlikte, eserin satır aralarında başka pek çok semtten bahsetmekte ve İstanbul’un hususiyetlerini çeşitli yönleriyle ele almaktadır. İstanbul’un evlerini, semtlerini, mahalle yaşamını ve kimliğini, aidiyet duygusunu, zaman anlayışını, toplumsal ilişkilerini anlatan Abdülhak Şinasi bu eserinde 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki şehir ve toplum hayatını konu edinmektedir.

Sonuç

Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Abdülhak Şinasi Hisar, 1956 yılında basılan *Geçmiş Zaman Köşkleri* adlı eserinde çocukluk ve gençlik yıllarına denk gelen 19. yy. sonu ve 20. yy. başlarının İstanbul’unu anlatmaktadır. Bu yıllarda Rumelihisarı, Büyükkada ve Çamlıca’da yaşayan Abdülhak Şinasi, çocukluk hâtıralarından yola çıkarak dönemin sosyal yaşantısını belli yönleriyle ele almış ve birbirinden farklı muhitleri oldukça belirgin bir şekilde resmetmiştir. Abdülhak Şinasi, *Geçmiş Zaman Köşkleri*’nde toplumsal değişimin kavranması bakımından oldukça önemli olan pek çok husustan bahsetmektedir. Aile, komşuluk ilişkileri, yardımlaşma, gündelik pratikler gibi unsurların yanı sıra sokağın, mahallenin, kent mekânının dönüşümü de eserde söz edilen konular arasındadır. Bu yönleriyle *Geçmiş Zaman Köşkleri*, modernleşmeyi ilk elden takip edebileceğimiz önemli bir metindir.

Abdülhak Şinasi'nin *Geçmiş Zaman Köşkleri*'ni kaleme aldığı dönem toplumsal hayatın hızla değiştiği, önceki adet ve usûllerin geride kalmaya başladığı, sosyal yapının süratle dönüştüğü bir döneme tekabül etmektedir. Dolayısıyla Abdülhak Şinasi'nin bu eseri yazmaya başlaması dönemin koşullarının dışında değildir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devrolan kuşağa mensup olan Abdülhak Şinasi'nin satırları, kentsel ve kültürel değişimin anlaşılabilmesi bakımından önemli bir tanıklık içermektedir. Yeni dönemle birlikte hızla değişen toplumsal yapı karşısında geçmişi yeniden inşa etmek mümkün olmasa da en azından belli hususları yeniden gündeme getirme arayışında olan Abdülhak Şinasi, şehri, mahalleyi, sosyal ilişkileri belli bir çerçeve içinde ele almıştır ve bu hususlardan yola çıkarak toplumsal değişimi farklı açılardan izlemek mümkündür. Bu bağlamda Abdülhak Şinasi Hisar'ın anlatısındaki şehir ve mahalle kimliğinin, modernleşme söylemi karşısında eleştirel bir tavrın ifadesi olduğu anlaşılmaktadır. Abdülhak Şinasi, doğrudan doğruya olmasa da örtük bir biçimde modernleşen kente ve bu kentin değerlerine karşı ihtiyatlı bir tutum sergilemektedir. Abdülhak Şinasi'nin bu tutumu, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devrolan kuşağa mensup Refi' Cevad Ulunay, Burhan Felek, Ercümen Ekrem Talu gibi yazarların eserlerinde ve yazılarında da görülmektedir. Bu bağlamda Abdülhak Şinasi'nin eserlerinde dile getirdiği hususların bu isimlerin eserleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve ele alınması bir başka çalışmanın konusu olabilecek niteliktedir.

Bu yönleriyle *Geçmiş Zaman Köşkleri*, yalnızca Abdülhak Şinasi'nin çocukluk yıllarına ait bir hâtırat olmanın ötesinde, toplumsal yaşamdaki değişime odaklanması, şehirde, kentsel mekânda değişen unsurlara yer vermesi sebebiyle Türk toplum tarihi bakımından oldukça dikkat çekici bir eserdir. Bunun yanı sıra dönemin şehir hayatından farklı kesitler sunması bakımından Türkiye'deki kent sosyolojisi alanındaki çalışmalara tarihsel anlamda kaynaklık edebilecek niteliktedir. İstanbul'un yüzyıl dönümündeki sosyal hayatını pek çok yönüyle konu edinen Abdülhak Şinasi'nin bu eseri şehirdeki sosyolojik dönüşümü, modernleşme serüvenini ve toplumsal yaşamdaki değişimi gösteren önemli metinlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Avar, A. A. (2009). Lefebvre'in üçlü–algılanan, tasarlanan, yaşanan mekân–diyalektiği. *Dosya*, 17, 7-16.
- Ayverdi, İ. (2011). *Asırlar Boyunca Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kerim Can Bayar (haz.). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Coşkun, İ. (2006). San Francisco Sonrası Dünya. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (12), 17-21.
- Hisar, A. Ş. (2022). *Geçmiş Zaman Köşkleri*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kaplan, M. (1978). *Edebiyatımızın İçinden*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabulut, Ş. K. (2021). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Deneme ve Tenkitleri Üzerine Bir İnceleme*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üni.
- Tağızade Karaca, N. (1998). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde Geçmiş Zaman ve İstanbul*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Toros, T. (1998). *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre*. İstanbul: İsis Yayımcılık.
- Turinay, N. (1993). *Abdülhak Şinasi Hisar*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Şerefoğlu Danış, Z. K. (2021). “Uhrevi Bir Kapı”da “Duygusal Bağlılık” Yahut “Yer Altı Dehlizi”nde “Eleştirel Ayrılık”: Bir Hafıza Mekânı Olarak Süleymaniye. *Şehir: Edebi Karşılaşmalar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Uçman, A. (1998). Abdülhak Şinasi Hisar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 18, s. 129-131). Ankara: TDV Yayınları.
- Uçman, A. (2010). Geçmiş Zaman Peşinde Bir İstanbul Âşığı: Abdülhak Şinasi Hisar (1888-1963). *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8 (16), 673-690.
- Uysal, S. S. (2016). *Bir zamanlar Abdülhak Şinasi Hisar vardı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Zariç, M. (2013). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde Geçmiş ve Gelecek Zaman*. [Doktora Tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.

6. Gazap Tanrı'nın mı Toplumun mu?: Gönül Çatalcalı'nın *Eşiktekiler* ve Elif Şafak'ın *Mahrem* Romanlarında Engellilik¹

Kutbettin TURAN²

APA: Turan, K. (2025). Gazap Tanrı'nın mı Toplumun mu?: Gönül Çatalcalı'nın Eşiktekiler ve Elif Şafak'ın Mahrem Romanlarında Engellilik. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 85-95. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568132>

Öz

Engellilik, tarih boyunca farklı toplumsal, kültürel ve bilimsel paradigmlar doğrultusunda tanımlanmış ve anlamlandırılmış bir olgudur. Bu duruma çeşitli çözümler getirmeye çalışan ve engellilik modelleri olarak bilinen bazı söylemler öne sürülmüştür. Ahlaki model, engelliliği bireyin ya da ailesinin işlediği günahların cezası olarak görürken; tıbbi model, bu durumu tedavi edilmesi gereken bireysel bir yetersizlik olarak ele alır. Sosyal model ise engelliliğin esas nedenini, toplumun yarattığı fiziksel ve sosyal engellerde bulur; bu durumu bireysel eksiklikten ziyade toplumsal bir sorun olarak ele alır. Bu çalışmada, Gönül Çatalcalı'nın *Eşiktekiler* ve Elif Şafak'ın *Mahrem* adlı romanları engellilik modelleri bağlamında incelenmiştir. Ahlaki modelin bireyin ya da ailesinin işlediği bir suçun veya günahın sonucu olarak engelliliği değerlendirmesi, *Eşiktekiler* romanında Nizam karakteri üzerinden etkileyici biçimde ortaya konulmuştur. Ancak yazar, bu geleneksel ve dışlayıcı bakış açısını, Doktor Nusret karakteri üzerinden eleştirerek bireysel günahkârlıktan ziyade toplumsal çarpıklıkları hedef alır. Buna karşılık, Elif Şafak'ın *Mahrem* adlı romanında, toplumsal önyargıların ve normatif beden algısının, bedensel farklılıkları nasıl sosyal engellenmişliğe dönüştürdüğü açık biçimde ortaya konmaktadır. İsmi verilmeyen başkarakter “Şişman Kadın”, toplumsal beden normlarına uymadığı gerekçesiyle dışlanmakta, aşağılanmakta ve kamusal alanda görünmez kılınmaktadır. Toplumun idealize edilmiş beden anlayışı, bireyi toplumsal yaşamdan tecrit ederek onu mahremiyet alanına çekilmeye zorlamaktadır. Roman, bedensel farklılıkların yalnızca fiziksel bir durum değil, aynı zamanda sosyal dışlanma ve damgalanma süreçleriyle şekillenen bir deneyim olduğunu ortaya koyar. “Şişman Kadın”ın yaşantıları, sosyal model çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireyin bedensel görünümü temel alınarak toplum tarafından ötekileştirilmesi ve böylece “engelli” konumuna itilmesi anlamında okunabilir. Edebiyat, sadece engelliliğe yaklaşımların yansıtıldığı bir alan değil, aynı zamanda sorgulandığı ve dönüştürüldüğü bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gönül Çatalcalı'nın ve Elif Şafak'ın bu eserleri, engelliliğe ilişkin toplumsal tutumları görünür kılarken, bu tutumların arkasındaki kültürel ve ahlaki yapıyı da açığa

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale hazırlamakta olduğum “Türk Romanında Engellilik (1950 - 2000)” başlıklı doktora tezimden üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %18

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 28.05.2025-**Kabul Tarihi:** 29.07.2025-**Yayın Tarihi:** 30.07.2025; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568132>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / PhD Student, Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences (Van, Türkiye) **eposta:** kutbettinturan@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4448-1697> **ROR ID:** <https://ror.org/041jyzp61> **ISNI:** 0000 0001 2164 6335 **Crossref Funder ID:** 501100010760

çıkarmaktadır. Bu bağlamda, edebi eserler, engellilikle ilgili toplumsal farkındalık yaratmak, eleştirel düşünce geliştirmek ve alternatif bakış açıları sunmak bakımından önemli bir işlev görmektedir.

Anahtar kelimeler: Engellilik, edebiyatta engellilik, romanda engellilik

Wrath of God or Society?: Disability in Gönül Çatalcalı's *Eşiktekiler* and Elif Şafak's *Mahrem*³

Abstract

Disability has been defined and interpreted throughout history in line with various social, cultural, and scientific paradigms. In response to this phenomenon, several discourses—commonly referred to as models of disability—have been proposed to offer different explanatory frameworks. The moral model interprets disability as a punishment for sins committed by the individual or their family. In contrast, the medical model conceptualizes disability as an individual deficiency that requires treatment. The social model, however, locates the root cause of disability in the physical and social barriers imposed by society, framing it as a societal issue rather than an individual flaw. This study examines *Eşiktekiler* by Gönül Çatalcalı and *Mahrem* by Elif Şafak within the framework of these disability models. In *Eşiktekiler*, the moral model is vividly depicted through the character of Nizam, whose disability is construed as a consequence of familial sin or transgression. Nevertheless, the author challenges this traditional and exclusionary perspective through the character of Doctor Nusret, thereby shifting the critique from individual culpability to broader societal distortions. In contrast, Elif Şafak's *Mahrem* explicitly illustrates how social prejudices and normative body ideals transform physical difference into a form of social disablement. The unnamed protagonist, referred to as “the Fat Woman,” is marginalized, humiliated, and rendered invisible in the public sphere due to her failure to conform to socially constructed body norms. Society's idealized conception of the body pushes her to the margins of social life, compelling her to retreat into the private realm of the mahrem. The novel underscores that bodily difference is not merely a physical condition, but a lived experience shaped by processes of social exclusion and stigmatization. When interpreted through the lens of the social model, the Fat Woman's experiences reveal how individuals are cast into the category of the “disabled” by societal mechanisms of othering based solely on bodily appearance. Literature, therefore, emerges not only as a domain where perspectives on disability are represented, but also as a space in which such perspectives are critically interrogated and potentially transformed. The works of Gönül Çatalcalı and Elif Şafak render visible the societal attitudes toward disability while simultaneously exposing the cultural and moral structures that underpin these attitudes. In this regard, literary texts serve a vital function in fostering social awareness, cultivating critical thought,

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article is based on my doctoral thesis entitled “Türk Romanında Engellilik (1950-2000),” which I am currently preparing.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %18

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 28.05.2025-**Acceptance Date:** 29.07.2025-**Publication Date:** 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568132>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

and offering alternative perspectives on disability.

Keywords: Disability, disability in literature, disability in the novel

1. Engellilik Olgusu ve Engelliliğin Tarihsel İnşası

Engellilik, yalnızca bireyin bedensel veya zihinsel farklılıklarına indirgenebilecek bir durumdan ziyade, toplumun bakış açısına göre anlam kazanan ve toplum tarafından kültürel olarak inşa edilen bir olgu olarak değerlendirilebilir. Gerek Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından, gerekse ulusal düzeyde yapılan engelli tanımlamalarında, yakın zamanlara kadar birey ve bireyin yetersizlikleri öne çıkarılmıştır. Bu tanımlamalar genellikle tıbbi model perspektifinde yapılmış olup, engelliliği bireysel yetersizlikler bağlamında ele almaktadır. Ancak sosyal modelin gelişimiyle birlikte, engellilik kavramı bu model perspektifinde açıklanmaya başlanmış; toplumsal yapıların ve çevresel faktörlerin engelliliğin oluşumundaki rolü vurgulanmıştır.

Engellilik olgusu, tarihsel süreçte farklı toplumlarda çeşitli şekillerde yorumlanmış ve farklı anlamlara bürünmüştür. Düşünce tarihi incelendiğinde, engelliliğin çoğunlukla teolojik temelli yaklaşımlarla açıklandığı görülür (Turan, 2018: 18). Birçok toplumda, engelli bireylerin veya ebeveynlerinin işlediği günahların karşılığı olarak Tanrı veya tanrılar tarafından cezalandırıldıklarına inanıldığı için, bu insanlar toplumdan dışlanmış, yalnızlığa ve ölüme terk edilmiştir (Öztürk, 2011: 16). Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında da engellilik, bireyin veya ailesinin günahlarının sonucu olarak görülmüştür (Turan, 2018: 67). Ortaçağ Batı dünyasında engelli bireyler, cadılıkla ilişkilendirilerek Engizisyon mahkemelerinde yargılanmış ve ağır cezalara maruz kalmıştır (Kolat, 2010: 29). Aynı dönemde bazı dini hareketler, engellilere karşı merhametli olunmasını öğütleyerek toplumun bu bireylere yönelik tutumunu dengeleyen bir söylem geliştirmiştir (L. Braddock - L. Parish, 2011: 103).

Sanayi devrimi öncesindeki feodal toplumda, engelli bireyler üretim süreçlerine belirli ölçülerde katılım sağlayabilmiştir. Ancak sanayileşme süreciyle birlikte hız, verimlilik ve disiplin esasına dayanan fabrika sistemlerinin ortaya çıkması, engellilerin üretim alanından dışlanmasına yol açmıştır. Kapitalizmin gelişimi bu dışlanmayı daha da pekiştirerek engelli bireylerin toplumsal yaşamdan giderek uzaklaştırılmasına neden olmuştur (Oliver, 2011: 210-211). Öte yandan, 20. yüzyılın başlarında öjenik yaklaşımlar, özellikle Nazi Almanya'sında engellilerin kitlesel olarak kısırlaştırılmasına veya öldürülmesine yol açmıştır (Yumul, 2012: 91-92). Bu politikalar, esasen İngiltere ve ABD kaynaklı öjeni teorilerinin bir uzantısı olmuştur (Davis, 2011: 198).

17. ve 18. yüzyıllarda yoksulluğa ilişkin toplumsal ve siyasi perspektifteki değişimler ile 19. ve 20. yüzyıllarda engellilik kavramının giderek tıbbi yaklaşımlarla açıklanması, engelli bireylerin daha fazla ayrımcılığa maruz kalmasına neden olmuştur. Ancak bu bireylerin tedavi amaçlı bir araya gelmesi, grup kimliğinin oluşmasına ve engellilerin çağdaş siyasi mücadelesinin yükselişine zemin hazırlamıştır (L. Braddock- L. Parish, 2011: 101).

Engellilik hareketinin temellerinin 1960'larda İngiltere'de, BDA (British Deaf Association), NLB (National League of the Blind) ve DIG (Disablement Income Group) gibi sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde atıldığı kabul edilmektedir. Bu örgütlerin düzenlediği kampanya ve gösteriler, engellilerin dışlanmasına karşı sistematik mücadeleleri içeren politikaların gelişmesine zemin hazırlamıştır (Burcu, 2020: 2). Bu süreçle birlikte, engelliliği insan biyolojisine aykırı bir durum olarak gören tıbbi söylem yerini, sosyal ve kültürel engellerle mücadeleyi ön plana çıkaran sosyal söyleme bırakmıştır (Burcu,

2020: 6).

2. Engellilik Modelleri

Engellilik olgusu, insanlık tarihi kadar eski olup, çeşitli modeller aracılığıyla açıklanmaya ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır. İlk çağlarda ve ilkel toplumlarda, geleneksel inançlar ve dini temellere dayanan yaklaşımlar ön planda iken, zamanla tıp ve sosyal bilimlerdeki gelişmelerle birlikte, engellilik olgusuna yönelik anlayışlar dönüşüme uğramış; bireysel, toplumsal ve yapısal etkenleri merkeze alan modeller gelişmiştir.

2.1. Ahlaki (Moral) Model

Ahlaki (moral) model, engelliliğe yaklaşımın en eski biçimi olarak, ilk çağlardan 18. yüzyılın sonlarına kadar hâkim bakış açısı olmuştur. Engelliliği geleneksel inançlara ve dini temellere dayanarak açıklayan bu modelde, bedensel ve zihinsel yeti kayıpları, kişinin içindeki şeytan ya da ahlaksızlığın dışı vurumu; kişinin veya yakın çevresinin işlediği günahların, suçların ilahi bir cezası olarak değerlendirilmiştir (Samav; Sallan Gül, 2021: 49-53). Günümüzde, bu konuda birçok hukuki ilerleme sağlanmış olsa da, bazı toplumlarda hâlâ engelliliğin, bireyin veya ebeveyninin işlediği bir günahın sonucu olduğu inancına rastlanabilmektedir (Tekin, 2019: 1537).

2.2. Tıbbi Model

Tıbbi model, 19. yüzyılın ikinci yarısında tıp ve rehabilitasyon alanlarında yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Samav; Sallan Gül, 2021: 53). Yakın zamana kadar hâkim bakış açısını oluşturan bu model, engelliliği bireyin 'normal' kabul edilen aktiviteleri gerçekleştirmede yaşadığı yetersizlikler veya sınırlılıklarla ilişkilendirir (Burcu, 2020: 28).

Engelliliği bireysel bir sorun olarak gören tıbbi model, bu konuda toplumsal sorumluluğu dışlayan bir yaklaşım ortaya koyar; tıbbi müdahalelerle düzeltilmesi gereken bir durum olarak gördüğü engelliliği, ayrımcılık ve damgalamaya açık hale getirir (Kolat, 2010: 8-9). Sosyal faktörleri göz ardı ettiği için eleştirilse de, tıbbi modelin sağlık ve bakım hizmetlerinin gelişmesine katkı sağladığı kabul edilmektedir (Samav; Sallan Gül, 2021: 54).

2.3. Sosyal Model

Geleneksel modellerden farklı olarak, sosyal modelin en belirgin özelliği, onun ortaya çıkışında engelli bireylerin aktif katılımının bulunmasıdır (Burcu, 2007: 10). Bu model, UPIAS'ın (The Union of Physically Impaired Against Segregation) entelektüel ve politik argümanlarından türemiştir. Bu hareket, engelliliğin bireysel bir sorun değil, toplumsal bir durum olduğunu, insanları engelleştirenin yeti yitimi değil, toplumun ve toplumsal düzenin yol açtığı dezavantajlar olduğunu savunur (Shakespeare, 2011).

Sosyal modele göre engellilik, bireyin bedensel farklılıklarından değil, toplumun yarattığı sosyal bariyerlerden kaynaklanır. Erişilemeyen fiziksel mekânlar, önyargılar ve hizmetlerin esnek olmayan yapısı, engellilerin sosyal yaşama katılımını zorlaştırır. Model, engelliliğin temelinde bireysel yetersizliklerin değil, toplumun bu bireyleri dışlayıcı biçimde örgütlenmesi olduğunu savunur (Burcu, 2020: 31-32).

Sosyal model, engellilik hareketinin politik söylemini güçlendirmiş ve engellilerin politikleşmesine katkıda bulunarak birçok ülkede önemli kazanımlar elde etmesine ve uluslararası platformlarda seslerini duyurmasına

imkân sağlamıştır (Yılmaz, 2016: 61). Engelliliği, yeti yitimi olan bireylerin faaliyetlerini sınırlayan toplumsal düzenin sonucu olarak gören sosyal model (Thomas, 2011: 33), hak temelli mücadelelerin gelişiminde belirleyici bir işlev görmüştür.

3. Gönül Çatalcalı'nın *Eşikteki* Adlı Romanında Engelliliğin Ahlaki Model Çerçevesinde Temsili

Gönül Çatalcalı'nın *Eşikteki* (2017) adlı romanı, Demokrat Parti dönemini ve 27 Mayıs'a giden süreci arka plan olarak kullanmakta ve ana karakter Doktor Nusret'in hazin yaşam öyküsünü merkeze almaktadır. Nusret'in babası zahire tüccarı Muhsin Bey, taşradan gelip İstanbul'da büyük servet edinen, kapitalist düzenin bütün çürümüşlüklerini üzerinde taşıyan, yozlaşmış, hiçbir değer yargısı tanımayan bir kişidir. Doktor Nusret, babasının bir ahlaksızlığına daha şahit olduğunda buna tahammül edemez ve İstanbul'u terk edip Ege'nin bir kasabasına yerleşir.

Doktor Nusret, kasabaya geldiğinde karşılaştığı ilk kişi Nizam olur. Zamanla doktorun en yakın dostu olan Nizam'ın Ali isminde bedensel ve zihinsel engelli bir çocuğu vardır. Nizam, bir aybını, günahını gizler gibi onu herkesten saklar; yakın çevresinden birkaç kişi dışında kimse çocuğun varlığından haberdar olmaz. Ali ile ilgilenmek, onu vilayetdeki hastaneye götürmek için ara sıra ortadan kaybolan Nizam, çevresindeki insanlara, babasına yardım etmek için köye gittiğini söyler. Yine onun ortalarda görünmediği bir gün durumunu merak edip evine giden Doktor Nusret, son nefesini vermiş olan Ali'yi görür. Bu engelli çocuğun cansız bedeni şöyle tasvir edilir:

“Tam karşıda, tahtadan çakılmış küçük bir yatak vardı. Üzerinde, kaç yaşında olduğu anlaşılmayan çırılçıplak, kemikleri sayılan, başında tek tel saç bulunmayan bir erkek çocuk! Kolları ve bacakları yoktu! Bir gözü sanki kalemle çizilmiş çizgiydi, göz kapağı birleşikti, belli ki doğumdan sonra açılmamıştı. Tavana dikilmiş kocaman öteki gözü ise, kıpırtısızdı. Rengi griye dönüyordu çocuğun.” (Çatalcalı, 2017: 171)

Doktor Nusret, gördüğü manzara karşısında, hekim soğukkanlılığını yitirir ve büyük bir şaşkınlık yaşar. “Tıbbiyede okurken, hastanede, yüzlerce sakat çocuk görmüştüm... Lakin... Böylesini... Bu kadar eksik... Yarı bile değil...” (Çatalcalı, 2017: 171) diye düşünür. Nizam, uzun süre Nusret'ten sakladığı Ali'nin hikâyesini “Bu çocuk benim günahımdır doktor!” (Çatalcalı, 2017: 172) diyerek anlatmaya başlar.

Nizam, delikanlılık yıllarında, kendine güvenip abi diyen öz amcasının kızı Emine'ye samanlıkta tecavüz etmiştir. Emine; sakat, hilkat garibesi Ali'yi doğururken ölmüştür. Nizam, defalarca intihar etme girişimde bulunup tüfeği boğazına dayasa da bu günahsız çocuk yüzünden tetiğe basamamıştır. Günahının bedeli olarak gördüğü Ali'ye adeta hayatını adayan Nizam, köyden kaçarak kasabaya gelmiştir. “Benim günahım” dediği Ali'nin varlığını bir aile sırrı olarak tutan Nizam, hastalığında neden kendisinden yardım almadıklarını soran Doktor Nusret'e “cesaret edip gösteremedim evladımı, söyleyemedim sana derdimi... [u]tandım” (Çatalcalı, 2017: 173) diye cevap verir.

Engelliliğe yaklaşımın en eski ve ilkel şekli olan ahlaki (moral) model, engelliliği dini ve ruhani temellere dayandırarak açıklamıştır (Kolat, 2010: 8). İlk çağlardan 18. yüzyılın sonlarına kadar birçok toplumda hâkim olan bu yaklaşıma göre sakatlık durumu, bireyin ya da yakın çevresinin işlediği bir suç veya günahın karşılığı olarak ilahi bir cezadır (Samav; Sallan Gül, 2021: 52). Nizam'ın engelli çocuğunu günahının bedeli olarak görmesi, bu yaklaşıma uyan bir inançtır. Çocuğun hikâyesini Doktor Nusret'e anlatan eczacı İrfan da “Zavallı küçük amca kızına yaptığı kötülük için kızmadım bile ona, öyle acizdi ki! Cezası çoktan kesilmişti, daha da görecekları vardı.” (Çatalcalı, 2017: 176) diyerek aynı inancı ifade eder.

Müslüman topluluklarda engellilikle ilgili, Kur'an'daki bazı ayetlere dayandırılan çeşitli inanışlar var

olagelmıştır. Bu yaygın inanışlardan biri de, kişiye isabet eden kötülüklerin kendi nefisinden kaynaklandığı, dolayısıyla engelli bireyin durumunun ya kendisinin ya da ebeveyninin işlediği bir günahın sonucu olduğu yönündedir. Engelli kişiler, ebeveynin bir günahının yansıması olarak görüldüğü için saklanır, karanlık odalarına kapatılır ve toplumsal yaşamdan tecrit edilir (Ünlü; Bağcıvan; Kara, 2022: 121). Geleneksel yaşam tarzının ve inançların etkisini sürdüğü kasaba hayatında, engelliye yaklaşım benzer şekilde tezahür etmektedir. Romanda Nizam ve ailesi de, bir günahın bedeli olarak gördükleri Ali'nin varlığını herkesten gizler.

Engelliye yönelik bu ilkel yaklaşımın, yazarın düşünsel yönelimiyle örtüştüğü söylenemez. Aksine yazarın bu inanca eleştirel bir noktadan yaklaştığı söylenebilir. Dürüst, ilkeli ve idealist bir karakter olarak yazarın sözcüsü olduğunu düşünebileceğimiz Doktor Nusret, Nizam'ın yaşadığı dramı öğrendikten sonra büyük bir sarsıntı yaşamakla birlikte, Nizam'ın amcasının kızı Emine'ye yönelik eylemini bireysel kötülük ya da sapkınlık çerçevesinde değil; toplumsal zihniyet, cehalet ve bağnazlık bağlamında değerlendirir. Nusret'in içsel tepkisi, bu zihniyeti sorgulayan ve dönüşüm çağrısı yapan bir söyleme evrilir:

“Avaz avaz bağırarak geçti içinden. Emine'nin yazgısını omuzları üzerinde taşıyan binlerce kız çocuğuna seslenmek... Kadını bir organa, et parçasına dönüştüren zihniyeti yıkmak, eğitimsizlik, bağnazlık ve cinsellik kuyusuna hapsedilen, orada canavarlaşan zavallı erkek çocuklarını o kuyudan çekip çıkarmak...” (Çatalcalı, 2017: 173)

Nizam'ın hikâyesini Doktor Nusret'e anlatan Eczacı İrfan, eskiden köylere sık sık gittiğini, Nizam'ın ailesini yakından tanıdığını, kendisinin çok iyi, terbiyeli, güleç, utangaç ve çalışkan bir çocuk olduğunu anlatır. İrfan, onun diğer köy delikanlılarına benzemediğini, askere gidip geldikten sonra ve seneler sonra da hiç değişmediğini söyler. Gerek eczacının anlattıklarına, gerek romanın olay örgüsü içinde karakter özelliklerine bakıldığında Nizam'ın norm karakter özelliklerini gösterdiği söylenebilir. O, kendisini günahkâr, Ali'yi günahının bedeli olarak görse de onu bu kötülüğü yapmaya sürükleyen etken, toplumun cehaletten beslenen kokmuş zihniyetidir. Bu bağlamda, roman yalnızca engelliliği değil, aynı zamanda kırsal kesimdeki cinselliği ve ataerkil toplumun ahlaki çürümüşlüğü de eleştirel bir yaklaşımla işlemektedir. Özellikle Nizam'ın gençliğinde yaşadığı bastırılmış cinsel dürtüler ve köy ortamındaki erkeklik söylemi, cinsel suçun zeminini hazırlayan toplumsal koşullar olarak değerlendirilmektedir.

Bu durum, “Orada acemi bir oğlandı Nizam; köyün sınırları içine hapsedilmiş, cinsel dürtülerini bastırmaya uğraşan.” (Çatalcalı, 2017: 179) diye düşünen Doktor Nusret'in içsel değerlendirmelerinde açıkça görülmektedir. Nizam'ın işlediği eylemin bireysel bir sapkınlık değil; cinselliğin bastırıldığı, kadın bedeninin nesneleştirildiği ve erkekliğin hayvani dürtülerle tanımlandığı bir toplumsal yapının sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Nusret, böyle bir sosyal ortamda Nizam'ın, iradesini yitirmiş gibi, amcasının kızı Emine'yi “Samanlıkta, kösnül kokuları çağrıştıran kadın imgesi, patlamaya hazır cinselliği alevlendiren, erkekliğini üzerinde ispat edebileceği bir beden yalnızca, bir nesne!” (Çatalcalı, 2017: 179) olarak gördüğünü düşünür. Doktor Nusret'in iç monologlarında, bireysel hataların arkasında yatan yapısal sorunlara dikkat çekilmekte ve toplumsal eleştiri derinleştirilmektedir.

Eşiktekiler romanında engellilik olgusu, geleneksel ahlaki modelin bir izdüşümü olarak temsil edilmektedir. Bununla birlikte yazar, bu modele eleştirel bir mesafeden yaklaşmakta ve engelliliğin bireyin günahı veya suçu değil, toplumsal yapının sonucu olduğunu ima eden bir perspektifi de roman başkahramanı Doktor Nusret aracılığıyla sunmaktadır.

4. Elif Şafak'ın *Mahrem* Adlı Romanında Bedensel Farklılık ve Sosyal Engellenmişlik

Elif Şafak'ın *Mahrem* (2000) adlı romanı, bedensel farklılıkların birey üzerinde yarattığı sosyal dışlanmayı ve ayrımcılığı, toplumsal normlar ve önyargılar bağlamında ele alır. Romanın ismi verilmeyen başkahramanı, anlatı boyunca “Şişman Kadın” olarak tanımlanmakta; bu durum, karakterin kimliğinin yalnızca görünüşü üzerinden inşa edildiğini ve bedensel normlardan sapma gösteren bireylerin toplumda yok sayıldığına dair eleştirel bir perspektif sunmaktadır.

Şişman Kadın'ın aslında bedensel bir engeli yoktur; ancak insanların farklılıklara karşı dışlayıcı tutumu, ötekileştirici bakışı, onu sosyal hayattan izole ve içe dönük bir yaşam sürmeye itmiştir. Şişman Kadın, sahip olduğu bedensel farklılıktan ötürü insanların aşağılayıcı bakışlarını hissedip bu durumdan rahatsızlık duyar. Özellikle toplu taşıma araçlarında, kendisini âdeta abluka altına alarak pür dikkat süzen bakışlardan büyük rahatsızlık duyduğunu belirtir: “İster oturarak, ister ayakta olsun, bir hayli zordur benim için otobüsle bir yerden bir yere gitmek. Ama benim kadar şişmansanız eğer, minibüsler, otobüslerden daha da beterdir” (Şafak, 2006: 20).

Şişman Kadın, minibüs şoförlerinin alaycı bakışlarını, maruz kaldığı iğneleyici ifadeleri ve insanların küçümseyici tutumunu anlatırken, karşılaştığı muameleyi görme engelliliğe yönelik toplumsal yaklaşımla karşılaştırır. İnsanların, görme veya bedensel engellilere göre, şişman bedene karşı tutumunun daha acımasız olduğunu düşünür. Toplumun gözünde şişmanlığın, bireyin kendi “pisboğazlığı” ve “açgözlülüğü” sonucu ortaya çıkan bir kusur olarak görüldüğünü, bu nedenle şişman bireyle alay edildiğini söyler (Şafak, 2006: 20-21).

Şişman Kadın, toplum içine çıktığında her an bedeninin dikkat çektiğini ve insanların onu sürekli izlediğini düşünür. Bu durum, onun kamusal alanı bir tehdit olarak algılamasına neden olur. “Dışarısı sıfatların diyarıydı” (Şafak, 2006: 88) ifadesi, bireyin yalnızca bedensel görünümüyle tanımlandığı bir sosyal ortamın eleştirisini yansıtır. Onun rahat edebildiği ve mahremiyetini koruyabildiği için dış dünyanın kasvetinden kurtulduğunu hissettiği tek yer, sevgilisi Be-Ce ile beraber kaldığı Hayalifener Apartmanı'ndaki dairedir.

Roman boyunca karakterin yalnızca şişmanlığı ile tanımlanması, kişiliğinin ve duygularının yok sayılması, bedensel farklılıkların bireyin tüm kimliğini belirleyecek şekilde algılandığını gösterir. Süpermarketlerde karşılaştığı olumlu tavırları bile şişmanlığına bağlaması, toplumun fiziksel normlara dair önyargılarının bireyde nasıl içselleştirildiğini yansıtmaktadır: “Şişmanlığım, pisboğazlığımın özrüydü. Ve süpermarketlerde özrüm hep geçerliydi” (Şafak, 2006: 82).

Roman başkahramanı Şişman Kadın'ın benlik algısı, bir vapur yolculuğunda tanıştığı Be-Ce ile birlikte değişmeye başlar. Şişmanlığından ötürü bir ilişki yaşamayı olanaksız gören ve bu ihtimali baştan dışlayan karakter, bir süre Be-Ce'nin varlığına alışamaz. Birinin aşırı kilosu ve dev cüssesine karşılık, diğerinin cüce olmasının oluşturduğu tezat nedeniyle insanların yadırgayıcı bakışlarından kaçınmak için gündüzleri birlikte dışarı çıkmazlar, sokaklarda beraber dolaşmazlar. Bu durumu, “Dışarıdayken değil yan yana yürümek, kazara karşılaşsak bile uzaktan kuru bir selamla yetiniyorduk. Yan yana yürümemeliydik.” (Şafak, 2006: 81) şeklinde ifade eder. Hayalifener Apartmanı dışında birlikte görülmekten korkup kaygılanan, bu nedenle dışarıda birlikte görülmek istemeyen, sevgilisinden ziyade Şişman Kadın'dır.

Şişman Kadın, Be-Ce ile yaşadığı ilişki sayesinde bir değişim sürecine girer. Yıllardır aynı çıkmazın

içinde dönüp dururken, ne kimseyi sevebileceğine ne de kimse tarafından sevebileceğine inanmışken hiç beklemediği bir anda Be-Ce'nin bir kapı gibi önünde açıldığını söyler. Be-Ce ile birlikte hayata dair yeni bir perspektif geliştirmeye, kendisini rahatsız eden bakışlardan kurtulabileceğine inanmaya başlar. Bu ilişkinin kendisinde uyandırdığı değişimi şöyle ifade eder:

“Be-Ce bana aşkla baktıkça, ben de kendimi ve cümle âlemi bambaşka gözlerle görmeyi öğreniyordum. Çoğu zaman, onun gözlerinden bakabilmek, neyi nasıl gördüğünü anlayabilmek için can atıyordum. Bu gözlerde ne merhamet vardı, ne yadırgama. Dünya yaşanılabilir, ben de sevilesiydim Be-Ce'nin gözlerinden baktıkça.” (Şafak, 2006: 210)

Bu duygusal dönüşüm, Şişman Kadın'ın, Be-Ce'nin bir süreden beri yazdığı ve kendisinden gizlediği *Nazar Sözlüğü*'nü, bu sözlükteki “şişko” maddesini okumasıyla biter. Bu maddede kendisinin anlatıldığını görür: “şişko: O kadar şişmanmış ki, ne zaman insan içine çıksa herkes işini gücünü bırakıp onu seyredermiş. O da gözlerden o kadar rahatsız olurmuş ki, gidip daha çok yemek yer, daha çok şişmanlarmış. (Şişko'nun çocukluğunu arıştır.)” (Şafak, 2006: 210) Böylece Be-Ce'nin kendisini sevmediğini, sadece yazdığı sözlüğün bir malzemesi olarak kullandığını anlar. Şişman Kadın, Be-Ce'nin gözünde, başından beri *Nazar Sözlüğü*'nün bir maddesi olmayı içine sindiremez; hava gazını açıp intihar girişiminde bulunur. Komşuları tarafından kurtarılır; ancak büyük bir hayal kırıklığıyla ve uğradığı ihanet nedeniyle ruhu darmadağın olmuş bir halde yaşamını sürdürür.

Şişman Kadın'ın oburluğunun ve şişmanlığının temelinde, çocukluk döneminde yaşadığı bir travma yatar. Çocukken arkadaşlarıyla saklambaç oynadığı sırada, kömürlükte sapık bir “Yabancı”nın tecavüzüne maruz kalır. Oral seks yoluyla iffal edilen küçük çocuk, bu istismarın yıkıcı etkisinden hiçbir zaman kurtulamaz. Maruz kaldığı, bedensel ve ruhsal olarak dengesini bozan bu istismar, onun ruhunda hayatı boyunca izi silinemeyecek ve her an acısını hissedeceği bir yara bırakır. Bu travmadan kurtulmak amacıyla ağız temizliği, yeme ve kusma davranışlarını tekrarlayan bir döngü içinde sürdürmeye başlar; zamanla bu davranışlar kontrol edilemez bir alışkanlığa dönüşür. Gelişen yeme bozukluğu, onun giderek kilo almasına, buna bağlı olarak bedenini saklama isteğine ve kamusal alanda görünür olmaktan kaçınmasına neden olur. Şişman Kadın'ın toplumdaki kaçışının ve herkese şüpheyle bakmasının bir nedeni insanların, şişmanlığından dolayı ona dışlayıcı ve ötekileştirici bakışdır; diğer nedeninin ise çocukluğunda yaşadığı travmanın yıkıcı etkisiyle insanlara olan güvenini yitirmesi olduğu söylenebilir. Çocukluk döneminde cinsel istismara uğraması, onun ruhsal dünyasında derin bir travmatik engellenmişlik yaratır ve içe kapanma sürecine girmesine neden olur.

Engellilik, bireyin bedensel veya zihinsel farklılıklarından kaynaklanan bir durum olmanın ötesinde, sosyal bağlamda önyargı, ayrımcılık, dışlanma ve eşitsizliğin sonucu meydana gelen sosyal engellenmişlik durumu olarak da tanımlanabilir (Burcu, 2020: 147). Şişman Kadın'ın çalıştığı kreşte, sakat çocuğu olan bir velinin kaynanası tarafından “üç ayaklı oğlak doğuran bir hayvana” (Şafak, 2006: 155) benzetilmesi ilgi çekicidir. Babaanne, sakat torununu alışılmadık, böyle bir çocuk doğurduğu için, gelinini ise uğursuz bir hayvana benzetir. Burada toplumun engelliye karşı önyargılı ve dışlayıcı tutumunun bir başka örneğini görüyoruz.

Engellilik kavramının “normal”in toplumsal inşası üzerine temellendirildiğini söyleyebiliriz. Lennard J. Davis, engelli bedenini anlaşılabilmesi için öncelikle normal bedenini sorgulanması gerektiğini savunur. Davis'e göre normalliğin toplumsal inşası, engelliliği bu normlardan sapma olarak değerlendiren ayrımcı sistemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (2011: 187-193). Benzer şekilde, Erving Goffman “[n]ormallerin en normali bile yarı gizli bir noksanlığa sahip olabilir” (2022: 178) ifadesiyle, toplumsal normallik tanımlarının aslında kısıtlayıcı, dışlayıcı ve idealize edilmiş bir yapı taşıdığını vurgular.

Bu kuramsal çerçevenin romanda somutlaştığını söyleyebiliriz. Roman başkahramanı Şişman Kadın, fiziksel anlamda herhangi bir engelliliğe sahip olmamakla birlikte, bedensel farklılığı nedeniyle toplumsal normlara aykırı görülmekte ve bu durum onun dışlanmasına neden olmaktadır. Aşırı kilolu olması, bireyin toplumsal beden ideallerinden sapma gösterdiği gerekçesiyle damgalanmasına ve ötekileştirilmesine yol açar. Kamusal alanda bedenine yönelik sözlü taciz, alay ve küçümseyici tutumlarla karşı karşıya kalan karakter, toplumsal dışlanmanın ve sosyal engellenmişliğin somut bir örneği hâline gelir. Toplum tarafından “seyirlik” bir nesneye dönüştürülen bu beden, bireyin sosyal yaşama katılımını engelleyen bir faktöre dönüşür. Maruz kaldığı bu dışlayıcı tutumlar sonucunda Şişman Kadın, sosyal yaşamdan çekilerek içe dönük, izole bir yaşam biçimini tercih etmeye başlar. Böylece, bedensel farklılık, bireyin sosyal alanla kurduğu ilişkiyi belirleyen ve sınırlayan temel bir toplumsal engel hâlini alır.

Romanda, toplumun bireylere yönelik kalıp yargılarını sorgulayan eleştirel bir anlatımın tercih edildiği görülmektedir. Bireylerin yalnızca bedensel farklılıkları üzerinden tanımlanması ve kişilik, karakter ya da duygusal varoluşlarının göz ardı edilmesi, romanın temel eleştiri noktalarından biridir. Aynı zamanda eserin anlatıcı kahramanı konumunda olan Şişman Kadın, toplumun farklı bedensel özelliklere sahip bireyleri dışlayan ve görmezden gelen tutumunu şu sözlerle dile getirir:

“Var oldukları halde var olmayan, seyirlik oldukları halde ortalıkta görünmeyen insanlar vardı bu şehirde; cüceler, sakatlar, şişkolar... göze tuhaf görünen bütün insanlar... Dışarının gözlerinden sakınan, evlerinin mahremiyetine sığınan, varlıkları mahrem olan insanlar... Ben de onlardan biriydim. Dışarıda bir türlü rahat edemedikçe, gün be gün kendi içime kapanmış; kendi içime kapandıkça, dışarıda bir türlü rahat edemez olmuştum. Ben bu tecrit edilmişliği tercih etmişim; ama bu tecrit edilmişliğin ne kadarını tercih etmişim bilinmez.” (Şafak, 2006: 203)

Burada anlatıcı, toplumsal normların dışında kalan bireylerin görünmezliğine ve kamusal alandan dışlanmışlığına dikkat çeker. “Cüceler” ve “sakatlar” gibi bedenleri norm dışı kabul edilen bireylerle birlikte “şişkolar”ın anılması, şişman bedenin de toplumsal bakışta ötekileştirildiğine işaret eder. Bu bağlamda, bedensel farklılık sosyal dışlanmanın gerekçesi haline gelir. Şişman Kadın'ın yaşadığı içe kapanma süreci, maruz kaldığı sosyal engellenmişliğin hem nedeni hem de sonucudur; böylece gönüllü tecridin ardında istemsiz bir dışlanmışlık deneyimi yatar.

George Herbert Mead, bireyin davranışlarını toplumsal grup dinamikleri bağlamında ele alır ve bireyin diğer kişilerle kurduğu anlamlı iletişim aracılığıyla toplumsal süreçlerin gelişimi sayesinde benlik bilincine ulaşabileceğini savunur. Ona göre, sosyal psikoloji ile bireysel psikoloji arasında keskin bir ayrım bulunmamaktadır; zira sosyal psikoloji, özellikle bireyin davranış ve deneyimlerinin belirlenmesinde toplumsal grubun etkisi ile ilgilenir (2021: 45). Bu perspektiften bakıldığında, *Mahrem* romanının başkahramanı Şişman Kadın, hem kendisinin hem de kendisi gibi bedensel farklılığa sahip insanların sosyal yaşamdan tecrit edilmesinin, maruz kaldıkları dışlanmadan ve toplum tarafından yok sayılmaktan kaynaklandığına işaret eder. Bu eleştiri, engelliliğin sosyal modeli kapsamında savunulan “[e]ngelli birey toplumun tanımladığı tutum ve normlar yoluyla engellileştirilmektedir” (Burcu, 2020: 26), görüşüyle örtüşmektedir. Romanda, bedensel farklılığa sahip bireylerin sosyal yaşama katılımını engelleyen dışlayıcı tutumların, toplumun belirlediği normlarla şekillendiğine dair güçlü bir eleştiri yapıldığını söyleyebiliriz.

Sonuç

Engellilik, sadece bireysel bir durum değil, tarihsel ve kültürel bağlamda şekillenen toplumsal bir olgudur. Bu bağlamda, engelliliğe dair modellerin tarihsel gelişimi -ahlaki, tıbbi ve sosyal modeller-

yalnızca sağlık ya da rehabilitasyon alanlarını değil, aynı zamanda sanat ve edebiyat gibi kültürel üretim alanlarını da etkilemiştir. Ahlaki model, engelliliği bireyin veya yakın çevresinin günahı ya da kusuru olarak görüp dışlayıcı bir bakış ortaya koyarken; tıbbi model, bireyi iyileşmesi gereken bir “sorun” olarak konumlandırmıştır. Buna karşın sosyal model, engelliliği bireyin bedensel farklılığı değil, toplumun inşa ettiği bir eşitsizlik olarak okuyup daha kapsayıcı bir çerçeve sunmuştur.

Engellilik konusunu işleyen edebi eserler de bu modellerin izlerini taşıyabilir. Gönül Çatalcalı'nın *Eşiktekiler* romanında, geleneksel ahlaki modelin yansımalarını görmekteyiz. Ancak bu modelin ortaya koyduğu anlayışa eleştirel bir perspektiften yaklaşıldığı ve bu anlayışın birey üzerindeki yükünün gözler önüne serildiği söylenebilir. Elif Şafak'ın *Mahrem* romanı ise bedensel farklılıkların nasıl toplumsal dışlanma mekanizmalarına dönüştüğünü ele alan eleştirel bir anlatı sunar. Romanda, engelliliğin yalnızca bireysel bir sağlık sorunu değil, toplumsal ve kültürel pratiklerin sonucu şekillenen sosyal bir olgu olarak değerlendirildiğini söyleyebiliriz. Roman, bu bağlamda sosyal modelin öngördüğü şekilde, bireyin engellenmişliğini toplumsal yapıların bir sonucu olarak konumlandırır. Her iki metin de bedenin yalnızca biyolojik bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel kodlarla örülü bir deneyim alanı olduğunu gösteren önemli edebi örnekler olarak değerlendirilebilir.

Dolayısıyla, konuyu işleyen edebi eserlerin engelliliğe dair toplumsal algının hem bir yansıması hem de eleştirisi olduğunu söyleyebiliriz. Engellilik modellerini edebiyat üzerinden okumak, hem kültürel kodlarımızı görünür kılar hem de bu kodların dönüşümüne katkı sağlar. Bu tür okumaların, yalnızca edebiyat araştırmaları için değil, toplumsal bilincin gelişmesi ve sosyal duyarlılığın yükselmesi açısından da önemli bir zemin sağladığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Burcu, E. (2007). *Türkiye'de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2020). *Engellilik Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Çatalcalı, G. (2017). *Eşikteki*. Tekin Yayınevi.
- Davis, J. L. (2011). Normallığın İnşası: Çan Eğrisi, Roman ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sakat Bedenin İcadı. İçinde *Sakathlık Çalışması*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Goffman, E. (2022). *Damga: Örselenmiş Kişiliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Heretik Yayınları.
- Kolat, S. (2010). *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları*. Anıl Matbaacılık.
- Braddock, D. L. & Parish, S. L. (2011). Sakathlığın Kuramsal Tarihi. İçinde *Sakathlık Çalışmaları*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mead, G. H. (2021). *Zihin, Benlik ve Toplum*. Heretik Yayınları.
- Oliver, M. (2011). Sakathlık ve Kapitalizmin Yükselişi. İçinde *Sakathlık Çalışmaları*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye'de Engellilik Gerçeği*. Ajansvısta Matbaacılık.
- Samav, F. D. & Sallan Gül, S. (2021). *Sakathlığın Değişen Yüzü ve Engellilik Sosyolojisi*. Bağlam Yayıncılık.
- Shakespeare, T. (2011). Sakathlık Sosyal Modeli. İçinde *Sakathlık Çalışmaları*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Şafak, E. (2006). *Mahrem*. Metis Yayınları.
- Tekin, H. H. (2019). Engelli Üniversite Öğrencilerinin Eğitim Yaşamındaki Sorunları: Konya Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1531-1548.
- Thomas, C. (2011). Sakathlık Kuramı: Kilit Fikirler, Meseleler ve Düşünürler. İçinde *Sakathlık Çalışmaları*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Turan, S. (2018). *Tanrı'nın Engeli Mi Engelli Tanrı Mı?*. Metamorfoz Yayıncılık.
- Ünlü, S., & Bağcıvan, A., & Kara, B. (2022). Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Engelli Anlamlandırmaları. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 96-130.
- Yumul, A. (2012). Ötekiliği Bedenlere Kaydetmek. İçinde *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

7. Manisa Ağızları Üzerine Hazırlanan Çalışmalara Dair Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi¹

Kübra YILMAZMADEN MÜLHİM ²

APA: Yılmazmaden Mülhim, K. (2025). Manisa Ağızları Üzerine Hazırlanan Çalışmalara Dair Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 96-121.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568784>

Öz

19. yüzyılın ortalarında Anadolu ağızları ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Anadolu ağızları üzerine yapılmış olan ilk çalışma A. Maksimov'a aittir. Maksimov'un yazısından 1940'lı yıllara kadarki araştırmaların geneli yabancı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu sebeple bu döneme yabancı araştırmacılar dönemi denmiştir. 1932 Türk Dil Devrimi ile beraber ağızlara ilgi artmış ve Türkiye'de ağız çalışmaları hazırlanmaya başlamıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde artan ağız çalışmaları ile Türkiye'nin pek çok bölgesi çalışmalara konu olmuştur. Bu bölgelerden biri de Batı Anadolu bölgesinde yer alan Manisa ilidir. Çalışmaların giderek artması beraberinde bibliyografya çalışmalarını da getirmiştir. Yapılmış olan çalışmaların gözden geçirilmesi, yapılacak yeni çalışmalara da yol göstermektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çeşitli çalışmaların bibliyografyaları yapılmış ancak Manisa ili özelinde herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Bu bağlamda Manisa ili ile ilgili yapılmış olan ağız çalışmaları tespit edilerek değerlendirilmiştir. Manisa, Manisa'nın tüm ilçeleri, Batı Anadolu, Güney-Batı Anadolu gibi geniş bir anahtar sözcük yelpazesi belirlenerek yapılan çalışmalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilebilen çalışmalar 7 kitap, 10 tez, 29 makale, 8 kitap bölümü ve 12 bildiriden oluşmaktadır. Bununla birlikte adına rastlanan ancak içeriğine ulaşamayan 1 makale ve 2 bildiriye rastlanılmıştır. Tespit edilebilen çalışmalar; tezler, kitaplar, makaleler ve kitap bölümleri ve son olarak bildiriler olmak üzere dört ana başlık altında tasnif edilerek alfabetik sırayla verilmiş ve açıklanmıştır. İçeriğine ulaşamayan çalışmalar ise ayrı bir başlık altında tasnif edilmiş ve sadece bibliyografyalarına yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Manisa, Manisa ağızları, ağız araştırmaları, bibliyografya çalışmaları

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %20
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 24.06.2025-**Kabul Tarihi:** 29.07.2025-**Yayın Tarihi:** 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568784>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² Öğr. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türk Dili Bölümü / Lect., Karadeniz Technical University, Department of Turkish Language (Trabzon, Türkiye) **eposta:** kmulhim@ktu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4987-4190> **ROR ID:** <https://ror.org/03z8fyr40> **ISNI:** 0000 0001 2186 0630 **Crossref Funder ID:** 501100004045

An Annotated Bibliography of Studies on Manisa Dialects³

Abstract

In the mid-19th century, studies on Anatolian dialects began. The first study on Anatolian dialects was conducted by A. Maksimov. Until the 1940s, most of the research was conducted by foreign researchers. For this reason, this period is referred to as the foreign researchers period. With the Turkish Language Revolution of 1932, interest in dialects increased, and studies on dialects began to be prepared in Turkey. By the 1980s, with the increase in dialect studies, many regions of Turkey became the subject of research. One of these regions is the province of Manisa, located in Western Anatolia. The increase in studies has also led to bibliographic studies. Reviewing the studies that have been conducted provides guidance for new studies to be conducted. Bibliographies of various studies on Turkish dialects have been compiled, but it was found that no studies had been conducted specifically on the province of Manisa. In this context, dialect studies conducted on the province of Manisa were identified and evaluated. Studies were identified using a broad range of keywords, including Manisa, all districts of Manisa, Western Anatolia, and Southwestern Anatolia. The studies that could be identified consist of 7 books, 10 theses, 29 articles, 8 book chapters, and 12 papers. In addition, 1 article and 2 papers were found that were mentioned by name but whose content could not be accessed. The identified works were classified under four main headings—theses, books, articles, and book chapters, and finally papers—and presented and explained in alphabetical order. Works whose content could not be accessed were classified under a separate heading and only their bibliographies were included.

Keywords: Manisa, Manisa dialects, dialect research, bibliography studies

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %20
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 24.06.2025-**Acceptance Date:** 29.07.2025-**Publication Date:** 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16568784>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

transkripsiyon işaretleri kendi içerisinde tutarlıdır ve bütünlük gösterir. Kendisinin ağız araştırmalarını geliştirmesiyle beraber Ahmet Bican Ercilasun, Efrasiyap Gemalmaz, Turgut Günay, Ömer Asım Aksoy, Selahaddin Olcay, Turgut Acar, Şevket Beysanoğlu gibi araştırmacılar da derlemeler yaparak tezler, makaleler ve kitaplar kaleme almışlardır. Bu bağlamda, Aksoy'un hazırladığı *Gaziantep Ağız*, Ercilasun'un *Kars İli Ağızları*, Günay'ın *Rize İli Ağızları* ve Gemalmaz'ın *Erzurum İli Ağızları* önem arz eden çalışmalardandır.

Ağızların herhangi bir sınırlandırılması yoktur ve doğal olarak gerçekleşir. Ağızları oluşturan asıl etken coğrafyadır. Coğrafyaların ağız konuşurları o bölgenin ağız özelliklerini belirlerler. 19. yüzyılda ağız araştırmaları ile beraber Anadolu ağızlarının tasnifi de yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 1896 yılında ilk denemeyi yapan A. İ. Kúnos'tur. Bu çalışma, Türkiye Türkçesi ağızlarını ilk defa tasnif etmesi bakımından önemli olsa da dilsel ölçütlerinin belirsiz olması, adlandırmada bir bütünlüğün olmaması ve Rumeli ağızlarına yer verilmemesi bakımından eksiktir. 1940'lı yıllarda yapılmış olan bir diğer tasnif A. Caferoğlu'na aittir. Birçok bölgeye giderek derlemeler yapmış olan Caferoğlu (1946), kendi malzemelerinden hareketle bu tasnifi yapmıştır. Caferoğlu, 1959 yılında tekrar bir tasnif denemesi yapmıştır. Bu tasnif, eksiklikleri olsa da ilk tasnife göre daha tutarlıdır. Caferoğlu da tasnifinde Rumeli ağızlarına yer vermemiştir (Caferoğlu, 1946; Caferoğlu 1959). Bir diğer tasnif Tahsin Banguoğlu'na aittir. İlk defa bir tasnifte Rumeli ağızlarına yer verilmiştir. Banguoğlu'nun da farklı yıllarda yaptığı iki tasnifi bulunmaktadır. İlk tasnifi *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde (Banguoğlu, 1977: 132-134) yayımlanmış; ikincisi ise *Türkçenin Grameri* (Banguoğlu, 1990: 17) adlı eserinde yer almıştır. Caferoğlu ve Banguoğlu'nun ikinci tasniflerine bakıldığında ortak nokta, araştırmacıların ikinci tasniflerinde bölge alanlarını daraltmış olmasıdır. Bu durumun muhtemel sebebi de malzemelerin artmasıdır. Derleme malzemesi arttıkça gruplandırmalar daha tutarlı hale gelebilmektedir. 1980'de yapılan Kral'ın tasnifi (Kral, 1980) ve Karahan'ın tasnifi (Karahan, 1996) dilsel özellikler esas alınarak yapılmıştır. Ağız sınırları da belirtilerek verilmiştir (Buran, 2011).

19. yüzyılın ortalarında başlayan ağız çalışmaları günümüze kadar artarak devam etmiştir. Araştırma imkânlarının artması, Türkiye'de üniversitelerin artması, teknolojinin gelişmesiyle beraber ses ve görüntü kaydı alabilen cihazların artması, ağız araştırmaları üzerine uzmanlaşmış kişilerin varlığı ile beraber Anadolu ve Rumeli ağızları ile ilgili çok sayıda yayın hazırlanmıştır. Bu yayınlar arasında derleme metinleri, lisans ve lisansüstü tezler, kitaplar, denemeler, amatör çalışmalar, araştırma ve derleme makaleleri ve tasnif çalışmaları sayılabilir. Bugüne kadar Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmaların bibliyografyası Gülensoy ve Alkaya tarafından *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası* (Gülensoy ve Alkaya, 2003) adıyla bir kitap olarak yayımlanmıştır. Lisansüstü tezlerin bibliyografyası ise Asıl tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine İl ve İlçeler Düzeyinde Yapılmış Lisansüstü Çalışmalar* (Asıl, 2021) adlı makalede ve Özsoy tarafından yapılan *Türkiye'de Ağız Araştırmaları Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme:(1985-2018)* (Özsoy, 2019) adlı makalesinde verilmiştir (Erenbaş Pehlivan, 2023: 300).

Genel bibliyografya çalışmalarının yanında yöreler özelinde hazırlanmış bibliyografya çalışmaları da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kronolojik olarak şöyle sıralanabilir: Özkan'ın hazırlamış olduğu *Kayseri ve Yöresi Ağızları Üzerine Yapılan Çalışmalara Bir Bakış* (Özkan, 1996); Kartallıoğlu'nun *Bolu Ağızı Üzerine Yapılan Çalışmalar* (Kartallıoğlu, 2008); Demirci ve Güzel'in ortak çalışması *Kahramanmaraş Ağızları Üzerine Yapılan Çalışmalar* (Demirci ve Güzel, 2016); Alkaya'nın *Gaziantep Ağızı ve Bu Ağızla İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme* (Alkaya, 2018); Çıracı'nın *Konya İli Ağızlarına Dair Bir Bibliyografya Denemesi* (Çıracı, 2019); Görgeç'in *Antalya Ağızları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi* (Görgeç, 2023); Güven'in *Sivas Ağızı ile İlgili Çalışmalar Üzerine*

Bir Değerlendirme (Güven, 2024).

Karahan'ın 1996'da hazırladığı tasnifinde üç ana ağız grubu bulunmaktadır. Doğu, Kuzeydoğu ve Batı grubu olarak ayrılan ağız grupları kendi içerisinde de alt gruplara ayrılmaktadır. Batı grubu içerisinde Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ve Zonguldak ağızları ile bir arada bulunan Manisa ağızları, ayrılan dokuz alt grubun ilk grubunda yer almaktadır. Söz konusu alt grubun içerisinde de Manisa haricinde Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağızları yer almaktadır (Buran, 2011).

Manisa ağızları ile ilgili yapılmış ilk çalışmalardan biri Zeynep Korkmaz'ın 1956 yılında Güneybatı bölgesi ağızları üzerine yapmış olduğu *Güneybatı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi* adlı eseridir. İzmir, Muğla, Aydın, Kütahya'nın Uşak ve Afyon'un Dinar ilçeleri ve yörelerinin yanında Manisa yöresi ağızından derlenmiş metinleri de içermektedir. Yine ilk çalışmalardan olan bir diğer yayın, Caferoğlu'nun 1967 yılında yazdığı *Akhisar ve Cihanbeyli Ağızları* adlı makalesidir. Bu makalede Manisa'nın Akhisar ilçesi ile Konya'nın Cihanbeyli ilçesi ağız fonetik ve morfolojik özellikleri dikkate alınarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Güney-Batı Anadolu ağızları içerisine dahil edilebilecek Manisa ağızları ile ilgili günümüze değin çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar arasında en kapsamlı olanı Ayşe İlker'in hazırladığı *Manisa Ağızları* kitabıdır. Eserde ses, şekil ve kelime bilgisi, söz varlığı ve cümle incelemeleri yapılmış ve Manisa'nın ilçelerinden derlenen metinler ilçelere göre tasnif edilerek verilmiştir. Manisa ağızlarıyla ilgili çalışmalar kitaplar, tezler, makaleler, kitap bölümleri ve bildirilerden oluşmaktadır. Çalışmaların bazıları belli bir ilçe veya köy baz alınarak yapılmış, bazıları ise genel ili kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Çalışmalarda ses-şekil bilgisi ve söz varlığı incelemesi geniş yer tutmaktadır. Bazı çalışmalarda sadece yerli ağızların özelliklerine değil göçmen ağızlarının özelliklerine de yer verilmiştir. Manisa ağızları üzerine yapılmış toplam 69 çalışma tespit edilmiştir. Bunların 7'si kitap, 10'u tez, 29'u makale, 8'i kitap bölümü ve 12'si bildiridir. Bunların arasında içeriğine ulaşamayan 1 makale ve 2 bildiri bulunmaktadır.

Yöntem

Çalışmada öncelikli olarak tezler için YÖK'ün Tez Tarama Merkezi, makale ve bildiriler içinse Academia ve Dergipark veri tabanları esas alınmıştır. Manisa, Manisa ağızları, Güneybatı Anadolu ağızları gibi çeşitli anahtar kelimeler aracılığıyla çalışmalar tespit edilmiştir. Adı geçen veri tabanlarının dışında Google üzerinden de aramalar yapılmış ve ulaşılabilen çalışmalar makaleye dâhil edilmiştir. Makale sadece Türkçe yayınlarla sınırlı tutulmuştur. Çalışmalar; kitaplar, lisansüstü tezler, makaleler, kitap bölümleri ve bildiriler olmak üzere beş başlık altında ele alınmıştır. Adı geçen fakat içeriğine ulaşamayan makaleler ayrı başlık altında tasnif edilerek değerlendirilmiştir.

Kitaplar

Çakmak, C. (2022). *Demirci Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bu kitapta Manisa'nın Demirci ilçesine bağlı 78 köy gezilmiş ve bu köylerde derleme yapılmıştır. Derlemeler sonucunda bölgenin söz varlığı tespit edilmiştir. Kitapta ilk olarak Demirci hakkında genel

bilgiler verilmiştir. Ardından Demirci ağızı ile Eski Türkçedeki benzerlikler ve Divânu Lugâti't-Türk'teki benzerlikler üzerinde durulmuştur. Derlemelerde elde edilen söz varlığı bitkiler, hayvanlar, hastalıklar ve renkler gibi toplam 19 başlık altında sınıflandırılarak incelenmiştir. Kitabın ekler bölümünde kaynak kişilerin bilgileri, kaynak kişilerin resimleri, Demirci ilçesinin haritaları, bazı köylerin söz varlığı çalışmaları, köyler hakkında genel bilgiler ve örnek metinler yer almaktadır.

Ersönmez, M. (2024). *Demirci'de Sözcükler*. Manisa: Demirci Belediyesi.⁴

Bu kitap 1978'den beri memleketi Demirci'de hekimlik yapan Mesut Ersönmez'in amatör çalışmasıdır. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Demirci ilçesindeki sözcükler alfabetik sırayla sıralanmış ve anlamlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde Demirci ağızına has özellikler örneklerle tablolastırılmıştır. Bu bölümde kelimelerin nasıl söylendiği de gösterilmiştir. Üçüncü bölümde lakaplar ve adlar yer alır. Bu bölüm Demirci'de lakaplar ve Demirci'de aile adlarından örnekler olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümü Demirci'deki yer adlarıyla ilgilidir.

Evran, Ü. (2020). *Kırkağaç Ağızı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Kırkağaçlı bir doktor olan Evran, çeşitli şehirler ve ülkelerde bulunduktan sonra memlekete dönmüş ve Kırkağaç kültürünün ve ağızının değiştiğini fark etmiştir. Unutulmakta olan ağızın kaybolmasını istememiş ve ağızın çeşitli özelliklerini söz konusu kitaba yansıtmıştır. Kitapta ağızın fonetik özellikleri, lakaplar, yemekler, ağızın gramatik özellikleri, bitki-çiçek isimleri gibi pek çok farklı başlık bulunmaktadır.

İlker, A. (2017). *Manisa Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Manisa ağızları üzerine hazırlanan en kapsamlı yayın olan bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümü giriş ve inceleme kısmından oluşmaktadır. Öncelikli olarak çalışmanın yöntemi açıklanmış, bunun yanında Manisa'nın tarihi ve coğrafyası hakkında da bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümü ses ve şekil bilgisi, kelime bilgisi, söz varlığı, cümle kısımlarından oluşur. Şekil bilgisi bölümünde "Ekler" ayrıntılı bir şekilde hem dil bilgisi açısından hem de anlam bakımından örneklerle açıklanmıştır. İnceleme bölümünün ardından sonuç kısmı gelmektedir. Eserin ikinci bölümünde derleme yapılan yerlerin haritaları ile ses değişimlerinin ve leksik örneklerin gösterildiği haritalar yer alır. Ayrıca fotoğraflar da bu bölümde yer almaktadır. Kitabın üçüncü bölümünde derlenen metinler bulunur. Metinler ilçelere göre ayrı ayrı tasnif edilmiştir. Kaynak kişilerin listesi metinlerin başında tablo olarak verilmiştir. Tablolarda kaynak kişinin bulunduğu ve yaşadığı yer, yaşı, eğitimi, mesleği ve yaptığı işler ve konuşmasıyla ilgili en belirgin özellikler bulunmaktadır. Eserin dördüncü bölümü metinlerin sözlüğünden oluşmaktadır. Özellikle ayırt edici kelimeler sözlüğe eklenmiş ve cümle örneklerine yer verilmiştir.

İlker, A. (2024). *Manisa Ağızları Çalışma Günlüğü*. Kayseri: İhlamur Kitap.

Bu çalışma yazarın *Manisa Ağızları* adlı kitabını yazma sürecindeki tüm duygu ve düşüncelerini içermektedir. Metinlerin sıralanmasını ve düzenlenmesini, süreç boyunca ortaya çıkan durumlarla ilgili yazarın görüşlerini, metinlerin deşifre edilme sürecini, gündelik yaşantısını ve meslekî çalışmalarını içermektedir.

⁴ Adı geçen kitaba Demirci Belediyesi'nin web sayfasından ulaşılmıştır. İnternet kaynağı kaynakça bölümünde yer almaktadır.

Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İlk baskısı 1956'da yapılmış olan bu kitap, ağız araştırmalarına rehberlik eden çalışmalardan biridir. Güney-Batı Anadolu ağızları üzerine yapılmış ses bilgisi çalışması olan bu eserde ses bilgisi açıklamaları yazı diliyle kıyaslanarak yapılmıştır. Örnekler ise metin içinde parantez içi kısaltmalarla gösterilmiştir. Eserin ilk bölümü ses bilgisi incelemesini içerirken ikinci bölümü ise derlenen metinlerden meydana gelir. Ayrıca çalışmanın sonunda sözlük mevcuttur.

Özen Eratalay, S. (2020). *Sarıgöl Ağzı Söz Varlığı*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Bu çalışma soru cevap tekniği ile yapılmış olan derlemeleri ve bu derlemelerden elde edilen söz varlığını içermektedir. Farklı sözcükleri ortaya çıkarmak adına soru cevap tekniği kullanılarak derleme çalışması yapılmıştır. Daha önce İmdat Demir'in hazırlamış olduğu *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)* isimli yüksek lisans tezi dolayısıyla dil özellikleri üzerinde ayrıntılı olarak durulmamış, sadece genel olarak dil özelliklerine değinilmiştir. Bu çalışmada Sarıgöl'ün bilinen tüm köylerinden derlemeler yapılmıştır. Derleme yapılırken kaynak kişilerin o köyün yerlisi olmasına, en yaşlı kişilerden biri olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca okuma-yazma bilmemesi veya az bilmesi de dikkat edilmiş olan unsurlardan biridir. Derlemelerden 2845 adet madde başı sözcük elde edilmiştir. Sözcükler eğer Türkçe değilse kökenleri de gösterilmiştir. Türkçe ekler yabancı sözcüklere eklenmişse bu da belirtilmiştir.

Tezler

Akınılı, Ö. (2014). *Akhisar İlçesi Yeradları* [Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi].

Tezin giriş bölümünde Akhisar'ın tarihi ve coğrafyası hakkında genel bilgiler verilmiştir. Veriler toplanırken ilk olarak yazılı kaynaklar incelenmiş ardından yer adları ile ilgili bilgi alabilmek için tezde adı geçen tüm köy muhtarlarıyla görüşülmüştür. Birinci bölümde derlenen yer adları orun, dağ, el, yol, bağ ve su adları olmak üzere altı başlık altında sınıflandırılmıştır. İkinci bölümde yer adları leksik-semantik açıdan üçüncü bölümde ise yapısal bakımdan incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise bilgilerden yola çıkılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır. Tezin sonunda dizin bölümü yer almaktadır.

Akyol, S. (2006). *Manisa Merkez Kuzey Batı Köylerinin Ağız Özellikleri* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Bu çalışma Manisa merkez kuzey-batı bölgesinden (Yuntdağı) 13 köy belirlenerek yapılmış derleme çalışmasını ve incelemesini içermektedir. Derleme yapılan kaynak kişilerin eğitim durumu belirtilmemiş yalnızca kaynak kişilerin adı, yaşı, derlemenin yapıldığı tarih ve yer ile derlemenin konusu belirtilmiştir. Bununla beraber bazı derleme metinlerinde verilen bilgilerin eksik kaldığı görülmektedir. Yapılan inceleme ses ve şekil bilgisini içermektedir. Bunun yanında derleme metinlerinden oluşturulan bir sözlük de çalışmanın sonuna eklenmiştir. Ayrıca Zeynep Korkmaz tarafından belirlenen Oğuz boylarından olan Kınık, Avşar ve Salur boylarının dil özellikleri ile çalışmada belirlenen ağız özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaya dayanarak ve tarihi kaynaklardan da yararlanılarak bölgenin ağız özellikleri ile etnik yapı arasındaki ilişkiler çözümlenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde Yuntdağı ağızlarının en belirgin özelliklerine yer verilmiş ve bölgenin durum tespitleri yapılmıştır. Tez çalışmasının sonuna bölgenin haritası da eklenmiştir.

Akyol, S. (2020). *Manisa Balkan Göçmenlerinin Ağız Özellikleri* [Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Adı geçen tez çalışmasında Cumhuriyet döneminde (mübadele ve sonrasında) Manisa'ya yerleşmiş, ana dili Türkçe olan Balkan göçmenlerinden yapılan derleme metinleri ve metinlerin dil incelemesini içermektedir. Yunanistan, Bulgaristan ve Eski Yugoslavya bölgesinden olan kaynak kişilerin bir kısmı Balkanlar'dan göç ederek Manisa'da ikamet eden, bir kısmı ise mukayese etmek amacıyla Balkanlar'da yaşamaya devam edenler arasından seçilmiştir. Derlemenin yapıldığı kaynak kişilerin adı, yaşı, doğum yeri, eğitim durumu ve Balkanlar'dan Manisa'ya göçtükleri yerin bilgisi verilmiştir. Bazı derlemelerde bildiği dillerin bilgisi de vardır. Derlemelerden elde edilen metinler ses ve şekil bilgisi, söz varlığı ve cümle bilgisi bakımından incelenmiştir. İncelemeler neticesinde 114 karakteristik ağız özelliği tespit edilmiş ve ünlü uyumları üzerinden bir sınıflandırma yapılmıştır. Dil incelemesinin yanında sözlük, tablolar, grafikler, haritalar ve fotoğraflar bulunmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde veri analizi ve değerlendirmesi yapılmış, bölge özelliklerine yer verilmiştir.

Demir, İ. (2012). *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)* [Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi].

Tezin ilk bölümünde Sarıgöl ilçesi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm dil incelemesi bölümüdür. Dil incelemesi bölümü ses ve şekil bilgisinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde metinler yer almaktadır. Derleme yapılan kaynak kişilerin adına, yaşına, derleme yapılan yere ve derlemenin konusuna yer verilmiştir. Derlemeler; düğünler, asker uğurlama, çeyiz hazırlama, avcılık gibi çeşitli konulardan oluşmaktadır. Dördüncü bölüm ise sözlük ve kalıplaşmış ifadeleri içerir. Tezin sonuç bölümünde yöre ağızlarının ortak özellikleri ve ağız bölgeleri özetlenmiştir. Ayrıca tasnif ve tasnifi belirleyen ölçütler tablo halinde verilmiştir. Tezde ayrıca ağız bölgelerinin ve ben/sen zamirlerinin yönelme hali çekimindeki durumu ve şimdi zarfının kullanım durumu haritalandırılmıştır.

Eratalay, S. (2007). *Alaşehir ve Yöresi Ağızları* [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi].

Çalışmanın giriş bölümünde Alaşehir'in tarihi hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ardından derlenen metin örneklerinin ses ve şekil bilgisi verilmiştir. Derlenen metinlerdeki kaynak kişilerin adı, yaşı, tahsili ve derlemenin yapıldığı yer ile konusu verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde tespit edilen ses ve şekil özelliklerine yer verilmiştir. Tezin sonuna Alaşehir'in haritası ve metinlerin sözlüğü de eklenmiştir.

Gürses, D. (2019). *Ege Bölgesi Ağızlarında Fiil ve Edatlarda İstem* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Çalışmada Manisa'yı da içine alan Ege bölgesi ağızlarından derlenen fiil ve edatların istem durumları dilbilgisi ve dilbilimi kuramları göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Tezin birinci bölümünde istem kavramı ile ilgili yapılmış önceki çalışmalara, kuramsal alana, istem çeşitlerine, sonuç ve dizin bölümüne yer verilmiştir. İkinci bölümde örnek cümleler verilerek fiiller ve edatların cümle içerisinde istemi nasıl kullandıklarına ve hangi istem değişimlerinin olduğuna değinilmiştir. Ayrıca fiiller ve edatların istem değişim dizinleri tablolaştırılmış ve anlamlarına yer verilmiştir.

İltemir, H. (2023). *Gördes Ağızı* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Bu çalışmada Manisa'nın Gördes ilçesine ait 28 yerleşim yerinden derlemeler yapılmış ve ses ve şekil bilgisi yönünden incelenmiştir. Kaynak kişiler ile ilgili bilgiler verilirken adı, yaşı, doğduğu ve yaşadığı yer, eğitiminin yanında mesleği, yaptığı işler ve konuşmasıyla ilgili en belirgin özelliklere de yer verilmiştir. Çalışmaya bölge haritası, kaynak kişilerin tablosu ve fotoğrafları da eklenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde derlenen metinlerden yola çıkılarak ses ve şekil özelliklerinin dikkat çekici yönlerine

yer verilmiştir.

Kaya, M. (2020). *Kula Köyleri Ağız* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, sınırı, yöntemi, aşamaları verilmiştir. Çalışmada kullanılan teknik ve araçlar, metnin işleme yöntemi ve dil bilimsel incelemesine yer verilmiştir. Bunun yanında Kula'nın coğrafyası ve tarihi de giriş bölümünde yer almaktadır. Adı geçen tezde Ayşe İlker'in hazırlamış olduğu *Manisa Ağızları* kitabında yer almayan 20 köyün ağız araştırması yapılmıştır. Tezin inceleme bölümünde ses ve şekil bilgisi ile söz varlığı üzerinde durulmuştur. Derlenen metinlerde kaynak kişinin adı, yaşı, doğduğu ve yaşadığı yer, eğitiminin yanında mesleği, yaptığı işler ve konuşmasıyla ilgili en belirgin özellikler yer almaktadır. Sonuç bölümünde bölgede tespit edilen karakteristik ağız özelliklerine yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümlerinde haritalar ve fotoğraflar bölümü bulunmaktadır.

Kısa, O. (2018). *Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].

Güneybatı Anadolu ağızlarında şimdiki zaman ekleri çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmada da şimdiki zaman eklerinin çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünde ağız terimi, şimdiki zaman ve şimdiki zamanın tarihi üzerinde durulmuştur. Ardından farklı dönemlerdeki kullanımları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölüm inceleme bölümüdür. Mevcut kaynaklarda tespit edilen şimdiki zaman ekleri Güneybatı Anadolu illeri bünyesinde ayrı başlıklar hâlinde verilerek incelenmiştir. Bu bölümün sonunda eklerin dağılımları harita üzerinde gösterilmiştir. Üçüncü bölümde ekler odaklılık parametresi ile sınırlandırılmış ve dilbilimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Oyar, A. (1998). *Salihli İlçesi ve Köyleri Ağızlarından Derlemeler (İnceleme-Metin-Sözlük)* [Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi].

Bu çalışma Salihli ilçesi ve köylerinde yapılan derlemelerden ve bu derlemelerin incelemesinden oluşmaktadır. Araştırma bölgesindeki derleme metinleri kasetlerle kayıt altına alınmış ve sonraki aşamada metinler yazıya dökülmüştür. Metinler ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiş, ağız özelliklerinin yazı dilinden farklılıkları ortaya konmuştur. Sonuç bölümünde ise elde edilen tespitler maddeler halinde sıralanmıştır. Ayrıca tezin son bölümünde bölgeye has olan sözcüklerin küçük bir sözlüğü eklenmiştir.

Makaleler

Akınılı, Ö. ve Akbaş, F. (2019). Akhisar İlçesinde Adlarını Yeradlarından Alan Yeradları. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 31-72.

Bu makalede Akhisar ilçesinde adlarını yeradlarından alan yeradları detaylıca incelenmiştir. Giriş bölümünde çalışmanın kapsamı ve yöntemi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Ardından yer adlarının sınıflandırılması yapılmış ve coğrafya, edebiyat ve dilbilimin araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde incelemelerin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır (Akınılı ve Akbaş, 2019: 31-72).

Athı, S. (2017). Manisa'nın Demirci İlçesindeki Lakaplar Üzerine Bir İnceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(1), 101-137.

Bu makale Demirci ilçesi ve ilçeye bağlı on iki mahallede lakaplar üzerine yapılan derlemeler sonucunda elde edilen verileri oluşturmaktadır. Makale lakap ve lakap verme geleneği hakkında verilen bilgilerle başlar. Ardından derlenen lakaplar “kişisel/ferdi” ve “sülale” olmak üzere iki ana gruba ve ana gruba bağlı alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Lakapların yanında verilme sebepleri de yer almaktadır. Sebebi bilinmeyen lakaplar ana başlığın sonunda ayrı başlık açılarak verilmiştir. Sonuç bölümünde veriler değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda kaynak kişilerin kim olduğuyla beraber, yaşına, eğitim düzeyine, mesleğine ve yaşadığı yere yer verilmiştir. (Atlı, 2017: 101-137).

Caferoğlu, A. (1967). Akhisar ve Cihanbeyli Ağızları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 15, 1-38.

Anadolu'ya yaptığı gezilerle Akhisar (Manisa) ve Cihanbeyli (Konya) ağızlarını tespit etmiş olan Caferoğlu, bu makalede yöre ağızlarının özelliklerine değinmiştir. İlk olarak gramer yapısındaki başlıca özellikleri belirtmiştir. Ardından adı geçen yörelerden derlenen metinler bulunur. Bunlar arasında düğün manileri, türküler, tekerlemeler ve bilmece de bulunmaktadır. Metinlerin içinde standart dilden farklılık gösteren kelimelerin anlamı dipnot gösterilerek verilmiş, sonunda ise kaynak kişinin adı ve nereden derlendiği bilgisi verilmiştir (Caferoğlu, 1967: 1-38).

Çakmak, C. (2018). Demirci İlçesi Söz Varlığının Dîvânı Lugâti't-Türk'teki İzleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 56-63.

Bu makalede Demirci ilçesine bağlı Mahmutlar ve İrişler köylerinde tespit edilen söz varlığının incelemesi yapılmıştır. Ardından Dîvânı Lugâti't-Türk ve Derleme Sözlüğü ile karşılaştırılmış ve anlamları madde başlarına yazılmıştır. Sonuç bölümünde çalışma ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmış ve söz varlığı oranları grafikte gösterilmiştir. Makalenin sonunda ise derlenen kelimelere ve Dîvânı Lugâti't-Türk dizinine yer verilmiştir (Çakmak, 2018: 56-63).

Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-1 (Bitkiler). *Uluslararası Türk Dünyası Dergisi*, 7(2), 67-88.

Bu makalede Manisa'nın Demirci ilçesine bağlı 78 köyden derlenen metinlerden hareketle söz varlığı incelemesi yapılmıştır. Derleme Sözlüğünde yer almayan veya sözlükte madde başı olup da farklı bir anlam kazanmış olan kelimeler alfabetik sırayla verilmiştir. Çalışmada sadece bitki temalı ve isim soylu kelimelere yer verilmiştir. Bazı kelimelere dipnot vermek suretiyle cümle örnekleri verilmiştir. Ayrıca kelime açıklamalarının yanına parantez içinde o kelimenin derlendiği köyün adı yazılmıştır. Bazı madde başlarında Derleme Sözlüğünden de örnekler alınmış ve bu örnekler verilirken sadece bir yörenin adı yazılmıştır (Çakmak, 2024: 67-88).

Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-2 (Hayvanlar). *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, 8(2), 167-197.

Çakmak'ın daha önce bitkiler başlığıyla yayımladığı makalenin devam niteliğinde olan makale, bu kez hayvanlarla ilgili söz varlığına yer vermektedir. Sözlükte yer almayan veya yer alan fakat anlamı değişen sözcükler, alfabetik olarak sıralanmıştır. sözcüklerin anlamlarının yanına sözcüğün nerede kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir (Çakmak, 2024: 167-197).

Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-3 (Araç Gereçler). *International Journal of Filologia*, 7(12), 1-20.

Bu makalenin ilk ikisinde olduğu gibi Manisa'nın Demirci ilçesine bağlı 78 köyden derlenen metinlerden hareketle söz varlığı incelemesi yapılmış ve sözlükte olmayan veya madde başı olup da farklı bir anlam kazanmış olan kelimelere yer verilmiştir. Söz konusu kelimeler alfabetik sıraya göre dizilmiş ve sözcüklerin anlamlarının yanına sözcüğün nerede kullanıldığı bilgisi eklenmiştir (Çakmak, 2024: 1-20).

Demir, İ. (2013). Manisa Sarıgöl Ağzında Şimdi Zarfının Değişiklerine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 306-316.

Bu makalede Sarıgöl ağızlarında şimdi zarfının değişikliklerine, değişiklikleri meydana getiren toplumdilbilimsel özelliklere ve bununla beraber cinsiyet ile yaş faktörlerinin etkilerine yer verilmiştir. Sarıgöl ağızları ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra şimdi zarfının değişiklikleri üzerinde durulmuştur. Şimdiki zaman eklerinde görülen karakteristik ölçüt ile üç ana ağız grubu belirlenmiştir. Bu gruplar üzerinden şimdi zarfının değişiklikleri tablolar halinde verilmiş ve incelenmiştir. Daha sonra erkek ve kadın konuşmacıların zarf üzerindeki tutumu incelenerek tablolaştırılmıştır. Sonuç bölümünde değişiklikler üzerinde genel olarak durulmuş ve karakteristik görülenler ile ölçünlü dile yaklaşanlar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır (Demir, 2013: 306-316).

Demir, İ. (2013). Sarıgöl Ağızlarında Vurgu ve Ölçünlü Türkçeden Farklılığının Sebepleri Üzerine. *Turkish Studies*, 8(9), 1069-1080.

Sarıgöl ağızlarında ölçünlü Türkçeye göre kelime vurgusu, tonlama, durak gibi parçalar üstü ses birimlerinde farklılık vardır. Sarıgöl ağzının karakteristik özelliği vurgunun son heceden başka heceye özellikle de ilk heceye kayması ve kelime vurgusunun daha baskın ve tiz olmasıdır. Bu çalışmada da bölgede yapılan derlemeler ışığında kelime vurgusunun farklılaşması ve sebepleri üzerinde durulmuştur. İlk olarak Türkçede ve Güneybatı Anadolu ağızlarındaki vurgu hakkında bilgiler verilmiş sonrasında Sarıgöl ilçesinin vurgu özellikleri daha detaylı olarak açıklanmıştır. Sonuç bölümünde farklılaşmanın kesin yargılara dayandırılmasının zor olduğu ifade edilmiş, bununla beraber konuşmacının önemli gördüğü yeri belirtme amacıyla vurgunun birincil konuma geldiği, bu farklılaşmanın nedeni olarak gösterilmiştir (Demir, 2013: 1069-1080).

Demir, İ. (2014). Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Pekiştirme Ekleri Üzerine. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 106-124.

Bu makalenin inceleme alanı Manisa ilini de içine alan Güneybatı Anadolu ağızları ve bu bölgeye yakın olan Balıkesir'dir. Bu bölgelerde tespit edilen pekiştirme ekleri incelenmiş, türeme mi yoksa ek kalıntısı mı olduğu üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünden sonra türeme ve ek kalıntısı üzerinde durulduktan sonra pekiştirme ekleri sınıflandırılmıştır. Ekler, ağızlardan örnekler verilerek incelenmiştir (Demir, 2014: 106-124).

Demir, İ. (2014). Türkçede Belirtme-Yönelme Hâli Ekleri ve Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Kullanımları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 129-147.

Bu makalede Güneybatı Anadolu ağızlarında belirtme ve yönelme hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılması ve bunun sebepleri üzerinde durulmuştur. Belirtme ve yönelme hâli eklerinin kavramsal tanımları yapılmış ve nöbetleşme kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından ağız alanlarındaki kullanımlarına yer verilmiştir. Daha sonra makalenin esas konusu olan Güneybatı Anadolu ağızlarındaki biçimleri ve bu ağızların karakteristik özellikleri dile getirilmiştir. Sonuç kısmında konuyla ilgili çıkarım ve değerlendirmelere yer verilmiştir (Demir, 2014: 129-147).

Demir, M. (2014). Manisa Ağzında Eski Bir Miras Paylaşma Geleneği: Ok(+luk) Atmak. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 227-233.

Bu makalede en eski kelimelerden biri olan *ok* kelimesinin “miras ve mirası pay etmek” anlamı üzerinde durulmuştur. Bu anlamıyla Manisa ağzlarında varlığını sürdüren kelimenin Türkçe Sözlük’te verilen anlamları verildikten sonra Eski Türkçedeki durumu çeşitli kaynaklar aracılığıyla açıklanmış ve Manisa ağzlarındaki durumu örnekler gösterilerek açıklanmıştır (Demir, 2014: 227-233).

Dinar, T. (2023). {-(I)p dur-} Yapısı Üzerine Tespitler (Güneybatı Anadolu Ağızları Örneğinde). *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 258-268.

Bu makalede çok işlevli bir yapı olan *-(I)p dur-* üzerinde durulmuştur. İlk olarak tarihsel gelişiminden kısaca bahsedilmiştir. Daha sonra yapının Güneybatı Anadolu ağzlarındaki yeri örneklerle değerlendirilmiş ve ardından örneklerle birlikte *-(I)p dur-* yapısı üzerindeki tartışma ve değerlendirmelere yer verilmiştir (Dinar, 2023: 258-268).

Eratalay, S. (2011). Kınık Boyunun Alaşehir Ağızlarına Etkileri. *Turkish Studies*, 6(1), 1039-1056.

Oğuz boylarının Anadolu’nun çeşitli bölgelerine yerleşmesi ağız özelliklerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Ağız araştırmaları ile ilgili bilgilerden sonra Oğuzlar ve Oğuz tarihi üzerinde durulmuş ardından Alaşehir’in ağız özellikleri ile Kınık boyunun dil özellikleri örnekler verilerek karşılaştırılmıştır. Derleme yapılan bölgelere bakıldığında sadece Kınık boyunun değil Avşar boyunun da ağız özelliklerini taşıdığı görülmüş ve buna dair örnekler verilmiştir. Bununla beraber sadece Manisa ve çevresinde bulunan Salurların dil özellikleri bölgede kullanılmamaktadır (Eratalay, 2011: 1039-1056).

Eratalay, S. (2017). Batı Anadolu Ağzlarında Güzel Adlandırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Bu makalede ilk olarak güzel adlandırma kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından Manisa/Alaşehir’in de içine dâhil olduğu birkaç il ve ilçe ağzlarındaki örneklerle yer verilmiştir. Örnekler kişisel özelliklerle ilgili, hayvanlarla ilgili, ölüm ve dinî terimler üzerine, hastalıkla ilgili ve kadın-erkek davranışları ile karakterleri üzerine olmak üzere beş başlık altında ele alınmış ve anlamlandırılmıştır. Bazı örnekler yapısal olarak da incelenmiştir (Eratalay, 2017)⁵

Gökçe, H. (2024). Batı Grubu Ağızlarının Bir Bölümünde Kullanılan {-DXnAk} Zarf-Fiil Eki ve İşlevleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 828-836.

Söz konusu makalede, içerisine Manisa ağzlarının da dâhil olduğu, Batı grubu ağzlarının bir bölümünde kullanımda olan zarf fiil ekinin bu ağzlardaki kullanımına değinilmiştir. Ekin yapısıyla ilgili açıklamalar yapıldıktan sonra tespit edilebilen ağzlardaki işlevi açıklanmıştır. Ağzlarda ekin, beş farklı işlevi olduğu tespit edilmiş ve ağzlardan örnek metinlerle işlevler aktarılmıştır (Gökçe, 2024: 828-836).

Gözaydın, N. (2018). Manisa Ağızları Üzerine Düşünceler. *Türk Dili Dergisi*, 68(799), 91-96.

Bu makale Ayşe İlker’in hazırlamış olduğu Manisa Ağızları adlı çalışma hakkında yazılmış bir eleştiri/inceleme yazısıdır. Gözaydın bu çalışmanın, ağız çalışmaları arasında en hacimli olduğunu söyler. Kitabın ana ve alt başlıkları hakkında kısa bilgiler vermiş ve orijinal yanlarını belirtmiştir.

⁵ Adı geçen yayının yayımlandığı derginin sayısı ile sayfa bilgilerine ulaşılammıştır.

Bununla beraber eserde eksik gördüğü noktalar üzerinde de durmuştur. Bunlardan biri derlemelerde tespit edilen değişmemiş, saf örnek kelime ve cümlelerin kullanıldığı yerleşim merkezlerinin eserde göz önünde bulundurulmuş olmasıdır. Bu tür yerleşim yerlerinin eserde olmakla beraber yetersiz olduğunu da vurgulamıştır. Ayrıca derleme yapılan kaynak kişilerin özellikleri kısaca aktarılmıştır ve eksik bilgiler vardır. Zaman kısıtlaması, projenin maddi olarak desteklenmesi ve bundan sebep belli bir sürede bitirilmesi şartı çalışmanın bazı konularda eksik kalmasına sebep olmuştur. Nevzat Gözaydın, çalışmanın hangi yönlerle eksiksiz yakın yapılabileceği konusunda önerilerde de bulunmuştur. (Gözaydın, 2018: 91-96).

Gülsevin, G. (2009). İç Ege Bölgesi Ağızlarında Diyalekt Tabakalaşması. *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, 19, 57-87.

Yazar, bu makale ile İç Ege bölgesindeki ağızların farklılıklarını tasniflemeyi amaçlamıştır. Makalenin başında ağız araştırmalarındaki yontemsizliğe dikkat çekmiş ve bununla bağlantılı birkaç konu üzerinde durmuştur. Makaleye göçmen-muhacir ağızları dahil edilmemiştir. İlk olarak Ege bölgesi ağızlarının genel karakteristik özellikleri açıklanmıştır. Ardından tabakalaşma, üç başlık altında toplanmıştır. İlk alt başlıkta “-(I)yor” ekinin farklı şekillerdeki tabakalaşması örneklerle gösterilmiştir. İkinci alt başlık “x” tabakasıdır. Burada artdamak ünsüzü olan q sesinin x olması ekseninde tabakalaşması üzerinde durulmuş ve çeşitli bölgelerden örnekler verilmiştir. Üçüncü başlık “birinci kişi çokluk çekiminde zaman eki+IK” tabakasıdır. Sonuç bölümünde tabakalaşmalar tablo, grafik ve haritalarla gösterilmiştir (Gülsevin, 2009: 57-87).

İlker, A. (2008). Manisa Merkez Köylerinde Davrı/Davırı Edatı. *Turkish Studies*, 3(3), 471-479.

Bu makalede ağızlarda yayılma alanı sık olmayan Manisa’da yapılan derlemeler sonucunda da sadece birkaç köyde tespit edilen *davrı/davırı* edatı üzerinde durulmuştur. Edatın var olduğu diğer bölgeler dile getirildikten sonra *davrı/davırı* edatı örnek cümleler verilerek açıklanmıştır. Açıklamalarla birlikte farklı bakış açıları ve varsayımlar da dile getirilmiştir (İlker, 2008: 471-479).

İlker, A. (2011). Manisa Ağızlarındaki Dört Benzetme Cümlesine Toplumsal Dilbilim Açısından Bir Yaklaşım. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 85-91.

Yazarın *Manisa Ağızları* adlı eseri dil özelliklerinin yanında toplumsal dilbilim malzemesi de içermektedir. Bu makalede yapılan derlemelerden ortaya çıkmış olan dört benzetme cümlesi üzerinden toplumsal dilbilim değerlendirmesi yapılmıştır. Makalede derleme yapılan kaynak kişilerin genel olarak bilgileri verildikten sonra dil ambarı bilgisi verilmiştir. Yani kaynak kişilerin dil özelliklerini belirleyen etmenler hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Genel bilgilerin ardından dört benzetme cümlesine, bu cümlelerin sahibi kaynak kişilerle ilgili bilgilere ve ardından benzetme cümlelerinin toplumsal dilbilim açısından incelemelerine yer verilmiştir (İlker, 2011: 85-91).

İlker, A. (2013). Manisa Ağzında Şimdiki Zaman İşleviyle Kullanılan -mAcI Eki. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 6, 1-6.

Bu makalede Manisa ağızlarında şimdiki zaman işleviyle kullanılan -mAcI eki yapısal olarak incelenmiştir. Görünüşe bakıldığında fiilden isim yapma eki üzerine isimden isim yapım ekinin eklenmesiyle oluşmuş ekin tarihî ve çağdaş lehçelerde örneklerinin olup olmadığı araştırılmıştır. Ardından ekin yapısını açıklamak için yapılan görüşler liste olarak verilmiştir. Makalenin sonunda Ayşe İlker’in araştırma sorularına dayanarak yaptığı açıklamaları vardır (İlker, 2013: 1-6).

İlker, A. (2016). Manisa Ağızlarında -Dİk+/-DUk+ Sıfat-Fiil Ekinin İyelik Ekli Kullanımlarında Ünlü Genişlemesi. *Dil Araştırmaları*, 10(19), 17-23.

Bu makalede -Dİk / -DUk sıfat-fiil ekinin iyelik ekli biçimlerinde (-dığı+, -diği+, -duğu+, -dügü+) ünlü uyumu göz ardı edilerek -dē+ biçimine dönüşmesinin sebepleri araştırılmıştır. İncelemenin başında Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen ünlü genişlemesinin örneklerine yer verilmiştir. İncelemenin amacına uygun olan örneklerle bakıldığında hepsinde ortak yönün ğ ünsüzü olduğu tespit edilmiş ve bununla beraber ğ ünsüzü bağlamında ek incelenmiştir (İlker, 2016: 17-23).

İlker, A. (2017). Manisa Ağızlarında Kullanılan “öngücü”, “sonuç” ile yapı bakımından aynı kelime mi? *Dil Araştırmaları*, 11(21), 17-22.

Bu çalışmada Manisa ağızlarında çokça kullanılan ve Derleme Sözlüğünde de farklı bölgelerde de örneklenen *öngücü* kelimesi ek yapısı ve anlamı açısından incelenmiştir. Makalede önce yapı bakımından aynı kelime olup olmadığı tartışılan *sonuç* kelimesi üzerinde durulmuştur. Ardından çalışmanın konusu olan *öngücü* kelimesi anlam yönünden farklı kaynaklar dayanak gösterilerek incelenmiştir (İlker, 2017: 17-22).

Korkmaz, Z. (1953). Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1, 197-203.

Bu makalede ilk olarak asli uzun vokaller hakkında bilgi verilmiş ve konu hakkında Radloff, Görenbech gibi Türkologların fikirlerine yer verilmiştir. Zeynep Korkmaz, uzun vokallerle ilgili kesin hükümler vermekten uzak durmakla beraber Batı Anadolu ağızlarıyla ilgili yaptığı derlemelerde uzun söyleyişlerin dikkat çektiğini belirtmiştir. Sonrasında uzun vokallerin bulunduğu kelime örneklerine yer verilmiştir. Örneklerin arasında Manisa'nın Alaşehir ve Soma ilçeleri de bulunmaktadır (Korkmaz, 1953: 197-203).

Oruç Aslan, B. ve Özbek E. E. (2018). Demirci Halı Dokumacılığında Kullanılan Terimler ve Derleme Sözlüğü'ndeki Yeri. *SEFAD*, 39, 65-72.

Halı dokumacılığına ait terimleri tespit etmek ve Derleme Sözlüğüne kazandırmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada ilk olarak Türkiye'deki ağız çalışmaları ve Derleme Sözlüğü hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından Demirci ve Demirci'deki halıcılık zanaatinden bahsedilmiştir. Çalışma, bölgede yapılan derlemeler sonucunda sözlükte yer almayan, anlamı farklı verilen veya sözlükte olup Demirci ilçesine değinilmeyen sözcüklerin incelemesi ile sınırlandırılmıştır. Demirci'de kullanılan halıcılık terimleri iki grup altında incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır (Oruç Aslan ve Özbek, 2018: 65-72).

Özen Eratalay, S. (2019). Batı Anadolu Yörüklerinde Yemek ve Mutfak Terimleri I: Yemek Adları ve Mutfak Gereçleri. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 11-34.

Bu makalede Batı Anadolu'da yer alan Manisa'yı yurt edinen Yörüklerin mutfak ve yemek ile ilgili kullandığı sözcükler üzerinde durulmuştur. Çalışma Alaşehir ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Giriş bölümünde Yörükler hakkında bilgiler verilmiştir. İlk başlıkta yemek adları verilirken yemekle ilgili bilgiler de verilmiştir. İkinci başlıkta mutfak aletleri isimleri yer almaktadır. Benzer şekilde aletin kullanılış amacı belirtilmiştir. Her iki başlıkta da kelimelerin söyleniş biçimleri, söylenişindeki değişiklikler aktarılmıştır. Kelimenin Eski Türkçede yaşayıp yaşamadığı araştırılmış, yaşıyorsa hangi şekilde var olduğu örneklerle açıklanmıştır. Bununla beraber Türk lehçelerindeki durumları üzerinde

durulmuştur. Ayrıca kelimenin diğer sözlük ve metinlerdeki durumu da örneklerle gösterilmiştir (Özen Eratalay, 2019: 11-34).

Özen Eratalay, S. (2019). Yeşilyurt (Manisa) Deyimlerinde Sosyal Tema. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 267-276.

Bu makalede Yeşilyurt köyünden derlenen deyimler yapı ve anlam bakımından incelenmiştir. Giriş bölümünde deyim farklı tanımlarına ve deyim hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Giriş bölümünden sonra deyimler anlam kaymasına uğramış birleşik fiillerle kurulan deyimler, asıl yardımcı fiillerle kurulan deyimler ve zarf-fiil biçiminde kullanılan deyimler olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir (Özen Eratalay, 2019: 267-276).

Tok, T. (2014). Mustafa Nuzûli Efendi Divanında Ağız Özellikleri. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 8, 49-57.

Mustafa Nuzûli Efendi'nin Divanında Denizli ve Manisa yöresi ağızlarında görülen bazı ses ve şekil bilgisi özellikleri bulunmaktadır. Makalede Mustafa Nuzûli Efendi'nin hayatı ile ilgili bilgiler verildikten sonra Divanı ve Divanının dil özellikleri incelenmiştir. Ardından eserdeki ağız özellikleri ve arkaik unsurlar örneklerle incelenmiştir. Aynı zamanda eserde yazı dilinde sık kullanılmayan sözcükler üzerinde de durulmuştur (Tok, 2014: 49-57).

Tuğluk, M. E. (2022). Ege Bölgesi İlleri Ağızlarında Yer Alan Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Araç Gereç Adları Üzerine Tematik Bir Sınıflandırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 656-680.

Bu makalede tarım ve hayvancılıkla ilgili araç gereç adlarını tespit etmek amacıyla içine Manisa'nın da dâhil olduğu Ege Bölgesi illeri ağızları ile ilgili hazırlanan kitapların, makalelerin ve lisansüstü tezlerin taraması yapılmıştır. Bunlara ek olarak Derleme Sözlüğünün de taraması yapılmıştır. Buralarda tespit edilen söz varlığı tematik açıdan sınıflandırılmış ve anlamlarına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde konu ile ilgili değerlendirme yapılmıştır (Tuğluk, 2022: 656-680).

Kitap Bölümleri

Akar, A. ve Sarı, C. (2019). Batı Anadolu Yörük Ağızlarının Orta Asya Türk Lehçeleriyle İlişkileri. İ. Şahin (Ed.), *Yörükler Orta Asya'dan Anadolu'ya* (s. 293-306). Özlem Matbaacılık.

Bu çalışmada Yörükler ve göçebe yaşam ile ilgili yazılar derlenmiştir. Yazının girişinde dil ve tarih ilişkisi üzerinde durulmuş ardından Batı Anadolu bölgesinin Türkleşme sürecinden ve boy ağızlarından bahsedilmiştir. Tarihî bilgiler göz önüne alındığında 24 Oğuz boyundan 23'ünün belli bölgelerde iskân edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu bölgelerden biri de Manisa'dır. Bir diğer başlıkta Batı Anadolu bölgesindeki ağız tabakalaşmaları üzerinde durulmuştur. İçine Manisa'nın da dahil olduğu bölge ağızlarından örnekler verilerek ses özellikleri ve yapısal özellikler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Sonuç bölümünde de verilen bilgilerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır (Akar ve Sarı, 2019: 293-306).

Akyol, S. (2022). Manisa Ağızlarında Gece Yatmadan Önce Okunan Türkçe Dualar. T. Kahraman, S. Atlı, A. G. Atakan, B. Şahiner (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 226-246). Berikan Yayınevi.

Makale dua ve dua türleriyle başlar. Çalışmanın esas konusu olan *gece yatmadan önce okunan Türkçe dualar* Manisa yerli ve Balkan göçmenleri ağızlarında örneklenerek ele alınmıştır. Makalede ilk olarak dua ve duanın Türkçe karşılığı olan alkış sözcükleri üzerinde durulmuştur. Ardından Türkçe uyku duaları üzerine yapılmış çalışmalara yer verilmiş ve sonrasında derlemeler sonucunda tespit edilen dualar sınıflandırılarak değerlendirilmiştir (Akyol, 2022: 226-246).

Alpay, G. (2022). Manisa Halk Ağzında Kullanılan ve Akrabalık İfade Eden Taygeldi Sözcüğü Üzerine. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 150-164). Berikan Yayınevi.

Bu makale Manisa’da bulunan iki kaynak kişiyle yapılan derleme sonucunda ortaya çıkan *taygeldi* sözcüğü üzerine bir incelemedir. Standart Türkçede teyze ile dayı akrabalık adıyla bağlantılı olan bu sözcüğün daha önceki ağız çalışmalarında bulunmadığı tespit edilmiş ve bu amaçla makale sadece bir sözcüğü ele alarak hazırlanmıştır. Derleme yapılırken kaynak kişilere bu sözcüğü bilip bilmedikleri sorulmuş, biliyorlarsa anlamı sorulmuştur. Yazar bu makale ile kelimenin sosyoloji ve antropoloji alanlarından örnekler göstererek kökenbilimsel açıdan yanlış tanımlandığını öne sürmüş ve bu yanlış düzeltmeyi amaçlamıştır. Sözcüğün Manisa ve diğer Anadolu ağızlarındaki durumu farklı sözlüklerle tanıklanmıştır. Ardından sözcüğün Manisa ağzında hangi anlamla kullanıldığı örneklerle ifade edilmiştir. Verilen örneklerin ardından sözcük köken bakımından incelenmiştir (Alpay, 2022: 150-164).

Gedizli, M. (2022). Manisa İli Mahalle Adlarının Dil Bilimsel Görünümü. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 132-149). Berikan Yayınevi.

Makale dil ve dil bilimi ile ilgili bilgilerle başlamıştır. Ardından Türkçede adlandırmaların -bağlama göre adlandırmalar, kelime ile adlandırma gibi- hangi ölçütlere dayanarak yapıldığı konusunda bilgiler verilmiştir. Türkçede yer adlarının veriliş biçimleri açıklandıktan sonra Manisa ili özelinde mahalle adları nitel veri analizi yaklaşımıyla, dil biliminin genel ilkeleri çerçevesinde Türkçenin adlandırma biçimleri temel alınarak sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Mahalle adları yapısal, ad bilimi ve yer ad bilimi olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir (Gedizli, 2022: 132-149).

İlker, A. (2021). Manisa Ağzlarında Geçen “Kirman Dağın Olmak” Deyiminin Oluşumu ve Coğrafyası. *Hamza Zülfikar Armağanı* (s. 345-354). Türk Dil Kurumu Yayınları.⁶

Bu makale, Manisa’nın ilçelerinden olan Ahmetli’de yapılan bir derlemede kaynak kişinin söylemiş olduğu bir deyim ve deyme karşılık sorulan “Ne demek istiyor?” sorusu ile ortaya çıkmıştır. Makalede, deyimdeki ‘kirman’ kelimesi ve sonrasında deyimden ortaya çıkış sebebi ve coğrafyası anlamsal açıdan incelenmiştir (İlker, 2021: 345-354).

İlker, A. (2013). Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış. *Leylâ Karahan Armağanı* (s. 633-649). Akçağ Yayınları.

Bu makalede Türkiye Türkçesi ağızlarında yükleme ve yönelme eklerinin değişme sebepleri üzerinde duran İlker, Batı Anadolu’da bu değişimin dereceli, Manisa ağızlarında ise kurallı bir biçimde görüldüğünü ifade etmiştir. Ardından yazar, eklerin birbiriyle değişme sebeplerini açıklayan çeşitli görüşlere yer verdikten sonra Manisa ağızlarında bu değişimin belli fiillerde sürekli olarak görülmesinin

⁶ Bu makale, 2015 yılında Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Yunus Emre Enstitüsü ve Türk Dil Kurumunun ortaklaşa yaptığı Dünya Dili Türkçe Sempozyumunda okunan bildirinin genişletilmiş ve yeniden ele alınmış hâlidir (İlker, 2021).

sebebinin farklı bir durum olup olamayacağı üzerinde durmuştur. İlk olarak yükleme eki yerine yönelme ekini tamlayıcı olarak alan ve yönelme eki yerine de yükleme ekini alan fiillerin listesi verilmiştir. Konuyla ilgili cümle örneklerine de yer verilerek incelemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır (İlker, 2013: 633-649).

İmer, K. (1998). Batı Anadolu Ağzıları Üzerine Gözlemler. *Doğan Aksan Armağanı* (s. 83-92). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Bu çalışmada Batı Anadolu ağzlarının standart Türkçeden farklı olan yönleri üzerinde durulmuştur. Gözlem verileri Manisa'nın Kula, Gördes ve Selendi ilçelerinden olan Salihli Devlet Hastanesinde yatan 3 erkek ve onların refakatçileri olan 4 kadının doğal konuşmalarına dayanır. Kayıtlar gözlenen kişilerden habersiz kaydedilmiştir. Veriler ses bilgisi, dil bilgisi ve söz varlığı özellikleri açısından incelenmiştir. Sonuç kısmında Batı Anadolu ağzlarını standart Türkçeden ayıran en önemli özellikler belirtilmiştir (İmer, 1998: 83-92).

Kaya, M. (2022). Kula Ağzında Standart Türkçede Kullanılmayan Sözler ve Söz Kalıpları. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 186-206). Berikan Yayınevi.

Bu makalede Kula'nın köylerinde standart Türkçede kullanılmayan sözler ve söz kalıplarının yanında işlevi farklı olan söz ve söz kalıplarına yer verilmiştir. Yazar girişte genel olarak ağızlardaki söz varlığına değinmiş ve ardından kalıp sözler ile ilgili bilgiler vermiştir. Kula'nın tarihi ve coğrafyasıyla ilgili verilen bilgilerden sonra Manisa ili ve Kula özelindeki çalışmalara kısaca değinilmiştir. Makalede kullanılan derlemeler yazarın *Kula Köyleri Ağzı* adlı yüksek lisans tezinden alınmıştır. Makalenin inceleme bölümünde sözler ve söz kalıpları adlar ve fiiller olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Madde başlarında anlamların yanında örnek cümleler de yer almaktadır. Makalenin sonunda kaynak kişilerin adları verilmiştir (Kaya, 2022: 186-206).

Bildiriler

Eratalay, S. ve Eratalay, S. (2012). "Alaşehir" Manisa Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkıları. *IV. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (22-24 Aralık 2011 Muğla), Ankara: Ofset Yayıncılık, 1, 353-365.

Bu bildiride Alaşehir'de yapılan derlemelerdeki verilere dayanarak Derleme Sözlüğünde olmayan veya farklı anlamlar taşıyan sözcükler ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Makale girişinde öncelikle halk ağzlarının yeni kelimeler türetme konusundaki işlevine dikkat çekilmiş ve yabancı kelimeleri Türkçeleştirme çabasında halk ağzlarının yeteneği üzerinde durulmuştur. Verilen bu bilgilerden sonra Alaşehir ağzına ait söz varlığı deyimler, adlar, sıfatlar, ikilemeler, zarflar, ünlemler ve eylemler başlıkları altında değerlendirilmiştir.

İlker, A. (2006). Manisa Ağzındaki 'Belenarı' Kelimesi Üzerine. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni* (29-30 Eylül 2005 Manisa), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 343-346.

Bu bildiride Manisa ve bazı bölgelerde de kullanılan *belenarı* kelimesi anlamsal ve yapısal açıdan farklı olan iki ayrı kelimenin nasıl bir araya geldiği üzerinde durulmuştur. Ayşe İlker kendi görüşünü de belirtmiş ve görüşünü destekleyen yapıya da değinmiştir.

İlker, A. (2008). Manisa Ağzlarında Şimdiki Zaman. *Uluslararası Ağız Araştırmaları Çalıştayı*

Bildirileri, (25-30 Nisan 2008), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1, 369-376.

Bu bildiride Manisa'nın bütün ilçelerinden ve ilçelerin belirlenen köylerinden toplanan dil malzemesindeki şimdiki zaman eki üzerinde durulmuştur. Daha önce Manisa ağızlarında gösterilmemiş olan -ya/-ye ekinin varlığından ve Manisa ağızlarının karakteristik şimdiki zaman ekinin -yo olmasından bahsedilmiştir. Ardından karakteristik olmayan ekler de örneklerle gösterilmiştir.

İlker, A. (2016). Manisa Ağızlarındaki “bakarak ol-“ Fiili Hakkında [Basılmamış Bildiri Metni]. *Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (02-04 Haziran 2016 Priştine/Kosova).⁷

Bu bildiride ilk olarak fiil birleşmeleriyle ilgili değerlendirmelere yer verilmiş ardından Manisa ağızlarında kullanılan bakarak ol- birleşik fiili yapısal olarak incelenmiş ve tarihsel dönemden tanımlamalarla da açıklanmaya çalışılmıştır.

İlker, A. (2021). Manisa Ağızlarında Teknolojik Kavramların Gösterenleri. *VIII. Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı* (22-26 Mayıs 2017), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1, 461-467.

Ağız konuşurlarının büyük bölümü teknolojik kavramları duyarak haberdar olmuştur. Bu sebeple algılanması güç olmakla beraber gösterenler farklılaşmaktadır. Bu bağlamda yazılan makalede ilk olarak teknoloji ve kavram üzerinde durulmuş ve ardından göstergebilim kısa bir şekilde açıklanmıştır. Gösterenler ve anlamalamanın ağızlardaki durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Yazı dilinde teknolojik kavramların gösterenleri verildikten sonra Manisa ağızlarındaki gösterenleri örneklerle beraber gösterilmiştir. Sonuç bölümünde bir örnek üstünden değerlendirme yapılmıştır.

İlker, A. (2021). Manisa Yerli ve Göçmen Ağzında Soru Ekinin Yeri. *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri* (7-8 Kasım 2019 Adana), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 535-545.

Bu bildiri Manisa il, ilçe ve köylerinde ve ayrıca Manisa göçmen ağzında şimdiki zaman çekiminin ve soru ekli biçimlerinin değişmesi üzerinedir. Makalenin girişinde şimdiki zaman ve soru ekinin farklı çekimleri tablolarla gösterilmiştir. Sonrasında araştırma soruları ve kuram yer almaktadır. Bunun ardından soru ekine art ve eş zamanlı bakışın düşüncelerine yer verilmiştir. Makalenin esas konusu olan ağız bölgesinde ve yazı dilinde soru ekinin nasıl kullanıldığı yazı diliyle aynı, yazı dilinden farklılaşıyor ve Manisa yerli ağzında yazı dilinden tamamen farklılaşıyor olmak üzere üç ana başlık altında tabloyla gösterilmiş ve incelenmiştir. Makalenin sonuç bölümünde araştırma sorularına verilen cevaplar maddeler halinde sıralanmıştır.

İlker, A. (2024). Caferoğlu 1936'dan 2023'e: Gördes Salur ve Ulgar Köyleri Ağzında Zamandizinsel Değişmeler. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri* (5-7 Ekim 2023 Elazığ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 261-270.

Bu çalışmada 1936-1939'dan bugüne Caferoğlu'nun tespit ettiği malzemelerde bugün ne gibi değişikliklerin olduğu ve hangi özelliklerin aynı kaldığı incelenmiştir. Bu amaçla Salur ve Ulgar köylerine gidilmiş, zihinsel ve bedensel engeli bulunmayan mümkün olduğunda en yaşlı kişilerle derleme yapılmıştır. Sonrasında da bu metinler Caferoğlu'nun metinleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. İlave olarak Gördes ağzı ile ilgili yapılan tezlerdeki ve yazarın 2017'de hazırlamış olduğu çalışmasındaki

⁷ Yazıya Ayşe İlker'in Academia.edu sayfasından ulaşılmış olup sempozyumun yıl bilgisi kendisiyle yapılan görüşme sonucu tespit edilmiştir.

metinlerle de karşılaştırılmıştır. Makalenin sonunda bulgular evrensel dil bilimi çalışmalarıyla da bağdaştırılmıştır.

İltemir, H. (2024). Gördes Ağzında Yükleme ve Yönelme Hâli Eki Değişikliği. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (5-7 Ekim 2023 Elazığ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 635-645.

Yükleme ve yönelme hâli ekleri ağızlarda birbiri yerine kullanılabilmektedir. Gördes ilçesindeki beş yerleşim yerinde de bu değişim tespit edilmiştir. Bu çalışmada değişikliklerin hangi fiillerle olduğu ve hangi bağlamda kullanıldığı incelenmiştir. İlk olarak Türk dilinde ek değişikliği hakkında bilgi verilmiş ardından Gördes ağzındaki değişiklikler tablo halinde örneklerle ve standart dildeki karşılıklarıyla gösterilmiştir. Ardından eklerdeki ses değişimleri örneklerle verilmiştir. Sonuç bölümünde ise bulgular değerlendirilmiştir.

Kısa, O. (2018). Balıkesir Yöresi ve Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan -IP BA-/ -IP BAR-/ -IP BARI-/ -IP BATI-/ -IP BATIR Şimdiki Zaman Biçimleri Hakkında. *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi* (5-8 Eylül Balıkesir), Tam Metin Bildiri Kitabı, 117-123.

Bu çalışmada Balıkesir yöresi ve Güneybatı Anadolu ağızlarında kullanılan -IP BA-/ -IP BAR-/ -IP BARI-/ -IP BATI-/ -IP BATIR şimdiki zaman biçimleri örnekler verilerek incelenmiştir. Eklerin nasıl oluştuğu, şekil özellikleri ve işlevleri üzerinde durulmuştur.

Oğuz, Ş. ve Oğuz, İ. (2008). Lakap Verme Geleneğinde Manisa İli Demirci İlçesi Örneği. 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)* (10-15 Eylül 2007 Ankara), Ankara: AKDITYK Başkanlığı Yayınları, 3, 1127-1139.

Bu bildiride derleme yöntemiyle Demirci ilçesinin lakapları ele alınmıştır. Derleme sonucunda elde edilen verilere göre lakap verilirken kişinin özellikleri, sosyokültürel durumu, mesleği, soyu gibi özellikler dikkate alınmıştır. Demirci ilçesiyle ilgili verilen bilgilerin ardından lakaplar; geldiği yer adına göre verilen lakaplar, ailede meşhur olmuş ata adına göre verilen lakaplar, akrabalık terimlerine göre verilen lakaplar, işi ve uğraşına göre verilen lakaplar, kişinin belirgin fiziksel özelliklerine göre verilen lakaplar, kişinin etnik kökenine göre verilen lakaplar ve kişinin sosyokültürel durumuna göre verilen lakaplar olmak üzere yedi başlık altında sıralanmış ve incelenmiştir. Sonuç bölümünde elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Özen Eratalay, S. (2016). Manisa Bölgesi Yerleşik Yörüklerinde Mutfak Kültürüne Ait Sözcükler Üzerine. *International Symposium on New Trends in Social and Liberal Sciences* (28 Nisan-1 Mayıs 2016 Milano/İtalya), Özet Bildiri.⁸

Yayla, H. K. (2006). Gördes Ağzının Temel Özellikleri. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni*. (29-30 Eylül 2005 Manisa), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 449-454.

Bu bildiride çok fazla göç almadığından dolayı etnik yapısında çeşitlilik göstermeyen Manisa'nın Gördes ilçesinde çeşitli derlemeler yapılmış ve bu derlemeler değerlendirilerek bölgenin ses özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Ses özellikleri standart dil ile kıyaslanarak verilmiştir. Giriş bölümünde Anadolu ve Anadolu ağızları ile ilgili bilgiler verilmiş ve ardından Gördes ve Gördes ağzı anlatılmıştır. Bir diğer

⁸ Adı geçen bildiriye ulaşılamamıştır.

bölümde ses olayları ve çeşitli kelimeler örnek olarak gösterilmiştir.

İçeriğine Ulaşılamayan Çalışmalar

Makale

Özen Eratalay, S. ve Eratalay, S. (2023). Adbilimsel Çerçeve de Takma Adlar ve Lakaplar: Yeşilyurt (Alaşehir) Köyü Örneği. *Turan-Sam*, 15(58), 342-350.⁹

Bildiri

İlker, A. (1999). Manisa Gördes Ağzında Şimdiki Zaman İşlevli -İp batır Birleşik Fiili Hakkında. 1. *Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (1-2 Haziran 1998 Balıkesir), Balıkesir: Fen-Edebiyat Fakültesi.¹⁰

Şahin, D. (2018). Derleme Sözlüğündeki Turgutlu Ağzına Ait Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri* (17-19 Kasım 2016 Manisa), Manisa: Turgutlu Belediyesi Yayınları, 1, 249-264.¹¹

Sonuç

Manisa ağızları üzerinde yapılmış olan toplamda 69 adet çalışma tespit edilmiştir. Tespit edilebilen çalışmaların ilki Zeynep Korkmaz'ın 1953 yılını taşıyan Batı Anadolu ağızlarında aslî vokal uzunluklarını tartıştığı makalesidir. Manisa ağızları alanında en çok çalışması olan araştırmacının İlker olduğu görülmüş ve araştırmacının 16 çalışması olduğu görülmüştür. İlker'in *Manisa Ağızları* adlı eseri, bu alanda hazırlanmış en kapsamlı çalışmadır.

Manisa ağızları ile ilgili tespit edilen çalışmaların 7'si kitaplar, 10'u tez çalışmaları, 30'u makaleler, 8'i kitap bölümleri ve 14'ü bildirilerden oluşmaktadır. Tespit edilebilen çalışmaların konu dağılımlarına bakıldığında en fazla sayıya sahip çalışma *söz varlığı, terimler ve lakaplar* ile ilgilidir. Türler kendi içerisinde değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1. Kitaplar kategoriler arasında en az yer tutan kısımdır. Tespit edilen 7 kitabın biri sadece ses bilgisi incelemesinden, 3'ü söz varlığı incelemesinden ve biri de genel olarak ilçe ağzının amatör incelemesinden oluşmaktadır. Kitaplar arasında en kapsamlı çalışma olan *Manisa Ağızları* ses-şekil, kelime bilgisi, söz varlığı ve cümle bilgisini içermektedir. Metinler, ilçelere göre tasnif edilerek ayrı ayrı verilmiştir. Ayrıca eserde anlamı bilinemeyecek sözcüklerin sözlüğü de bulunmaktadır. Diğer kitap ise *Manisa Ağızları* adlı eserin yazılış sürecini anlatır. Yazarın duygu ve düşüncelerini içeren bu kitap derleme sürecinin bir yansıması niteliğindedir.
2. Tez çalışmalarının 8'i yüksek lisans, 2'si doktora dan oluşmaktadır. Yüksek lisans ve doktora tezlerinin konu dağılımlarına bakıldığında çoğunluk ses ve şekil bilgisi incelemelerine aittir. Diğer çalışmaların konuları şöyledir: Leksik-semantik ve yapısal inceleme, söz varlığı ve cümle incelemeleri, fiil ve edatlarda istem, ses-şekil ve söz varlığı incelemeleri ve şimdiki zaman eklerinin incelemesi. Bu çalışmaların bir kısmı derlemeler neticesinde elde edilen sonuçların incelemelerinden oluşurken bir kısmı da çeşitli eserlerin incelemelerinden oluşmaktadır.
3. Makale çalışmaları arasında en geniş yer tutan konular söz varlığı ve belli bir ek, kelime veya konuyu ele alan çalışmalardır. Çalışmaların bazılarının konuları şöyle örnek gösterilebilir:

⁹ Makale internet ortamında veya herhangi bir basılı kaynaktan bulunamamış, tam metnine ulaşılabilmiştir.

¹⁰ Söz konusu bildirinin ulaşılabilen bilgileri bununla sınırlıdır.

¹¹ Söz konusu bildirinin ulaşılabilen bilgileri bununla sınırlıdır.

Diyalekt tabakalaşması, Kınık boyunun Alaşehir ağızlarına etkisi, Yeşilyurt deyimlerinde sosyal tema, Batı Anadolu yörüklerinde yemek ve mutfak terimleri, Demirci halı dokumacılığında kullanılan terimler. Makalelerin 2'si karşılaştırmalı incelemedir. Bu çalışmaların biri Batı Anadolu ağızlarının standart dilden farklılıkları üzerineyken bir diğeri Demirci ilçesi söz varlığının Dîvânü Lugâti't-Türk ile karşılaştırılmasıdır. Geriye kalan makalelerden biri Manisa Ağızları adlı kitabın inceleme yazısı, biri içerisinde Manisa'nın ağız özelliklerine dair bilgiler barındıran Mustafa Nuzûlî Efendi'nin divanındaki ağız özelliklerinin incelemesi, biri de Manisa'nın Akhisar ilçesinin dil özelliklerinin genel olarak incelemesidir. Çalışmalardan birine maalesef ulaşamamıştır.

4. Kitap bölümlerinin üçü armağan kitapları arasında yer alan makalelerdir. Çalışmalar; yörük ağızları hakkında, gece yatmadan önce okunan dualar, mahalle adları, Manisa ağızlarında kullanılan bir deyim ve sözcük üzerine inceleme gibi çeşitli konulardan oluşmaktadır.
5. Manisa ağızları ile ilgili 14 bildirinin 5'i söz varlığı incelemesidir. Bu grupta yer alan iki bildirinin içeriğine ulaşamamıştır. Geriye kalan bildirilerin çoğunluğu belli bir ek, fiil ve kelime üzerinedir. Sadece bir çalışma Gördes ağzının temel özelliklerini içeren geniş çaplı bir çalışmadır.

Manisa ağızları ile ilgili tespit edilen çalışmalara bakıldığında Manisa'nın birçok ilçesiyle ilgili hiç çalışma yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu ilçeler arasında derleme yapılan fakat müstakil olarak bir makaleye konu olmamış ilçeler de bulunmaktadır. Manisa'nın Ahmetli, Soma ve Selendi ilçeleri örnek olarak gösterilebilir. Turgutlu ilçesinin de burada kullanılan kelimeler üzerine hazırlanmış bir bildiriye konu olduğu görülmektedir. Bunun dışında Saruhanlı, Gölarmara ve Köprübaşı ilçeleri ile ilgili hiçbir çalışmaya rastlanılmamıştır. Manisa ağızları üzerine hazırlanmış çalışmaların bir yayında toplanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda İlker'in Manisa Ağızları adlı eseri kapsamlı bir kaynak olmakla birlikte henüz çalışılmamış ilçe ve köylerde ağız araştırmaları ve çeşitli derlemeler yapılarak çalışmalara ayrıca konu olması ve bölge ağızlarının ortak veya farklı yönlerinin ortaya konulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akar, A. ve Sarı, C. (2019). Batı Anadolu Yörük Ağızlarının Orta Asya Türk Lehçeleriyle İlişkileri. İ. Şahin (Ed.), *Yörükler Orta Asya'dan Anadolu'ya* (s. 293-306). Özlem Matbaacılık.
- Akınılı, Ö. (2014). *Akhisar İlçesi Yeradları* [Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi].
- Akınılı, Ö. ve Akbaş, F. (2019). Akhisar İlçesinde Adlarını Yeradlarından Alan Yeradları. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 31-72.
- Aksoy, Ö. A. (1991). *Gaziantep Ağzı I-II-III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akyol, S. (2006). *Manisa Merkez Kuzey Batı Köylerinin Ağız Özellikleri* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Akyol, S. (2020). *Manisa Balkan Göçmenlerinin Ağız Özellikleri* [Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Akyol, S. (2022). Manisa Ağızlarında Gece Yatmadan Önce Okunan Türkçe Dualar. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 226-246). Berikan Yayınevi.
- Alkaya, E. (2018). Gaziantep Ağzı ve Bu Ağızla İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 23, 1361-1384.
- Alpay, G. (2022). Manisa Halk Ağzında Kullanılan ve Akrabalık İfade Eden Taygeldi Sözcüğü Üzerine. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 150-164). Berikan Yayınevi.
- Asıl, E. (2021). Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine İl ve İlçeler Düzeyinde Yapılmış Lisansüstü Çalışmalar. *International Journal of Filologia*, 4(6), 203-227.
- Atlı, S. (2017). Manisa'nın Demirci İlçesindeki Lakaplar Üzerine Bir İnceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(1), 101-137.
- Banguoğlu, T. (1977). Anadolu ve Rumeli Ağızları, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: Dergâh Yayınları, 132-134.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, 6(1), 41-54.
- Caferoğlu, A. (1946). *Anadolu dialektolojisine dair bir deneme*. Türk Dili-Belleten, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1959). Die anatolischen und rumelischen Dialekte. *Ph TF I*, 239-260.
- Caferoğlu, A. (1967). Akhisar ve Cihanbeyli Ağızları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 15, 1-38.
- Çakmak, C. (2018). Demirci İlçesi Söz Varlığının Dîvânı Lugâti't-Türk'teki İzleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 56-63.
- Çakmak, C. (2022). *Demirci Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-1 (Bitkiler). *Uluslararası Türk Dünyası Dergisi*, 7(2), 67-88.
- Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-2 (Hayvanlar). *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, 8(2), 167-197.
- Çakmak, C. (2024). Demirci Ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-3 (Araç Gereçler). *International Journal of Filologia*, 7(12), 1-20.
- Çıracı, K. (2019). Konya İli Ağızlarına Dair Bir Bibliyografya Denemesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 176-201.
- Demir, İ. (2012). *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)* [Doktora Tezi, Erciyes

- Üniversitesi].
- Demir, İ. (2013). Manisa Sarıgöl Ağzında Şimdi Zarfının Değişiklerine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 306-316.
- Demir, İ. (2013). Sarıgöl Ağzlarında Vurgu ve Ölçünlü Türkçeden Farklılığının Sebepleri Üzerine. *Turkish Studies*, 8(9), 1069-1080.
- Demir, İ. (2014). Güneybatı Anadolu Ağzlarındaki Pekiştirme Ekleri Üzerine. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 106-124.
- Demir, İ. (2014). Türkçede Belirtme-Yönelme Hâli Ekleri ve Güneybatı Anadolu Ağzlarındaki Kullanımları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 129-147.
- Demir, M. (1972). *Gördes Ağzı* [Yayımlanmamış Bitirme Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Demir, M. (2014). Manisa Ağzında Eski Bir Miras Paylaşma Geleneği: Ok(+luk) Atmak. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 227-233.
- Demir, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilig*, 4, 105-116.
- Demirci, M. ve Güzel M. (2016). Kahramanmaraş Ağzları Üzerine Yapılan Çalışmalar. *Route Education And Social Science Journal*, 8, 159-185.
- Dinar, T. (2023). {-I)p dur-} Yapısı Üzerine Tespitler (Güneybatı Anadolu Ağzları Örneğinde). *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 258-268.
- Eratalay, S. (2007). *Alaşehir ve Yöresi Ağzları* [Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
- Eratalay, S. (2011). Kınık Boyunun Alaşehir Ağzlarına Etkileri. *Turkish Studies*, 6(1), 1039-1056.
- Eratalay, S. (2017). Batı Anadolu Ağzlarında Güzel Adlandırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Eratalay, S. ve Eratalay, S. (2012). “Alaşehir” Manisa Ağzından Derleme Sözlüğü’ne Katkıları. *IV. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (22-24 Aralık 2011 Muğla), Ankara: Ofset Yayıncılık, 1, 353-365.
- Ercilasun, A. B. (2000). Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış. *Türk Dili Dergisi*, 2(584), 115-118.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Kars İli Ağzları: Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erenbaş Pehlivan, S. (2023). Anadolu Ağzları Üzerine Yapılan Çalışmaları Değerlendirme Denemesi I- (2000-2012). *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 297-330.
- Erenbaş Pehlivan, S. (2023). Anadolu Ağzları Üzerine Yapılan Çalışmaları Değerlendirme Denemesi II- (2013-2023). *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 989,1054.
- Ersönmez, M. (2024). *Demirci’de Sözcükler*. Manisa: Demirci Belediyesi.
- Evran, Ü. (2020). *Kırkağaç Ağzı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Gedizli, M. (2022). Manisa İli Mahalle Adlarının Dil Bilimsel Görünümü. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 132-149). Berikan Yayınevi.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağzları: İnceleme, Metinler, Sözlük ve Dizinler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökçe, H. (2024). Batı Grubu Ağzlarının Bir Bölümünde Kullanılan {-DXnAk} Zarf-Fiil Eki ve İşlevleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 828-836.
- Görgeç, C. (2023). Antalya Ağzları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 8(3), 156-174.
- Gözdin, N. (2018). Manisa Ağzları Üzerine Düşünceler. *Türk Dili Dergisi*, 68(799), 91-96.
- Gülensoy, T. ve Alkaya, E. (2003). *Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Gülsevin, G. (2009). İç Ege Bölgesi Ağzlarında Diyalekt Tabakalaşması. *Türk Dilleri Araştırmaları*

Dergisi, 19, 57-87.

- Gürses, D. (2019). *Ege Bölgesi Ağzlarında Fiil ve Edatlarda İstem* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Güven, Ö. (2024). Sivas Ağzı ile İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Söylem Filoloji Dergisi*, 9(1), 480-500. https://www.academia.edu/9843213/A%C4%9EIZ_ALANLARINDA_Y%C3%9CKLEME_VE_Y%C3%96NELME_EKLER%C4%B0N%C4%B0N_B%C4%B0RB%C4%B0R%C4%B0YLE_DE%C4%9E%C4%B0C5%9EME_SEBEPLER%C4%B0_%C3%9CZER%C4%B0NE_YEN%C4%B0B%C4%B0R_BAKI%C5%9E_Prof_Dr_Ay%C5%9Fe_%C4%Bolker (05.12.2024).
- İlker, A. (1999). Manisa Gördes Ağzında Şimdiki Zaman İşlevli -Ip batır Birleşik Fiili Hakkında. 1. *Bahkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (1-2 Haziran 1998 Balıkesir), Balıkesir: Fen-Edebiyat Fakültesi.
- İlker, A. (2006). Manisa Ağzındaki 'Belenarı' Kelimesi Üzerine. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni* (29-30 Eylül 2005 Manisa), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 343-346.
- İlker, A. (2008). Manisa Ağzlarında Şimdiki Zaman. *Uluslararası Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri*, (25-30 Nisan 2008), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1, 369-376.
- İlker, A. (2008). Manisa Merkez Köylerinde Davrı/Davırı Edatı. *Turkish Studies*, 3(3), 471-479.
- İlker, A. (2011). Manisa Ağzlarındaki Dört Benzetme Cümlesine Toplumsal Dilbilim Açısından Bir Yaklaşım. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 85-91.
- İlker, A. (2013). Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış. *Leylâ Karahan Armağanı* (s. 633-649). Akçağ Yayınları.
- İlker, A. (2013). Manisa Ağzında Şimdiki Zaman İşleviyle Kullanılan -mAcI Eki. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 6, 1-6.
- İlker, A. (2016). Manisa Ağzlarında -Dık+/-DUK+ Sıfat-Fiil Ekinin İyelik Ekli Kullanımlarında Ünlü Genişlemesi. *Dil Araştırmaları*, 10(19), 17-23.
- İlker, A. (2016). Manisa Ağzlarındaki "bakarak ol-" Fiili Hakkında [Basılmamış Bildiri Metni]. *Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Sempozyumu* (02-04 Haziran 2016 Priştine/Kosova).
- İlker, A. (2017). *Manisa Ağzları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlker, A. (2017). Manisa Ağzlarında Kullanılan "öngücü", "sonuç" ile yapı bakımından aynı kelime mi? *Dil Araştırmaları*, 11(21), 17-22.
- İlker, A. (2021). Manisa Ağzlarında Geçen "Kirman Dağın Olmak" Deyiminin Oluşumu ve Coğrafyası. *Hamza Zülfikar Armağanı* (s. 345-354). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlker, A. (2021). Manisa Ağzlarında Teknolojik Kavramların Gösterenleri. *VIII. Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı* (22-26 Mayıs 2017), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1, 461-467.
- İlker, A. (2021). Manisa Yerli ve Göçmen Ağzında Soru Ekinin Yeri. *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri* (7-8 Kasım 2019), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 535-545.
- İlker, A. (2024). Caferoğlu 1936'dan 2023'e: Gördes Salur ve Ulgar Köyleri Ağzında Zamandizinsel Değişmeler. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri* (5-7 Ekim 2023, Elazığ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 261-270.
- İlker, A. (2024). *Manisa Ağzları Çalışma Günlüğü*. Kayseri: İhlamur Kitap.
- İltemir, H. (2023). *Gördes Ağzı* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- İltemir, H. (2024). Gördes Ağzında Yükleme ve Yönelme Hâli Eki Değişikliği. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında 6. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay Bildirileri* (5-7 Ekim 2023 Elazığ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 635-645.
- İmer, K. (1998). Batı Anadolu Ağzları Üzerine Gözlemler. *Doğan Aksan Armağanı* (s. 83-92). Ankara

- Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. (2008). Bolu Ağzı Üzerine Yapılan Çalışmalar. E. Arıkoğlu (Ed.), *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* (s. 380-385). Akçağ Yayınları.
- Kaya, M. (2020). *Kula Köyleri Ağzı* [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi].
- Kaya, M. (2022). Kula Ağzında Standart Türkçede Kullanılmayan Sözcükler ve Söz Kalıpları. T. Kahraman vd. (Ed.), *Manisa Akademik Araştırmalar Işığında (Türk Dili ve Edebiyatı & İlahiyat & Sosyoloji)* (s. 186-206). Berikan Yayınevi.
- Kısa, O. (2018). Balıkesir Yöresi ve Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan -IP BA-/IP BAR-/IP BARI-/IP BATI-/IP BATIR Şimdiki Zaman Biçimleri Hakkında. *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi* (5-8 Eylül Balıkesir), Tam Metin Bildiri Kitabı, 117-123.
- Kısa, O. (2018). *Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Korkmaz, Z. (1953). Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1, 197-203.
- Korkmaz, Z. (1976). Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 23-24 (1975-1976), 143-172.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kral, P. (1980). *De in Turkije gesproken Turkse dialecten met een overzicht van de verwantschapstermen in Turkije* [M.A. thesis, Leiden University].
- Oğuz, Ş. ve Oğuz, İ. (2008). Lakap Verme Geleneğinde Manisa İli Demirci İlçesi Örneği. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) (10-15 Eylül 2007 Ankara), Ankara: AKDITYK Başkanlığı Yayınları, 3, 1127-1139.
- Oruç Aslan, B. ve Özbek E. E. (2018). Demirci Halı Dokumacılığında Kullanılan Terimler ve Derleme Sözlüğü'ndeki Yeri. *SEFAD*, 39, 65-72.
- Oyar, A. (1998). *Salihli İlçesi ve Köyleri Ağızlarından Derlemeler (İnceleme-Metin-Sözlük)* [Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi].
- Özen Eratalay, S. (2016). Manisa Bölgesi Yerleşik Yörüklerinde Mutfak Kültürüne Ait Sözcükler Üzerine. *International Symposium on New Trends in Social and Liberal Sciences* (28 Nisan-1 Mayıs 2016 Milano/İtalya), Özet Bildiri.
- Özen Eratalay, S. (2019). Batı Anadolu Yörüklerinde Yemek ve Mutfak Terimleri I: Yemek Adları ve Mutfak Gereçleri. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 11-34.
- Özen Eratalay, S. (2019). Yeşilyurt (Manisa) Deyimlerinde Sosyal Tema. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 267-276.
- Özen Eratalay, S. (2020). *Sarıgöl Ağzı Söz Varlığı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Özen Eratalay, S. ve Eratalay, S. (2023). Adbilimsel Çerçeve Takma Adlar ve Lakaplar: Yeşilyurt (Alaşehir) Köyü Örneği. *Turan-Sam*, 15(58), 342-350.¹²
- Özkan, N. (1996). Kayseri ve Yöresi Ağızları Üzerine Yapılan Çalışmalara Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 265-278.

¹² Makale internet ortamında veya herhangi bir basılı kaynakta bulunamamış, tam metnine ulaşamamıştır.

- Özsoy, Y. (2019). Türkiye’de Ağız Araştırmaları Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme: (1985-2018). *Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi*, 1, 173-207.
- Şahin, D. (2018). Derleme Sözlüğündeki Turgutlu Ağıza Ait Kelimeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri* (17-19 Kasım 2016 Manisa), Manisa: Turgutlu Belediyesi Yayınları, 1, 249-264.
- Tok, T. (2014). Mustafa Nuzûli Efendi Divanında Ağız Özellikleri. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 8, 49-57.
- Tuğluk, M. E. (2022). Ege Bölgesi İlleri Ağızlarında Yer Alan Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Araç Gereç Adları Üzerine Tematik Bir Sınıflandırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 656-680.
- Yayla, H. K. (2006). Gördes Ağızının Temel Özellikleri. *Manisa Şehri Bilgi Şöleni*. (29-30 Eylül 2005 Manisa), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Kültür ve Spor Kulübü Derneği, 449-454.

8. An Analysis of Cultural Content in an English Textbook Series¹

Jeff MUNSHI²

Abdül Kasım VARLI³

APA: Munshi, J. & Varlı, A. K. (2025). An Analysis of Cultural Content in an English Textbook Series. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 122-139. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16571371>

Abstract

This article analyzes the integration of cultural content in the Evolve English textbook series, which was used by an English preparatory school in Türkiye. This study investigates the extent to which cultural elements are presented in the textbook series, as well as cultural sources and the types of culture that are prioritized. The study used quantitative content analysis to classify cultural content based on Peterson's (2004) cultural framework and the classification of cultural sources based on Cortazzi and Jin's (1999) framework. The results of this study showed that the book series contained more cultural content than culture-free content, predominantly incorporated the target culture and international culture with minimum representation of students' local culture, and the small "C" type of culture was emphasized more. The study also found that although the Evolve textbook series incorporates significant cultural exposure, it prioritizes Anglo-American cultural content, limiting language learners' exposure to diverse global perspectives, including their local cultures. The study highlights the importance of incorporating diverse cultural elements in EFL and ESL teaching to enhance the intercultural communicative competence of English language learners. The study reveals a need for a balanced representation of learners' native, target, and international cultures in textbooks to better prepare students for global communication.

Keywords: EFL/ESL Textbook; Cultural Content; Cultural Sources; Types of Cultures

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu makale "Bir İngilizce Ders Kitabının Kültürel İçeriği İle Öğretmen ve Öğrencilerin Buna İlişkin Algılarına İlişkin Bir Analiz" isimli yüksek lisans tezi çalışması kapsamında üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 22.08.2023 tarihli, E-20292139-050.01.04-2300002135 sayılı kararla etik izni verilmiştir.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %12

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 03.06.2025-**Kabul Tarihi:** 29.07.2025-**Yayın Tarihi:** 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16571371>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² (%80) Öğr. Gör., Haliç Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İngilizce Hazırlık Bölümü / Lect., Haliç University, School of Foreign Languages, English Preparatory Department (Istanbul, Türkiye) **eposta:** jeffmunshi@halic.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0009-5012-3520> **ROR ID:** <https://ror.org/022xhck05> **ISNI:** 0000 0000 8961 9352

³ (%20) Öğr. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı / Lect., Sabahattin Zaim University, Faculty of Education, Department of Foreign Language Education, Department of English Language Education (Istanbul, Türkiye) **eposta:** kasim.varli@izu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9313-3544> **ROR ID:** <https://ror.org/0oxvwpq40> **ISNI:** 0000 0004 0454 9308

Bir İngilizce Ders Kitabı Serisindeki Kültürel İçeriklerin Analizi⁴**Öz**

Bu makalede, Türkiye'deki bir İngilizce hazırlık okulunda kullanılan Evolve English ders kitabı serisindeki kültürel içeriğin entegrasyonu analiz edilmektedir. Bu çalışmada, ders kitabı serisinde kültürel öğelerin ne ölçüde sunulduğu, önceliklendirilen kültürel kaynaklar ve kültür türleri araştırılmaktadır. Çalışmada, kültürel içeriği Peterson'ın (2004) kültürel çerçevesine göre sınıflandırmak için nicel içerik analizi ve Cortazzi ve Jin'in (1999) çerçevesine göre kültürel kaynakların sınıflandırılması kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, kitap serisinin kültürsüz içerikten daha fazla kültürel içerik içerdiğini, öğrencilerin yerel kültürünün minimum temsiliyle ağırlıklı olarak hedef kültürü ve uluslararası kültürü içerdiğini ve küçük "C" tipi kültürün daha fazla vurgulandığını göstermiştir. Çalışmada ayrıca, Evolve ders kitabı serisinin önemli ölçüde kültürel maruziyeti içermesine rağmen, Anglo-Amerikan kültürel içeriğine öncelik vermesinin, dil öğrenenlerin yerel kültürleri de dahil olmak üzere çeşitli küresel bakış açılarına maruz kalmasını sınırladığı bulunmuştur. Çalışma, İngilizce dil öğrenenlerin kültürlerarası iletişim yeterliliğini geliştirmek için EFL ve ESL öğretiminde çeşitli kültürel öğelerin dahil edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, öğrencilerin küresel iletişime daha iyi hazırlanması için ders kitaplarında öğrencilerin ana kültürlerinin, hedef kültürlerinin ve uluslararası kültürlerinin dengeli bir şekilde temsil edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: EFL/ESL Ders Kitabı; Kültürel İçerik; Kültürel Kaynaklar; Kültür Türleri

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography. This article has been produced within the scope of the doctoral/ master's degree thesis titled "An Analysis of Cultural Content in an English Textbook and Teachers' and Students' Perception About It".

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Statement: Ethical permission was granted by Istanbul Sabahattin Zaim University Ethics Commission with the decision dated 22.08.2023 and numbered E-20292139-050.01.04-2300002135.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %12

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 03.06.2025-**Acceptance Date:** 29.07.2025-

Publication Date: 30.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16571371>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Introduction

Language and culture are two concepts that have been debated in academia (Shaules, 2019). The inclusion of cultural content from a wide range of genres is crucial to effective language education (Jiang, 2000). Academic investigations also focus on how people of certain communities speak and how the words that they use for their language expression are influenced by daily life and the traditional beliefs, norms, and customs of their society. Therefore, such studies have outlined that culture and language are inherently interrelated and inseparable entities (Liddicoat et al., 2003).

Scholars have argued over the close relationship between the two elements: culture and language (Bagea, 2023). It is argued that a mutual connection exists between language and culture, where one's cultural background and behaviors significantly influence their perception of their surroundings (Kavakli, 2020). This goes to be true for language learning, where cultural aspects can have a profoundly positive effect on learning. Therefore, such studies have outlined that culture and language are inherently interrelated and inseparable entities (Liddicoat et al., 2003).

Elements of culture to include in English as a Foreign Language (EFL) teaching involve the source culture, which refers to the culture of the L2 learner, the target culture, which is the culture of the target language, and cross-cultural aspects, which refer to global or international cultures (Weninger & Kiss, 2013). It also involves small "c" type cultures and etype cultures. The big "C" is also called the visible and enduring cultural elements of a particular culture (Peterson, 2004). These may include food, dress, fashion, art and music, which are often connected with a particular culture and can be easily recognized while discussing its associated cultural type. The small "c" type of culture can be defined as a given culture's intangible or invisible features, including its social customs, values, traditions, faiths and beliefs (Peterson, 2004).

The wide usage of English has surpassed the countries that use English officially as their first language, like Canada, Australia, the U.S., the United Kingdom and New Zealand. English is now used worldwide as a medium of communication and is also the language of global technology (Labtic & Teo, 2019). In the modern world, non-native English speakers have become more than that of native English speakers (Nymeyer et al., 2022). This is mainly because English has gained widespread acceptance as the medium of communication, international politics and business, and shared technologies across different nations worldwide (Crystal, 2008). Learners are motivated to learn and speak English to communicate with countries beyond English-speaking countries, including international communities and their local communities. Many countries like India use English as a medium of communication with their people because of their diverse races and languages. For this reason, English language learners should gain a suitable foundation of global cultural knowledge since they learn English as an international language.

If cultural awareness is introduced in English classes, learners become more familiar with not only their local culture but also the cultural aspects of other languages (Byram, 1997). Bayram (1997) argued that with the help of gaining cultural awareness, learners also have opportunities to share their native cultural experiences and learn to appreciate the diversity of cultures. Developing cross-cultural awareness becomes a valuable way to improve cross-cultural communicative skills (Gudykunst & Kim, 2003). Therefore, while learning an international language as it is used as a lingua franca, it could be helpful for students to learn their local culture and a basic foundation of the global cultures, as well as the cultures of their target language (Ngatu & Basikin, 2019).

It is often suggested that L2 learners must understand their own and the foreign cultures that they are studying (Kramsch, 1998). For this reason, it is better to incorporate the cultural content from students' local, target, and international cultures in textbooks when learners learn English as an international language (Syahri & Su.Snti, 2016). In incorporating local, target, and international cultural content, the learners may gain a deeper understanding of cultural norms and learn to appreciate diversity while developing communication skills for a broader background (Duc Chinh, 2013). Consequently, with the help of understanding how diverse cultural contexts influence language, students can communicate more effectively in diverse settings and prepare themselves better for international communication (Karlık, 2023).

Exposure to local and international cultural content through language textbooks benefits learners (Shin et al., 2011). Language textbooks play an important role as a source of knowledge for students to gain a comprehensive understanding of multicultural aspects (Huang, 2019). It is argued that textbooks represent one critical aspect of the broader institutional culture of schools that must be considered when implementing educational reforms (McCarthy, 1990). Besides providing a standard, organized content that covers various language skills and aspects, textbooks also offer learners a glimpse into different cultural content globally. Therefore, teachers must ensure that textbooks incorporate diverse perspectives and experiences to improve a more inclusive and well-rounded learning experience for learners.

Textbooks have long been perceived as a backbone for language teaching since they serve-as vehicles of well-structured and organized learning content to enable learners to acquire several language skills (Yüce & Emir, 2020). They are essential tools for the teacher and the learner, and they can have a variety of exercises and activities that will help language learners develop the four skills, namely reading, writing, listening, and speaking (Radić-Bojanić & Topalov, 2016). Besides, textbooks that contain a variety of cultural perspectives can enhance their scope of understanding and learning based on different cultures of other people (McCarthy, 1990).

As we know, culture is central and it cannot be ignored (Gaeini & Basirizadeh, 2020). For this reason, the primary focus of this research is to examine the integration of different cultures in an English textbook series. This textbook series has been used at an English preparatory school at a foundation university in Türkiye. In this context, this study aims to assess the degree of cultural content available in *Evolve* English textbooks. Particularly, the research attempts to thoroughly examine the degree of cultural content, the sources, and the themes of the culture presented in 6 textbooks of the *Evolve* series.

Throughout the study, the target cultures are considered to be the cultural content used in English-speaking countries. The cultural content and cross-cultural information selected from countries other than English-speaking countries are categorized as international cultures. The cultural content that is used from Türkiye is considered local or source culture. While recording and analyzing cultural elements, this study expects to shed new light on how language learners are introduced to different cultures through their textbooks. In particular, the study is set to examine whether the *Evolve* textbook series is, for the most part, using the small “c” or the big “C” type of culture in its presentation of cultural elements (Peterson, 2004).

A few studies show the presentation of cultural content in English textbooks. More studies are also found on cultural content, sources and the types of culture used in ELT textbooks separately in Türkiye and other countries. However, there are no studies analyzing the place of cultural content, types of culture

and cultural sources in a specific book series in one study. Considering the above-mentioned arguments, the main objective of this study is to examine the presentation of cultural elements in the *Evolve* textbook series, find answers to and shed some light on the following main questions:

1. To what extent is cultural content presented in the *Evolve* textbook series?
2. What cultural sources are presented in the *Evolve* textbook, and to what extent?
3. What types of cultural content are distributed in the *Evolve* textbook, and to what extent?

2. Method

2.1. Research Design

The study used a quantitative method to analyze and collect data. The quantitative method is also used to analyze the cultural content of the textbooks. Quantitative research seeks numerical evidence on which to make conclusions, and it makes predictions on data collection and analysis, which may constrain some investigations (Newby, 2010). This study used a content analysis method to calculate the presentation of cultural content in students' books and workbooks. Content analysis is a research method that analyzes quantitative data, and language studies are its research field alongside many others, which analyze specific things by classification, tabulation, and evaluation (Dinçer, 2018). In another way, the content analysis defines the process where the primary contents of data and their messages are summarized, reported and written (Cohen et al., 2000). Cohen also defines content analysis by dividing it into four 'C's: coding, categorizing, comparing, and concluding.

2.2. Sampling of the Study

The textbook series analyzed in this study is entitled *Evolve* English textbooks (Table 1). The reason for selecting this textbook series for this study is that the textbooks are published by the famous worldwide publisher, Cambridge University Press, in 2020. The textbooks consist of a series of six levels, respectively, *Evolve* Level 1, *Evolve* Level 2, *Evolve* Level 3, *Evolve* Level 4, *Evolve* Level 5, and *Evolve* Level 6.

Each book of this series comprises one student's book that is usually used in the class, a workbook which students usually practice at home and exercise in the class, and a video book. They all have digital versions. The textbook series also has software games to practice, especially grammar and vocabulary. Every unit of the book contains nine sections. The sections are learning objectives, grammar, vocabulary, pronunciation, functional language, listening, reading, writing, and speaking. The textbook analysis was primarily based on communicative competence and was designed and adopted for almost the same purpose, just from a different country's perspective. The information about the books is shown in fi 1.

Table 1: Information about the six textbooks in the *Evolve* series

No	Title of The Books	Author(s)	Publisher(s)	Level
1.	EVOLVE 1	Leslie Anne Hendra, Mark Ibbotson, Kathryn O'Dell, and Samuela Eckstut	Cambridge University Press	A1 (CEFR)
2.	EVOLVE 2	Lindsay Clanfield, Ben Goldstein, Ceri Jones, Philip Kerr, and Octavio Ramirez	Cambridge University Press	A2 (CEFR)

		Espinosa		
3.	EVOLVE 3	Leslie Anne Hendra, Mark Ibbotson, Kathryn O'Dell, and Mari Vargo	Cambridge University Press	B1 (CEFR)
4.	EVOLVE 4	Ben Goldstein, Ceri Jones, and Samuela Eckstut	Cambridge University Press	B1 + (CEFR)
5.	EVOLVE 5	Leslie Anne Hendra, Mark Ibbotson, Kathryn O'Dell, Carolyn Clarke Flores, and Michele Lewis	Cambridge University Press	B2 (CEFR)
6.	EVOLVE 6	Ben Goldstein, Ceri Jones, and Mari Vargo	Cambridge University Press	C1 (CEFR)

2.3. Data Collection

To start, the total units in the *Evolve* series were identified to find out the presentation of cultural content. Because we cannot do anything without identifying the units, it is one of the most important things to identify the types of units in the *Evolve* textbooks. The numerical order was followed during the identification of the units. It was mentioned earlier that each level has students' books, teachers' books, and video resource books. This study only focused on students' and teachers' books, excluding video books.

As a part of data collection, this study examined all aspects of the books to discover the cultural content. The study first emphasized collecting and examining the tasks. The tasks are associated with Brown's (Brown, 2007) receptive skills, which are listening and reading, and productive skills, which are speaking and writing. Since this research examined the *Evolve* textbooks in terms of cultural content based on receptive and productive skills, as mentioned above, the other language tasks were not considered. The tasks focusing on students' grammar, vocabulary, review activities and pronunciation were excluded from this study. These sections typically lacked extended texts or contextual situations where cultural elements could be identified meaningfully. Moreover, any units without explicit or implicit cultural references were excluded from the coded dataset, and this ensured that only content with analyzable cultural material was included, consistent with the study's operational definition of cultural representation.

After identifying the units, the units were examined following the themes of big "C" and small "c" culture proposed by Peterson (Peterson, 2004). The study did not cover the whole twenty-two themes of big "C" culture. Instead, ten of the twenty-two were examined: architecture, music, literature, geography, political issues, history, social norms, core values, and legal foundation. An example of big 'C' culture is found in unit 6 of the *Evolve 6* textbook titled 'Do you Believe in Miracles?' which emphasizes the 1980 Winter Olympics hockey game where team U.S. defeated the Soviet Union in what is known as 'the Miracle on Ice'. This event is widely regarded as a historically significant moment in American sports and is closely tied to the Cold War context. The unit not only recounts the athletic achievement but also includes commentary from historians and comparisons to other cultural and political upsets, reflecting institutional and historical dimensions of culture. From the principal themes under small "c" culture, this study examined ten small "c" cultures from Therme's (2004) framework. The ten themes of small "c" culture are opinions, viewpoints, preferences or states, gestures, body postures, fashion, foods, hobbies, popular music, and specific knowledge. For example, one unit from the *Evolve 6* textbook, unit 5 titled 'The End of the Road' was coded as an example of small 'c' culture. The text describes a real-life American family that travel to remote, unspoiled areas across the United States. Their journeys, recorded in a personal blog, highlight everyday cultural values, individual preferences in lifestyle, and

hobbies. To ensure coding consistency, two trained coders independently analyzed all units. Before the main analysis, the coders conducted a pilot coding session using five sample units to calibrate their understanding of the coding categories. Discrepancies in coding were resolved through discussion until full agreement was reached. The overall inter-rater reliability, calculated using Cohen's Kappa, was 0.82, indicating strong agreement between coders.

The study analyzed ten particular themes to allow for a more focused and manageable analysis of the textbook content. The reason why the selected ten themes, such as architecture, music, and literature, are more robustly represented in educational materials and offer richer chances for analyzing how culture is explicitly or implicitly conveyed. These themes also align more directly with the goals of intercultural competence in language teaching. Besides, while examining the cultural themes in the *Evolve* textbook, a new category was included called "culture-free." The culture-free units were included with the units, which accommodate absolutely no information about culture or anything that identifies any specific culture.

The next step was to examine the identified 228 units to find out the source, international, and target cultures proposed by Cortazzi and Jin (Cortazzi & Jin, 1999). First, the study identified the cultural sources of referred countries and the cultural themes such as architecture, celebrations, social norms, beliefs, history, attitude, and race. After identifying the sources and the themes, the cultural sources were examined. As mentioned earlier, out of 658 units, 246 units were solely about grammar and vocabulary. Therefore, these units were excluded. Consequently, a total of 412 units were the focus of this study. Out of 412, 184 units were considered culture-free; thus, these units were not considered when examining the cultural contents. Nevertheless, although these culture-free units were excluded from examining the cultural contents, they were included in the evaluation in terms of being receptive or productive, big "C" and small "c".

2.4. Data Analysis

After examining the units of the textbooks, the data obtained from the analysis was analyzed. Regarding cultural content, the data were categorized into two types: specified cultural content and culture-free content. The next step was to categorize the cultural content using cultural sources. The international culture, the target culture, and the source culture were separated. The examined data regarding cultural content, cultural sources, and types of culture were categorized in Microsoft Excel. Each category of data was calculated by using Excel. To examine whether the distribution of culture types differed significantly between receptive and productive skills, and the relationship between culture types, a Chi-square test of independence was conducted. A 2×2 contingency table was created using the observed frequencies of culture type across skill types. After analyzing all the data, the findings of the study were compared and converted into percentages. The next step was to present the data and percentages in tables and graphs. The graphs of the findings were made through Microsoft Excel. Afterward, the findings of the study were discussed quantitatively.

3. Findings and Discussion

3.1. R.Q.1: Cultural Content Presented in the Evolve English Textbook Series

As one may see in Figure 1, 412 units were analyzed in this study. The units that contain cultural content in Evolve English textbooks have the highest percentage. The number of units with cultural information

is 228, 55.3%, whereas the units without cultural content or culture-free accounted for the lowest amount, 44.7% and 184 units.

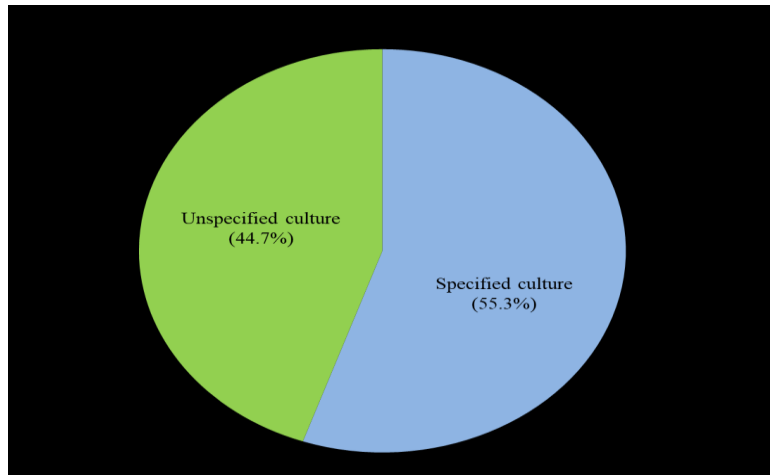

Figure 1. Ratio of units with and without cultural contents in the Evolve English textbook Series.

The ratio from Table 2 and Figure 1 shows that the Evolve series focused more on including cultural content. By looking at the percentage of cultural content in each textbook, one can see that there is no statistically significant cultural presentation of specified culture and culture-free content, $\chi^2 (5, N = 412) = 5.15, p = .397$. This indicates that the inclusion of cultural material is relatively consistent throughout the series, and any differences observed are likely due to chance rather than a systematic pattern. Although there is not a big difference, the specified cultural content was prioritized. It is well-known that cultures help people to understand and to know the language well (Syaputri et al., 2021). For instance, in Turkish culture, when people shower or do anything related to cleaning, they use a specific phrase that is probably not used in other cultures. If foreigners are familiar with certain things, they will understand and use the Turkish language faster and more easily. Therefore, using more cultural content in the Evolve series will help learners understand the language well. Nevertheless, it is surprising to mention that the maximum units (228 units) of the textbooks that this research analyzed had specified cultural content.

Table 2: Cultural content presented in the Evolve textbooks

Textbook	Specified culture	%	Culture-free	%	Total	%Total
Textbook 1	26	11.4	24	13.0	50	12.1
Textbook 2	35	15.4	23	12.5	58	14.1
Textbook 3	26	11.4	34	18.5	60	14.6
Textbook 4	34	14.9	27	14.7	61	14.8
Textbook 5	59	25.9	40	21.7	99	24.0
Textbook 6	48	21.1	36	19.6	84	20.4
Grand total	228	100.0	184	100.0	412	100.0

Using more cultural content in the Evolve textbooks shows that the book series not only focuses on developing learners' linguistic skills, such as expertise in grammar, vocabulary, or pronunciation, but it also helps to develop students' knowledge about culture. Knowledge of different societies' cultures is

important for communicating meaningfully (Rabiah, 2018). Individuals also need to know how they perceive their interlocutors in another group for successful communication (Byram, 1997). Therefore, English language learners can prepare themselves to interact with people from various global communities and different cultural backgrounds.

Table 3: Cultural content in receptive and productive skills in the Evolve textbooks

Textbook	Receptive skills	%	Productive skills	%	Total	%Total
Textbook 1	24	10.5	2	.9	26	11.4%
Textbook 2	30	13.2	5	2.2	35	15.4%
Textbook 3	20	8.8	6	2.6	26	11.4%
Textbook 4	29	12.7	5	2.2	34	14.9%
Textbook 5	40	17.5	18	7.9	58	25.4%
Textbook 6	43	18.9	6	2.6	49	21.5%
Grand total	186	81.6	42	18.4	228	100%

Table 3 presents the cultural presentation of receptive and productive skills in the Evolve English textbook series. The table shows that out of 228 units analyzed in terms of cultural content, 186 units were in the receptive skills, which is 81.6% of the total units. In contrast, 42 units were in productive skills, which is 18.4%. Overall, it is seen from the table that more cultural content was used in receptive skills compared to productive skills in the Evolve series.

It is necessary to mention that receptive skills are the primary consideration when using cultural content in all Evolve Textbook series, as can be seen from Table 3. The reason could be that the author expected the learners to improve their comprehension skills with different cultural information, so that students may be aware of and receive cultural schemata through good reading and listening. As a result, students will be ready for international interaction in their future lives. The result from the analysis here is similar to the studies conducted previously. One study found that combining International Cultural Competence (ICC) improved participants' cross-cultural awareness and L1, and improved learners' awareness of the role of culture in language learning (Mede & Gunes, 2019).

World Englishes are distributed into three concentric circles: the Inner Circle, the Outer Circle, and the Expanding Circle (Kachru, 1985). The Inner Circle represents the countries where English is the primary language, such as the U.S., Canada, and the United Kingdom. The Outer Circle presents the countries that are former colonies of the British Empire, such as India, Bangladesh, and Pakistan. Finally, the Expanding Circle presents countries where English is introduced as a foreign language, such as Turkiye, Japan, and Korea. Learners of expanding and outer circle countries use productive skills to communicate in international settings (Monfared & Khatib, 2018). Moreover, English language learners acquire and get information about cultural contexts from receptive skills, which are listening and reading (Magyar et al., 2022). Besides, the authors of the textbook series focused on receptive skills so that learners can understand and be familiar with cultural content from all over the world by reading and listening. Therefore, it will improve their knowledge about culture and language for further encounters in international communication settings. Moreover, when learners want to use productive skills of the language and discuss a certain culture or culture-related society, they first need to comprehend that specific culture using receptive skills (Hismanoglu, 2011). Therefore, the authors in the Evolve series might have prioritized receptive skills more than productive skills.

3.2. R.Q.2: Cultural Sources in the Evolve Series

Table 4.3 shows that culture-free accounted for around half of the total units analyzed in the books, which is 44.7%, from all four sources. Without counting culture-free content, the book series contained the highest percentage of Target culture at 30.1%. The second highest percentage of culture used in the book series was the global culture at 24%. Learners' local culture (L1) was the lowest in the Evolve book series, with only 1.2%. Finally, the Evolve textbook series emphasized the target source of culture (L2) over other cultural sources. By analyzing Table 4, it can be said that the source culture is not presented in almost any of the Textbook series. Even though the Evolve English textbook series was taught at a Turkish University, the books were published by Cambridge University Press, and the authors of the Textbooks are non-Turkish. Thus, the authors and the publication probably did not pay more attention to source culture, or the institute that used the textbooks did not emphasize the importance of cultural content in the Evolve series. Textbook authors' cultural backgrounds and training may unconsciously bias their content decisions, favoring dominant global narratives over localized experiences. Thus, without intentional inclusion of local culture, learners may perceive their identity as secondary or incompatible with the English language, undermining critical intercultural competence.

Table 4: Cultural sources observed in the Evolve textbooks

Textbook	Source culture	%	Target culture	%	International culture	%	Culture-free	%
Textbook 1	-	0.0	11	1.1	15	1.5	24	2.4
Textbook 2	-	0.0	16	1.6	19	1.9	23	2.3
Textbook 3	-	0.0	14	1.4	12	1.2	34	3.4
Textbook 4	-	0.0	16	1.6	18	1.8	27	2.7
Textbook 5	0.5	0.5	38	3.8	16	1.6	40	4.0
Textbook 6	-	0.0	29	2.9	19	1.9	36	3.6
Total	0.5	1.2	124	30.1	99	24.0	184	44.7

The international and the target cultural content were presented predominantly in the Evolve English textbook series. Since the authors are primarily from the target language countries and other countries, their cultural background influenced them to include more Anglo-Saxon content and the content from the nationalities of the other authors. As a result, it is predictable why the Evolve series used less Turkish culture (source culture). Furthermore, using more international cultural content in the Evolve textbooks is helpful for students in preparing them for communication in diverse cultural encounters, and it fulfills the aim of teaching English as an international language (Labtık & Teo, 2019).

However, English textbooks should consider including more source cultural content to make students aware of their culture and compare it with diversified cultural content (Sun-Young Kim & Jiwon Paek, 2015). Besides introducing target culture and international cultures in English language teaching, the L1 cultures of English language learners must also be introduced (Duc Chinh, 2013). The

underrepresentation of Turkish (L1) cultural content in textbook series raises concerns about cultural alignment and relevance. Students may struggle to connect personally with texts that prioritize Anglo-American norms while sidelining local cultural perspectives. This imbalance risks reinforcing linguistic imperialism, where English becomes not only a language of communication but also a vehicle for foreign cultural values. Therefore, country that teaches English as EIL/ESL/EFL should consider taking ownership of the language (Monfared, 2019). Without relying on such educational sources of English-speaking countries, they must consider selecting teaching materials, contents and approaches that are more appropriate and suitable for learners' local context (McKay, 2003, p. 145).

Table 5 presents the distribution of the cultural sources in receptive skills and the cultural sources in productive skills. It shows that culture-free content is used more in productive and receptive skills. Regarding presenting cultural sources in productive and receptive skills, the table shows that the target culture was mostly distributed in receptive skills. Interestingly, the Target culture (target language culture) was also distributed the most in the productive skills in the Evolve Textbooks. Therefore, the Evolve English textbooks focus on/concentrate on/emphasize introducing the target culture more in receptive skills rather than other cultural sources. Moreover, speaking and writing skills (productive skills) also encourage the target culture more than others. In brief, it was found that receptive skills dominated the Evolve Textbook series, promoting inner circle countries' cultures, like the U.S., Canada, Australia, and England. Although the target culture dominated the receptive and productive skills, various international cultures were also used in receptive and productive skills; still, they are less than the target culture. However, there is no representation of Turkish culture.

Table 5: Cultural sources in receptive and productive skills

Cultural source	Receptive skills	%	Productive skills	%	Total	%Total
Source culture	2	0.5	3	0.7	5	1.2
Target culture	103	25.0	21	5.3	124	30.1
International culture	81	19.7	18	4.4	99	24.0
Culture-free	138	33.5	46	11.1	184	44.7

The dominant use of the target culture in reading and listening skills indicates that learners need to learn more about the target language, since a language is completely connected with that country's culture. By listening and reading (receptive skills), they learn and decode cultural information, which they can apply by speaking and writing (productive skills) in international settings. Improving learners' cultural knowledge is the ultimate goal of the Evolve textbook series to improve students' knowledge of the target and international cultures when they learn English as an international language. However, the presentation of the source culture in productive skills is more than in receptive skills. In contrast, the target and international cultures were presented more with receptive than productive skills. The rationality of using source culture more in productive skills might be that English Learners already know and are familiar with the source culture. Therefore, Turkish learners do not need to input and decode the source culture from receptive skills.

Using more target cultures with international cultures in the Evolve series might help the books develop

students' intercultural competence level. Intercultural competence is necessary for learners to acquire Intercultural Communicative Competence (ICC) since they are learning English as an international language (Gün, 2023). It is said that language teaching must embody language skills and strategies for developing students' cultural awareness (Wang, 2018). Embodying language skills and strategies is also necessary for leading learners to intercultural communicative competence, which helps them to be global citizens (López-Rocha, 2016). It is known that culture and language are areas of interest in sociolinguistics (Lut & Starenkova, 2022). Thus, if people have a deeper knowledge of a particular culture, they can use that language correctly. Learners' intercultural competence helps them to understand and use the language appropriately in different social contexts (Byram, 1997, p. 71).

3.3. R.Q.3: Types of Culture Used in the Evolve Series

A close examination of data on cultural themes in Table 6 shows that the content of the Evolve textbooks series was pertinent, and the books also distributed all source culture materials well. The table also shows that most of the cultural content used in the Evolve Textbook series is the small “c” culture, and a lower percentage of cultural content is devoted to the big “C” culture. The percentages of them are 56.06% and 43.93% respectively. The results of the chi-square test showed a statistically significant association between culture type and textbook level, $\chi^2 (5, N = 412) = 11.60, p = .041$. This indicates that the balance of small “c” and big “C” culture shifts meaningfully from one level to another, suggesting changes in cultural emphasis across the curriculum.

It is noticeable that although Evolve Textbooks used small “c” cultures more than big “C” cultures, there is a balanced use of them. Therefore, it indicates that the Evolve Textbook series aims to introduce invisible (small “c”) cultures related to our daily life or living conditions more than visible cultural content (big “C” culture). It is known that having visible and invisible cultural knowledge of the target language's country helps learners to communicate appropriately in that particular language (Abdulaziz Aldawood & Almeshari, 2019). It was shown that culture encloses a restricted set of beliefs, concepts, norms, values, and perceptions, which compose the invisible section of any culture (Arslan, 2020). Thus, language learners need to become exposed to this side and achieve cultural discovery. A large assortment of cultural knowledge of different cultures in Evolve Textbooks will facilitate learners' intercultural communicative competence in the classroom (Byram, 1997), which is essential when communicating in English as an international language.

Table 6: Culture types observed in the Evolve textbook series.

Textbook	Big “C”	%	Small “c”	%
Textbook 1	22	5.3	28	6.8
Textbook 2	30	7.3	28	6.8
Textbook 3	31	7.5	29	7.0
Textbook 4	24	5.9	37	9.0
Textbook 5	31	7.5	68	16.5
Textbook 6	43	10.4	41	10.0

Total	181	43.9	231	56.1

Table 7 shows that approximately four times more of the total cultural content analyzed in this study was presented in receptive skills. Of the 412 contents, 326 were used in receptive skills, which is 79.1%, whereas only 86 were used in productive skills, which is 20.9%. The table also revealed that small “c” culture was used more in receptive and productive skills than big “C” culture; however, there was little difference in using the types of culture in these two specific skills. Moreover, A chi-square test of independence indicated that the relationship between culture type and language skill was not statistically significant, $\chi^2 (1, N = 412) = 1.85, p = .173$. This suggests that although small “c” culture appeared more frequently overall, its distribution between receptive and productive skills does not differ in a statistically meaningful way.

Table 7: Presence of receptive and productive skills found in the Evolve series

Type	Receptive skill	%	Productive skill	%
Big “C”	144	35.0	41	10.0
Small “c”	182	44.1	45	10.9
Total	326	79.1	86	20.9

The authors presented the big “C”, i.e., national cultural elements; and the small “c”, i.e., the elements of local culture, in reading and listening skills, because the learners are learning English as an international or global language. Therefore, students need to comprehend and develop their understanding of global cultures. Learners can comprehend global cultures better by listening and reading than by speaking and writing. The result of one study showed that the types of cultures were presented more in receptive skills than in productive skills (Glenn, 2021). Since English is an international language, students must acquire international culture, and they can acquire it better through reading and listening (Guetatlia & Hamane, 2022). It was reported that language learners need to improve their understanding of listening and reading more than speaking and writing skills to improve cross-cultural competence, since English has become a global language (Crystal, 2003).

4. Conclusion

This study analyzed how cultures are used in the Evolve textbook series. The primary objective of the research was to investigate the presentation of cultural content in the book series. The cultural content in the students’ books and workbooks of the Evolve series was analyzed carefully. From the analysis of the book series, it was found that the Evolve series used more cultural content than culture-free content. Although cultural content is used more in Evolve books and develops learners’ cultural knowledge, the difference between cultural content and culture-free content is not statistically significant. It is said that culture and language cannot be separated; they influence each other (Liddicoat et al., 2003). The culture and tradition of a specific society help create new words and expressions in a language (Lut & Starenkova, 2022). For example, Canada is a cold country, and many parts of Canada are covered with ice. Since ice is part of their lives, they naturally create and use different ice-related words or even celebrate ice-related traditions. On the contrary, it would be difficult to find too many ice-related words in any desert country in the Middle East, such as Sudan or Saudi Arabia. However, in such countries,

more words related to the desert will be found than in Canada. Thus, culture and language are always intertwined.

It is known that if a language learner has knowledge about international and target cultures, it helps the learner to easily interact with the people of other societies (Yurtsever & Özel, 2021). Therefore, it can be concluded that the Evolve series aimed to facilitate learners' communicative competence in diverse contexts since the book series used more target and international cultural content. The study also found that the Evolve series used the cultural content more in receptive skills than in productive skills. Students get knowledge and improve their knowledge of culture through reading and listening to be aware of international culture for future interaction with international communities. Therefore, listening and reading skills were prioritized over speaking and writing skills to facilitate learners' international communication.

The second objective of the research was to find out how the cultural sources are placed in the Evolve textbooks. Considering the specified culture, the use of the target culture was of priority, and international culture was of second priority. It was found that the book used the lowest percentage of learners' native culture (Turkish culture). Although the target culture gained a higher frequency than the international culture, the difference was not statistically significant. However, the frequency of learners' native culture was much lower than that of the target and international cultures.

It has been a matter of debate that cross-cultural content must be introduced to English learners besides the target culture in ELT materials since they learn English as an international language (Alptekin, 1993). The examinations of the Evolve series showed that a high frequency of target and international cultures was presented. Therefore, the Evolve book series includes sufficient cultural content, but mostly the culture of the target language. Moreover, the Evolve series presented more target language culture in all four language skills. Reinforcing teaching target culture more than other cultures shows that authors of the books encourage learners to learn more about the target culture since language and culture are intertwined.

The third objective of this study was to analyze how the types of culture are presented in the Evolve book series. It was found that the Evolve textbook prioritized the small "c" culture type and less prioritized the big "C" culture type. It is known that the invisible (small "c") culture is the culture that is hidden but directly connected to a certain community, and knowledge of the invisible culture of a certain culture helps to understand that language easily (Holliday, 1999).

The Evolve books aimed to introduce invisible culture to learners so that they can understand L2 and international cultures. Therefore, the learners who used the Evolve book series will gain an international communicative competence since the books used small "c" more in cultural sources. The study also found that small "c" cultures were used more in productive and receptive cultures. The reason why authors used different types of culture more in their receptive skills might be that they wanted to help students develop their understanding of international cultures. Thus, the language learners will be familiar with the invisible (small "c") culture of different countries all over the world.

5. Implications and Recommendations for Further Studies

This study presented an analysis of the Evolve English textbook series regarding cultural content. The students' books and workbooks of the series were analyzed in the study. Although the students' book

and teachers' book of the Evolve series were analyzed, not all series were included in the analysis. The grammar topics, vocabulary, functional language, and punctuation were excluded. This study only included four basic language skills in the Evolve series. It would be more interesting if excluded skills were included in the investigation. Since the study did not include all skills, we cannot get complete cultural information about the Evolve series. However, we could find a holistic and general idea of the place of culture in the series if the study included all aspects of the book series. For future studies, it would be recommended that all aspects of such course books be included in the analyses.

As can be seen, the current study only analyzed how types of cultures are presented in the Evolve series. However, it did not analyze the details of cultural themes. Therefore, it is possible to improve the same study by analyzing the details of each cultural theme in future studies. The study could analyze the big "C" cultural themes (e.g., literature, agriculture, history and so on) and the small "c" cultural themes (e.g., behaviors, myths, social norms, and so on). This would be beneficial for teaching and learning and for future research. The study analyzed just one book series. Although the book series was used in Turkish universities, it was published in other countries, and the authors were from other countries. Therefore, we can only get limited information. Future studies could also analyze another book series published in Türkiye by local authors. The two analyzed book series could be compared, and this could yield broader and comparative results.

References

- Abdulaziz Aldawood, A., & Almeshari, F. (2019). Effects of Learning Culture on English-Language Learning for Saudi EFL Students. *Arab World English Journal*, 10(3), 330–343. <https://doi.org/10.24093/awej/vol10no3.23>
- Alptekin, C. (1993). Target-language culture in EFL materials. *ELT Journal*, 47(2), 136–143. <https://doi.org/10.1093/elt/47.2.136>
- Arslan, S. (2020). Culture in textbooks and curricula. In *World English and Culture in English as a Foreign Language (EFL) Education* (1st ed., Vol. 1, pp. 143–159). Vizetek Yayıncılık.
- Bagea, I. (2023). Cultural Influences in Language Learning in a Global Context. *Indo-MathEdu Intellectuals Journal*, 4(2), 630–645. <https://doi.org/10.54373/imeij.v4i2.248>
- Brown, H. D. (2007). *Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy* (3rd ed). Pearson Education.
- Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education* (5th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203224342>
- Cortazzi, M., & Jin, L. (1999). Cultural mirrors: Materials and methods in the EFL classroom. In *Culture in Second Language Teaching and Learning* (pp. 196–219). Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486999>
- Crystal, D. (2008). Two thoU.Snd million? *English Today*, 24(1), 3–6. <https://doi.org/10.1017/S0266078408000023>
- Dinçer, S. (2018). Content Analysis in Scientific Research: Meta-Analysis, Meta-Synthesis, and Descriptive Content Analysis. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 176–190. <https://doi.org/10.14686/buefad.363159>
- Duc Chinh, N. (2013). Cultural Diversity in English Language Teaching: Learners' Voices. *English Language Teaching*, 6(4), p1. <https://doi.org/10.5539/elt.v6n4.p1>
- Gaeini, M., & Basirizadeh, F. Sadat. (2020). *THE ROLE OF CULTURE IN LANGUAGE TEACHING*.
- Glenn, I. (2021). *Analysis of Cultural Contents in an English Textbook Series*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.36266.64968>
- Gudykunst, W. B., & Kim, Y. Y. (2003). *Communicating with strangers: An approach to intercultural communication* (Fourth edition, international edition). McGraw-Hill.
- Guetaia, S., & Hamane, S. (2022). Using literature to enhance language skills for EFL learners. *Global Journal of Foreign Language Teaching*, 12(1), 30–37. <https://doi.org/10.18844/gjflt.v12i1.6503>
- Gün, S. (2023). Intercultural communicative competence and cultural perceptions of pre-service teachers of English language. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 24. <https://doi.org/10.35826/ijetsar.659>
- Hismanoglu, M. (2011). An investigation of ELT students' intercultural communicative competence in relation to linguistic proficiency, overseas experience and formal instruction. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(6), 805–817. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2011.09.001>
- Holliday, A. (1999). Small cultures. *Applied Linguistics*, 20(2), 237–264. <https://doi.org/10.1093/applin/20.2.237>
- Huang, P. (2019). Textbook interaction: A study of the language and cultural contextualisation of English learning textbooks. *Learning, Culture and Social Interaction*, 21, 87–99. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2019.02.006>

- Jiang, W. (2000). The relationship between culture and language. *ELT Journal*, 54(4), 328–334. <https://doi.org/10.1093/elt/54.4.328>
- Kachru, B. B. (1985). Standards, codification and sociolinguistic realism: English language in the outer circle. In R. Quirk & H. G. Widdowson (Eds.), *English in the world: Teaching and learning the language and literatures* (pp. 11–36). Cambridge University Press.
- Karlik, M. (2023). Exploring the impact of culture on language learning: How understanding cultural context and values can deepen language acquisition. *International Journal of Language, Linguistics, Literature and Culture*, 02(05), 05–11. <https://doi.org/10.59009/ijlllc.2023.0035>
- Kavakli, N. (2020). The Relationship Between Language and Culture, and Its Implications for EFL Teaching. In *WORLD ENGLISHES AND CULTURE IN ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE (EFL) EDUCATION* (2nd ed.). Vizetek.
- Kramsch, C. (1998). *Language and culture*. Oxford University Press.
- Labtic, I. G. C., & Teo, A. (2019). Presentation of Cultural Information in a Series of English Textbooks. *The New English Teacher*, 35(2), 36–50.
- Liddicoat, A. J., Papademetre, L., Scarino, A., & Kohler, M. (2003). *Report on intercultural language learning*. Commonwealth of Australia.
- López-Rocha, S. (2016). Intercultural communicative competence: Creating awareness and promoting skills in the language classroom. In C. Gorla, O. Speicher, & S. Stollhans (Eds.), *Innovative language teaching and learning at university: Enhancing participation and collaboration* (pp. 105–111). Research-publishing.net. <https://doi.org/10.14705/rpnet.2016.000411>
- Lut, K., & Starenkova, H. (2022). *The Relationship between Language, Culture, and Development of Society* (p. 171 KB, 63-72 pages) [Application/pdf]. Würzburg University Press. <https://doi.org/10.25972/WUP-978-3-95826-199-0-63>
- Magyar, A., Habók, A., & Molnár, G. (2022). Exploring the Role of English as a Foreign Language Receptive Skills and Learning Strategy Usage in the Ability to Acquire and Apply Knowledge at the Beginning of Higher Education. *Frontiers in Psychology*, 13, 808546. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.808546>
- McCarthy, C. (1990). Multicultural Education, Minority Identities, Textbook, And The Challenge of Curriculum Reform. IN *SEARCH OF AFRICAN LIBERATION PEDAGOGY: MULTIPLE CONTEXTS OF EDUCATION AND STRUGGLE* (Vol. 2, pp. 118–129). Sage Publications, Inc. <https://www.jstor.org/stable/42742179>
- McKay, S. (2003). Teaching English as an International Language: The Chilean Context. *ELT Journal*, 57(2), 139–148. <https://doi.org/10.1093/elt/57.2.139>
- Mede, E., & Gunes, G. (2019). Integration of Intercultural Communicative Competence (ICC) in an EFL Course: Perceptions of Students and Teachers. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 352–363. <https://doi.org/10.17679/inuefd.445793>
- Monfared, A. (2019). Ownership of English in the Outer and Expanding Circles: Teachers' attitudes toward pronunciation in ESL/EFL teaching contexts. *Asian Englishes*, 21(2), 207–222. <https://doi.org/10.1080/13488678.2018.1554303>
- Monfared, A., & Khatib, M. (2018). English or Englishes? Outer and Expanding Circle Teachers' Awareness of and Attitudes towards their Own Variants of English in ESL/EFL Teaching Contexts. *Australian Journal of Teacher Education*, 43(2), 56–75. <https://doi.org/10.14221/ajte.2018v43n2.4>
- Newby, P. (2010). *Research methods for education*. Pearson Education Ltd.
- Ngatu, S. P. K., & Basikin, B. (2019). The role of English as lingua franca – informed approach in English language teaching and learning to preserve cultural identity. *PRASASTI: Journal of Linguistics*, 4(1), 79. <https://doi.org/10.20961/prasasti.v4i1.17060>
- Nymeyer, K., Dewey, D. P., Eggington, W., & Baker-Smemoe, W. (2022). Factors that affect native

- English speakers' comfort levels when communicating with non-native English speakers. *International Journal of Applied Linguistics*, 32(1), 158–174. <https://doi.org/10.1111/ijal.12410>
- Peterson, B. (2004). *Cultural intelligence: A guide to working with people from other cultures*. Intercultural Press.
- Rabiah, S. (2018). *Language as a Tool for Communication and Cultural Reality Discloser*. <https://doi.org/10.31227/osf.io/nw94m>
- Radić-Bojanić, B., & Topalov, J. (2016). Textbooks in the EFL classroom: Defining, assessing and analyzing. *Zbornik Radova Filozofskog Fakulteta u Pristini*, 46–4, 137–153. <https://doi.org/10.5937/zrffp46-12094>
- Shaules, J. (2019). The Language and Culture Debate. In J. Shaules, *Language, Culture, and the Embodied Mind* (pp. 105–120). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-0587-4_8
- Shin, J., Eslami, Z. R., & Chen, W.-C. (2011). Presentation of local and international culture in current international English-language teaching textbooks. *Language, Culture and Curriculum*, 24(3), 253–268. <https://doi.org/10.1080/07908318.2011.614694>
- Sun-Young Kim, & Jiwon Paek. (2015). An analysis of culture-related content in English textbooks. *Linguistic Research*, 32, 83–104. <https://doi.org/10.17250/KHISLI.32..201507.005>
- Syahri, I., & SU.Snti, R. (2016). An Analysis of Local and Target Culture Integration in the English Textbooks for Senior High School in Palembang. *Journal of Education and Human Development*, 5(2). <https://doi.org/10.15640/jehd.v5n2a11>
- Syaputri, W., Theresia, F., & Yuniarti, F. (2021). Cultural Understanding In English Language Learning. *SIGEH ELT: Journal of Literature and Linguistics*, 1(1), 27–34. <https://doi.org/10.36269/sigeh.v1i1.354>
- Wang, G. (2018). On the Strategies of Enhancing Students' Cultural Awareness in College English Teaching. *English Language Teaching*, 11(12), 116. <https://doi.org/10.5539/elt.v11n12p116>
- Weninger, C., & Kiss, T. (2013). Culture in English as a foreign language textbooks: A semiotic approach. *TESOL Quarterly*, 47(4), 694–716. <https://doi.org/10.1002/tesq.87>
- Yüce, S. G., & Emir, G. (2020). An Evaluation of the English Language Teaching Textbooks within the Context of Culture of Thinking. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), 583–628. <https://doi.org/10.18039/ajesi.682060>
- Yurtsever, A., & Özel, D. (2021). The Role of Cultural Awareness in the EFL Classroom. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*. <https://doi.org/10.17569/tojq.776499>

9. Evaluating the Effectiveness of a Comprehension-Based Language Teaching: A Large-Scale Pretest-Posttest Study¹

Eyüp Yaşar KÜRÜM²

APA: Kürüm, E. Y. (2025). Evaluating the Effectiveness of a Comprehension-Based Language Teaching: A Large-Scale Pretest-Posttest Study. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 140-155. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16601095>

Abstract

This large-scale study investigates the effectiveness of a Comprehension-Based Language Teaching (CBLT) program implemented across educational institutions affiliated with the Turkish Armed Forces. Using a quasi-experimental pretest-posttest design, data were collected from 8,522 students via the Oxford Placement Test (OPT) to evaluate language proficiency gains over one academic year. Results indicate statistically significant improvements in students' scores, with an average gain of 10.4 points (Cohen's $d = 0.87$), particularly marked among beginner-level learners. Ninth-grade students demonstrated the highest gains, ranging from 11.6 to 16.7 points. When compared with students from national and private schools receiving traditional integrated skills instruction, military students outperformed their peers by a factor of 7.4 despite receiving 77% fewer instructional hours. A key moderating factor was teacher training: institutions with well-trained CBLT instructors showed 23% greater student gains than those with minimally trained staff. These findings strongly support input-based language acquisition theories and point to the critical role of instructional quality. The study concludes with recommendations for language education reform in Turkey and similar EFL contexts, emphasizing the strategic adoption of comprehension-based methodologies and robust teacher training frameworks to enhance learner outcomes across educational settings.

Keywords: Comprehension-Based Language Teaching, Input Hypothesis, Military Education, Turkish EFL Context, Educational Policy

¹ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %4

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 11.06.2025-**Acceptance Date:** 30.07.2025-**Publication Date:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16601095>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

² Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi Bölümü / Ass. Prof., İstanbul Aydın University, Faculty of Education, Department of ELT (Bartın, Türkiye) **eposta:** eyyupkurum@aydin.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-6681-2824> **ROR ID:** <https://ror.org/0oqsyw664> **ISNI:** 0000 0004 0403 6369

Anlama Temelli Dil Öğretiminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi: Geniş Ölçekli Bir Ön Test-Son Test Çalışması³

Öz

Bu geniş ölçekli çalışma, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı eğitim kurumlarında uygulanan Anlama Temelli Dil Öğretimi (ATDÖ) programının etkililiğini incelemektedir. Yarı deneysel bir ön test-son test deseniyle yürütülen araştırmada, 8.522 öğrencinin Oxford Seviye Belirleme Testi (OPT) sonuçları üzerinden bir akademik yıl boyunca dil yeterliğindeki gelişmeler değerlendirilmiştir. Bulgular, öğrencilerin puanlarında istatistiksel olarak anlamlı artışlar olduğunu ortaya koymuştur; ortalama artış 10,4 puan olup etki büyüklüğü $d = 0,87$ 'dir. Bu gelişmeler özellikle başlangıç seviyesindeki öğrencilerde belirgindir; 9. sınıf öğrencileri 11,6 ile 16,7 puan arasında artış göstermiştir. Geleneksel dört beceri odaklı lisan eğitimi alan devlet ve özel okul öğrencileriyle karşılaştırıldığında, askerî okul öğrencileri %77 daha az ders saati almalarına rağmen 7,4 kat daha fazla gelişim göstermiştir. Öğretmen eğitimi belirleyici bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Anlama Temelli Dil Öğretiminin uygulanmasına yönelik yeterli eğitim almış öğretmenlerin görev yaptığı kurumlarda öğrenci gelişimi %23 daha fazladır. Bulgular, girdi temelli dil edinimi kuramlarını güçlü biçimde desteklemekte ve öğretim kalitesinin dil gelişiminde kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Çalışma, Türkiye ve benzeri bağlamlarda eğitim politikalarının ATDÖ temelli reformlarla yeniden yapılandırılmasını önermektedir.

Anahtar kelimeler: Anlama Temelli Dil Öğretimi, Girdi Hipotezi, Askeri Okullarda Dil Eğitimi, Türkiye'de İngilizce Öğretimi Bağlamı, Eğitim Politikası

³ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %4
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 11.06.2025-**Kabul Tarihi:** 30.07.2025-**Yayın Tarihi:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16601095>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

1. Introduction

The persistent underperformance of Turkish students in English proficiency represents a complex educational challenge with significant economic implications. According to the EF English Proficiency Index (EF, 2024), Turkey ranks 65th among 116 countries, scoring notably lower than its regional neighbors. This deficit exists despite substantial investments—the national curriculum mandates approximately 1,300 hours of English instruction from primary through high school. Similarly, in a report published in March 2014, more than 95% of students attending public schools across Turkey cannot respond to normal or slow spoken English, despite reaching the end of the 10th grade having taken an estimated minimum of 920 hours of lessons over 7 school years (British Council & TEPAV, 2014, p. 57). The disconnect between instructional time and outcomes suggests fundamental pedagogical deficiencies warranting systematic investigation.

Historical analysis reveals three dominant paradigms in Turkish EFL instruction. The Grammar-Translation Method characterized by rote memorization and explicit grammar rules (Arikan, 2014), the Communicative Language Teaching, though often implemented as "weak" CLT with continued emphasis on form over function, and most recently, a high-stakes exam preparation culture dominated by university entrance exams that privilege discrete-point grammar items (Toksöz & Kilickaya, 2018).

Up until the language teaching reform in 1997, the dominant language paradigm in Turkey was largely traditional and grammar-based, with a strong emphasis on linguistic accuracy rather than communicative competence. English was introduced at the secondary school level and taught as a foreign language (EFL), primarily through rote learning and translation methods. The curriculum prioritized grammatical structures and vocabulary acquisition, often neglecting listening, speaking, and real-life communication skills. Instruction was typically teacher-centered, with limited opportunities for students to practice using English interactively. While English had gained prominence over French and German due to its global status, the teaching approach remained rigid and disconnected from practical usage, reflecting a broader educational focus on theoretical knowledge rather than functional language application (Kırkgöz, 2007).

An example of a structured response to the limitations of traditional approaches is Comprehension-Based Language Teaching (CBLT), a research-based model. Based on Krashen's (1985) Input Hypothesis and with support from usage-based theories (Ellis, 2016; Ortega, 2009), CBLT both values extensive, rich input and delayed output and argues that language is most effectively acquired when learners are exposed to comprehensible input in friendly, low-anxiety surroundings.

The model is informed by three SLA theories: Krashen's (1985) Input Hypothesis, regarding comprehensible input ($i+1$) as the central driver of acquisition; VanPatten's (1996) Input Processing Theory, which emphasizes meaning-driven input processing; and Usage-Based Approaches (Ellis, 2002), which focus on frequency effects and chunk learning as crucial factors in language development.

Although the principles of CBLT are promising, there is a dearth of large, real-world, high-stakes evidence to support them. The introduction of CBLT by the Turkish Armed Forces throughout middle and high schools offers a rare opportunity to study the effects of CBLT at scale. Military academies are a good environment in which to test the efficacy of similar programs because of more controlled learning environments with greater accountability, longer instructional days (25% more contact hours than civilian schools), more homogeneous student populations that make it easier to exert experimental

control, and infrastructure for teacher training and program monitoring already in place. This study addresses the following research questions:

1. Does CBLT lead to significant proficiency gains among military school students as measured by the OPT?
2. How do these gains compare to those achieved through traditional integrated skills instruction in national and private schools?
3. What factors (e.g., grade level, teacher training) moderate the effectiveness of CBLT?

2. Literature Review

2.1. Empirical Studies on Comprehension-Based Instruction

Theoretical foundations of the comprehension-based approach emphasize the primacy of understanding input over explicit skill-building (Krashen, 2011). Empirical studies support these claims: In their two-year longitudinal study conducted with 3rd and 4th-grade students in Canada, Trofimovich et al. compared the English pronunciation performance of two groups. The control group students (25 students) followed a traditional foreign language program that mainly included speaking activities, with minimal reading and writing activities.

The students in the experimental group (49 students) were given an innovative, comprehension-based language teaching program that included only listening and reading activities. Each of these students individually read stories and other texts simultaneously or after the reading activity listened to audio recordings of these texts. The experimental group students were not given lessons, were not given exams, were not given speaking activities that would require them to interact with other students and were not given teacher feedback.

Trofimovich et al. (2009) found no significant difference in pronunciation, comprehensibility, or fluency between students in comprehension-based and traditional programs. However, the results of this study are important since the control group students seemingly had many advantages such as teacher instruction, structured curriculum, trained teachers, teacher feedback, speaking activities, and interaction, they could not provide a clear superiority in any of the criteria studied to the experimental group students who lacked all of these and only did student-centered listening and reading studies.

In fact, this study holds an important place in literature as the only study that responds to Asher's (1969, cited in Trofimovich et al., 2009) call for research on how many hours of foreign language education students should receive before they are ready for speaking activities. According to these findings, it is seen that providing a program that includes activities for speaking skills and teacher feedback to students after 90 hours of comprehension-based English instruction given until the end of the first year is an effective approach in helping students acquire more fluent, understandable, and correct speaking skills.

Similarly, Cho and Krashen (2016) demonstrated that long-term voluntary reading habits are crucial for advanced language proficiency. Furthermore, meta-analyses of TPRS and similar methods confirm that comprehension-based instruction leads to greater gains in vocabulary, speaking, reading, grammar, and motivation compared to traditional approaches (Lichtman, 2018).

2.2. Turkish Context Studies

Research consistently shows that Turkish teachers emphasize grammar-heavy approaches—even after curricula shifted toward the communicative approach (CLT). Multiple studies, including Kırkgöz (2007, 2008a, 2008b, as cited in Uysal & Bardakci, 2014) reported that teachers predominantly use grammar exercises, workbook activities, and deduction-based methods over communicative practices.

In a study, Karaata & Soruç (2012) evaluated 18 ELT textbooks used in primary and secondary schools, assessing how well they represent features of spoken grammar. It found that most oral grammar elements were infrequent or absent, indicating a strong bias toward written/form-centered grammar instruction. Peksoy (2015), by using corpus analysis to compare ELT textbooks with the British National Corpus, discovered low overlap in both grammar patterns and collocations—suggesting Turkish coursebooks do not reflect authentic, input-rich usage. In another study, though teachers in international schools in Turkey believe their coursebooks follow communicative language teaching (CLT) principles, it was revealed the materials attenuate experiential sub-components of communicative competence, pointing instead to a grammar-leaning practice (Almassry & Sabuncuoğlu, 2022).

Another research in the Turkish context highlights a significant lack of awareness and implementation of comprehension-based approaches among language teachers (Haznedar, 2010). In Turkey, the predominant model remains integrated skills instruction (Ministry of National Education, 2019), which treats speaking, listening, reading, and writing as co-equal skills taught simultaneously. Also, experimental studies in Turkey have shown that students in comprehension-based programs can outperform their peers in writing and speaking, even without explicit practice in these skills (Işık, 2000; Sarı, 2013).

3. Methodology

3.1. Research Design

This study employs a quasi-experimental, mixed-methods design incorporating quantitative pre- and post-test comparisons with qualitative teacher interviews and classroom observations. The comparative element benchmarks military school results against national data sets from state universities and private schools.

3.2. Participants

The primary sample comprised 8,522 students at pretest and 8,342 at posttest from seven military educational institutions: four high schools and three academies (see Table 1). The student population ranged from grades 9 to 12 in secondary schools and from 1st to 4th year at the tertiary level, with ages ranging from 14 to 22 years ($M = 17.3$, $SD = 1.8$). The gender distribution was predominantly male (92%), reflecting military school demographics.

Table 1: Participant Demographics by Institution

Institution	Pretest (N)	Posttest (N)	Age Range	Gender (% Male)
Kuleli Military High School	1085	1049	14-18	100
Maltepe Military High School	1422	1390	14-18	100
Naval Military High School	700	703	14-18	100
Air Force Military High School	654	654	14-18	100
Military Academy	3046	3046	18-22	90
Air Force Academy	995	893	18-22	92
Naval Academy	620	607	18-22	93
Total	8522	8342	14-22	92

Comparison groups included state university students (N = 931) and private school students (N = 227), who received traditional integrated skills instruction. The relevant data for the comparison group students was obtained from the local Oxford University Press office in Istanbul in 2014.

3.3. Intervention

The CBLT model implemented across these institutions during the 2014-2015 academic year emphasized four key principles: high volumes of aural and written input; delayed production until comprehension thresholds were reached; limited reliance on explicit grammar instruction, and integration of multimedia materials and scaffolded readings. Teachers were trained in comprehension-based methodologies through a combination of workshops and observation sessions, though the extent and quality of training varied across institutions.

3.4. Assessment

The Oxford Placement Test (OPT), a widely used and internationally recognized diagnostic tool, was administered in September 2014 (pretest) and May 2015 (posttest). The OPT assesses general proficiency across listening, grammar, and vocabulary domains through a computer-adaptive format. The accuracy of test takers' responses dictated the progression of item difficulty, such that correct answers prompted the administration of more challenging questions. Subsequently, raw scores were mapped onto CEFR-aligned proficiency bands, as illustrated in Table 2 (see Table or Figure as referenced).

Table 2: OPT Score Ranges and CEFR Levels

Score Range	CEFR Level	Proficiency Description
1-19	A1	Beginner
20-39	A2	Elementary
40-59	B1	Intermediate
60-79	B2	Upper Intermediate
80-99	C1	Advanced
100-120	C2	Proficient

3.5. Data Analysis

Descriptive and inferential statistics were used to analyze learning gains across time points and educational levels. Paired samples t-tests assessed within-group improvements, while ANOVA compared between-group differences. Effect sizes were calculated using Cohen's d. Hierarchical linear

modeling accounted for nested data structures (students within classrooms within institutions), and mediation analysis examined the impact of teacher training on student outcomes.

4. Results

4.1. Overall Proficiency Gains

Across all participants, the average OPT score increased from 32.08 (SD = 8.71) to 42.48 (SD = 9.83), a statistically significant improvement ($t(8341) > 100$, $p < .001$, $d = 0.87$). This represents a large effect size according to Cohen's conventions and indicates substantial language development during the academic year. Table 3 and Figure 1 (see Table or Figure as referenced) illustrate the pretest-posttest comparison by institution.

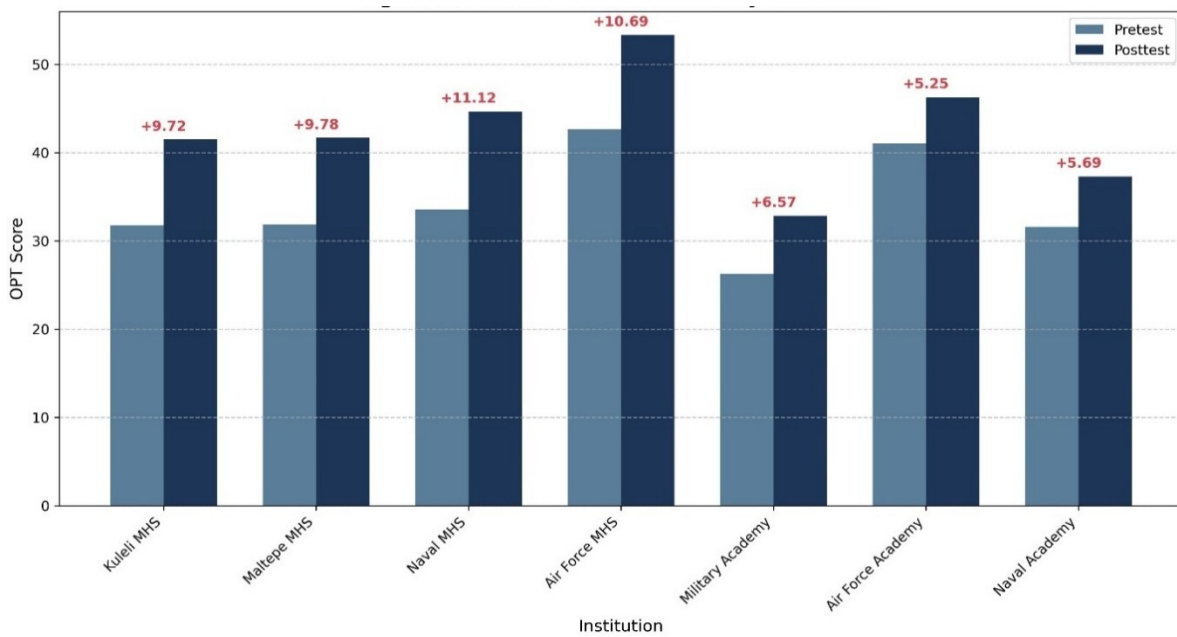

Figure 1. Pretest – Posttest Scores by Institution

A comprehensive breakdown of the scores categorized by institutions is presented in Table 3.

Table 3: Pretest – Posttest Comparisons by Institution

Institution	Pretest Mean	Posttest Mean	Gain	Effect Size (d)
Kuleli Military High School	31.75	41.47	9.72	0.83
Maltepe Military High School	31.87	41.65	9.78	0.85
Naval Military High School	33.53	44.65	11.12	0.92
Air Force Military High School	42.61	53.3	10.69	0.88
Military Academy	26.26	32.83	6.57	0.76
Air Force Academy	41.01	46.26	5.25	0.71
Naval Academy	31.6	37.29	5.69	0.73
Overall Average	32.08	42.48	10.4	0.87

As illustrated in Table 3, the most substantial gains were observed within the lowest proficiency bands, aligning with theoretical frameworks of input-driven development. Students who initially scored within

the A1 range (1–19) demonstrated the most pronounced improvements, with a significant number progressing to A2 or even B1 levels by the conclusion of the academic year.

4.2. Institutional and Grade-Level Differences

As shown in Figure 1 above, all seven institutions demonstrated significant improvements, though the magnitude varied. Air Force Military High School students, whose teachers had received the most extensive CBLT training, achieved among the highest gains (pretest: 42.61, posttest: 53.3, gain: 10.69). Naval Military High School showed the largest improvement (11.12 points), while academies generally showed smaller but still significant gains (5.25-6.57 points).

Analysis by grade level revealed a clear pattern: gains were consistently higher in lower grades (Figure 2).

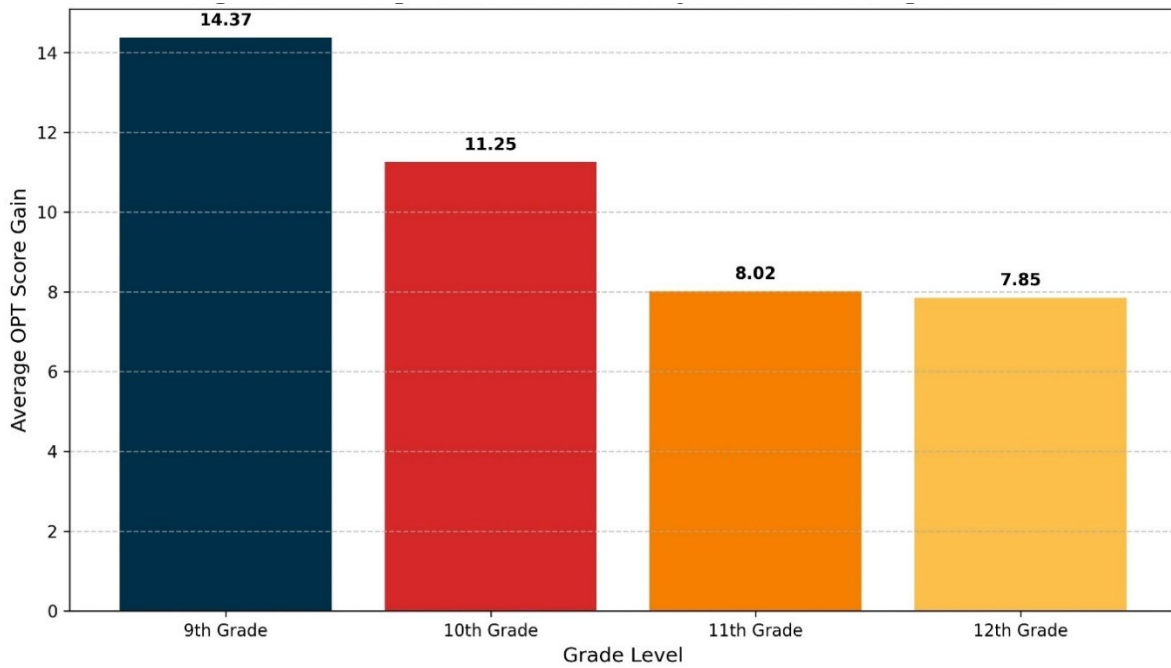

Figure 2. Average OPT Score Gains by Grade Level (High Schools)

Ninth graders improved by an average of 14.37 points, compared to 7.85 points for 12th graders. This pattern supports the hypothesis that early exposure to CBLT is most effective and aligns with SLA theories suggesting that beginners benefit most from input-rich environments. A more detailed examination of 9th grade results shows particularly impressive gains at Air Force Military High School (16.67 points) and Maltepe Military High School (15.01 points). These findings suggest that when CBLT is implemented with fidelity and supported by proper teacher training, the results can be dramatic, especially for beginning learners.

4.3. Comparative Analysis

The comparative analysis provides perhaps the strong evidence as demonstrated by statistical analyses (e.g., ANOVA, Tukey HSD) for CBLT's effectiveness (Table 4, Figure 3 (see Table or Figure as referenced)). State university students, after receiving 1,300+ hours of traditional instruction

throughout their primary and secondary education, showed only a 1.4-point gain on the OPT (mean score: 24). Private high school students exhibited similar modest improvement (1.4 points) or even decline in some cases, despite comparable instructional hours.

To statistically examine the proficiency gains across instructional contexts, a one-way ANOVA was conducted comparing the gain scores of military school students ($M = 10.4$, $SD = 9.1$, $n = 8342$), state university students ($M = 1.4$, $SD = 5.4$, $n = 931$), and private school students ($M = 1.4$, $SD = 6.1$, $n = 227$).

The results revealed a significant main effect of instructional context on gain scores, $F(2, 9500) = 1281.37$, $p < .001$, $\eta^2 = .21$, indicating a large effect size.

Post-hoc Tukey HSD tests confirmed that the military group's gains were significantly higher than both the state university and private school groups ($p < .001$). There was no statistically significant difference between the state and private school groups ($p = .998$). These findings provide compelling evidence for the superior effectiveness of CBLT, even when fewer instructional hours are provided.

Table 4: Comparative Gain Scores Across Educational Contexts

Educational Context	Sample Size (N)	Instructional Hours	Average Gain	Relative Efficiency
Military Schools (CBLT)	8342	~300	10.4	1.0x (baseline)
State Universities (Traditional)	931	1300+	1.4	0.14x
Private Schools (Traditional)	227	~500	1.25	0.12x
Historical Military Data (Pre-CBLT)	6412	~300	6.6	0.63x

In stark contrast, military students achieved 10.4-point gains after approximately 300 hours of CBLT which is 7.4 times greater despite receiving 77% fewer instructional hours. The effect size for CBLT ($d = 0.87$) far exceeds that of traditional methods ($d = 0.11-0.12$), indicating not only statistical significance but practical importance.

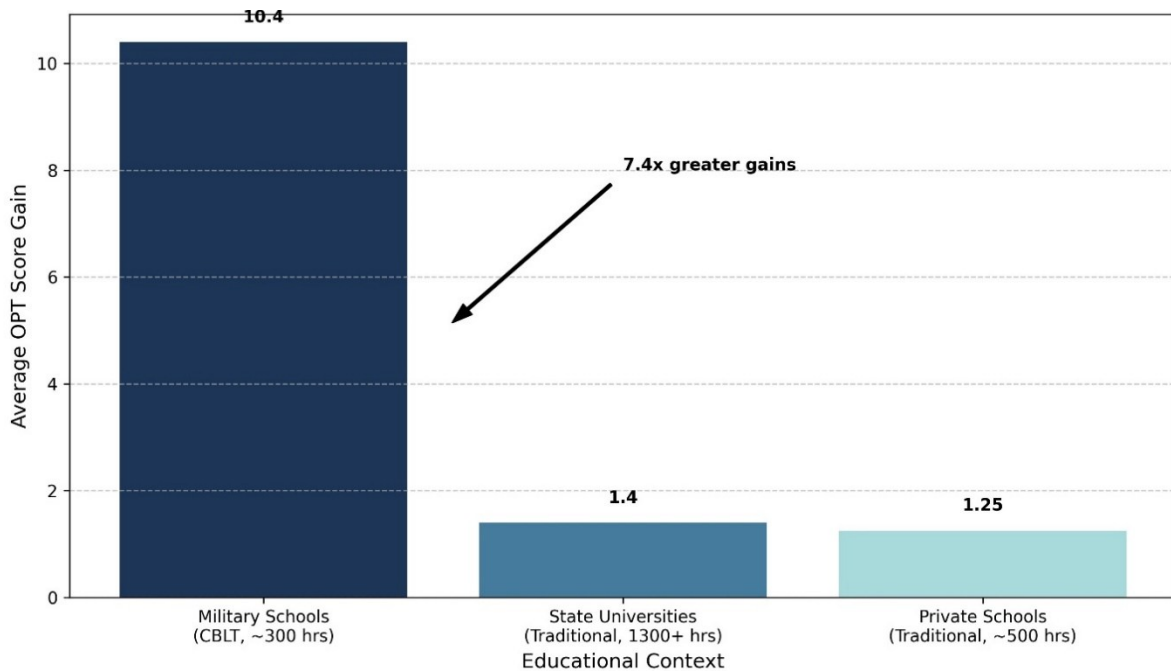

Figure 3. Comparative OPT Score Gains Across Educational Contexts

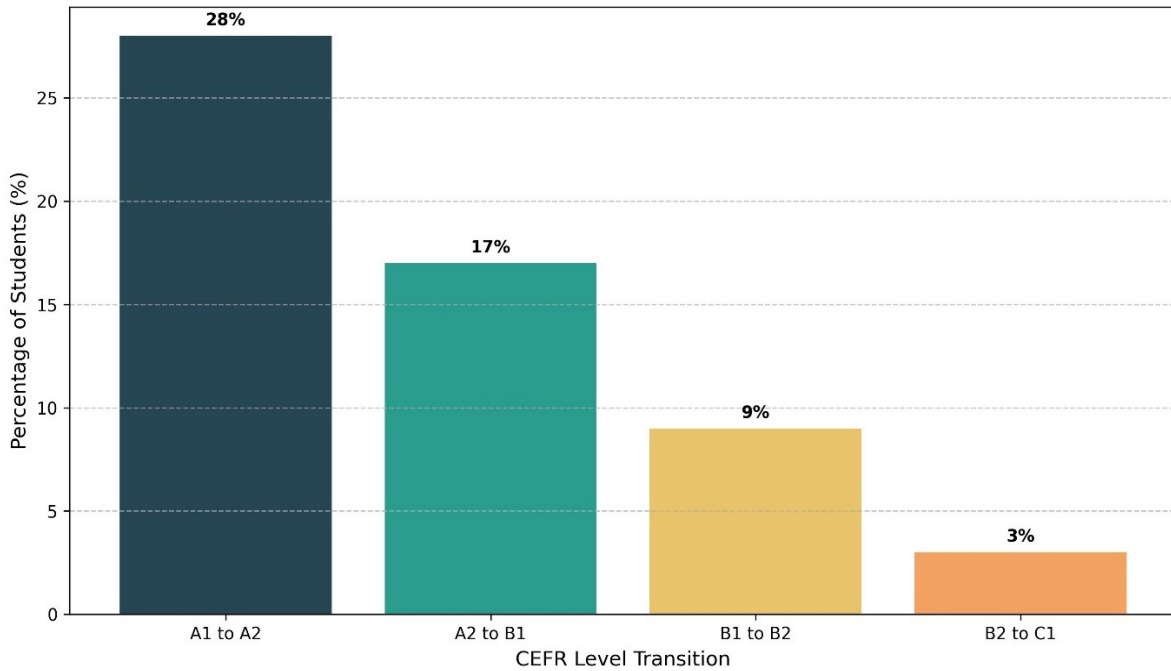
4.3. Effects of Teacher Training

Mediation analysis revealed that students taught by CBLT-trained teachers achieved 23% greater gains ($\beta = 0.23$, $p < .01$) than those whose teachers received minimal training. Implementation of fidelity strongly correlated with outcomes ($r = .67$), suggesting that how CBLT is implemented matters as much as the approach itself.

In the Air Force High School, where teachers had 3+ years of CBLT experience and extensive training, student gains were 31% higher compared to institutions where teacher training was less comprehensive. This finding underscores the critical role of professional development in successful CBLT implementation.

4.4. CEFR Level Shifts

Significant upward movement across CEFR levels was observed following CBLT implementation (Figure 4).

Figure 4. Percentage of Students Advancing CEFR Levels After CBLT

The percentage of students advancing from A1 to A2 was 28%, while 17% moved from A2 to B1, and 9% progressed from B1 to B2. These shifts represent meaningful improvements in functional language ability and further support the effectiveness of the comprehension-based approach.

5. Discussion

5.1. Theoretical Implications

The findings from this large-scale study provide robust empirical support for input-based theories of language acquisition. The significant gains observed across all institutions, particularly among lower proficiency learners, align with Krashen's Input Hypothesis and validate the primacy of comprehensible input as a driver of acquisition. The results challenge DeKeyser's Skill Acquisition Theory, emphasizing output practice (DeKeyser, 2007) and suggesting that for Turkish EFL learners, input-rich environments may be more effective than traditional production-focused approaches.

The non-linear gains across proficiency levels—with beginners improving more dramatically than advanced learners—suggest dynamic systems effects consistent with Complexity Theory. This pattern indicates that language development does not proceed linearly but rather depends on initial conditions and system dynamics, with early stages showing more rapid restructuring when sufficient input is provided.

5.2. Pedagogical Applications

Several important pedagogical implications emerge from this study.

First, the findings clearly indicate that CBLT must be given at the very beginning of the language learning process to make the greatest impact. The impressive results achieved by 9th graders and beginner academy cadets show that input-oriented programs are most appropriate for beginners who need to relieve production pressure and benefit from greater exposure to clear input.

Second, the study points out the important role of teacher training in supporting successful CBLT. Marked differences in outcomes between well-trained and minimally trained institutions suggest that the development of a wide range of comprehensive PD based on TE and the practical application of CBTs is necessary, as well as in-depth experience in TPL.

Third, the results suggest the significance of materials design for CBLT. Receptive skills-based instruction is emphasized, as traditional materials with overwhelming focus on grammar exercises and narrow authentic input are perhaps inappropriate for strategies focusing on comprehension. It is a pressing task to develop higher quality input sources beyond textbooks, such as graded readers, multimedia resources, and scaffolded authentic materials for educational institutions embracing CBLT.

5.3. Policy Recommendations

The sharp distinction between CBLT outcomes and conventional teaching achievements has weighty implications for Turkish language education policy. Three evidence-based recommendations emerge:

National Curriculum Reform: The Ministry of National Education should focus on moving from a grammar-based toward an input-based approach, especially in lower levels of language learning. The comprehensive curriculum (syllaby) in the integrated approaches, which attempts to promote the simultaneous development of oral production, comprehension, and written language, is not what leads to optimal results, and note the negative effects of such instruction, compared to a sequenced approach which focuses first on comprehension prior to production.

Teacher Education Reform: Preservice and in-service teacher training programs should make CBLT training a requirement. The institutions where language teachers are trained must include CBLT methods in their courses, and in-service training for language teachers must continue to emphasize CBLT principles and procedures.

Assessment alignment: The high-stakes testing (power and lock ness monster) in Turkey promotes teaching that is not conducive to language acquisition, focusing on grammar point only. The design of comprehension-oriented testing systems that match CBLT principles would generate beneficial washback and facilitate the advancement of a more general pedagogical change.

5.4. Limitations and Future Directions

Several limitations must be acknowledged. One, there are attrition challenges in this study; it has a 2.1% participant loss from testing period to testing period. Though this rate is low, it could potentially result in some bias in the findings. Second, the context of the military setting versus that of civilian schools could limit the generalizability of results. The regimented nature, the consistent peer population, and the level of accountability present at military schools may create an environment suitable for the adoption of CBLT, which is not easily mirrored. Third, the study's one-year timeframe provides limited insight into the likely long-term retention and development. Additionally, the superior performance of military students may also be influenced by their structured academic environment, discipline, and lifestyle, which are not easily replicated in civilian contexts. These variables could confound the attribution of outcomes solely to instructional method.

These limitations should be addressed in future research by considering the effects of CBLT in varied educational settings, following the effect of interventions for longer than a year, and exploring the neuroscientific bases of comprehension learning through fMRI studies on language processing. Other potential areas of development include investigating technology integration (AI-driven adaptive input systems) and investigating cross-linguistic aspects (whether CBLT benefits languages other than English).

6. Conclusion

The findings of this massive study offer strong support in favor of comprehension-based EFL teaching. The military utilization shows that structured input-focused teaching produces much better results than traditional structured instruction for novice language learners, especially at the lower proficiency level. The 10.4-point increase on the OPT represents meaningful improvements in functional language proficiency in comparison to relatively little change in traditional learning environments.

The pivotal role of teacher training as an eminently informative finding highlights that successful implementation of Competency-Based Language Teaching (CBLT) is not limited to theory but also practice. The 'optimal implementation context' noted at Air Force High School, consisting of both high-quality CBLT practice in a supportive school context, shows that when the language model is allowed to function as it was designed, and with sufficient professional development for teachers, CBLT can indeed be highly effective.

Our findings have significant implications for language education reforms in Turkey and can serve as an example for other countries in terms of addressing similar issues. Some caution is clearly required when considering these findings in light of contextual factors, but after all, the study's strong research design

and large effect sizes encourage us to not only take a serious look at but indeed entertain the need for a shift of paradigms towards input-based language teaching. As Turkey spends resources on English language education, comprehension-based approaches may prove to be a more effective route toward closing the longstanding gap between instructional hours and the high output outcomes that have long marred language education in the country.

References

- Akcan, S., & Bayyurt, Y. (2014, October 23–24). Views and opinions on foreign language education in Turkey. In Proceedings of the 3rd National Foreign Language Education Congress: Views and Opinions on Foreign Language Education in Turkey (pp. 3–9). Boğaziçi University.
- Almassry, O., & Sabuncuoğlu, O. (2022). An evaluation of the ELT coursebooks used in international schools in Istanbul concerning the CLT principles. *International Journal of Social Science and Humanities Research*, 10(2), 556–569. An Evaluation of the ELT-22062022-2.pdf
- Alptekin, C., & Tatar, S. (2011). Research on foreign language teaching in Turkey: 2005–2009. *Language Teaching*, 44(3), 328–353. <https://doi.org/10.1017/S026144481100005X>
- Arıkan, A. (2014). The grammar- translation method, S. Çelik (Ed.) Approaches and principles in english as a foreign language (efl) education (ss. 3-13). Ankara: Eğiten Kitap.
- Baddeley, A. (2007). Working memory, thought, and action. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198528012.001.0001>
- Borg, S. (2015). Teacher cognition and language education: Research and practice. Bloomsbury.
- British Council & TEPAV. (2013). Türkiye'deki devlet okullarında İngilizce dilinin öğrenimine ilişkin ulusal ihtiyaç analizi [National needs analysis of English language learning in Turkish state schools]. https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/1399388519-1.Turkiyedeki_Devlet_Okullarinda_Ingilizce_Dilinin_Ogrenimine_Iliskin_Ulusal_Ihtiyac_Analizi.pdf
- Brown, H. D., & Lee, H. (2015). Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. Pearson.
- Bybee, J. (2006). From usage to grammar: The mind's response to repetition. *Language*, 82(4), 711–733. <https://doi.org/10.1353/lan.2006.0186>
- Cho, K. S., & Krashen, S. (2016). What does it take to develop a long-term pleasure reading habit? *Turkish Online Journal of English Language Teaching*, 1(1), 1–9. <https://doi.org/10.32959/tojelt.229306>
- Dörnyei, Z. (2009). The L2 motivational self-system. In Z. Dörnyei & E. Ushioda (Eds.), *Motivation, language identity and the L2 self* (pp. 9–42). Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781847691293-003>
- EF Education First. (2024). EF English Proficiency Index 2024. <https://www.ef.com/wwen/epi/>
- Ellis, N. (1999). Cognitive approaches to SLA. *Annual Review of Applied Linguistics*, 19, 22–42. <https://doi.org/10.1017/S0267190599190020>
- Ellis, N. C. (2002). Frequency effects in language processing. *Studies in Second Language Acquisition*, 24(2), 143–188. <https://doi.org/10.1017/S0272263102002024>
- Ellis, R. (2015). Understanding second language acquisition (2nd ed.). Oxford University Press.
- Freeman, D., & Richards, J. C. (Eds.). (1996). Teacher learning in language teaching. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511667190> ISBN: 9780521559072
- Freeman, D. (2016). Educating second language teachers. Oxford University Press.
- Gass, S. M., & Madden, C. G. (Eds.). (1985). Input in second language acquisition. Newbury House Publishers. https://openlibrary.org/books/OL2860074M/Input_in_second_language_acquisition
- Green, A. (2014). Exploring language assessment and testing. Routledge.
- Işık, A. (2000). The role of input in second language acquisition: More comprehensible input supported by grammar instruction or more grammar instruction? *ITL: Review of Applied Linguistics*, 129–130, 225–274.

- Karaata, C., & Soruç, A. (2015). The missing gap between spoken grammar and English textbooks in Turkey. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (32).
- Kırkgöz, Y. (2007). English language teaching in Turkey: Policy changes and their implementations. *RELC Journal*, 38 (2), 216–228. <https://doi.org/10.1177/0033688207079696>
- Kırkgöz, Y. (2008). A case study of teachers' implementation of curriculum innovation in Turkish primary education. *Teaching and Teacher Education*, 24(7), 1859-1875. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2008.02.007>
- Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and implications*. Longman.
- Krashen, S. D. (2003). *Explorations in language acquisition and use*. Heinemann.
- Krashen, S. D. (2011). *Free voluntary reading*. Libraries Unlimited.
- Lee, J. F., & VanPatten, B. (2003). *Making communicative language teaching happen* (2nd ed.). McGraw-Hill.
- Lichtman, K. (2018). *Teaching proficiency through reading and storytelling (TPRS): An input-based approach to second language instruction*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315208022>
- Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How languages are learned* (4th ed.). Oxford University Press.
- Lightbown, P. M. (2020). *Easy as pie? Children learning languages*. Oxford University Press. (99+) *Easy As Pie? Children Learning Languages*
- Long, M. H. (2020). Optimal input for language learning: Genuine, simplified, elaborated, or modified elaborated? *Language Teaching*, 53(2), 169–182. <https://doi.org/10.1017/S0261444819000466>
- Ministry of National Education [MoNE]. (2022). *National English language curriculum for primary and secondary education*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Muñoz, C. (Ed.). (2012). *Intensive exposure experiences in second language learning*. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781847698063>
- Norris, J. M., & Ortega, L. (2000). Effectiveness of L2 instruction: A research synthesis and quantitative meta-analysis. *Language Learning*, 50(3), 417-528. <https://doi.org/10.1111/0023-8333.00136>
- Ortega, L. (2009). *Understanding second language acquisition*. Routledge.
- Oxford University Press. (2016). *Oxford Placement Test: Technical manual*. <https://www.oxfordenglishtesting.com>
- Peksoy, E., & Harmaoğlu, Ö. (2017). Corpus-based authenticity analysis of language teaching course books. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(4), 287–307.
- Paradis, M. (2009). *Declarative and procedural determinants of second languages*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sibil.40>
- Pienemann, M. (2015). An outline of Processability Theory and its relationship to other approaches to SLA. *Language Learning*, 65(S1), 123–151. <https://doi.org/10.1111/lang.12095>
- Sarı, R. (2013). Is it possible to improve writing without writing practice? *The International Journal of Foreign Language Teaching*, May 2013, 6–10. <http://ijflt.com/images/ijflt/articles-april-2013/Rahim.pdf>
- Shintani, N. (2011). A comparative study of the effects of input-based and production-based instruction on vocabulary acquisition by young EFL learners. *Language Teaching Research*, 15(2), 137–158. <https://doi.org/10.1177/1362168810388692>
- Şallı-Çopur, D. (2008). *Teacher effectiveness in initial years of service: A case study on the graduates of METU foreign language education program* [Unpublished doctoral dissertation]. Middle East Technical University. (Microsoft Word - Deniz_Sallı375_Copur_tez)
- Spada, N. (2024). *The COLT Observation Scheme: Digital versions and updated research applications* (Second revised edition). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/llt.60> e-Book ISBN: 9789027246905

- Terrell, T. D. (1977). A natural approach to second language acquisition and learning. *Modern Language Journal*, 61(7), 325-337. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.1977.tb05147.x>
- Toksoz, I., & Kilickaya, F. (2018). Review of Journal Articles on Washback in Language Testing in Turkey (2010-2017). *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*, 41(2), 184. doi:<http://dx.doi.org/10.17951/lsmll.2017.41.2.184>
- Trofimovich, P., Lightbown, P. M., Halter, R. H., & Song, H. (2009). Comprehension-based practice: The development of L2 pronunciation in a listening and reading program. *Studies in Second Language Acquisition*, 31(4), 609-639. <https://doi.org/10.1017/S0272263109990040>
- Uysal, H. H., & Bardakci, M. (2014). Teacher beliefs and practices of grammar teaching: Focusing on meaning, form, or forms? *South African Journal of Education*, 34(1), Article #882, 16 pages. <http://www.sajournalofeducation.co.za>
- VanPatten, B. (1996). Input processing and grammar instruction: Theory and research. Bloomsbury Academic. ISBN: 1567502385, 9781567502381
- VanPatten, B., & Williams, J. (Eds.). (2014). *Theories in Second Language Acquisition: An Introduction* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203628942>
- Yu, G., & Xu, J. (Eds.). (2024). *Language test validation in a digital age* (Studies in Language Testing, Vol. 52). Cambridge University Press & Assessment. <https://www.cambridgeenglish.org/Images/735163-studies-in-language-testing-volume-52.pdf>
- Waters, A. (2009). Managing innovation in English language education. *Language Teaching*, 42(4), 421-458. <https://doi.org/10.1017/S026144480999005X>
- Weir, C. J., & O'Sullivan, B. (2017). *Assessing English on the Global Stage: The British Council and English Language Testing, 1941-2016*. University of Toronto Press.

10. Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler^{1 2}

Ülfet İlğaz ÖZGEN TOPCUOĞLU³

Melek AKER⁴

APA: Özgen Topcuoğlu, Ü. I. & Aker, M. (2025). Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 156-171. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622002>

Öz

Kentler, insanların fiziksel ve sosyal gereksinimlerinin karşılandığı, tarihi, siyasi, sosyal, kültürel geçmişin birikimini taşıyan çok boyutlu yaşam alanlarıdır. Kentler, çağlar boyunca değişime uğramış, küreselleşme sürecinde hız kazanan konutlaşmayla birlikte, tüketim kültürüne yönelik yapıların bir parçasına dönüşmüştür. Kentlerdeki bu değişim, sosyal ve kültürel ilişkilerin zayıfladığı, bilgi alışverişinin hızlandığı, insanların birbirlerine ve kendilerine yabancılaştığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, çağdaş resim sanatında yabancılaşma olgusunun önemli bir göstergesi olan kent-pencere imgesi ele alınmıştır. Pencere imgesi kent yaşamındaki iç mekânla, dış mekânı birbirine bağlayan bir geçiş nesnesi konumunda olan ve duygu yoğunluğunu arttıran bir ışık kaynağıdır. Çalışmanın amacı, yabancılaşma olgusu bağlamında çağdaş kent yaşamında betonlaşmanın parçası olan, içinde yaşadığımız çağla özdeşleşen pencere imgesinin, çağdaş resim sanatındaki yerine, önemine dikkat çekmek ve incelemektir. Çalışmada çağdaş resim sanatında yabancılaşmanın bir göstergesi olarak kent yaşamındaki mimari yapılardaki pencere imgesini ele alan sanatçılar Marc Chagall, Henri Matisse, Rene Magritte, Edward Hopper ve Nuri Kuzucan'ın yapıtları incelenmiştir. Bu yapıtlarda görüldüğü gibi pencere imgesi, sanayileşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte, insanın kendine yabancılaşmasının önemli bir parçası olmuştur. Sanatçıların yapıtlarında, kentleşme hareketlerinin, çağdaş yaşamda değişim ve dönüşüme yol açtığı, doğal alanların giderek azaldığı, bina cephelerinin ön planda olduğu kent dokusunda pencere imgesinin yabancılaşma olgusu bağlamında en temel öğelerden biri olduğu düşünülmektedir.

1 Bu makale, 2024 yılında Karadeniz 16.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde "Çağdaş Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu Bağlamında Kent-Pencere İmgesi ve Sanatçılardan Örnekler" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

2 **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %20

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 14.06.2025-**Acceptance Date:** 30.07.2025-**Publication Date:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622002>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

3 Doç., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü / Assoc. Prof., Akdeniz University, Faculty of Fine Arts, Department of Painting (Antalya, Türkiye) **eposta:** ilgaztopcuoglu@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9638-2255> **ROR ID:** <https://ror.org/01m59r132> **ISNI:** 0000 0001 0428 6825

Crossreff Funder ID: 501100005703

4 Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı / Master of Fine Arts Student, Akdeniz University, Institute of Fine Arts, Department of Painting (Antalya, Türkiye) **eposta:** ilgaztopcuoglu@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0007-9456-1835> **ROR ID:** <https://ror.org/01m59r132> **ISNI:** 0000 0001 0428 6825 **Crossreff Funder ID:** 501100005703

Anahtar kelimeler: Çağdaş sanat, Sanatçı, Yabancılaşma, Çağdaş kent, Pencere imgesi

In the Context of The Phenomenon of Alienation in Contemporary Painting City-Window Image and Examples from Artists⁵

Abstract

Cities are multidimensional living spaces where the physical and social needs of people are met and carry the accumulation of historical, political, social and cultural past. Cities have changed over the ages, and with the acceleration of housing in the globalization process, they have turned into a part of the structures for consumer culture. This change in cities has brought about a process in which social and cultural relations have weakened, information exchange has accelerated, and people have become alienated from each other and themselves. In this study, the city-window image, which is an important indicator of the phenomenon of alienation in contemporary painting, is discussed. The image of the window is a light source that is a transitional object that connects the interior and the exterior in urban life and increases the intensity of emotion. The aim of the study is to draw attention to and examine the place and importance of the window image, which is a part of concretization in contemporary urban life in the context of the phenomenon of alienation and is identified with the age we live in, in contemporary painting. In this study, the works of artists Marc Chagall, Henri Matisse, Rene Magritte, Edward Hopper and Nuri Kuzucan, who deal with the image of windows in architectural structures in urban life as an indicator of alienation in contemporary painting, were examined. As can be seen in these works, the image of the window has become an important part of man's alienation from himself with the development of industrialization and technology. In the works of the artists, it is thought that the image of the window is one of the most basic elements in the context of the phenomenon of alienation in the urban texture, where urbanization movements lead to change and transformation in contemporary life, natural areas are gradually decreasing, and building facades are at the forefront.

Keywords: Contemporary art, Artist, Alienation, Contemporary city, Window image

⁵ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %20
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 14.06.2025-**Kabul Tarihi:** 30.07.2025-**Yayın Tarihi:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622002>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Giriş

Kent yaşamı ve mekânları, bireyin kendini ve çevresini anlamlandırma sürecinde her zaman önemli bir rol oynamıştır. Kent mimarisine ait en temel öğelerden biri olan pencereler de bireyin dünya ile kurduğu ilk ilişkinin başlangıcı olmuştur. Dış dünya ve çevrenin potansiyeline kendi gözlerimizle bakma imkânı sağlayan pencereler, doğanın güzelliği ve yaşamın karmaşasının, belli sınırlar ve bir çerçeve dahilinde fragmanını sunmaktadır.

Pencere imgesi, işlevi ve sosyolojik boyutu ile ele alındığında, onun bir parçası olan kent ve kent yaşamına dair çıkarımlarda bulunmak, dönemi itibariyle sosyal ve politik girişimlerin kent mekânlarını dönüştürme biçimleri üzerinden araştırma yapmak kaçınılmaz olmuştur. Kentlerin, içinde yaşanan çağa göre değişmesi, tüketim kültürüne yönelik yapıların bir parçasına dönüşmesiyle birlikte, sosyal ve kültürel ilişkiler zayıflamış, insanların birbirlerine ve kendilerine yabancılaştığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Pencerelerin konumlandığı kentler, birbirinden çok farklı kültür, düşünce yapısı ve yaşam tarzlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum aynı zamanda kent yaşamını sürekli canlı tutan etkenlerden biridir. Bu farkları ortaya çıkaran sebeplerden biri kentlerin, zamanın her anına tanıklık etmiş olmalarıdır. Kentler bugünü yaşayıp, geleceği temellendirirken; geçmiş zamanın izlerini de kendi belleğinde anlamlandırmaya devam etmektedir. Kentin dokusunu oluşturan her bir yapı, geçmiş yaşantıların üst üste birikiminin bir sonucudur. Genel olarak ele alındığında kentler, insanların fiziksel ve sosyal gereksinimlerinin karşılandığı, tarihi, siyasi, sosyal, kültürel geçmişin birikimini taşıyan çok boyutlu yaşam alanları olarak değerlendirilmektedir.

Öncelikle toprağa yerleşme ve kalıcı yapılar inşa etme ile başlayan kentleşme hareketleri, ilk kent devletlerinin kurulması, krallıklar ve imparatorlukların ortaya çıkması, Rönesans ile birlikte yeni coğrafi keşifler ve ticaretin gelişmesi, ardından gelen Fransız Devrimi ile hızla dönüşüme uğramıştır. Sanayi Devrimi ile buharlı makinelerin kullanılmaya başlanmasıyla üretim biçimi buna bağlı olarak değişmiş; kentleşme asıl biçimini sanayileşme ile almıştır. Kentleri oldukça cazip hale getiren bu gelişmeler, kırsaldan kente doğru büyük bir göç hareketini de beraberinde getirmiştir. Hızla artan insan kalabalığı kentsel planlamayı zorunlu kılmış; yerleşim alanlarının düzenlenmesi ile buna bağlı olarak gelişen ticaret ve sanayi kolları, ulaşım, toplumsal yaşamın sürekli olarak şekillenmesine neden olmuştur. İnsanın kendisine ve içinde yaşadığı çevreye dair geliştirdiği benlik algısı, sürekli değişen ve dönüşen kent mekânları ile doğrudan ilişkili hale gelmiştir.

2. Kent kavramının toplumsal boyutu ve küreselleşme

1980'li yıllar teknolojinin ve ulaşım olanaklarının hızla geliştiği bir zaman dilimidir. Bu dönemde ulus-devlet anlayışının değişen dünya düzeni ve ihtiyaçlarına karşılık verememesi ve sermayenin çok uluslu bir boyut kazanması, küreselleşen dünyayı ve küresel kentleri ön plana çıkarmıştır (Tümtaş ve Ergun, 2016, s. 136). Kentler sadece farklı iş olanakları sağlayan yerler değil, aynı zamanda yeni karar alma ve yönetme merkezleri haline gelmeye başlamıştır. “Yerelin evrenselleşmesi, bilginin serbest dolaşımı, sermayenin akışkanlığı, dünyada ortak dil birliği yaratılması şeklinde gelişen küreselleşme ve dolayısıyla neo-liberalizm” (Yaylı, 2012, s. 338), kentleri de rekabet merkezleri haline getirmiştir. Kentsel yapılaşma, yeni ulaşım ve üretim yolları, yeni pazarlar yaratma bu yeni düzenin birincil hedefleri haline gelmiştir.

1960'lı yıllarla birlikte tüketim ve medya kültürünün hız kazanmasıyla, küresel kentlerdeki yeni mekân ve yapılar büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Bu durum, kentsel mekânın tüketim toplumu felsefesine göre

yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmıştır. Yeni yollar, alışveriş merkezleri, plaza ve gökdelenler, sermayenin yeniden üretiminin mekânı haline gelen kentlerin yeni çehresi ve dokusunu oluşturmaya başlamıştır. Bir yanda 1980'li yıllar itibariyle hızla artan bir gecekondulaşma, diğer yanda korunaklı, güvenli olarak vaadedilen lüks siteler ve yaşamlar; farklı kesimlerden insanları birbirine yabancı hale getirmiştir. Gecekondulaşma, kentleşme hareketlerinin plansız ve düzensiz seyretmesinin sonuçlarından biridir. Değişen kentlerin yeni çehresi ve dokusu ile toplum yapısı ve insan ilişkileri de birincil biçimde etkilenmiştir. Sosyal ve kültürel ilişkilerin zayıfladığı, bilgi alışverişinin hızlandığı, insanların birbirlerine ve kendilerine yabancılaştığı bir süreç başlamıştır. Bireyin birbirinden ya da belirli ortam veya süreçten uzaklaşmaları (Marshal, 1999, s. 798) olarak tanımlanan yabancılaşma olgusu, kendi doğasından kopan insanın, kendi ürettiği nesneye karşı yabancılaşmasıyla; kendi özünü keşfetmekten ve dünyadaki yerini bulmaktan uzaklaşmasına yol açmıştır. Bunda kentsel dönüşüm projeleri ile tarihi ve toplumun ortak belleğini oluşturan yapıların yıkılıp, yerlerine sözde modern sayılan ancak karakteristik ve otantik bir yanı olmayan, estetikten yoksun, tek tip binaların yapılması da etkili olmuştur. Geçmiş ile bağ kuramadığı, anılarının yok edildiği bir kentte birey, kendi öz kimliğinden de uzaklaşmaya başlamıştır. Yabancılaşma süreçlerinden, metanın mantığı tarafından yönetilen bireysel ve toplumsal yaşamın genelleşmiş yapısı olarak değerlendiren ünlü sosyolog Baudrillard (Baudrillard, 2012, s. 230), tüketim çağının aynı zamanda radikal yabancılaşmanın da çağı olduğunu ileri sürmektedir.

3. Mimari bir öge olarak pencere ve yaşam şekillerine etkisi

Kent yaşamına ve mimarisine ait, ortaya çıktığı ilk zamanlardan beri biçim, form, işlev olarak sürekli değişen, maddesel varlığının yanında yaşamsal değişimler karşısında simgelediği farklı anlamlarla da var olan pencereler; insan olarak çevremizle ve dünyayla kurduğumuz ilişkinin ilk basamaklarından birini oluşturmaktadır.

İnsanın doğduğu andan itibaren en temel yaşamsal kaynaklarından biri olan göz ve bakış, onun çevresiyle ve dünyayla kurduğu ilişkinin önemli parçalarındandır. Pencereler de bulunduğumuz mekândaki konumlandırılma biçimiyle, dış dünya ve çevreye kendi gözlerimizle bakma imkanı sağlamaktadır. Doğanın güzelliği ve yaşamın karmaşasının, belli sınırlar ve bir çerçeve dahilinde bir fragmanını sunmaktadır (<https://www.themaggar.com/pencereler-sanatin-metaforik-unsuru-mercek-altinda/>).

“Pencere” kelimesi günlük yaşamda farklı anlamları karşılayarak dilimize yerleşmiştir. “Hayata farklı pencerelerden bakmak” ifadesi çok sık karşılaşıp, kullanılmakta, yine burada bakış eylemine dikkat çekilmektedir. Farklı bakış açıları ve düşünceleri içeren bu ifade; pencerenin, konum ve biçim itibariyle görüşümüzü sınırlandırdığından kaynaklanmaktadır. İç ve dış mekân arasındaki bağı tamamen koparan bir ‘duvar’ varken önümüzde, pencere duvar içerisinde kısıtlı ve sınırlı bir boşluk yaratarak, kendisi izin verdiği ölçüde dış dünya ile bağlantı kurmayı sağlarken, bakışımızı da bu biçimde sınırladığı düşünülmektedir. Bu yüzden pencereler fiziksel olarak bakış açımızı belirlerken, aynı zamanda bakma eylemiyle dünyaya ve evrene dair edindiğimiz algı ve fikirlere de bir çerçeve çizmektedir.

İlk insanların, çoğalmaya başladıktan sonra mağaralardan kulübelere yerleşmesiyle, gündüz içeriği aydınlatmak için duvarlara açtıkları delikler ile başlayan pencerelerin tarihi, zamanla farklı malzemelerin de kullanımıyla yerleşkelerde vazgeçilmeyen bir unsur olmuştur. Sonrasında endüstrileşme süreciyle birlikte camın mimaride kullanılmaya başlanmasının sonucu olarak ortaya çıkan şeffaflık ve maddesizlik, mekânın yeniden anlamlandırılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, iç ve

dış mekân arasındaki sınırlar ortadan kalkarak, konutlardaki mahremiyet olgusu da azalmıştır. Işık kaynağı ve mekânı havalandırma amacıyla kullanılan pencereler, Rönesans öncesi dönemde tavana yakın konumlandırılırken, zamanla göz hizasına inmeye başlamıştır. Böylelikle vaktinin çoğunu evde geçiren bireyin, dış dünya ve manzarayla ilişki kurma süreci başlamıştır. Ortaçağ'da kiliselerde çok sık kullanılmış olan pencerelerin, 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi'ni takip eden endüstrileşmeyle birlikte, mimarideki kullanımı farklılaşmıştır. Aydınlanma çağının, doğa ile uyumlu bir kent yaratma çabasının yanında, 19. yüzyılda kentlerin hızla gelişmesi, makineleşme ve üretim biçimlerinin değişmesi, büyük bir kaos ortamını yaratmıştır. Bu dönemde camın mimaride kullanılmaya başlanmasıyla hem yeni bir malzeme bina türlerini farklılaştırmış hem de camın sağladığı bu şeffaflık ve maddesizlik durumu, iç ve dış mekânın yeniden anlamlandırılmasına yol açmıştır. Böylece camın duvarların yerini almaya başlaması, konut sayılarındaki artış ile pencerelerin git gide çoğalması, yeni mekânsal üretimleri de beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda perdeler aracılığıyla mahrem yaşamını birey, kendi istediği ölçüde dışarıya sunup, iç ve dış dünya ile bağlantısını yönetebileceği bir pozisyonadadır. Bu bağlamda pencerenin basit bir boşluk olmadığını vurgulayan ünlü düşünür Henri Lefebvre, pencereyi bir geçiş nesnesi olarak görür: İçeriden dışarıya ve dışarıdan içeriye. Bu sayede pencereler, iç ve dış için birbirinden farklı olarak çerçevelenirler (Lefebvre, 1991, s. 209). Böylelikle içerisi ve dışarısının birbirinden bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum gözlenen ve gözleyen arasında bir geçiş olarak değerlendirilebilir. Özel alan ve kamusal alanın birbirine karıştığı bu yeni mekân deneyiminde pencereler hem içeriden hem de dışarıdan bakmanın bir mekânı haline gelmiştir. Birey, ayrıca kendisini dışarının bilinmezliklerinden koruyacak olan evine gittiğinde, dışarı hakkında yerine göre bir gözleme ihtiyaç duymaktadır. İç mekânın çok önemli bir parçası olan pencere içeriden dışarıyı bir bakıma resimsel bir konuma dönüştürür ve içinde yaşayan birey de pencere aracılığıyla bir izleyen olarak kendini güvende hisseder.

Sosyolojik olarak modern dönemin önemli kırılma noktaları olarak değerlendirebileceğimiz duysal ve psikolojik dönüşümler, 1980'li yıllarda başlamış ve sonrasında da günümüze kadar devam etmiştir. İçinde yaşadığımız çağda küreselleşen dünyanın hızla büyüyen ve kalabalıklaşan kentlerindeki teknolojik gelişmeler, iletişim ve ulaşım olanakları bireyi daha bilinçli, özgür ve bağımsız kılarken, aynı zamanda kendisini daha yalnız hissettirmekte, yabancılaşmayı daha da belirgin hale getirmektedir. “Zayıf sosyal ve kültürel ilişkilerin arttığı bu kentlerde, bilgi, mal ve kültür alışverişinin hızlı gerçekleşmesi, insanların hem birbirlerine, hem de öz kültürlerine karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır” (Yaylı, 2012, s. 342). 1990 sonrası dönemde, kapitalizm ve onun devamı olan küresel süreçlerin başlattığı rekabet ile çalışma koşulları, her şeye ve her yere ulaşımın kolaylığı karşısında kendi duygu ve düşüncesinden uzaklaşan, hızla hareket eden bedenine ruhunun yetişemediği bireyler ortaya çıkmıştır. 21. yüzyılda kentin kamusal alanlarına bakıldığında ise içinin boşaltıldığı ve kişilerin duvarlar içinde yer alan özel yaşamlarına çekildiği görülmektedir. Duvarlar arasında, kendileri gibi olan diğer insanlarla birlikte yaşayan birey, evinde kendini daha güvenli hissetmektedir. Yani 21. yüzyıl bireyleri, kendileri ile benzer toplumsal sınıfların oturdukları homojen yaşam bölgelerinde yaşamayı tercih eder duruma gelmişlerdir (Karakurt, 2006, s. 17). Bu da toplumda sınıflar arası ayrımı iyice belirginleştirmiş, birbirini anlamayan, bencilleşmiş, empatiden uzaklaşmış bir insan topluluğunu yaratmıştır.

2010'lu yıllardan sonra başlayan ve hızla devam eden kentsel dönüşümler de insanlardaki kimlik kaybına ve ortak hafızanın bir bakıma çöküşüne zemin hazırlamıştır. Mahalle ve sokakların yerine göre bir anda yıkılıp, bambaşka bir çehreye kavuşması, o bölgede uzun yıllardır yaşayan insanlar için aidiyet duygunu zayıflatmış, onları süreç içerisinde kültürel geçmişten de uzaklaşmasına sebep olan etkenlerden birisi olmuştur.

4. Çağdaş resim sanatında pencere imgesi

Mimari bir öge olarak pencere imgesinin resim sanatında önemli bir yeri vardır. Sanatçılar, yapıtlarında pencereleri bir ışık kaynağı olarak kullanmanın yanında, onlar aracılığıyla özgürlüğü ve mahremiyeti de sembolize etmiştir. Pencereler, bireyin kendi dünyasından bambaşka bir dünyaya geçişini mümkün kılarken, onu ait olduğu yere dair varoluşsal bir sorgulamaya da itmektedir. Bu sorgulama içerisinde kendi doğasına yabancılaşan bireye, yeni bir doğa deneyimi sunmaktadır.

Pencere, sanat tarihi boyunca başka olası dünyaları bulmanın ya da hayal etmenin sonsuzluğunu sağlayan kurtarıcı bir boşluk olarak sanatçıların yapıtlarında yer alır (Demir ve Gür, 2022, s. 65). Rönesans'a kadar gözünü bireye, doğaya ve mekâna çevirmemiş olan resim sanatında ilk kullanılan pencereler küçük, donuk ve ruhsuzdur. Pencere imgesi Rönesans öncesi genellikle dini mimaride kullanılmış olup, vitraylarla cezbedici bir hale getirilmiştir. Dinsel bir öge olarak ilahi ışığı yansıttığına inanılan pencereler, kilise sanatında öne çıkmıştır. Daha sonraki süreçte Rönesans'ın bireycilik anlayışı ise yapıtlarda özneyi ve doğayı bütün kılmış, yapıt artık bireyin gözlerinden, dünyaya açılan bir pencereye dönüşmüştür. Pencere, 18. yüzyılda Hollanda resim sanatında iç mekân resimlerinde kullanılırken; Romantizm akımında doğaya duyulan özlem, bireyin iç dünyasına yönelerek pencereden dışarı bakma eylemi ile yansıtılmıştır. Gür (Gür, 2023, s. 414), pencereyle izleyicinin bakışının yönlendirildiği ve dünyaya açılan manzaranın iç mekâna dahil edilerek olay örgüsünde dışarıya sıçrama sağlandığını ifade etmiştir.

Görsel 1: Caspar David Friedrich, *Penceredeki Kadın*, 1822, Tuval Üzerine Yağlıboya ("Sanal", 2024).

Romantizm akımının önemli temsilcilerinden sanatçı Caspar'ın yapıtında pencere dışarıya bakabilme, "dünya içinde yer edinme" imkânı vererek Romantizm'in belirleyici anlatımlarından biri olmuştur (<https://www.e-skop.com/skopbulten/bir-pencere-yazisi/5805>). Aynı zamanda bu imkân dışarıdaki doğayı da, kendi başına bir figür olarak görmeyi sağlamaktadır.

Modernizm, dünyaya ve topluma bakışın tamamen değiştiği, bireyin kendi küçük dünyasından çıkarak, kentli ve modern olmayı deneyimlediği karmaşık ve kaotik bir dönem olarak değerlendirilebilir. Mimari yapılanmanın değişimiyle pencereler de metaforik olarak yeni ve tedirgin edici bir dünyaya geçişi

simgelemektedir. Caddelerde yüksek bloklar arasındaki bu geometride, sayıları birdenbire artan pencereler aracılığıyla; duvarın mekân sağladığı, sağlamlığın, yıkılmazlığın, güvenli ve korunaklı mahrem halinden uzaklaşmış, mekân bir anda şeffaf, kırılğan bir materyal olan cam ile bütünleşmiştir. Bu bağlamda kente dair bakış açıları da değişmiştir. Kent artık yukarıdan izlenmekte, sokak ölçeğindeki ortak bakış ve deneyimlerin yerini, içeriden ya da çatıdan izleme deneyimleri almaktadır.

Yapıtlarında iç ve dış mekânı birleştiren sanatçı Henri Matisse için ise pencere imgesi, dünyaya içeriden açılan bir perspektifi sembolize etmektedir. Savaş yıllarında modern yaşama duyduğu inancın sarsılmasıyla siyah rengin hakimiyetinde yaptığı resimlerde soyut etki ağırlıktadır. Açık pencere teması ve enstrüman, bu dönem resimlerinde sıklıkla tercih ettiği nesneler olmuş; Matisse müzik aletlerini ve pencere görüntüsünü kendi kimliğini yansıtan semboller olarak kullanmıştır. Odak noktasına kemanı koyduğu “Kemanlı İç Mekân” resminde, izleyiciyi odanın içindeki karmaşada bırakırken, yarı açık pencereden ise bambaşka bir dünyaya bakmalarını sağlamaktadır. Bu yapıtta pencere imgesi, modern insanın iç dünyasıyla, dış dünya arasındaki gerilimi ve yabancılaşma olgusunu yansıtan önemli bir unsur olmuştur. Yapıtın odağındaki pencere, dış dünya ile bağlantı kurma aracı gibi görünse de gerçekte içerideki yalnızlığı ve izole olmuşluğu daha da belirginleştirmiştir. Pencerenin dışarıyı göstermesine rağmen içerideki nesnelerin yokluğu, dış dünyaya ulaşmanın mümkün olmadığını düşündürmektedir. Sanatçı Matisse’nin bu kompozisyonda ele aldığı pencere imgesini bir özgürlük simgesi olmaktan çok, ulaşılmaz bir mesafe alanı olarak yorumladığı düşünülmektedir. Bu bağlamda pencere, yabancılaşmanın hem görsel hem de psikolojik bir metaforuna dönüşmüştür. İnsan kendine, çevresine ve dünyaya yabancılaşmıştır.

Görsel 2: Henri Matisse, *Kemanlı İç Mekân*, 1919 (“Sanal”, 2024).

Matisse’in Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapmış olduğu “Collioure’daki Fransız Penceresi” isimli yapıtında, içinde yaşadığı çağ ve dönem bağlamında savaşın da etkisiyle karanlık, tükenmişlik ve umutsuzluk yalın bir şekilde görülmektedir. Söz konusu yapıtın kompozisyonunda siyahın ağırlığı, karanlığa açılan pencerede, geleceğin bilinmezliğini sembolize eder. Bu durum, sanatçının kendine ve

dünyaya karşı duyduğu yabancılaşma hissini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yapıtta kullandığı tüm soğuk, sıcak renkler insanın kendine yabancılaşması etkisini de artırmaktadır. Pencerenin, dış dünyayla bağlantı kurmayı sağlaması gerekirken, kompozisyonda siyah bir boşluğa dönüşmüştür. Bu durum, yabancılaşma olgusu olarak bireyin hem kendisine hem de çevresiyle ve doğayla olan bağının kopmuş olabileceğini, içe kapanmayı ve anlam yitimini açıkça gösterdiği düşünülmektedir. Biri resmin sağ tarafında, diğeri sol tarafta konumlanan, üzerindeki yatay çizgilerden panjur olduğu anlaşılan iki dikey alan arasında, karanlık ve belirsiz bir doğanın çağrışımı vardır. Minimalist anlayıştaki yapıtların öncüsü olarak görülen bu yapıtta, siyahın ağırlığı çözilemeyen bir sır olarak izleyiciye yansımaktadır.

Görsel 3: Henri Matisse, *Collioure'daki Fransız Penceresi*, 1914 ("Sanal", 2024).

Yapıtlarında düşselliğin hâkim olduğu sanatçı Marc Chagall'ın "Penceremin İçinden Paris" isimli yapıtı, sanatçının hem kişisel hem kültürel aidiyetini sorguladığı, gerçek ve hayal arasında gezinen, izleyicide merak duygusu uyandıran bir yapıt olarak değerlendirilebilir. Chagall bu kompozisyonda, Paris kentini bir yabancı gibi izlemektedir. Manzarayı dışarıdan gözlemlemesi, kendini oraya ait hissetmediğini düşündürmektedir. Aynı zamanda pencerenin ardında doğup büyüdüğü yere ait izler görülmektedir. Bir yabancılaşma göstergesi olarak bu durum bir bakıma sanatçının, geçmişle bugünün arasındaki sıkışmışlığını ve hiçbir mekâna ait olamayışını sanatsal ifade biçimi olarak yansıtmaktadır.

Chagall'ın yapıtında bir pencereden görülen düşsel figürler ve iç içe geçmiş nesneler, doğasal gerçekliğin bozulduğunu; sanatçının çevresine ve topluma yabancılaştığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca söz konusu yapıtın ismi de dikkat çekicidir. İlgili yapıt isminde geçen "penceremin içinden" sözcüğü, pencere imgesini kendisiyle özdeşleştirdiğin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. İnsan yüzüne sahip bir kedi figürünün konumlandığı pencere, resmin anahtar figürü olup; izleyiciye bir çerçeve sunarak, ona hem gören hem de görülen bir kimlik kazandırmıştır. Kompozisyonun sağ alt köşesinde iki farklı yüze sahip figür, batıya ve doğuya aynı anda bakmakta olup, sanatçının vatanına duyduğu özlemin ve dış dünyaya uyum çabasının sanatsal ifade biçimidir. Tüm bu formlar sanatçının düşsel, çarpık ve düzensiz iç dünyasını yansıtırken, aynı zamanda içsel kopuşun sanatsal ifadesini de oluşturmaktadır.

Görsel 4: Marc Chagall, *Penceremin İçinden Paris*, 1913 ("Sanal", 2024) .

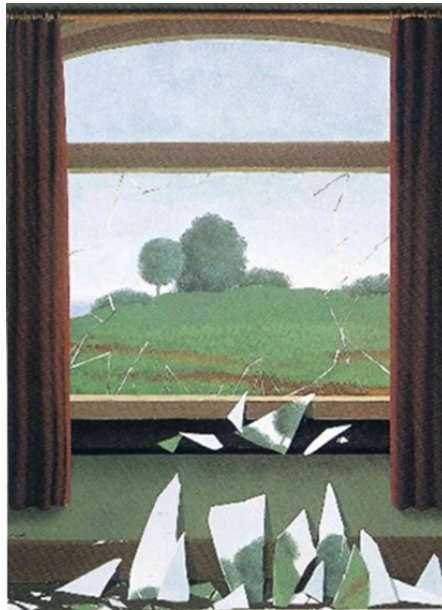
Görsel 5: René Magritte, *İnsani Durum*, Tuval Üzerine Yağlıboya, 1933 ("Sanal", 2025).

Surrealist sanatçı Rene Magritte ise yapıtlarında imgenin temsili ile ilgili sorular sormayı amaçlamış, bunun için de pencere imgesinden yararlanmıştır. Batı sanatında resim, sıklıkla pencereye benzetilmektedir. Bu yaklaşıma göre resim duvara asıldığında, bir pencereden bakılıyormuş yanılsaması yaratmalıdır. Rönesans'ta kavramsallaşan bu düşünce, 20. yüzyılın başlarına kadar egemen olmuş, bu dönemden itibaren bazı sanatçıların resimlerinde bu düşünceye karşı eleştirel bir tavır görülmüştür (Arslan, 2024, s. 42).

Magritte'in 1933 yılında yaptığı "İnsani Durum" adlı yapıtı, büyük bir pencere imgesinden oluşmakta, içeriden dışarıya bakışı öne çıkarmaktadır. İki tarafında perde bulunan pencere önünde bir şövale vardır

ve onun üzerindeki resim, dışardaki manzaranın devamı olarak kompozisyonda yer almıştır. Dolayısıyla ilk bakışta resim ve manzara birbirinden ayırt edilememektedir. Burada tuvalin pencereyle oluşturduğu yanılsama, Batı sanatındaki imgenin nesneleştirme (Benzeyiş veya canlandırma) düşüncesine karşı eleştirel bir yaklaşım dikkat çekmektedir. Tuval, burada gerçek bir tuval değildir, sadece tuval nesnesine benzeyen ve aynı zamanda onun üzerindeki imgeler ile penceredeki görüntünün benzerliğini gösteren bir yanılsamadır. Dolayısıyla Magritte bu yapıtta, resim-pencere ilişkisi üzerinde görsel imgeler ile dil arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir (Arslan, 2024, s. 43). Sanatçının sehpa da duran manzara resmi ile pencereden görünen manzara arasında tam bir özdeşlik kurduğunu ifade eden eleştirmen, bilim insanı Norbert Lynton (Lynton, 2004, s. 182), Magritte'in resimlerinin uğursuz bir sessizliği olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda kompozisyondaki resimde gerçeklik ve temsil arasındaki sınırların belirsizleşmesi, izleyicinin gerçeklik algısını yıkmıştır. Ayrıca sanatçı, insanın dış gerçeklikle bağ kurmasını zorlaştırarak, gerçeğin yerine imgeler ve temsiller koymuştur. Dünyayı imgeler ve temsiller üzerinden algılayan birey, kendine ve dünyaya yabancılaşmıştır. Çünkü gerçek doğa yerine, resmedilmiş görüntüye bakan bireyin gerçeklikten kopuşuna tanık olunmaktadır.

Magritte'in "Alanların Anahtarı" isimli yapıtındaki kompozisyonda ise dışarıdan gelen bir darbe sonucu kırık bir pencereyle çerçevelenmiş bir manzara vardır. Sanatçı, kırılmış bir pencerenin çerçevelediği manzara ile gerçekliği ve simülasyonu, kırık parçalar üzerinde aynı şekilde boyayarak devam ettirdiği manzara görüntüsü üzerinden seyirciye sorgulatmaktadır. Bu kompozisyonda Magritte pencerenin, dış ve iç mekânı temsil etme sorununun bir örneği olduğunu düşünerek, dışarıdan görünen ile içeriden görünenin farkını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. "Ressam bu şekilde, pencereden gördüğümüz şeyin gerçek bir dış manzara olmadığını, aksine cama çizilmiş, dışarıdaki manzarayla aynı olan bir görüntü olduğunu ortaya koymak ister gibi görünmektedir." (<http://www.mattesonart.com/part-2-magrittes-window-paintings.aspx>). Sanatçı böylece bireyin dünyayı algılama biçiminin göreceli ve yapay olduğunu, gerçeklikle bağın kopuşunu ve bireyin dünyaya karşı duyduğu yabancılaşma olgusunu resimsel ifade biçimine dönüştürmüştür. Bu bağlamda resim, insanın içinde bulunduğu dönemdeki dünyayı anlamlandırma biçimlerinin sorgulandığı, sanatçının sunduğu yeni gerçeklik karşısında kendisini çaresiz ve yabancı hissettiği bir yabancılaşma durumunu yansıtmaktadır.

Görsel 6: Rene Magritte, *Alanların Anahtarı*, 1936 ("Sanal", 2024).

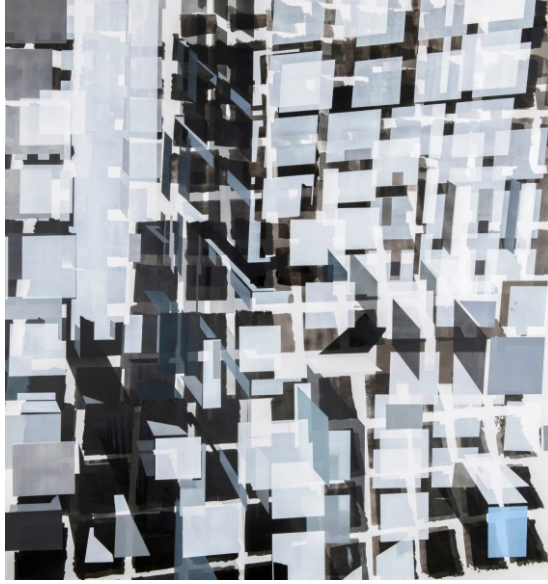

Görsel 7: Edward Hopper, *Gece Kuşları*, 1942 (“Sanal”, 2022).

1940’lı yılların Amerika’sını yansıtan, sanatçı Edward Hopper’ın savaş yıllarında yaptığı ünlü yapıtı “Gece Kuşları”, dönemin toplumsal olaylarının ağırlığı altında ezilen, büyük bir anksiyete ve krizin içindeki insanların, yalnızlık, kente ve içinde oldukları ana yabancılaşma duygularını yansıtmaktadır. Şehirlere büyük bir göçün yaşandığı, insan kalabalığının arttığı, iletişim ve ulaşım imkanlarının gelişmesiyle bilindiği gibi zaman ve mekân ilişkisi de değişmiştir. Söz konusu yapıttaki mekân, insanları daha yalıtılmış ve yalnızlaşmış bir hale getiren bir unsur olmuştur. Arzu Uysal’da (Uysal, 2021, s.5-6), kompozisyondaki camın, figürlerin kendi içinde yalıtılmışlığıyla birlikte izleyicilerle arasındaki yalıtımı sağlayan şeyin, örtülü bir engel olduğunu ifade etmiştir. Kısaca bu yapıtta içeri ve dışarı arasındaki ayrımı ve görünmezliği ortadan kaldıran cam; şeffaflık sağladığı gibi aynı zamanda erişilmezlik ve yalıtılmışlığı ön plana çıkararak, birbirinden farklı duygu durumlarını kişiye aynı anda yaşatmaktadır. Bu yalıtılmışlığı vurgulayan sanat tarihçisi Stephen Farthing ise (Farthing, 2012, s. 368), restoranın eğimli dış cephesinde kapının olmamasından dolayı figürlerin içeride hapsedildiğini ve izleyicinin de dışarıda bırakıldığını belirtmiştir. Hopper’ı pencere nesnesini kullanımı bakımından diğer sanatçılardan farklı kılan şeyin, hemen hemen tüm yapıtlarında pencereyi dış dünyanın yalnızlığını ve soğukluğunu göstermede metafor olarak kullanması olduğunu belirten Demir ve Gür (Demir ve Gür, 2022, s. 65), sanatçının resimlerinde modern yaşamın hız yanılması ortadan kaldırarak izleyiciyi bu yalnızlığa ortak ederek, modern dünyadaki geleneksel manevi temellerin çöküşünü de yansıttığını ifade etmiştir. Buradaki tüm bireyler aynı mekânda da olsalar bile, soğuk, sıcak renkler ve açık koyu leke değerleri ve kompozisyonun da etkisiyle tek başlarına gibidirler ve içinde bulundukları ortama, kendilerine de yabancılaşmıştır. Kısaca bu yapıtın pencere-cam aracılığıyla yabancılaşma olgusu bağlamında aynı mekânda dört insan figürünün bir arada olmalarına karşın, kendisine yabancılaşan bireyin psikolojisini izleyiciye yansıtarak, içinde yaşadığımız çağı ve dönemi de sorgulattığı, izleyiciye de bu duyguyu yaşattığı düşünülmektedir.

Rönesans ve sonrasında resim sanatında pencere imgesi, daha çok iç mekândan dışarıya açılan bir manzara kesiti sunmuş; özellikle 20. yüzyıl sanatında, iç ve dış mekânı birbirine bağlayan, bireysel ruh hallerinin anlatıldığı, gerçeklik algısının yıkıldığı, soyutlama ve mekânsal parçalanmanın bir aracı olarak yapıtlarda yer almıştır. Günümüzde ise yığın halinde apartman blokları üzerinde konumlanan pencereler artık doğanın bir parçası haline gelmiş, dışarıyı da yeniden iç mekâna dönüştürmüştür. Bu güncel kent yaşamındaki pencere görünümüne odaklanan günümüz çağdaş sanatçılarından Nuri Kuzucan, çağımızda kentlerin giderek betonlaştığı bu dönemde, sadece beton yığınlarını andıran geometrik formlar ile yalnızlık algısını sanatsal ifade biçimine dönüştürmüştür. Farklı boya

katmanlarının oluşturduğu küçük geometrik form düzenlemeleri ile izleyicilere farklı zihinsel çağrışımlar sunmaktadır.

Görsel 8: Nuri Kuzucan, *Yeniden Yapılanma*, Tuval Üzerine Akrilik, 2020 (“Sanal”, 2024).

Sanatçı Kuzucan’ın yapıtlarında pencere, bir manzaraya açılmaktan çok, mekânın kendisini sorgulayan, soyut bir yüzeye dönüşmüştür. Dış dünyaya ait öğelerin yer almadığı bu yapıtlarda pencere, kendi başına mekanın konusu haline gelmiştir. Şüphesiz içinde yaşadığımız çağdaki kentin betonlaşması, yoğunluğu ve bu yoğunluğun birey üzerindeki baskısının bir sonucu olarak pencere imgesinin figürden yoksun, duygusal anlatımdan uzak bir ifade biçimine dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur. Sanatçının “Yeniden Yapılanma” adlı yapıtında pencereler, sıkıcı ve simetrik mimari kurallara başkaldırır gibi hareketli, düzensiz ve iç içe geçmiştir. Böylelikle çağdaş kent dokusu ön plana çıkarken, izleyiciye hem mekânsal hem duygusal bir mesafe hissettirmektedir. Yabancılaşma olgusu, mimari düzenin katılığı, monokrom renkler ve insan ögesinin yokluğu üzerinden hissedilmektedir. İnsan figürünün yokluğu, izleyicinin kendi varlığını sorgulamasına yol açmaktadır. Böylelikle izleyici hem mekâna hem kendi varlığına karşı yabancılaşmış hissetmektedir. Kuzucan’ın yapıtları bu bağlamda çağdaş insanın kent içinde kayboluşunu ve bireysel kimliğinin giderek silinmesini vurgulamaktadır. Yapıtlarında kullandığı gazete, film parçaları, karton, ya da geçirgen bantlar gibi farklı malzemelerden de yararlanması, bu yoğunluk, kayboluş ve silikleşme duygusunun ağırlığını artırmaktadır.

Görsel 9: Nuri Kuzucan, *Arka Pencere*, Tuval Üzerine Akrilik, 2013 (“Sanal”, 2024).

Son yıllarda siyah ve beyaz kontrastlığına yoğunlaşan sanatçı Nuri Kuzucan’ın “Arka Pencere” isimli yapıtındaki büyüklü küçüklü çok sayıda pencereler, 20. yüzyıl kent planlamasında öne çıkan ızgara görünümünü hatırlatmaktadır. Bu yapıtta yer alan pencere imgesi bir bakıma hem bir sınır, hem de bir geçiş alanı olarak sunulmuştur. Kompozisyonda pencerenin ardında canlı ve renkli bir dünya değil; düzleştirilmiş, steril ve kimliksiz bir mekân yer almaktadır. İnsan figürünün yokluğu, mekânın durağanlığı ve sessizliği; izleyicide yalnızlık ve kopukluk hissi yaratmaktadır. Kent yaşamında bireyin rastgele bir bakışında kolaylıkla yakalayacağı kadrajlardan biri olan bu görüntü, sıradan ve bir o kadar da çağdaş yaşama dair kodlar içermektedir. Yoğun nüfus kalabalığında insanlara düşen küçücük metrekairelerde üst üste yaşamının boğucu, kısıtlayıcı ve mahremiyetten uzak halini gözler önüne sermektedir. Stavrides (Stavrides, 2021, 34), kent yaşamının ve metropolün, çerçevelenmiş mesajlar bütünü olduğunu ifade etmiştir. Çerçevenin, bir durumu, bir özneyi tanımladığını ve en sonunda ona anlamlı bir mesaj statüsü atfederek, bilgiyi özgülleştirdiğini savunmuştur. Böylelikle kent sakini kimliklerinin çerçevelenmiş ve çerçeveleyici olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Kuzucan’ın çerçevelenmiş görünümleri, günümüz kent yaşamının sınırlayıcı halini yansıtmaktadır.

5. Sonuç

Pencere imgesi başlangıçtan günümüze resim sanatında, bireyin yaşamla kurduğu ilişkinin ilk basamaklarını oluşturan imgelerden birisidir. Bireyin yaşamda yer edinme çabasının bir parçasını oluşturan, göz ve bakış ile doğrudan ilişkili olan pencereler, mimari dönüşümlerle birlikte, işlevi, konumu ve temsil ettiği kavramlar bakımından çağdaş resim sanatında her dönemde önemli bir yere sahiptir. İzleyicinin bakış açısını belli bir ölçüde sınırlandırmak, yönlendirmek, iç ve dış mekân arasında bağlantı kurmak amacıyla resimlerde kullanılan pencereler, özgürlük ve hapsedilme gibi kavramları da sembolize etmiştir. Çağdaş resim sanatında sanatçıların yapıtlarında en çok yansıttıkları öğelerden biri olan pencereler; kent yaşamının değişken, kırılmalı ve belirsiz yapısının, bireyin dünyada yer edinme çabasına ket vurması ve buna bağlı olarak gelişen yabancılaşma olgusunun kent mekânlarında somutlaştığı en temel ve yalın imgelerden biridir.

Bu çalışmada öncelikle kent yaşamının değişen dinamikleri araştırılmış, bu sürecin mimari yapılara, özellikle pencere imgesine etkileri incelenmiştir. Modern kent planlaması ile ön plana çıkan pencereler, sanatçıların yapıtlarının önemli bir parçasını oluşturmıştır. 20. yüzyılın öncü sanatçıların yapıtlarında pencere imgesi, rönesanstan itibaren süregelen ‘resmin dış dünyaya açılan bir pencere’ olduğu anlayışının değişmesiyle birlikte, kırıcı bir öğe olarak gerçekliğin bir temsili olmaktan çıkmış,

bireysel duygulanımın bir ifadesi ve mekânın yeniden anlamlandırma aracı haline gelmiştir. Modern dönemin geçici, düzensiz ve karmaşık yapısına rağmen, yapıtlarda genellikle hakimiyet duygusunu izleyiciye hissettiren, kompozisyonda kimi zaman arka plana dahil olurken, kimi zaman resmin ana ögesi konumunda olan, yabancılaşma olgusu bağlamında kent-pencere imgesi, seyirciye bambaşka bir perspektif yaratarak, bir kentin içinde bulunduğu dönemi, toplumsal ve siyasal olayları, teknolojiyi, doğayla ilişkisini gözler önüne serdiği görülmektedir. Rönesans ve sonrasında resim sanatında pencere imgesi daha çok iç mekândan dışarıya açılan bir manzara kesiti sunarken; 20. yüzyıldaki çağdaş sanatçıların yapıtlarında ise dış dünyaya açılan bir anlatımın ve duygu durumunun ifadesi olmuştur.

Günümüze uzanan süreçte değişen yaşam koşulları, teknoloji, küreselleşme, mimari yapılanma, birey-kent ilişkisi ile yeniden şekillenen, yığın halinde apartman blokları üzerinde konumlanan ve günümüzün kent manzarasını oluşturan bir imge olarak pencereler, artık salt iç mekânı oluşturan öğeler değil, doğanın da bir parçası haline gelmiş, dışarıyı da yeniden iç mekâna dönüştürmüştür. Dolayısıyla günümüz çağdaş resim sanatında pencereler, kişisel deneyim ve anlatımdan uzak, geometrik bir düzlemde, mimari öğelerin ön plana çıktığı, geometrik formların bir parçası olmuştur. Kent yoğunluğu, bu yoğunluğun birey üzerindeki baskısı, küçücük metrekarelerde üst üste yaşamanın boğucu, kısıtlayıcı ve mahremiyetten uzak halini, çağın yeni yaşam biçimi olan iletişimsizlik, yalnızlık ve yabancılaşma durumlarını pencere imgesinin konumu üzerinden ifade eden sanatçıların, ortak bir dil ve üsluptan uzak olduğu, yapıtlarında farklı malzeme ve tekniklere yer verdikleri görülmektedir. Gazete, kâğıt ve film parçaları, karton, bantlar gibi farklı malzemelerle uygulanan kolaj tekniği, üst üste uygulanan geçirgen renk alanları gibi farklı tekniklerden de yararlanan sanatçılar, çağdaş kent yaşamı karşısındaki huzursuzluklarını bu çeşitlilikle dile getirmişlerdir.

Sanayileşme süreciyle birlikte görülen insanın kendine yabancılaşması, farklı dönemlerde yaşanan savaşlar, travmalar doğal olarak günlük yaşamı, üretimi, dinamizmi ve sürekliliği yok eden yıkıcı bir etkiye sahiptir. Sonuç olarak kent-pencere imgesi çağdaş resim sanatında sosyolojik bir kimlik olarak yabancılaşma olgusu bağlamında çağını ve dönemini yansıtan önemli imgelerden birisidir. Çağlar boyunca yaşanan savaşlar, toplumsal travmaların da etkisiyle pencerenin önemli bir parçası olan, çerçeve ve cam aracılığıyla dışarıyla iletişim kurulmasını sağlayan bir işlevi olan pencereler; çağdaş resim sanatında bir imge olarak karanlık, yaşama, canlılığa ve renge dair hiçbir unsur barındırmayan, salt kare formundaki deliklere dönüşmüştür. Pencere imgesi yerine göre yaşamı ve özgürlüğü değil, insanın kendine yabancılaşmasını, ölümü ve karanlığı sembolize etmektedir. Çağın en önemli tanıklarından biri olan çağdaş kent yaşamında mimari bir öğe olan pencereler, bu çalışmada ele alınan sanatçılarında yapıtlarında gördüğümüz gibi içinde yaşanan çağa ve döneme göre insanın kendine yabancılaşmasıyla birlikte çağdaş resim sanatında farklı sanatsal ifade biçimleriyle, değişip, dönüşmeye devam edecektir.

Kaynakça

- Antmen, A. (2012). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. (4. Baskı). İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Arslan, S. (2024). *Fenomenolojik ve Ontolojik Bağlamda Resimlerde İçeriden Dışarıya Bakış*. Sanat Yazıları, Sayı: 50, 31-45.
- Baudrillard, J. (2012). *Tüketim Toplumu* (5. Basım). İstanbul. Ayrıntı Yayınevi.
- Can, G. (2022). *Kültürel Kimlik Bağlamında Kent ve Kent Olgusunun Türk Resim Sanatına Etkileri*. Kent Akademisi Dergisi. Cilt: 15, Sayı: 1, 245-261.
- Çelen, E. (2023, Ağustos 15). *Pencereler: Sanatın Metaforik Unsuru Mercek Altında*. The Magger. <https://www.themaggar.com/pencereler-sanatin-metaforik-unsuru-mercek-altinda/>
- Demir, R. ve Gür, N. (2022). *Edward Hopper'ın Kaçış Manevraları: Pencereler*. Malatya Turgut Özal Üniversitesi, İnsanat: Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi. Cilt: 2, Sayı: 2, s.61-81.
- Demiray, Ö. (2020, Haziran 28). *Bir Pencere Yazısı*. E-Skop. <https://www.e-skop.com/skopbulten/bir-pencere-yazisi/5805>
- Farthing, S. (2012). *Sanatın Tüm Öyküsü*. İstanbul. Hayalperest Yayınevi.
- Gür, N. (2023). *Sanatta Pencere-Çerçeve Metaforu Üzerinden Olay Örgüsünde Gedikler*. Sanat Yazıları. Sayı: 49, 405-423.
- Karakurt, E. (2006). *Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı Ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 26, 1-25.
- Lefebvre, H. (1991). *Mekânın Üretimi*. İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Lynton, N. (2004). *Modern Sanatın Öyküsü*. İstanbul. Remzi Kitabevi.
- Magritte's "Window" paintings, (2009, Mart 13). <http://www.mattesonart.com/part-2-magrittes-window-paintings.aspx>
- Marshal, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara. Bilim Sanat Yayınları.
- Özçelik, N. (2020). *Osmanlıdan Günümüze Değişen Kent İmgesinin Sanatçıların Eserlerine Yansımaları*. Turkish Studies-Social Sciences. Cilt:15, Sayı: 4, 2099-2112.
- Stavrides, S. (2021). *Kentsel Heterotopya*. (3. Baskı). İstanbul. Sel Yayıncılık.
- Tümtaş, S. ve Ergun, C. (2016). *Küreselleşme ve Kentlere Etkileri*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:37, 135-150.
- Uysal, E. ve Uysal, A. (2021). *Edward Hopper'ın "Gece Kuşları (Nightawks) Yapıtında Gerçek Ya Da Kurgusal Düzlemde Oluşturulan Dramatik Yalnızlık*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Dergisi. Cilt: 11, Sayı: 3, 1178 - 1191.
- Yaylı, H. (2012). *Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkisi: "İstanbul Örneği"*. SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. Cilt: 12, Sayı: 24, 331 - 356.
- Yılmaz, M. (2015). *Edward Hopper'ı Okumak*. Elde edilme tarihi: 08.04.2023

Görsel Kaynakça

Görsel 1 Caspar David Friedrich, *Penceredeki Kadın*.

<https://www.e-skop.com/skopbulten/bir-pencere-yazisi/5805>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Görsel 2 Henri Matisse, *Kemanlı İç Mekân*.

<https://www.sanatlaart.com/sanatta-semoller-pencere/>, Erişim Tarihi:02.03.2024.

Görsel 3 Henri Matisse, *Collioure'daki Fransız Penceresi*.

<https://kuadros.com/tr/products/colliouure-1914te-fransiz->

penceresi?srsltid=AfmBOoogLuu9llnfnhzaNQcEN-8DE1KTaLAv3BJdfWxL9DE3KbAR3pqh,
Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Görsel 4 Marc Chagall, *Penceremin içinden Paris*.

<https://www.sanatlaart.com/sanatta-sembooller-pencere/>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Görsel 5 René Magritte, *İnsani Durum*.

<https://www.istanbulsanatevi.com/wp-content/uploads/2022/03/rene-magritte-insani-durum.jpg>,
Erişim Tarihi: 19.05.2025.

Görsel 6 Rene Magritte, *Alanların Anahtarı*.

<https://www.sanatlaart.com/sanatta-sembooller-pencere/>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

Görsel 7 Edward Hopper, *Gece Kuşları*.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Gece_Ku%C5%9Flar%C4%B1#/media/Dosya:Nighthawks_by_Edward_Hopper_1942.jpg, Erişim Tarihi: 13.12.2022.

Görsel 8 Nuri Kuzucan, *Yeniden Yapılanma*.

<https://www.galerist.com.tr/tr/artworks/36-nuri-kuzucan-re-construction-2020/>, Erişim Tarihi:
18.04.2024.

Görsel 9 Nuri Kuzucan, *Arka Pencere*.

<http://nurikuzucan.com/rear-window/>, Erişim Tarihi: 18.04.2024.

11. “Campos de Soria”: Una Mirada Histórico-Social en La Poesía de Antonio Machado

Aglaia SPATHI¹

APA: Spathi, A. (2025). “Campos de Soria”: Una Mirada Histórico-Social en La Poesía de Antonio Machado. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 172-185. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622047>

Resumen

La dimensión política en la obra de Antonio Machado ha recibido tradicionalmente menor atención que sus aspectos literarios y filosóficos. No obstante, el poema “Campos de Soria”, incluido en *Campos de Castilla* (1912), ofrece un ejemplo claro del profundo compromiso ético, estético y político del autor con la realidad española de finales del siglo XIX y principios del XX. El paisaje soriano descrito en el poema, con su aspereza, desnudez y abandono, se convierte en un símbolo elocuente de la decadencia material y espiritual del país. La mirada del poeta no es neutral: es una contemplación crítica pero empática que revela el dolor histórico de la región y, a la vez, despierta una esperanza en la conciencia colectiva. En este contexto, la naturaleza no solo refleja el deterioro nacional, sino que actúa como catalizador de una posible regeneración basada en la solidaridad, el compromiso y el trabajo común. Este estudio propone una lectura histórico-cultural del poema “Campos de Soria” con el objetivo de subrayar cómo las circunstancias históricas, políticas y sociales inciden directamente en la visión poética y moral de Machado. Asimismo, se analiza cómo el paisaje se convierte en un vehículo simbólico para articular una ética del compromiso con el destino de España.

Palabras clave: Decadencia, melancolía, patriotismo, desilusión, regeneración

¹ Dr., Atina Kapodistrian Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, İspanyol Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dr., National of Kapodistrian University of Athens, School of Philosophy, Department of Spanish Language and Literature (Athens, Greece) **eposta:** aspathi@spanll.uoa.gr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7955-2849> **ROR ID:** <https://ror.org/04gnjpq42> **ISNI:** 0000 0001 2155 0800 **Crossref Funder ID:** 501100005187

“Campos de Soria”: A Historical-Social Perspective in the Poetry of Antonio Machado²

Abstract

The political dimension of Antonio Machado’s work has traditionally received less attention than its literary and philosophical aspects. However, the poem “Campos de Soria”, included in *Campos de Castilla* (1912), offers a clear example of the author’s deep ethical, aesthetic, and political commitment to the Spanish reality at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The Sorian landscape described in the poem, with its harshness, bareness, and abandonment, becomes an eloquent symbol of the country’s material and spiritual decline. The poet’s gaze is not neutral: it is a critical yet empathetic contemplation that reveals the historical pain of the region while simultaneously awakening a sense of hope in the collective conscience. In this context, nature not only reflects national deterioration, but also serves as a catalyst for a possible regeneration based on solidarity, commitment, and shared effort. This study proposes a historical and cultural reading of the poem “Campos de Soria” with the aim of emphasizing how historical, political, and social circumstances directly influence Machado’s poetic and moral vision. Furthermore, it analyzes how the landscape becomes a symbolic vehicle to articulate an ethics of commitment toward Spain’s destiny. In doing so, the poem transcends its lyrical content and acquires a civic dimension that reflects the intellectual responsibility of the poet in times of national crisis, inviting readers to rethink the relationship between poetry, history, and collective identity.

Keywords: Decline, melancholy, patriotism, disillusionment, regeneration

² **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %19
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 21.06.2025-**Acceptance Date:** 30.07.2025-**Publication Date:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622047>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

“Campos de Soria”: Antonio Machado’nun Şiirinde Tarihsel-Toplumsal Bir Bakış³

Öz

Antonio Machado’nun eserlerindeki politik boyut, geleneksel olarak edebi ve felsefi yönlerine göre daha az ilgi görmüştür. Bununla birlikte, *Campos de Castilla* (1912) adlı eserde yer alan “Campos de Soria” şiiri, yazarın 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında İspanya’nın gerçekliğine olan derin etik, estetik ve politik bağlılığının açık bir örneğidir. Şiirde anlatılan Soria manzarası, sertliği, çıplaklığı ve terk edilmişliğiyle, ülkenin maddi ve manevi çöküşünün anlamlı bir sembolü haline gelmektedir. Şairin bakışı tarafsız değildir: bölgenin tarihsel acısını açığa vuran ve aynı zamanda kolektif bilinçte bir umut uyandıran eleştirel ama empatik bir bakıştır. Bu bağlamda doğa, ulusal çürümeyi yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda dayanışma, bağlılık ve ortak çalışmaya dayalı olası bir yenilenmenin katalizörü olarak da işlev görür. Bu çalışma, Machado’nun şiirsel ve ahlaki vizyonuna tarihsel, politik ve sosyal koşulların nasıl doğrudan etki ettiğini vurgulamak amacıyla “Campos de Soria” şiirinin tarihsel-kültürel bir okumasını önermektedir. Ayrıca, manzaranın İspanya’nın kaderiyle ilgili bir bağlılık etğini ifade etmek için nasıl sembolik bir araç haline geldiği de analiz edilmektedir. Böylece şiir, lirik içeriğini aşarak ulusal kriz zamanlarında şairin entelektüel sorumluluğunu yansıtan sivil bir boyut kazanmakta ve okuyucuyu şiir, tarih ve kolektif kimlik arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeye davet etmektedir.

Anahtar kelimeler: Çöküş, melankoli, vatanseverlik, hayal kırıklığı, yenilenme

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %19
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 21.06.2025-**Acceptance Date:** 30.07.2025-**Publication Date:** 31.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622047>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

La presencia del pensamiento político en la obra de Antonio Machado (1875–1939) es ineludible, particularmente a partir de su implicación activa en la vida pública durante la Segunda República (1931–1939) y la Guerra Civil española (1936–1939), así como por el valor simbólico que su figura adquirió posteriormente como emblema del antifranquismo. Sin embargo, este aspecto ha sido menos explorado por la crítica en comparación con los numerosos estudios centrados en sus vertientes literaria, filosófica o religiosa. Incluso en lo que respecta al análisis del patriotismo o el nacionalismo en su obra, los enfoques de carácter político siguen siendo escasos (de Blas Guerrero, 2017). El presente trabajo realiza un análisis del poema “Campos de Soria”, incluido en el libro *Campos de Castilla* (1912), con el propósito de examinar cómo Machado, influido por la Generación del 98, articula una reflexión profunda sobre España, Castilla y la identidad nacional. Este poema, lejos de constituir una mera exaltación lírica del paisaje soriano, despliega una crítica explícita al abandono social, económico y político de la región, convirtiéndose así en un testimonio poético de las tensiones y heridas que atraviesan la España de su tiempo.

Desde el siglo XVIII, España atravesó una prolongada inestabilidad política, marcada por conflictos internos y, finalmente, por la pérdida de sus últimas colonias en 1898, lo que supuso el fin definitivo del imperio español (Wang, 2023). La denominada “Crisis de 1898”, según la historiografía española, comprende dos dimensiones íntimamente relacionadas. La primera, de carácter militar y político, se refiere al proceso que culminó con la pérdida de Cuba, Puerto Rico, Filipinas y Guam. La segunda abarca las consecuencias de esta derrota, que afectaron profundamente a España en los planos político, económico, social, historiográfico y literario, con efectos que se prolongaron hasta bien entrado el siglo XX (Morán, 1998). El historiador Emilio de Diego García ha señalado que dicha crisis no representó únicamente “el colapso de un nacionalismo obsoleto frente al pujante nacionalismo norteamericano”, sino que dio lugar a un replanteamiento profundo del llamado “problema de España”; asimismo, destaca que en su momento se concedió mayor importancia a esta pérdida colonial que a la independencia de Hispanoamérica, a pesar de que esta última fue históricamente más significativa, “extraña percepción de los hechos que dio lugar a la ponderación (todavía hoy vigente) de que ‘más se perdió en Cuba’”, “la isla maldita” (de Diego García, 1996, ctd en Morán, 1998, pp. 195 y 218).

Desde finales del siglo XIX, España experimentó una profunda fragmentación ideológica que obstaculizó su proceso de modernización⁴. En respuesta, surgieron movimientos intelectuales como la Generación del 98 y la del 27, que promovieron valores democráticos, europeístas y humanistas. En este contexto, la educación fue concebida como una herramienta esencial para la transformación social, mientras que la literatura, influida por las corrientes europeas, se consolidó como medio de crítica y reflexión. Figuras como Unamuno (1864-1936), Ortega y Gasset (1883-1955) y los hermanos Machado, especialmente Antonio Machado, representaron un fuerte compromiso ético y una clara vocación transformadora (Wang, 2023).

La Generación del 98⁵, aunque distinta del modernismo, comparte con él la defensa de la libertad creativa y la dimensión estética de la literatura. Mientras el modernismo busca la regeneración

⁴ Los intentos de modernización política en España, como la efímera Primera República (1873) y la Restauración Borbónica (1874–1931), fracasaron en resolver las tensiones sociales existentes. A raíz de ello surgieron nuevas ideologías y partidos, entre los cuales destaca la fundación del PSOE en 1879. Posteriormente, en 1923, la dictadura de Primo de Rivera intentó imponer un modelo de modernización autoritario, pero el creciente rechazo social y político a su régimen llevó a su caída en 1930. Este contexto de crisis favoreció el ascenso del republicanismo, y en 1931 se proclamó la Segunda República. Esta aprobó una Constitución con importantes avances en derechos civiles —como el sufragio femenino y la igualdad jurídica— e impulsó ambiciosas reformas durante el bienio reformista (1931–1933) (Wang, 2023, pp. 37–39).

⁵ Según Entralgo estos “Son los mozos que salen a la vida respirando la oquedad de nuestro fin de siglo, cuando, pasadas las primeras mieles del codiciado reposo, empieza a advertirse la inconsistencia de la España ‘restaurada’” (1948, p.423).

individual, los autores del 98 se enfocan en la renovación nacional mediante una crítica intelectual expresada en prosa y poesía (Wang, 2023). Ambos movimientos, influenciados por el regeneracionismo⁶, combinan estética y compromiso ideológico. Para los escritores del 98, la literatura es una forma de conciencia histórica, en la que el paisaje castellano se convierte en símbolo de la situación del país, una conexión que se aprecia especialmente en Antonio Machado, Unamuno y Azorín⁷. Más que resignación, su visión representa una apuesta ética por la regeneración cultural ante la decadencia nacional⁸ (Wang, 2023, pp. 43–45). De modo igual, Valle-Inclán (1866–1936) y Pío Baroja (1872–1956), manifiestan una profunda inquietud por las cuestiones sociales, históricas y filosóficas de España, abordándolas desde una perspectiva crítica y existencial (Caprile, 2010).

Los autores de la Generación del 98 comparten una visión idealizada de la Castilla primitiva, exaltada por su autenticidad y vitalidad, así como una actitud respetuosa pero crítica hacia el esplendor severo de los siglos áureos. Coinciden en atribuir la decadencia de España a su persistente adhesión a valores del siglo XVII, ya anacrónicos, y rechazan los intentos superficiales de europeización del siglo XIX. Frente a estas vías fallidas, proponen una modernidad auténtica, fiel a la esencia nacional, y se reconocen como agentes activos de esta renovación cultural e histórica. Más allá de sus afinidades ideológicas, existe entre ellos un vínculo profundo que va más allá de lo generacional (Entralgo, 1948). La Generación del 98 no debe entenderse solo como un grupo literario, sino como una corriente de pensamiento que plantea una revisión crítica de los valores dominantes sobre el presente y el futuro de España. Su aparición implicó una ruptura con la hegemonía ideológica de la aristocracia terrateniente y la alta burguesía y respondió a una crisis profunda catalizada por el desastre colonial de 1898, que evidenció la necesidad de repensar la identidad y el rumbo histórico del país (Tuñón de Lara, 1975)⁹.

La crisis de 1898 impactó profundamente en la literatura española, incluida la poesía, que reflejó el desconcierto y la ambigüedad ideológica del momento. Surgieron composiciones tanto propagandísticas como críticas, con registros que iban del patriotismo a la sátira. Sin embargo, en conjunto, esta poesía no expresa una conciencia clara de la decadencia nacional, sino una percepción distorsionada de la realidad, condicionada por la desinformación y la manipulación política. Así, testimonia tanto las reacciones emocionales ante la pérdida como las limitaciones de una sociedad atrapada entre el orgullo nacional y la negación de su propia crisis (Díez de Revenga, 1999).

Frente al contexto de decadencia social, pobreza, emigración y guerra, algunos poetas —y especialmente

⁶ Uno de los aspectos fundamentales de la llamada "crisis de fin de siglo" fue el surgimiento del *regeneracionismo*, un término amplio y algo impreciso que abarca múltiples dimensiones de la realidad española de la época —social, política, económica y educativa— y cuya influencia se extendió hasta bien avanzado el siglo XX. En lo social, esta corriente expresaba el descontento de una burguesía media (y no solo media) frente al sistema político de la Restauración. En el plano ideológico, el regeneracionismo se caracterizó principalmente por un reformismo de inspiración positivista, aunque también incorporó elementos del krausismo, el historicismo y el tradicionalismo. La clase política, especialmente el partido conservador, intentó incorporar parte del programa regeneracionista, aun cuando existía un consenso generalizado en que el sistema vigente era ineficaz o no funcionaba como debería (Gil, 1993, p.479).

⁷ Seudónimo de José Martínez Ruiz (1873–1967) (Entralgo, 1948) cuya obra refleja un profundo vínculo con España, expresado en un pesimismo crítico y comprometido (Wang, 2023).

⁸ Así, estos intelectuales ilustres "sintieron la impresión de vacío, de flacidez que traía a sus almas su propia situación de españoles. Tal impresión será expresada con distintos nombres: es la 'abulia' que Ganivet diagnostica, el 'marasmo' que angustia a Unamuno, la 'depresión enorme de la vida' que Azorín advierte, la visión de una España: 'vieja y tahir, zaragatera y triste', que asquea a Antonio Machado, el inconsciente 'suicidio lento' que con tan enorme tristeza delata Menéndez Pelayo. No hay duda: el 'problema de España' perdura irresuelto" (Entralgo, 1948, p. 419).

⁹ La revisión crítica desencadenada por el desastre colonial de 1898–1900 se manifiesta en diversas direcciones, dando lugar a múltiples respuestas intelectuales, ideológicas y culturales que evidencian la necesidad de repensar el rumbo de España ante la pérdida definitiva de su imperio: a) el regeneracionismo político y social, con figuras como Joaquín Costa y movimientos como la Liga de Productores, que cuestionan el sistema de la Restauración; b) una crítica literaria desde los jóvenes autores del 98, algunos con enfoques radicales y otros más centrados en lo estético; c) el crecimiento del movimiento obrero, aunque con limitaciones ideológicas; d) la crítica propia de la burguesía catalana; e) la difusión del institucionismo, influido por corrientes krausistas y positivistas (Tuñón de Lara, 1975, p.35).

Antonio Machado— reflejaron en sus versos las injusticias sufridas por las clases más humildes. Estas poblaciones padecieron los abusos del caciquismo, la precariedad del sistema productivo y los desastres naturales, que agravaron problemas como la enfermedad y la mortalidad infantil. En este panorama, *Campos de Castilla* de Machado se convirtió en una denuncia poética de los males de la España rural y un homenaje al sufrimiento de los más desfavorecidos (Díez de Revenga, 1999). El poeta mantuvo siempre un profundo vínculo con el pueblo¹⁰, y su aspiración fue convertirse en su poeta, e incluso desarrollar una filosofía accesible para todos. Esta vocación firme marcó su obra ensayística y poética con un sello distintivo que lo diferenció de otros pensadores de su tiempo, consolidándolo como una de las figuras más reconocidas y admiradas de la historia literaria (Wang, 2023)¹¹.

Antonio Machado formó parte activa de la Generación del 98, no solo como testigo de su tiempo, sino como integrante de una red intelectual que compartía inquietudes éticas y culturales sobre la crisis española. La figura de Unamuno fue central en su formación filosófica, especialmente en la concepción del tiempo y la intuición como formas de conocimiento. Esta influencia lo condujo también al pensamiento del filósofo francés Bergson (1859-1941), y reforzó su interés por la identidad nacional. Su obra revela una notable diversidad de referencias, desde los clásicos hasta los simbolistas franceses, lo que refleja su eclecticismo estético. Si bien el simbolismo y el modernismo marcan su estilo inicial, es el pensamiento del 98 el que define el contenido más profundo de su poesía, centrado en la reflexión y la crítica social. Esta integración de corrientes consolida a Machado como una de las voces más representativas del espíritu regenerador del 98 (Caprile, 2010).

Los viajes de Antonio Machado a París en 1899 y 1902 fueron fundamentales para su contacto con las corrientes estéticas de la época. Durante su primera estancia, vivió el ambiente del París finisecular y conoció a figuras como Oscar Wilde (1854-1900), Anatole France (1844-1924) y Pío Baroja (1872-1956). Sin embargo, fue el simbolismo francés lo que más le marcó, especialmente a través de autores como Baudelaire (1821-1867), Paul Valéry (1871-1945), Stéphane Mallarmé (1842-1898), y Jean Moréas (1856-1910), con quien entabló relación personal. Esta corriente, que buscaba expresar la belleza oculta de la conciencia y del mundo mediante metáforas, influyó en su estilo, caracterizado por el uso de símbolos, sinestesias e imágenes sensoriales (Caprile, 2010). En su segundo viaje a París, Antonio

¹⁰ “Escribir para el pueblo -decía mi maestro-, ¡iqué más quisiera yo! Deseoso de escribir para el pueblo, aprendí de él cuanto pude, mucho menos, claro está, de lo que él sabe. Escribir para el pueblo es escribir para el hombre de nuestra raza, de nuestra tierra, de nuestra habla, tres cosas inagotables que no acabamos nunca de conocer. [...] Por eso yo no he pasado de folklorista, aprendiz, a mi modo, de saber popular” (Machado, 2001, p. 230).

¹¹ La trayectoria intelectual y literaria de Antonio Machado puede estructurarse de manera esquemática en seis etapas fundamentales, que reflejan tanto su evolución lírica como su pensamiento en prosa, así como su maduración estilística e ideológica.

Primera etapa (hasta 1907): Corresponde a su juventud y culmina con la publicación de *Soledades*, *Galerías*, *Otros poemas* y su instalación en Soria. En prosa, se limita a las denominadas “prosas sueltas” y al ensayo “Divagaciones” sobre Vida de don Quijote y Sancho de Unamuno (1905).

Segunda etapa (1907–1912): Abarca su tiempo en Soria y sus viajes a París. Finaliza con la publicación de *Campos de Castilla* y su traslado a Baeza. Destaca la carta a Gregorio Martínez Sierra (20 de septiembre de 1912), donde se vislumbra ya un giro hacia “una poesía más comprometida con la realidad social”.

Tercera etapa (1912–1919): Transcurre en Baeza y va desde su correspondencia con Juan Ramón Jiménez hasta la carta a José Tudela (28 de noviembre de 1919). En este periodo inicia *Los complementarios* (hasta el folio 36v) y se publica en 1917 la primera edición de *Poesías completas*, que reúne *Soledades* y una versión ampliada de *Campos de Castilla*.

Cuarta etapa (1919–1932): Coincide con su estancia en Segovia. Publica *Nuevas canciones* (1924), luego incorporadas como tercera parte de *Poesías completas* (2.ª ed., 1928), junto con *De un cancionero apócrifo* como cuarta parte. También se incluyen las “prosas sueltas” de Segovia, el segundo cuaderno de *Los complementarios* y nuevas “reflexiones apócrifas”.

Quinta etapa (desde 1932): Marca su periodo en Madrid y se inicia con la carta a Pelayo Artigas (19 de agosto de 1932). Aquí sobresale la publicación de *Juan de Mairena* y los *Apuntes inéditos*, junto a la tercera y cuarta ediciones de *Poesías completas* (1933 y 1936).

Sexta etapa (1936–1939): Se desarrolla durante la Guerra Civil. Se caracteriza por sus últimas “prosas sueltas” y las meditaciones póstumas en *Juan de Mairena*, donde se consolida su pensamiento “ético y político en un contexto de urgencia histórica”. Este recorrido evidencia la transformación de Machado, desde un lirismo introspectivo hacia una poesía filosófica y socialmente comprometida con su tiempo (Martinón, 1998, pp. 199–200).

Machado entra en contacto directo con Rubén Darío (1867-1916) y Enrique Gómez Carrillo (1873-1927), lo que le permite acercarse al modernismo¹²; sin embargo, aunque, incorporó ciertos elementos formales de dicha corriente, la concepción poética de Machado trascendía el esteticismo sensorial, orientándose hacia una expresión más profunda del espíritu y la interioridad (Caprile, 2010)¹³.

En *Campos de Castilla*¹⁴ (1912), Machado orienta su mirada hacia la realidad de España y se consolida como una figura clave de la Generación del 98. En esta obra, su preocupación por "lo español" se plasma en una representación del paisaje que trasciende lo descriptivo para convertirse en reflexión sobre el pasado glorioso, el presente decadente y un futuro incierto (Caprile, 2010, pp. 312-314). El poeta consolida una crítica social profunda y severa hacia la España de su tiempo poniendo de manifiesto los males estructurales del país, a través de una mirada lúcida sobre el abandono del campo, la desigualdad y la inercia de una sociedad estancada¹⁵. Se trata de una nación envejecida, de pueblos detenidos en el tiempo, donde las mujeres permanecen recluidas y los hombres viven del pasado, refugiados en tertulias o en rentas heredadas, mientras otros trabajan para sostener ese sistema (Díez de Revenga, 1999). Al abandonar el tono introspectivo y simbolista de su etapa inicial, el poeta muestra un profundo amor por la naturaleza y un creciente vínculo con una tierra áspera y dolorosa; en *Campos de Castilla*, el poeta alude con frecuencia tanto al paisaje como a la miseria que afecta a los hombres de Castilla, configurando una patria marcada por la melancolía y el sufrimiento (Wang 2023).

Antonio Machado destacó por su sensibilidad lírica al representar los paisajes de Castilla, expresión de una conexión espiritual profunda sustentada en afinidades personales más que en vínculos geográficos. El entorno castellano le permitió superar su fase de introspección, especialmente durante su estancia en Soria, donde el amor y el dolor por la pérdida de su esposa Leonor intensificaron su vínculo emocional con el paisaje, transformando su mirada en una más humana y comprensiva (Pérez-Rioja, 1976). Aunque andaluz de origen, halló en esa ciudad un espacio simbólico decisivo para su evolución personal y literaria. Durante los cinco años que vivió allí, escribió *Campos de Castilla*, vivió su relación con Leonor —figura central en su biografía— y pasó de una poesía intimista a una más comprometida y reflexiva. Esta etapa dejó una marca indeleble en su obra. Sin embargo, algunos críticos sostienen que tal evolución no implicó una ruptura, sino una reelaboración de sus temas esenciales desde una óptica renovada (Franco, 1983). El propio Machado reconoce en ese libro una transformación de su poesía,

¹² Esta influencia se manifiesta especialmente en su primera etapa creativa, y de forma notable en *Soledades* (1903) (Caprile, 2010)

¹³ Antonio Machado reconoce la influencia del modernismo en su primera etapa al afirmar: "[Estas] composiciones [...] fueron escritas entre 1899 y 1902. Por aquellos años, Rubén Darío [...] era el ídolo de una selecta minoría. Yo también admiraba al autor de *Prosas Profanas...*" (Machado, 1979, p. 9, ctd en Caprile, 2010, p.313). No obstante, también marca una clara distancia conceptual respecto a esta estética, al declarar: "Pensaba yo que el elemento poético no era la palabra por su valor fónico, ni el color, ni la línea, ni un complejo de sensaciones, sino una honda palpitación del espíritu" (Machado, 1979, p. 9 ctd en Caprile, 2010, p. 313). Así, aunque incorporó ciertos elementos formales del modernismo, la concepción poética de Machado trascendía el esteticismo sensorial, orientándose hacia una expresión más profunda del espíritu y la interioridad.

¹⁴ El propio Antonio Machado, al explicar su obra *Campos de Castilla* en 1917 comenta: «Cinco años en la tierra de Soria, hoy para mí sagrada -allí me casé, allí perdí a mi esposa, a quien adoraba-, orientaron mis ojos y mi corazón a lo esencial castellano. Ya era, además, muy otra mi ideología. Somos víctimas -pensaba yo- de un doble espejismo. Si miramos afuera y procuramos penetrar las cosas, nuestro mundo externo pierde en solidez, y acaba por disipárenos cuando llegamos a creer que no existe por sí, sino por nosotros. Pero sí, convencidos de la íntima realidad miramos adentro, entonces todo nos parece venir de fuera, y es nuestro mundo interior, nosotros mismos, lo que se desvanece. ¿Qué hacer entonces? Tejer el hilo que nos dan, soñar nuestro sueño, vivir; sólo así podremos lograr el milagro de la generación. Un hombre atento a sí mismo y procurando auscultarse ahoga la única voz que podría escuchar: la suya. [...] Y pensé que la misión del poeta era inventar nuevos poemas de lo eterno humano, historias animadas que, siendo suyas, viviesen, no obstante, por sí mismas. [...] Muchas condiciones encontraréis ajenas a estos propósitos que os declaro. A una preocupación patriótica responden muchas de ellas; otras, al simple amor a la Naturaleza, que en mí supera infinitamente al del Arte. Por último, algunas rimas revelan las muchas horas de mi vida gastadas -alguien dirá: perdidas- en meditar sobre los enigmas del hombre y del mundo" (Machado, 1989, p. 1594).

¹⁵ Esta visión encuentra eco en la reflexión de Azorín, quien, ante la crisis de valores que marca el fin de la primera década del siglo XX, describe una España marcada por la despreocupación, la indiferencia y la mezcla de lo vulgar con lo idealizado (Díez de Revenga, 1999).

motivada por inquietudes patrióticas, amor a la naturaleza y una honda meditación sobre la existencia y la condición humana (Alvar, 1991, ctd. en Franco, 1983, p.133). Más que un reflejo del regeneracionismo del 98, *Campos de Castilla* revela la sensibilidad de un verdadero humanista. Para Machado, Castilla —y especialmente Soria— no es solo un lugar físico, sino un “paisaje del alma”, un espacio simbólico en el que proyecta sus emociones y reflexiones más profundas (Pérez-Rioja, 1976).

“Campos de Soria”, uno de los poemas más estudiados de Machado, adquiere una relevancia central dentro de *Campos de Castilla*, ya que representa una forma renovada de observar e interpretar la realidad española desde una perspectiva crítica y profundamente reflexiva (Rodríguez, 1983). Según Predmore (1981), en “Campos de Soria” Machado amplía su mirada para abordar de forma más compleja la realidad española, incorporando por primera vez una visión marcada por el optimismo y la esperanza. Este elaborado poema, compuesto por nueve secciones, se organiza en “tres partes iguales y bien definidas”. En la primera (I–III), el autor representa el paisaje del campo soriano; en la segunda (IV–VI), centra su atención en aspectos concretos de la realidad “histórica y social de Castilla”, dotándolos de un significado simbólico que orienta al lector hacia una comprensión más profunda del pasado; finalmente, en la tercera parte (VII–IX), regresa al paisaje, pero esta vez con la “conciencia adquirida en la parte central”, lo que le permite expresar una “condolencia por el país y sus problemas”, sentimiento que a su vez da lugar a una proyección esperanzadora hacia el porvenir de España. Esta evolución del punto de vista, también observable en otras composiciones de Machado, adquiere en “Campos de Soria” un peso particular, ya que se articula de forma coherente con la estructura y el significado global del poema (Rodríguez, 1983). El campo soriano no cautiva a Machado de forma inmediata, sino a través de una atracción lenta pero duradera que acaba por convertirse en un símbolo espiritual. El poema surge así de una contemplación interior constante y profundamente asimilada. Su poesía, más espiritual que sensorial, transforma los colores del paisaje en reflejo de estados anímicos y valores morales, donde lo exterior y lo íntimo se fusionan, y la tierra se convierte en espejo del alma del poeta y de la identidad de España (Pérez-Rioja, 1976).

En “Campos de Soria” (CXIII), Antonio Machado sostiene que el verdadero amor a la patria debe fundarse en una comprensión crítica y racional de su historia, advirtiendo que el predominio del sentimiento sobre el juicio puede distorsionar la visión histórica, un riesgo que él y los autores del 98 procuran evitar. Desde el inicio del poema, la voz poética adopta una actitud de distanciamiento deliberado respecto al paisaje, lo que evidencia su propósito reflexivo (Rodríguez, 1983). El poema se abre con una descripción del entorno que, si bien mantiene la línea de otras composiciones de *Campos de Castilla*, se distingue por la sobriedad de sus imágenes. En este poema —como en el conjunto del libro— el paisaje adquiere un papel central, rompiendo con la tradición que lo relegaba a un simple fondo decorativo. Destaca la atención del sujeto lírico a elementos naturales simples y cotidianos, investidos de un inesperado valor estético (Vila-Belda, 2006).

Desde los primeros versos —“Es la tierra de Soria árida y fría. / Por las colinas y las sierras calvas, / verdes pradillos, cerros cenicientos, / la primavera pasa / dejando entre las hierbas olorosas / sus diminutas margaritas blancas” (Machado, *Poesías Completas*, 1975, p. 154)¹⁶— se percibe una clara voluntad de distanciarse de la estética paisajística idealizada. El territorio descrito como “árido y frío”, alejado de lo bucólico, se configura a partir de referencias concretas como “las colinas y las sierras calvas” o los “cerros cenicientos” (p. 154), construyendo así una imagen austera y contenida. Al anunciar la llegada de la primavera, el poeta elude toda forma de exaltación y se concentra en detalles mínimos —

¹⁶ Las citas de “Campos de Soria” son de Machado A. (1975). *Poesías completas* (Pról. de M. Alvar). Madrid: Espasa-Calpe, Colección Austral.

"las hierbas olorosas" y las "diminutas margaritas blancas" (p. 154)—, que otorgan al paisaje un tono íntimo y realista. Incluso el Moncayo, tradicional símbolo de grandeza, es apenas mencionado, en un gesto de contención expresiva deliberada (Vila-Belda, 2006). En la segunda sección de "Campos de Soria", el paisaje es contemplado desde una perspectiva elevada, casi aérea, y caracterizado mediante la imagen de "retazos de estameñas pardas" (p. 154), expresión que, según Rodríguez, "refuerza la sobriedad del entorno" (1983, p. 158). La voz poética dirige su atención hacia elementos modestos del ámbito rural, como "el huertecillo" o "el abejar" (p. 155), resaltando su dimensión cotidiana. Las comparaciones con objetos domésticos —por ejemplo, "tierras labrantías / como retazos de estameña parda" (p. 154)— confieren al paisaje una textura próxima y familiar. La mirada lírica actúa como una lente fotográfica que se detiene en detalles mínimos, como las iniciales grabadas en la corteza de los chopos, aportando una carga de intimidad y subjetividad. Esta forma de observar el entorno no responde a una concepción grandilocuente o heroica del paisaje, sino a una contemplación atenta y serena de su materialidad, forma y disposición, tal como señala Vila-Belda (2006). Muestra de ello es la descripción:

Las tierras labrantías,
 como retazos de estameñas pardas,
 el huertecillo, el abejar, los trozos
 de verde oscuro en que el merino pasta,
 entre plumizos peñascales, siembran
 el sueño alegre de infantil Arcadia.
 En los chopos lejanos del camino,
 parecen humear las yertas ramas
 como un glauco vapor —las nuevas hojas—
 y en las quiebras de valles y barrancas
 blanquean los zarzales florecidos,
 y brotan las violetas perfumadas (pp. 154-155).

En la tercera sección del poema, la voz poética modifica su enfoque y adopta una perspectiva más próxima al suelo. El paisaje vespertino es entonces descrito como un "lienzo de oro manchado" (p. 155) por el paso de los viajeros. Sin embargo, se introduce una advertencia visual: la riqueza cromática del atardecer solo se revela plenamente "desde los picos donde habita el águila" (p. 155), es decir, desde una posición elevada y distante. Esta mirada panorámica, aunque estéticamente eficaz, excluye la presencia humana. Por ello, para captar la auténtica esencia del pueblo, resulta necesario un cambio de enfoque. Este giro se hace evidente entre las secciones tercera y cuarta: si inicialmente los personajes aparecen como "figurillas" pertenecientes a la "plebe" (p. 155), en la cuarta sección, mediante el "catalejo" del poeta, cobran forma concreta y adquieren densidad vital como "figuras del campo" (p. 155), dotadas de una existencia plena y significativa (Rodríguez, 1983, p. 158). En esta cuarta sección, se produce un giro emotivo que se manifiesta en la exclamación "¡Las figuras del campo sobre el cielo!" (p. 155), la cual introduce una mirada más cercana y compasiva hacia los campesinos, cuyas sombras se proyectan sobre el "oro fluido y verdinoso / del poniente" (p. 155), (Rodríguez, 1983). Dentro de este marco ideológico se inscribe la figura del arriero, evocada en la sección V como aquel "que caminó sobre la blanca tierra, / y una noche perdió ruta y sendero, / y se enterró en las nieves de la sierra" (p. 156). Esta imagen adquiere una dimensión simbólica al representar a quienes, como los moriscos, no se alinearon con la ortodoxia católica dominante. Como indica Américo Castro, estos grupos, comúnmente vinculados al oficio de arriero, encarnaban una tradición trabajadora y pluralista que fue silenciada por el discurso

oficial de la historia (1971, ctd en Rodríguez, 1983, p. 160). La desaparición del arriero y el duelo de sus padres se convierten así en una alegoría del silenciamiento de una memoria colectiva suprimida por la intolerancia y por la imposición de una identidad única. Este proceso, desarrollado entre los siglos XVI y XVII, dio lugar a una sociedad en la que el disimulo del origen se convirtió en estrategia esencial de supervivencia (Rodríguez, 1983). El arriero, desaparecido en la nieve —“perdió ruta y sendero” (p. 156) —, representa así a los marginados históricos, y su figura se erige en símbolo del olvido colectivo y de la memoria reprimida (Rodríguez, 1983). Enseguida, en la sexta sección, el yo lírico evidencia cómo los vestigios del pasado —“castillo arruinado”, “murallas roídas”, “casas denegridas” (p. 156) — no evocan orgullo, sino la decadencia de una herencia histórica excluyente. Esta ruina, tanto arquitectónica como simbólica, denuncia el vacío espiritual y moral que dejó un poder ideológico agotado (Rodríguez, 1983). Frente a ello, Soria se convierte en el espacio donde el poeta reafirma una soledad auténtica, surgida de una vivencia íntima (Franco, 1983). La nobleza castellana aparece retratada como una “muerta ciudad de señores, / soldados o cazadores” (p. 156), asociada a la caza y a la exclusión del trabajo manual. Esta crítica se inscribe en un modelo de sociedad que desdeñaba los oficios vinculados a judíos o musulmanes. Asimismo, Machado denuncia la fusión entre religión, lengua e identidad nacional dominante en la Castilla medieval, donde “ser cristiano” equivalía a “ser español” (Castro, 1971, ctd en Rodríguez, 1983, p. 160). Esta identificación es cuestionada mediante la omisión de la catedral, sustituida por “la campana / de la Audiencia” (p. 157), lo cual revela, según Rodríguez, “la intención de Machado de señalar que el porvenir de España debe fundarse en instituciones civiles y democráticas” (1983, p. 160). Desde una perspectiva sociológica, se destaca la ausencia de una clase media, interpretada por Castro como resultado de una obsesión con la “limpieza de sangre”, que impidió el desarrollo de una burguesía sólida (Castro, 1971, pp. 67–80, ctd en Rodríguez, 1983, p. 160). Por otro lado, los galgos, “flacos y agudos” (p. 157), junto con los campesinos y los padres del arriero, encarnan al pueblo sufriente, aunque también portan una dignidad resistente. El tañido de “la campana / de la Audiencia” y el sueño de la hermana del arriero —“en los días azules y dorados” (p.156)— expresan una esperanza en una España renovada, sostenida en las virtudes del pueblo: su inteligencia, laboriosidad y capacidad de resiliencia.

En la séptima sección, el yo lírico muestra una clara preferencia por las formaciones geológicas del paisaje castellano, como “colinas plateadas, / grises alcores y cárdenas roquedas” (p.157), lo que contribuye a generar una impresión de objetividad descriptiva. Esta atención constante a elementos naturales —rocas, árboles, plantas— se extiende a lo largo de *Campos de Castilla*, y según Whiston, configura el marco esencial de la obra (2005). En la misma línea, Bartolomé Mostaza destaca la centralidad del suelo, el cielo y las piedras en la estética machadiana (1949). En esta sección, el paisaje adquiere un carácter simbólico: la aridez de las montañas representa el pasado intransigente, mientras que la fertilidad del valle del Duero, donde “los álamos brotan”, remite a un futuro esperanzador, posible si se deja atrás la herencia opresiva (Rodríguez, 1983). A esta visión histórica se suma un tono afectivo, ya que Machado afirma que el recuerdo de esta tierra lo acompañará siempre. En esta misma sección, se retoma la imagen de los álamos, ahora observados desde una perspectiva más cercana: “He vuelto a ver los álamos dorados” (157). Al descubrir en sus cortezas inscripciones —nombres y fechas—, los árboles se convierten en testigos de experiencias humanas, especialmente amorosas. Esta carga simbólica se proyecta en una visión de futuro armonioso para España, basada en el amor, y expresada a través de la metáfora musical: “álamos que seréis mañana / liras del viento perfumado en primavera” (p.159). La unión emocional entre el poeta y los árboles culmina en la declaración: “iconmigo vais, mi corazón os lleva!” (p.159), donde se funden comprensión histórica y sentimiento. El paisaje alcanza aquí una dimensión profundamente afectiva. Los álamos junto al Duero evocan momentos vividos con Leonor, dotando al entorno de un valor emocional y biográfico. Además, la voz poética, describe el

entorno montañoso que rodea Soria, ciudad que se alza ligeramente sobre el río Duero; la mención de topónimos cercanos a Soria ancla esta experiencia en un espacio geográfico concreto. La estrofa concluye con la reafirmación de un motivo reiterado: el paisaje soriano como parte inseparable del yo lírico, que lo lleva en lo más profundo del corazón. Finalmente, el poema sitúa a Castilla —y en particular a Soria— como símbolo de la identidad histórica española, marcada por su papel defensivo frente al islam desde el siglo VIII. Su ubicación estratégica —"cabeza de Extremadura" y "barbacana / hacia Aragón" (pp.156-157)— subraya su condición de frontera y baluarte cristiano.

En la estrofa IX, el sujeto poético se despide del paisaje soriano mediante una evocación serena: "tardes tranquilas, montes de violeta, / alamedas del río" (p.159). Esta escena final, cargada de lirismo, da paso a una fusión entre emoción y memoria, en la que el poeta ya no distingue entre lo vivido y lo evocado. Tal como observa Franco, "lo único que tiene claro es que se trata de una expresión veraz de lo sentido y lo deseado" (1983, p. 138). De ahí su exclamación: "Me habéis llegado al alma, / ¿o acaso estabais en el fondo de ella?" (p.159). La identificación simbólica entre el alma del poeta y los campos de Soria se intensifica en este pasaje, en el que también resuena la presencia de Leonor como figura afectiva esencial. Hacia el final del poema, el hablante poético se dirige directamente a los habitantes de la región, a quienes nombra como "buenos cristianos", deseándoles "alegría, / de luz y de riqueza" (p.159), lo que otorga al cierre un tono de reconciliación y gratitud. Soria, inicialmente caracterizada como "ciudad decrepita" (p.159), revela su belleza bajo la luna, que actúa como símbolo de una mirada esclarecida, en la que el vínculo con la tierra ya no se fundamenta únicamente en la percepción directa, sino en una comprensión histórica profunda (Rodríguez, 1983).

Sintetizando el estudio de "*Campos de Soria*", se puede afirmar que, desde sus primeros versos —"Es la tierra de Soria árida y fría" (p. 154)— hasta la última evocación del alma que acoge al paisaje —"me habéis llegado al alma, / ¿o acaso estabais en el fondo de ella?" (p. 159)—, el poema despliega una mirada crítica y compasiva. A través de elementos aparentemente insignificantes —"las diminutas margaritas blancas", "el huertecillo", "el abejar" (p. 154)—, Machado configura una estética de la sobriedad, que rehúye lo grandilocuente y privilegia la cotidianidad como vía de revelación ética. Esta atención al detalle material se vincula estrechamente con una lectura crítica del pasado. En las seis primeras secciones, el poeta traza un retrato múltiple de Castilla —histórico, social y geográfico— que pone de manifiesto cómo la intolerancia religiosa y la fragmentación social han contribuido a la decadencia del país. El paisaje deja de ser mero fondo decorativo para convertirse en un espacio cargado de significación ética y emocional (Rodríguez, 1983). Más concretamente, en la sección V, la figura del arriero desaparecido representa a los sectores históricamente marginados y remite a una memoria colectiva silenciada por la intolerancia y la exclusión (Rodríguez, 1983). Esta evocación se vincula con la crítica a una Castilla aristocrática y cerrada, representada como "muerta ciudad de señores, / soldados o cazadores" (p. 156), en un contexto en el que "ser cristiano" equivalía a "ser español" (Castro, 1971, ctd. en Rodríguez, 1983, p. 160). Frente a esta visión restrictiva, el poema plantea una ética del reconocimiento, en la que la voz lírica abandona la distancia contemplativa y se inscribe simbólicamente en el entorno, manifestando una conexión emocional intensa con el paisaje. Esta identificación no responde a un sentimentalismo ingenuo, sino a una forma de resistencia ética frente al olvido.

A partir de la sección VII se produce un giro simbólico y emocional: la voz poética emerge en primera persona y transforma la tristeza en "amor", resignificando el dolor como forma de resistencia poética frente a la exclusión. Se inaugura así un nuevo orden simbólico, donde elementos antes asociados al sufrimiento —como el viento o la nieve— se convierten en signos de paz, y el paisaje adquiere un tono de comunión natural. Este proceso de transformación alcanza su plenitud en las secciones VIII y,

especialmente, en la IX. La metáfora de las alamedas como “verde sueño / del suelo gris y de la parda tierra” proyecta una visión esperanzadora. La introducción del tiempo futuro —“álamos que seréis mañana / liras del viento perfumado en primavera” (p.159)— señala el paso de una España inmóvil hacia una renovación posible. Incluso el río Duero, antes símbolo de estancamiento, se dinamiza: “corre y pasa y sueña” (p.159), y se convierte en emblema del fluir vital. Esta fluidez alcanza también el plano humano, como revela el verso “conmigo vais, mi corazón os lleva” (p.159), cuya repetición imprime al poema un ritmo de avance y compromiso ético (Rodríguez, 1983). La coda final reafirma este impulso transformador: sin ignorar los vestigios de una tradición rígida, el poeta expresa su anhelo de que el pueblo de Soria alcance “alegría, / de luz y de riqueza” (p. 159), articulando así un ideal de España reconciliada, no basada en la imposición ideológica o religiosa, sino en los valores de la comprensión, la convivencia y la ética compartida (Rodríguez, 1983).

El estudio del poema “Campos de Soria”, permite reconocer en Antonio Machado no solo al poeta introspectivo, sino también al pensador crítico y comprometido con la realidad histórica de su país. En sintonía con el ideario regeneracionista de la Generación del 98, Machado desarrolla una poética que, como comenta Wang, abandona la introspección simbolista de sus primeras obras para volcar su sensibilidad hacia los temas sociales, éticos y culturales vinculados a la realidad castellana (2023). El paisaje soriano, en este contexto, deja de funcionar como mero motivo descriptivo para convertirse en símbolo de la decadencia política, económica y moral de la España de su tiempo. Como señala Pérez-Rioja, Soria no fue para Machado un simple espacio geográfico, sino una experiencia vital profundamente interiorizada que adquirió un valor simbólico (1976). Así que, los elementos concretos del entorno adquieren una dimensión espiritual, en la que el alma del poeta se funde con la tierra contemplada. Esta carga simbólica confiere a “Campos de Soria” un lugar central en la lírica española contemporánea, al articular un compromiso ético a través de una poesía que conjuga contemplación, memoria y esperanza.

Bibliografía

- Alvar, M. (Ed.). (1991). *Poesías completas* (16.ª ed.). Espasa-Calpe.
- Caprile, C. (2010). Las influencias literarias en la obra de Antonio Machado: El simbolismo francés, el modernismo americano y la Generación del '98. *Gramma*, 21(47), 311–316.
- Castro, A. (1971). *The Spaniards* (W. King & S. Margaretten, Trans.). University of California Press.
- De Blas Guerrero, A. (2017). Nacionalismo y patriotismo en la obra de Antonio Machado. *Historia y Política: Ideas, Procesos y Movimientos Sociales*, 38, 289–314. <https://doi.org/10.18042/hp.38.10>
- De Diego García, E. (Dir.). (1996). *1895, la guerra en Cuba y la España de la Restauración*. Editorial Complutense / Universidad Complutense de Madrid.
- Díez de Revenga, F. J. (1999). *Poesía del 98 y compromiso: Decadencia, caciquismo, pobreza y emigración en Vicente Medina*. https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/poesia-del-98-y-compromiso-decadencia-caciquismo-pobreza-y-emigracion-en-vicente-medina-953986/html/24ccfc19-2df2-4daf-8401-b6abd73c2b53_8.html
- Entralgo, P. L. (1948). La generación del 98 y el problema de España. *Arbor*, 11(36), 417.
- Franco, A. M. (1983). La Soria de Antonio Machado. *Boletín de la Institución Fernán González*, 1er sem., 62(200), 133–142.
- Gil, L. V. (1993). Regeneracionismo y educación: La aportación de Santiago Alba. En *Primer Congreso de Historia de Zamora: Tomo IV: Moderna y Contemporánea* (pp. 479–484). Instituto de Estudios Zamoranos "Florián de Ocampo".
- Machado, A. (s.f.). *Campos de Castilla*. Elejandria. <https://www.elejandria.com/libro/campos-de-castilla/machado-antonio/1163>
- Machado, A. (1975). *Poesías completas* (Pról. de M. Alvar). Espasa-Calpe, Colección Austral.
- Machado, A. (1979). *Poesías*. Losada.
- Machado, A. (1989). *Poesía y prosa* (O. Macri, Ed., Vol. III). Espasa-Calpe.
- Machado, A. (2001). *Juan de Mairena*. Bibliotex.
- Machado, A. (2012). *Soledades; Galerías; Otros poemas* (G. Ribbans, Ed.). Cátedra.
- Martinón, M. (1998). El pensamiento poético de Antonio Machado (primera época: hasta 1907). *Revista de Filología de la Universidad de La Laguna*, (16), 197–230.
- Morán, P. B. (1998). La crisis de 1898 en las revistas de la época. *Cuadernos de Estrategia*, (97), 195–218.
- Mostaza, B. (1949). El paisaje en la poesía de Antonio Machado. *Cuadernos Hispanoamericanos*, (11–12), 623–641.
- Pérez-Rioja, J. A. (2023 [1976]). *Soria, en la poesía de Antonio Machado* [PDF]. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. <https://www.cervantesvirtual.com/obra/soria-en-la-poesia-de-antonio-machado>
- Predmore, M. P. (1981). *Una España joven: La poesía de Antonio Machado*. Ínsula.
- Rodríguez, R. T. (1983). Historiografía poética y realidad histórica en *Campos de Soria*. *Boletín de la Institución Fernán González*, 1er sem., 62(200), 157–164.
- Tuñón de Lara, M. (1975). La superación del «98» por Antonio Machado. *Bulletin hispanique*, 77(1), 34–71.
- Vila-Belda, R. (2006). La visión institucionista del paisaje en Antonio Machado. En J. Doménech (Coord.), *Hoy es siempre todavía: Curso internacional sobre Antonio Machado, Córdoba 7–11 de noviembre de 2005* (pp. 198–229). Renacimiento. <https://www.cervantesvirtual.com/obra/la-vision-institucionista-del-paisaje-en-antonio->

[machado-1209562/](#)

Wang, L. (2023). *El pensamiento filosófico de Antonio Machado en sus "Apócrifos"* [Tesis doctoral, Universidad Autónoma de Madrid]. Repositorio UAM.

Whiston, J. (2005). “Unas pocas palabras verdaderas”: The naming and framing of nature in Machado's *Campos de Castilla*. *Bulletin of Spanish Studies*, 82(3-4), 509-527.
<https://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/unas-pocas-palabras-verdaderas-the-naming-and-framing-of-nature-in-machados-campos-de-castilla-1158132/>

12. İtalyancada Yansıma Fiillerin Metaforik Kullanımı: Hayvanların Ses Çıkarmasını Taklit Eden Fiiller Üzerine Bir İnceleme¹

Sadriye GÜNEŞ²

APA: Güneş, S. (2025). İtalyancada Yansıma Fiillerin Metaforik Kullanımı: Hayvanların Ses Çıkarmasını Taklit Eden Fiiller Üzerine Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 186-201. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16737478>

Öz

Doğadaki canlı ve cansız varlıkların seslerinin taklidiyle oluşan yansıma sözcükler, dilbilimde uzun süredir incelenen bir konudur. Dilin kökenine ilişkin tartışmaların ortaya çıkışından bu yana ilgi odağı olan bu konu, Platon, Aristoteles ve Stoacılar gibi düşünürler tarafından da ele alınmıştır. Yakın zamana kadar dildeki konumları tartışmalı olsa da, Roman Jakobson gibi dilbilimciler yansıma sözcüklerin önemini vurgulamışlardır. Bu çalışma, İtalyancadaki hayvan seslerini taklit eden yansıma fiillerin insanlara atfedilerek metaforik anlamda kullanılmasını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel soruları, bu metaforik kullanımların sözlüklerde yer alıp almadığı ve hangi insan davranış özelliklerini yansıttığıdır. Bu amaçla, öncelikle yansıma sözcüklerin tanımı, özellikleri, dildeki konumu, sınıflandırılması, kullanım alanları ve yansıma fiillerin metaforik kullanımı kavramsal çerçevede ele alınmıştır. Ardından, çalışmanın amacı, araştırma soruları ve yöntemi açıklanarak elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Betimsel nitelikteki bu araştırmada, veri toplama yöntemi olarak belge taraması kullanılmış ve elde edilen bulgular tanım, içerik, anlam analizi ve sınıflandırma yöntemleriyle incelenmiştir. Belge taraması, basılı ve çevrimiçi İtalyanca açıklamalı sözlükler ve CORIS derlemi üzerinden gerçekleştirilmiştir. İtalyanca sözlüklerin incelenmesi sonucunda, hayvan seslerinin çıkarılmasını taklit eden ve metaforik kullanımlara sahip 24 fiil belirlenmiştir. Bu fiiller, genellikle evcil ve vahşi hayvanların, kuşların ve böceklerin seslerini ifade etmekle birlikte, insanların belirli durumlardaki ses çıkarma ve konuşma biçimlerini tanımlamak için de metaforik olarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu çalışmada belirlenen metaforlar, hız, nitelik, ses tonu, anlaşılabilirlik, duygusal yoğunluk ve anlamsal içerik gibi ölçütler dikkate alınarak değerlendirilmiş ve insan konuşmasının genellikle olumsuz yönlerini yansıttıkları görülmüştür.

Anahtar kelimeler: İtalyanca, yansıma sözcükler, yansıma fiiller, metafor

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %7
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.06.2025-**Kabul Tarihi:** 04.08.2025-**Yayın Tarihi:** 05.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16737478>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Tarafli Körleme
² Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İtalyan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Assoc. Prof., İstanbul University, Faculty of Literature, Department of Western Languages and Literatures, Italian Language and Literature Division (İstanbul, Türkiye) **eposta:** sadriye.gunes@istanbul.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-1056-0664> **ROR ID:** <https://ror.org/03a5qrr21> **ISNI:** ISNI 0000 0001 2166 6619
Crossref Funder ID 501100002657

The Metaphorical Use of Onomatopoeic Verbs in Italian: A Study on Verbs Imitating Animal Sounds³

Abstract

Onomatopoeic words, formed by imitating the sounds of living and non-living entities in nature, have long been a subject of study in linguistics. This topic, a focus of interest since the emergence of discussions on language origins, has also been explored by thinkers such as Plato, Aristotle, and the Stoics. Although their status in language has been debated until recently, linguists like Roman Jakobson have underscored the significance of onomatopoeia. This study aims to examine the metaphorical use of Italian onomatopoeic verbs that imitate animal sounds, specifically as they are attributed to humans. The main research questions are whether these metaphorical uses are found in dictionaries and which human behavioral characteristics they reflect. To this end, the definition, characteristics, position in language, classification, areas of use, and metaphorical use of onomatopoeic verbs are first examined within a conceptual framework. Subsequently, the purpose, research questions, and methodology of the study are explained, and the findings are interpreted. In this descriptive study, document analysis was used as the data collection method, and the findings were analyzed using definition, content analysis, classification, and semantic analysis methods. Document analysis was carried out through printed and online Italian explanatory dictionaries and the CORIS corpus. The examination of Italian dictionaries revealed 24 verbs that imitate animal sounds and have metaphorical uses. These verbs not only express the sounds of domestic and wild animals, birds, and insects but have also been determined to be metaphorically used to describe people's vocalizations and speech patterns in certain situations. The metaphors identified in this study, when evaluated considering criteria such as speed, quality, tone, intelligibility, emotional intensity, and semantic content, were generally found to reflect negative aspects of human speech.

Keywords: Italian, onomatopoeia, onomatopoeic verbs, metaphor

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 23.06.2025-**Acceptance Date:** 04.08.2025-
Publication Date: 05.08.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16737478>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

İnsan diline özgü seslerin yanı sıra, doğa olayları, hayvanlar, nesneler ve mekanik araçlar çeşitli sesler üretir. Dilbilimde doğal veya dil dışı sesler olarak adlandırılan bu sesler, avcılıkta avları tuzağa düşürmek, savaşta haberleşmek, tiyatrodan oyunlara gerçeklik katmak, edebiyatta anlatımlara canlılık kazandırmak amacıyla insanlar tarafından taklit edilir (Sharonov, 2009: 158). Doğadaki sesleri taklit eden sözcükler Türkçede “yansıma sözcükler”, İtalyancada “onomatopèa” terimleriyle ifade edilmektedir. Eski Yunanca “onoma” (ad) ve “poein” (ad koymak, yapmak, oluşturmak) sözcüklerinden oluşan “onomatopoeia” terimi, önce Latinceye, sonra da Batı dillerine geçmiştir. Osmanlı Türkçesinde ise bu kavram, “lafz-ı taklîdî”, “savt-ı taklîdî” ve “taklîdî kelimeler” gibi terimlerle ifade edilmiştir (Zülfikar, 1995: 1-2).

Yansıma sözcüklerin incelenmesi, antik çağlarda dilin kökenine dair yansıma kuramı çerçevesinde başlamıştır. Bu sözcükler, ses ve anlam ilişkisi bağlamında ilk olarak Platon’un *Kratylos* adlı eserinde ele alınmış, ardından Aristoteles’in çalışmalarında analiz edilmiştir. Yansıma teorisi, sözcük ve anlam arasında nedensellik olduğunu savunan Stoacı filozoflar tarafından da desteklenmiştir (Nurullova, 2013: 9). Yakın zamana kadar, yansıma sözcüklerin sözcük sayılıp sayılmadığı, anlam ifade edip etmediği ve ayrı bir sözcük türü olarak kabul edilip edilmediği tartışma konusu olmuştur.

Roman Jakobson (1965: 582), “İtogi devyatogo kongressa lingvistov” başlıklı makalesinde, dilbilimcilerin yansıma sözcükler ve ünlemler gibi daha önce “dil çevresinde” konumlandırılan dil unsurlarına gösterdiği yoğun ilgiyi vurgulamıştır. Voronin (2004: 13) ise, yansıma sözcük araştırmalarında, özellikle akraba olmayan dillerdeki ses taklitlerini inceleyen tipolojik çalışmaların önemine dikkat çekerek bu çalışmaların dünya dillerinin yansıma tipolojisine katkı sağladığını ifade etmiştir. İtalyanca yansıma sözcükler üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalara örnek olarak Sophie Saffi’nin (2008) Fransızca ve İtalyanca, Anabela Ferreira’nın (2004) ise Portekizce ve İtalyanca hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcükler ve ilgili fiiller üzerine yaptıkları çalışmalar gösterilebilir.

Yansıma sözcüklerin metaforik kullanımı da önemli bir araştırma konusudur. Yansımalar ve türevleri, metafor yoluyla insan veya doğa özelliklerini ifade etmek için yaygın olarak kullanılır. Bu çalışma ile İtalyancada hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcüklerden türetilmiş fiillerin metaforik kullanımlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonuçlarının İtalyanca öğretimi ve çeviri alanlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada, öncelikle yansıma sözcüklerin tanımı, özellikleri, dildeki konumu, sınıflandırılması, kullanım alanları ve yansıma fiillerin metaforik kullanımı ele alınmış, ardından çalışmanın amacı, araştırma soruları ve yöntemi açıklanarak bulgular yorumlanmıştır.

Yansıma Sözcüklerin Tanımı ve Özellikleri

Dil dışı seslerin dildeki karşılıkları “ses taklidi” veya “yansıma” olarak adlandırılır. Ses taklitleri, insan, hayvan ve nesnelerin çıkardığı sesleri ile çeşitli doğa olaylarından kaynaklanan sesleri, dilin kendi ses yapılarıyla yansıtan sözcüklerdir. Diğer bir ifadeyle yansıma sözcükler, insan dışı varlıkların çıkardığı sesleri taklit yoluyla dile aktarır.

TDK Türkçe Sözlüğünde yansıma sözcük, “doğadaki insan dışı canlı ve cansız varlıkların çıkardığı seslere benzer seslerle yapılan kelime; yansıma, taklîdî kelime, tabiat taklidi, onomatope” şeklinde tanımlanırken (TDK), farklı dilbilimciler de bu kavramı çeşitli açılardan ele almışlardır. Örneğin, Berke

Vardar (2002: 216), yansımayı “dış gerçeklik düzleminde var olan ses ya da gürültüleri, işitsel izlenimi yansıtacak biçimde aktaran, adlandırılan gerçeği ses öykünmesi yoluyla belirten dilsel öge” olarak açıklamıştır. Zeynep Korkmaz (1992: 170) ise yansılama olarak adlandırdığı bu sözcükleri, “tabiattaki sesleri yansıtmaya yönelen, bu bakımdan dilin kabul ettiği ses birleşimiyle, gösterilen arasında yakın bir bağ bulunan, dolayısıyla oluşması bir sebebe dayanan dil birlikleri” şeklinde tanımlamıştır. Sergey Vlahov ve Sider Florin (1980: 245), yansıma sözcükleri dilbilimsel açıdan “belirli bir dilin fonetik araçlarıyla herhangi bir dil dışı sesin taklit edilmesi”; şiirsel söylem açısından ise “ses olaylarının taklit edilmesini sağlayan sanatsal bir teknik” olarak değerlendirmişlerdir.

Yansıma sözcükler, tüm dillerde doğal ya da yapay seslerin taklit edilmesiyle oluşmakla birlikte, diller arası farklılık gösterir (Aksan, 1979: 96). Bu ses taklitleri, her dilde kendine özgü ve yerleşik biçimlere sahiptir. Örneğin, horoz sesi İtalyancada “chicchirichi” (Türkçe telaffuzu: kikiriki), Fransızcada “cocorico” (Türkçe telaffuzu: kokoriko), Bulgarcada “kukurigu” (Vlahov ve Florin, 1980: 246) ve Türkçede “kukuriku” şeklinde ifade edilirken; köpek sesi İtalyancada “gav gav”, Türkçede ise “hav hav” olarak karşılık bulur. Verilen örnekler, Shkapenko’nun (2016: 144) insan ses algısının öznel olduğu ve her dilin kendine özgü fonetik yapısının bu algıyı etkilediği yönündeki görüşünü desteklemektedir. Bu durum aynı zamanda, hem Vardar’ın (2002: 216) yansımalar için yaptığı “her zaman yaklaşık bir öykünmenin ürünüdürler, bundan ötürü de belli oranda saymacalık içerirler” şeklindeki tanımını, hem de Galkina-Fedoruk’un (1964: 244) kuş, hayvan ve doğanın seslerinin hiçbir dilde tam olarak taklit edilemediği, yalnızca yaklaşık ve benzer seslerle temsil edilebildiği görüşünü doğrular niteliktedir.

Hayvan seslerini taklit eden yansımalar, çoğu dilde olduğu gibi İtalyancada da yaygındır ve genellikle tek bir fonetik biçimle ifade edilir. Örneğin, serçeler “cip cip” (Türkçe telaffuzu: çip çip), koyunlar “be” şeklinde ses çıkarır. Bununla birlikte, hindilerin “glo glo” veya “glu glu” ve kedilerin “miao” veya “miau” seslerinde olduğu gibi, bazı durumlarda birden fazla fonetik varyasyona rastlanabilir. Dahası, insanlar tarafından daha yakından tanınan ve duygusal durumlarına göre seslendirme çeşitliliği gösteren hayvanlar için birden fazla yansıma sözcüğü kullanılabilmektedir. Örneğin, kediler genel olarak “miao/miau” şeklinde ses çıkarsalar da, mırladıklarında “ron ron” sesini de çıkarırlar (VDLI: 362, 210, 777-778, 1075).

İtalyancada yansıma sözcükler geleneksel olarak ideofon veya onomatope olarak adlandırılmakta ve dilbilgisi sisteminin sınırında konumlandırılmaktadır. Fonetik açıdan bakıldığında, bu sözcükler genellikle tek bir heceden oluşur ve bu hecenin içinde mutlaka bir ünlü harfin bulunması gerekmez (örneğin, “pss”, “brr”, “zzz”). Bununla birlikte yansıma sözcüklerde, İtalyan dil sisteminde normalde imkânsız olan pozisyonlarda seslerin kullanımına rastlanabilir (örneğin, “bau” sözcüğünün sonundaki “u” sesi gibi). İdeofonlar, fonosimbolizm olarak adlandırılan yansıtıcı bir mekanizma aracılığıyla nesnelerin çıkardıkları sesleri (örneğin, “drin”, “din don dan”, “bum”), hayvan seslerini (örneğin, “miao”, “bee”, “qua qua”), anlaşılması güç insan konuşmalarını (örneğin, “bla bla”, “bz, bz”) ve daha az yaygın olarak hareketleri (örneğin, “zac!”; Türkçe telaffuzu: zak!) ifade etmek için kullanılırlar (D’Achille, 2010: 203). Son yıllarda ideofonlar, özellikle İngilizce kaynaklı yabancı sözcüklerle (örneğin, çizgi romanların diline özgü “bang”, “splash”, “smack” gibi yansımalar) zenginleşmiş ve serbestçe üretilebilen, açık bir dilbilgisi sınıfı oluşturmaktadırlar.

Yansıma Sözcüklerin Dildeki Konumu

Dilbilimcilerin yansıma sözcüklerin dildeki konumuna dair tartıştığı temel hususlar şunlardır: bu birimlerin, sözcük olup olmadıkları, bağımsız bir sözcük türü olup olmadıkları ve ünlemlerle

benzerlikleri nedeniyle aynı grupta ele alınıp alınamayacakları (Nurullova, 2013: 9). Yansımaların sözcük olup olmadığı tartışmasında Aleksandar Peshkovskiy (1956: 168), bu öğelerin ses ve anlam ayrışması göstermediğini belirtmiş ve bu nedenle sözcük olarak kabul edilemeyeceklerini savunmuştur. Buna karşılık Aleksandar Tihonov (1981: 74), yansıma sözcüklerin anlamlarının seslerinde bulunduğunu kabul etmekle birlikte, onların anlam taşımaları, yeni sözcüklerin oluşturulmasına olanak sağlamaları ve farklı türlere dönüşebilmeleri sayesinde sözcük türleri arasında kendilerine özgü bir yer edindiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, yansıma sözcükler anlam taşımaktadır ve bu anlam tamamen sesler aracılığıyla ifade edilir.

Bir dilde genel kabul görmüş yansıma sözcükler zamanla dilin sabit unsurları haline gelir ve ilgili dili konuşanların tamamı tarafından aynı anlamda ve bağlamdan bağımsız bir şekilde algılanır. Toplumsal kullanımda anlam ve ses yapısını koruyan bu sözcükler, dilde bağımsız bir statü kazanarak sözlüklere girerler. Öte yandan, Tihonov'un (1981: 75-76) ifade ettiği gibi yazarların öznel işitsel algılarıyla bireysel olarak yarattıkları yeni yansımalar, toplum tarafından henüz benimsenmediği için yerleşik yansıma sözcüklerinin kalıplarına uymayabilir.

Diğer dillerde olduğu gibi, İtalyanca dilbilgisi kitaplarında da yansıma sözcükler geleneksel olarak ünlemler grubuna dâhil edilir. Ancak, ünlemler ve yansıma sözcükler arasındaki ilişki tartışmalı bir konudur ve son yıllarda, dilbilimciler arasında bu iki grubun birbirinden farklı olduğu görüşü giderek güçlenmektedir. Tokova (2008: 55), ünlemler ve yansıma sözcüklerin adlandırma işlevi görmemeleri ve belirli dilbilgisel biçimlere sahip olmamaları nedeniyle benzerlik gösterdiklerini, ancak anlamsal, biçimbilimsel ve sözdizimsel açılardan farklılaştıklarını belirtir. Ünlemler konuşucunun duygusal durumunu ve gerçekliğe ilişkin duygusal tepkilerini yansıtır ve anlamları büyük ölçüde bağlam ile tonlamaya bağlıdır. Yansıma sözcükler ise gerçekliği yansıtma araçlarıdır, canlı ve cansız doğadaki sesleri taklit eder. Biçimbilimsel olarak ünlemlerden ayrılan yansıma sözcükler, yeni sözcükler türetme özelliğine sahiptir. Sözdizimsel olarak, yansımalar cümle içerisinde eylem veya nesne görevi üstlenebilirken, ünlemler genellikle cümleden bağımsızdır (Galkina-Fedoruk, 1964: 244). Bu farklılıklar, yansıma sözcüklerin bağımsız bir sözcük türü olarak değerlendirilmesi gerektiği fikrini desteklemektedir.

Serianni ve diğerlerine (2000: 265) göre yansımalar, ünlemlere yakın görülse de, bağımsız sözcük türlerine dönüşebilmeleriyle onlardan ayrılırlar. İtalyancada bu duruma örnek olarak, bir saatin “tic tac” (Türkçe telaffuzu: tik tak) sesinden türetilen “il ticchettio” (saatin tıkırtısı; Türkçe telaffuzu: il tikkettio), horozun “chi-chi” (Türkçe telaffuzu: ki-ki) sesinden türetilen “il chicchirichi” (horoz ötüşü; Türkçe telaffuzu: il kikkiriki) ve madeni paraların “tin tin” sesinden türetilen “il tintinnio” (paranın şingirtısı) adlarının yanı sıra, bunlardan türetilen “ticchettare” (Türkçe telaffuzu: tikkettare), “chicchiriare” (Türkçe telaffuzu: kikkiriare) ve “tintinnare” fiilleri gösterilebilir.

Yansıma Sözcüklerin Sınıflandırılması

Geniş bir kategori oluşturan yansıma sözcükler, çıkış kaynakları ve anlamlarına göre şu şekilde sınıflandırılabilir: doğa kaynaklı (gök gürültüsü, yağmur, deniz sesi vb.), hayvan kaynaklı (vahşi ve evcil hayvan, kuş ve böcek sesleri), insan kaynaklı (fizyolojik sesler) ve cansız nesne kaynaklı (metal gıcırıltıları, çan sesleri vb.) yansımalar (Galkina-Fedoruk, 1964: 244). Bu sınıflandırmaya, başka dillerden alıntılanan yansıma sözcükler de eklenebilir. İtalyancadaki yansıma sözcüklerinin kökenleri incelendiğinde, özellikle çizgi romanlarda kullanılanların çoğunlukla Anglo-Amerikan yansıma fiillerden türediği görülmektedir. Nitekim Dardano ve Trifone (1995: 434), “bang” (patlamak/

esplodere, scoppiare), “crash” (çarpmak, düşmek, çökmek, kırılmak/ schiantarsi, abbattersi) ve “gulp” (yutmak, yudumlamak/ inghiottire) gibi yansımaların Amerikan İngilizcesinden İtalyancaya geçerek çizgi romanlar aracılığıyla yaygınlaştığını belirtmiştir. İtalya’da yayınlanan “Topolino” (Mickey Mouse), “Tex” ve “Zagor” gibi önemli çizgi romanlar bu duruma örnek teşkil etmektedir. “Topolino”, Walt Disney’in eserlerini İtalya’da yayınlamak amacıyla 1932’de Paolo Lorenzini yönetiminde haftalık dergi olarak yayın hayatına başlamıştır. “Tex”, 1948’de Gianluigi Bonelli ve Aurelio Galleppini tarafından, “Zagor” ise 1961’de Sergio Bonelli ve Gallieno Ferri tarafından yaratılmıştır.

Yapısal açıdan yansıma sözcükler, “ses yansımali” ve “biçim yansımali” olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Ses yansımali sözcükler doğadaki canlı ve cansız varlıkların seslerini taklit ederken, biçim yansımali sözcükler bunların dış görünüşlerini veya hareketlerini betimler (Omuralieva, 2020: 101). Bunun yanı sıra, bazı dilbilimciler hayvanları yönlendirmeye yarayan, ancak doğrudan ses taklidi içermeyen bazı sözcükleri de ayrı bir kategori olarak ele almaktadır. Örneğin, Türkçede köpekleri kovalamak için “çıbı”, kümes hayvanlarını kovalamak için “kış kış”, kedileri çağırmak için “pisi pisi” sözcükleri (TDK) kullanılırken, İtalyancada kedileri çağırmak için “pss pss” veya “micio micio” (Türkçe telaffuzu: miçio miçio), hayvanları kovmak için “scio” (Türkçe telaffuzu: şò) sözcükleri kullanılır (DREP).

Edebiyattaki kullanımları temel alınarak Vlahov ve Florin (1980: 246) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre, yansıma sözcükler iki ana gruba ayrılır: dil topluluğu tarafından yaygın olarak kullanılan, genel kabul görmüş yansımalar ve bir yazarın kişisel deneyimlerini yansıtan bireysel ve öznel nitelikteki yansımalar.

Maurizio Dardano ve Pietro Trifone (1995: 434), İtalyancadaki yansıma sözcüklere özgü bir sınıflandırma yapmıştır. Yazarlar, yansıma sözcükleri dile yerleşme düzeylerine göre üç ana kategoriye ayırmıştır: dilsel olmayan taklitler, basit yansımalar ve türemiş yansımalar. Dilsel olmayan taklitler, dilin ses veya yazı birimleri ile tam olarak ifade edilemeyen seslerdir ve dile yerleşme düzeyleri sıfırdır. Örneğin, bir trenin sesi bu kategoriye girer. Basit yansımalar, konuşma dilinde seslerle, yazı dilinde ise yazı birimleri ile ifade edilir. Dile yerleşme düzeyi minimum olan bu yansımalar, genellikle diğer sözcük türleri gibi işlev görmez ve tümce içinde diğer öğelerle sözdizimsel bir bağları olmadan kullanılırlar. Örneğin, saatin çıkardığı “tic-tac” (Türkçe telaffuzu: tik-tak) sesi bu gruba dahil edilir. Türemiş yansımalar, basit yansımalara yapım ekleri getirilerek oluşturulan ve İtalyancada “voci onomatopeiche” (yansıma sözcükler) olarak adlandırılan sözcüklerdir. Dile yerleşme düzeyi en yüksek olan bu tür yansımalar, isim veya fiil görevini üstlenebilir ve cümle içinde diğer öğelerle dilbilgisel olarak bağlantılı bir şekilde kullanılabilirler. Örneğin, “miao” (miyav) basit yansımadan türetilen “miagolare” (miyavlamak) fiili ve “il miagolo” (miyavlama) adı gibi sözcükler bu kategoride yer alır.

Yansıma Sözcüklerin Kullanım Alanları

Yansıma sözcükler, konuşma dilinde, edebî eserlerde ve türkü, masal gibi folklorik metinlerde yaygın olarak kullanılırken, düz yazıda, resmî belgelerde ve bilimsel metinlerde nadiren yer alır. Anlamı doğrudan ifade etme ve fonetik kısalık gibi özellikleri sayesinde, konuşma dilinde sıkça rastlanan bu sözcükler (D’Achille, 2010: 203), iletişim işlevini yerine getirir ve dilin fonetik yapısına uygun olarak yerleşik biçimde tekrar edilir. Bu öğeler, kısalıkları ve güçlü iletişimsel etkileri sayesinde çizgi romanlardan gençlerin diline ve reklam sloganlarına kadar yaygınlaşmıştır (Dardano ve Trifone, 1995: 434).

Yansıma sözcükler, çocuk dilinin gelişiminde önemli bir rol oynar ve bu nedenle çocuk edebiyatında

sıkça kullanılır. “Hav hav”, “miyav” gibi yansımalar, kolayca anlaşılır ve telaffuz edilebilir oldukları için çocukların ilk sözcükleri arasında yer alır. Nurullova (2013: 10-11), bu sözcüklerin duygusal bir etki yaratarak çocukların çevresel gerçekliği algılamasına yardımcı olduğunu ve hem adlandırma hem de etkileyici bir anlatım sunma gibi iki temel işlevi yerine getirdiğini belirtir. Tihonov (1981: 76) ise, hayvan ve nesne seslerini taklit eden bazı yansımaların çocuk dilinde, ilgili varlıkların adları yerine kullanıldığına dikkat çeker. Bu kullanımla, yansıma sözcüklere ikincil bir işlev yüklenerek onlara sözlüksel anlam ve değer kazandırılır.

Yansıma sözcükler, özellikle edebi eserlerde güzel ve etkili bir anlatım sağlamak amacıyla sıklıkla kullanılır. İtalyan edebiyatında Giovanni Pascoli, fütürist deneyciliğe yakınlığıyla bilinen Aldo Palazzeschi gibi şairler belirli sesleri veya gürültüleri taklit etmek ya da yeniden üretmek amacıyla yansıma sözcüklere başvurmuşlardır (Serianni ve diğ., 2000: 266). Giovanni Pascoli (1855-1912), 1903 yılında yayınlanan “I Canti di Castelvecchio” (Castelvecchio Ezgileri) adlı derlemesindeki “La mia sera” (Benim Akşamım), “L'uccellino del freddo” (Soğuktan Üşüyen Kuş), “L'usignolo e i suoi rivali” (Bülbül ve Rakipleri) gibi birçok şiirinde yansıma sözcükler kullanmıştır. Aldo Palazzeschi’nin (1885-1974) ilk kez “Poemi”de (1909) yayınlanan ve en bilinen şiirlerinden biri olan “La Fontana malata” (Hasta Çeşme) şiiri de birçok yansıma içermektedir.

Yansıma Fiillerin Metaforik Kullanımı

Hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcüklerden türetilen yansıma (onomatopeik) fiiller, ses çıkarma, fiziksel temas, düşme, hareket ve fizyolojik eylemleri ifade ederek geniş bir anlam yelpazesi sunar. Örneğin, Türkçe’deki “miyavlamak”, “havlamak”, “böğürmek”, “kükremek”, “gıdıklamak”, “melemek”, “ulumak” (Aksan, 1979: 96) ve İtalyanca’daki “pigolare”, “abbaiare”, “miagolare” gibi fiiller ses çıkarma eylemleri ifade eder. Bu fiillerin en belirgin özelliği, anlam yapılarında “ses” anlam birimini içermeleridir. Çarpıcı biçimleri ve etkileyici anlatımlarıyla dikkat çeken yansıma fiillerin birçoğu, fonetik kökenlerini ve kolayca anlaşılır iç yapılarını korur. Bu özellikleri sayesinde edebi eserlerde anlatıma yenilik ve beklenmedik bir etki katan yansıma fiiller, birçok yazar tarafından önemli bir üslup aracı olarak kullanılır ve anlamsal doğaları gereği metafor oluşturmak için elverişli bir kaynak teşkil eder (Kondrashov ve Tretyakova, 1991: 113-115).

Hayvanlara özgü fiziksel, davranışsal veya zihinsel özelliklerin insanlara aktarılması, birçok dilde yaygın olarak kullanılan bir imgesel dil yaratma yöntemidir. Bu bağlamda, hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcüklerden türetilen fiiller, yalnızca bu seslerin üretilme eylemini belirtmekle kalmayıp insanlara veya doğa olaylarına aktarılacak metaforik bir anlam kazanabilir. Vahşi ve evcil hayvanların, sürüngenlerin, böceklerin veya kuşların ses çıkarmasını taklit eden fiillerin insanlara atfedilmesi metaforik bir kullanım örneğidir. Bu tür metaforların yaygınlığı, hayvanlarla insanları karşılaştırmının mantıklı ve doğal bir olgu olmasına bağlanırken, Doğan Aksan (2006: 65), bu durumu “doğadan insana aktarma” olarak değerlendirmiştir.

Veronika Mussi (2013: 170), Rusça ve İtalyancadaki “entomolojik” fiillerin metaforik kullanımını incelediği çalışmasında, ifade ettikleri temel anlamsal özelliklere göre bu fiilleri ses, hareket ve eylemlerin niteliği olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Ayrıca, ses kategorisindeki fiillerin insana aktarılması, genellikle konuşmanın içeriği, hızı, güvenilirlik düzeyi ve duygusal tonu gibi özellikleriyle bağlantılı olduğunu belirtmiştir.

İnsan konuşması ile hayvanların ses çıkarma davranışları arasında benzerlik kurulması sıkça rastlanan

bir durumdur. E. Rahilina ve diğerleri (2015: 14, 20-21), hayvan seslerini taklit eden yansıma fiillerin, insanların duygusal durumlarını ve davranışlarını betimleyen metaforlar yaratmak için zengin bir kaynak oluşturduğunu ve bu metaforların genellikle beş anlamsal alanda incelenebileceğini belirtmektedirler. Yazarların belirlediği anlamsal alanlar kısaca şöyle aktarılabilir:

1. Fizyolojik sesler: acı, öksürük, hapsirme gibi bedensel sesler;
2. Ses özellikleri: yükseklik, dolgunluk gibi sesin nitelikleri;
3. Duyguların ifadesi: ağlama, gülme gibi sözel olmayan ifade biçimleri; insanın duygusal durumunu ve herhangi bir şeye karşı tutumunu yansıtan ifadeler;
4. Konuşmanın özellikleri: yavaş veya hızlı konuşma gibi hız ve akıcılık, kararsızlık;
5. Konuşmanın anlamsal yükü: dedikodu, övünme, can sıkıcı tekrarlar, uygunsuzluk ve saçmalama gibi içerikle ilgili unsurlar.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, İtalyancada bulunan ve hayvanların ses çıkarmalarını yansıtan fiillerin insanlara atfedilerek metaforik kullanımının incelenmesidir. Bu amaca yönelik araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

- İtalyancadaki hayvanların ses çıkarmasını ifade eden yansıma fiillerin metaforik kullanımları, açıklamalı sözlüklerde yer almakta mıdır?
- Metafor olarak kullanıldığı belirlenen ses yansımalı fiiller, insanın hangi davranış özelliklerini yansıtmaktadır?

Betimsel nitelikteki bu çalışmada belge tarama, tanım ve içerik analizi, bulguların sınıflandırılması ve anlamsal analiz yöntemleri kullanılmıştır. Belge tarama süreci hem basılı hem de çevrimiçi İtalyanca açıklamalı sözcükler ile CORIS derlemi temel alınarak yürütülmüştür. Araştırmada incelenen İtalyanca sözcükler ve Bulgular bölümünde kullanılan kısaltmalar aşağıda sunulmuştur:

VDLI: Zingarelli, Nicola (1997). *Vocabolario della lingua italiana* (12. Baskı). Bologna: Zanichelli.

GDI: Aldo Gabrielli, (2015). *Grande Dizionario di Italiano* (3. Baskı); online sözlük. Hoepli.it. https://grandidizionario.hoepli.it/dizionario_italiano.aspx

DREP: *Dizionario di italiano*. La repubblica. Hoepli Editore.it. <https://dizionario.repubblica.it/italiano.html>

COR: *Corpus CORIS*. <https://corpora.ficlit.unibo.it/TCORIS/>

Hayvan seslerini taklit eden yansımalardan türetilen fiiller, sözlük madde başları incelenerek belirlenmiştir. Ardından bu fiillerin tanımları ve yer aldıkları metinler analiz edilerek mecazi anlamları tespit edilmiştir. İnsana aktarılarak metafor olarak kullanıldığı belirlenen İtalyanca fiillerden bir veri tabanı oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular sınıflandırılıp anlamları analiz edilmiş ve bu metafor fiillerin hangi insan davranışlarını tanımladıkları belirlenmiştir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Veri tabanının oluşturulmasında, yalnızca basılı ve çevrimiçi İtalyanca sözlüklerde yer alan, hayvan seslerinin çıkarılmasını ifade eden fiiller ile bu fiillerin insana atfedilerek kazandığı metaforik anlamlar, sözlüklerde tanımlandığı biçimiyle dikkate alınmıştır. Hayvanların hareketlerinden kaynaklanan sesleri ifade eden fiiller ise çalışmanın kapsamı dışında bırakılmış; analizde yalnızca hayvan seslerinin insana metaforik aktarımı esas alınmıştır.

Bulgular

Taramalar sonucunda, İtalyanca açıklamalı sözlüklerde bulunan ve hayvan seslerini taklit eden yansıma sözcüklerden türetildiği belirlenen 24 fiil, veri tabanını oluşturmuştur. Bu yansıma fiiller, İtalyanca sözlüklerdeki açıklamaları, kullanım örnekleri, olası Türkçe karşılıkları ve telaffuzlarıyla birlikte alfabetik sırayla aşağıda sunulmuştur.

abbaiare (havlamak, ürümek; Türkçe telaffuzu: abbayare): Köpeklerin çıkardığı kendine özgü, güçlü, kesintili ve aralıklı ses (havlama). Mecazi anlam: bir kimsenin öfkeyle, kızgınlıkla veya tehdit ederek bağırması (Örneğin, “È tutto il giorno che abbaia contro gli impiegati.”/ Bütün gün çalışanlara karşı bağırıp duruyor.); “bağırarak suretiyle söylemek, ifade etmek” anlamlarında kullanılır (VDLI: 16; GDI).

barrire (Türkçe telaffuzu: barrire): Filin bağırması. Mecazi anlam: insan için, keskin ve güçlü çığlıklar atmak (Örneğin, “La sinistra barriva nelle piazze...”/ Solcular meydanlarda bağırıyor...) (COR).

belare (melemek; Türkçe telaffuzu: belare): Koyun, keçi, kuzu vb. hayvanların meleme sesi çıkarması. Mecazi anlam: mızımızlanmak, yakınmak, ağlamaklı bir sesle konuşmak (Örneğin, “Il bambino belava nella culla.”/ Çocuk beşiğinde mızımızlanıyordu.); monoton ve sıkıcı bir sesle okumak (ayrıca geçişli fiil olarak, bir şiiri, bir şarkıyı okumak); ikna etmek, duygulandırmak vb. için sıkıcı ve ağlamaklı konuşmak (Örneğin, “Bela tutto il giorno per ottenere quel favore.”/ O iyiliği elde etmek için bütün gün ağlamaklı konuşuyor.) (VDLI: 212; GDI).

bramire (böğürmek, ulumak, homurdanmak; Türkçe telaffuzu: bramire): Vahşi hayvanlar, erkek geyik ve ayı için, özellikle çiftleşme mevsiminde böğürme sesleri çıkarmak. Mecazi anlam: insanlar için, vahşi bir şekilde bağırarak (VDLI: 248; GDI).

cicalare (çırlamak; Türkçe telaffuzu: çikalare): Ağustos böceğinin sürekli ve tiz ses çıkarması (VDLI: 353). Mecazi anlamı: önemsiz şeyler hakkında, sıkıcı ve sürekli bir şekilde konuşmak (cicaleggiare); gevezelik etmek, boş konuşmak, dedikodu yapmak, kötülemek (GDI).

cinguettare (cıldamak; Türkçe telaffuzu: çinquettare): Serçeler ve diğer kuşların alçak ve kesik kesik bir ötüş çıkarması, “cık cık” ötmesi. Mecazi anlam: Çocukların veya çocuk gibi davranan kişilerin belirsiz bir şekilde, kekeleyerek konuşması; neşyle sohbet etmek, özellikle önemsiz, saçma konular hakkında; (geçişli fiil) bir dili zorlukla konuşmak (cinguettare un po' di inglese/ zor bela İngilizce konuşmak) (GDI; VDLI: 359).

digrignare (hırlamak; Türkçe telaffuzu: digrinyare): Hayvanların, özellikle köpeklerin ısırmaya hazırlanırken veya tehdit işareti olarak dişlerini göstermesi ve öfkeyle gıcırdatması. Mecazi anlam: insan için, öfkeyle konuşurken dişlerini gıcırdatmak (GDI).

garrire (cıldamak, ötmek; Türkçe telaffuzu: garrire): Kırlangıç vb. kuşların tiz ses çıkarması, cıvıltısı, ötmesi. Mecazi anlam: tiz bir sesle bağırarak; rahatsız edici bir şekilde gevezelik etmek, boş konuşmak; tartışmak, atışmak, münakaşa etmek, azarlamak, çıkmak (GDI; VDLI: 744).

gracchiare (vıraklamak; Türkçe telaffuzu: grakkiare): Karga ve saksağan gibi kuşların, kendine özgü, boğuk ve sert bir ses çıkarması. Eş anlamlılar: crocidare, gracidare, frinire. Mecazi anlam: insan için, rahatsız edici ve uygunsuz bir şekilde veya boş boş konuşmak (DREP; GDI).

gracidare (vıraklamak; Türkçe telaffuzu: graçidare): Kurbağalar ve benzeri hayvanların, kendine özgü sesler çıkarması. Eş anlamlılar: chiocciare, gracchiare. Mecazi anlam: sert, nahoş bir sesle veya rahatsız edici ve ısrarcı bir şekilde konuşmak (DREP; GDI).

grugnire (homurdanmak; Türkçe telaffuzu: grunyire): Domuz vb. için, homurtular çıkarmak. Mecazi anlam: boğuk ve anlaşılmas sesler çıkarmak, homurdanmak, mırıldanmak (Örneğin, “Lui non parla, grugnisce!”/ O konuşmuyor, homurdanıyor!; “Ha grugnito una risposta”/ Bir cevap homurdandı.) (DREP; GDI).

guaire (inlemek; Türkçe telaffuzu: guaire): Köpek için, inleme sesleri çıkarma, uluma. Mecazi anlam: insan için, acıdan dolayı yakınmak, şikâyet etmek, üzgün, yakınmalı, acı dolu veya kederli bir şekilde şarkı söylemek veya konuşmak (GDI; VDLI: 799).

latrare (havlamak; Türkçe telaffuzu: latrare): Köpeklerin hırsla ve şiddetle havlaması. Mecazi anlam: kişi için, bağırarak, çağırmak, yaygara koparmak, yüksek sesle çemkirmek; birine veya bir şeye karşı ağzına geleni söylemek, saldırmak, veryansın etmek (GDI; VDLI: 955).

miagolare (miyavlamak; Türkçe telaffuzu: miyagolare): Kedilerin kendilerine özgü ses çıkarması. Mecazi anlam: kişi için, ağlamaklı ve sinir bozucu bir sesle konuşmak; yakınmak, tekdüze, sıkıcı bir sesle okumak, şarkı söylemek (GDI; VDLI: 1075).

mugghiare, muggire (böğürmek, kükremek; Türkçe telaffuzu: muggiare, muccire): Öküz, inek vb. için, güçlü ve uzun süreli bir şekilde böğürmek; yırtıcı hayvanlar için, ulumak, kükremek. Mecazi anlam: kişi için, acıdan dolayı veya öfkeyle, korkuyla bağırarak, haykırmak. (GDI; VDLI: 1121).

mugolare (uğuldamak; Türkçe telaffuzu: mugolare): Özellikle köpekler için, kapalı ağızla, anlaşılmas ve ağlamaklı bir ses çıkarmak. Mecazi anlam: kişi için, yakınan ve uzun süreli sesler çıkarmak; zevkten, arzudan, acıdan inlemek; bir şeyleri mırıldanmak (GDI; VDLI: 1121).

pigolare (cıvıldamak; Türkçe telaffuzu: pigolare): Cıvcıvler veya yuva kuşları için, cıvıltılar çıkarmak, “cık cık” ötmek. Mecazi anlam: kişi için, sıkıcı bir şekilde mızımızlanmak, yakınmak, ağlamaklı bir şekilde sızlanmak (GDI; VDLI: 1316).

ragliare (anırmak; Türkçe telaffuzu: ralyare): Eşek, katır vb. hayvanların anırma sesini çıkarması. Mecazi anlam: kulakları tırmalayan, hoş olmayan bir sesle konuşmak, şiir okumak veya şarkı söylemek; boş, anlamsız konuşmak; bağırarak, özellikle birine karşı (GDI; VDLI: 1446).

ringhiare (hırlamak; Türkçe telaffuzu: ringiare): Köpek veya diğer hayvanların, tehdit ve saldırganlık belirtisi olarak dişlerini göstererek boğuk bir homurtu çıkarması. Mecazi anlam: kişi için, dişlerini sıkarak öfkeli bir şekilde homurdanmak; sinirli, düşmanca, tehditkâr bir şekilde konuşmak; kaba, tehditkâr bir yanıt vermek, söz söylemek (GDI; VDLI: 1518).

ronzare (vızıldamak; Türkçe telaffuzu: rontsare): Uçan böcekler, arılar, sinekler, eşek arıları vb. için, vızıltı sesi çıkarmak, kanatların titreşimiyle üretilen boğuk ve sürekli bir ses çıkarmak. Mecazi anlam: insanlar veya hayvanlar için, birini veya bir şeyi aramak için ısrarla bir yerin etrafında dönmek, dolanmak; bir kadının etrafında dolanmak, ısrarla kur yapmak; zihninde sürekli olarak dönen, yoğunlaşan ve rahatsızlık veren düşünceleri veya fikirleri tanımlar, tıpta, vızıltı sesi algılamak; genişletilmiş anlam: bazı cihazlar için, düzgün, sürekli ve titreşimli sesler üretmek (GDI; VDLI: 1550).

ruggire (kükremek; Türkçe telaffuzu: ruccire): Aslan veya diğer kedigiller için, kükreme sesi çıkarmak. Mecazi anlam: kişi için, öfke, acı veya başka güçlü bir duygu nedeniyle şiddetli bir şekilde bağırarak; tehditler savurmak (GDI; VDLI: 1557).

schiamazzare (gıdıklamak; Türkçe telaffuzu: skiyamatsare): Bazı kümes hayvanları, özellikle tavuklar için, boğuk, keskin, düzensiz, bir tonda çığlıklar atmak. Mecazi anlam: insanlar için, büyük bir gürültü yapmak, bağırarak, düzensiz bir şekilde çığlık atmak; Gürültülü ve zorba bir şekilde karşı çıkmak; Tutkularla karmaşık bir şekilde içsel mücadele etmek (GDI; VDLI: 1557).

tubare (Türkçe telaffuzu: tubare): Güvercinler, kumrular vb. için, tipik, boğuk, gırtlaksı ve dolgun sesler çıkarmak. Mecazi anlam: aşıklar için, birbirlerine aşk sözleri fısıldamak, şefkatle flört etmek (GDI; VDLI: 1912).

ululare (ulumak; Türkçe telaffuzu: ululare): Kurtların ve köpeklerin uzun ve yakarışlı ulumaları. Mecazi anlam: bir kişinin uzun feryatlarla ağlaması. Nesneler, rüzgâr, deniz vb. uluma sesi çıkarması (DREP).

Sonuç

Bu çalışmada incelenen İtalyanca fiillerin, evcil ve vahşi hayvanların, kuşların ve böceklerin çıkardığı sesleri ifade etmenin yanı sıra, insanların belirli durumlardaki seslerini ve konuşma biçimlerini nitelemek için de mecazi olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Sözlüklerde bu fiillerin tamamının mecazi kullanımları belirtilse de, “nitrare” (kişnemek) gibi bazı yansıma fiillerin mecazi anlamlarına yer verilmemiştir. Diğer yandan, hindilerin “glo glo” sesini çıkarmasını taklit eden “gloglottare” fiilinin insanlara atfedilen bir kullanımına rastlanmazken, bu fiilin sıvıların kaplardan dökülmesi sırasında çıkan sesi tanımlamak için kullanıldığı görülmüştür (VDLI: 777). Bu durum, incelenen sözlüklerde bazı yansıma fiillerin mecazi anlamlarına yer verilmediğini, bazılarının ise metaforik anlamlarının insan davranışlarıyla ilgili olmadığını ortaya koymaktadır.

İlgili fiillerin tanımları analiz edilmiş ve ifade ettikleri mecazi anlamlara göre beş başlık altında sınıflandırılmıştır: fizyolojik sesleri, duyguların ifadesini, insan konuşmasının özelliklerini, sesin özelliklerini ve konuşmayı anlamsal açıdan betimleyen yansıma fiiller.

a. İnsanların bazı fizyolojik durumlar karşısında çıkardığı sesleri betimlemek için kullanılan metaforik yansıma fiiller Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Fizyolojik Sesleri Betimleyen Yansıma Fiiller

Anlam alanı

acı, zevk veya arzudan dolayı inlemek; acıdan yakınmak, bağırarak

İtalyanca yansıma fiiller

mugolare (uğuldamak), guaire (inlemek), mugghiare, muggire (böğürmek, kükremek), ruggire (kükremek)

Tablo 1’de yer alan yansıma fiillerin olumsuz metaforik anlamda kullanıldığı belirlenmiştir.

b. Duyguların ifadesinde kullanılan yansıma fiiller, insanın ses tonunu, konuşma tarzını, duygusal durumunu ve tutumlarını yansıtır. Bu kapsamda kullanıldığı belirlenen İtalyanca metaforik yansıma fiiller Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Duyguların İfadesini Betimleyen Yansıma Fiiller

Anlam alanı

öfkeyle, kızgınlıkla veya tehdit ederek; şiddetli, vahşi bir şekilde bağırarak

gürültü yapmak, bağırarak, düzensiz bir şekilde çığlık atmak

korkuyla bağırarak, haykırmak

üzgün, yakınmalı, acı dolu veya kederli, ağlamaklı bir sesle konuşmak veya şarkı söylemek, sızlanmak

yakınan ve uzun süreli sesler çıkarmak

muhabatına karşı tutum, tavır

birine karşı bağırarak; yaygara koparmak, yüksek sesle çemkirmek, saldırmak, veryansın etmek, ağzına geleni söylemek

tartışmak, atışmak, münakaşa etmek, azarlamak veya çıkışmak

İtalyanca yansıma fiiller

abbaiare (havlamak, ürümek), digrignare (hırlamak), mugghiare, muggire (böğürmek, kükremek), ringhiare (hırlamak), ruggire (kükremek), bramire (böğürmek, ulumak)

schiamazzare (gıdıklamak)

mugghiare, muggire (böğürmek, kükremek)

guaire (inlemek), miagolare (miyavlamak), belare (melemek)

pigolare (cıldamak)

ragliare (anırmak), latrare (havlamak)

garrire (cıldamak, ötmek)

Tablo 2’de yer alan yansıma fiillerin, insan duygularının ifadesini ve konuşucunun muhataplarına karşı tavrını betimlemek için olumsuz anlamda kullanıldığı belirlenmiştir. Tabloda yer almayan, ancak olumlu anlamda veya şaka yoluyla kullanılan bir yansıma fiiline örnek olarak, aşıkların birbirlerine aşk sözleri fısıldamasını, şefkatle flört etmelerini anlatan “tubare” fiili gösterilebilir.

c. İnsan konuşmasının özelliklerini metaforik olarak belirten yansıma fiiller Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: İnsan Konuşmasının Özelliklerini Betimleyen Yansıma Fiiller

Anlam alanı**üslup**

kaba ve tehditkâr bir şekilde konuşmak, yanıt vermek

ısrarcı bir şekilde konuşmak

gürültülü ve zorba bir şekilde karşı çıkmak

konuşmanın akıcılığı ve anlaşılabilirliği

belirsiz bir şekilde, kekeleyerek konuşmak

boğuk ve anlaşılmaz sesler çıkarmak

bir dili zorlukla konuşmak, geçişli fiil

İtalyanca yansıma fiiller

ringhiare (hırlamak)

gracidare (vıraklamak)

schiamazzare (gıdıklamak)

cinguettare (cıldamak)

grugnire (homurdanmak, mırıldanmak)

cinguettare (cıldamak)

Tablo 3’te yer alan fiillerle, konuşanın üslubuna, konuşmanın akıcılığı ve anlaşılabilirliğine ilişkin olumsuz yargılar ifade edilebildiği görülmektedir.

d. Sesin yükseklik ve tekdüzelik gibi olumsuz özelliklerini ifade eden yansıma fiiller Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Ses Özelliklerini Betimleyen Yansıma Fiiller

Anlam alanı**sesin yüksekliği ve tekdüzeliği**

tekdüze, sinir bozucu, sıkıcı bir sesle konuşmak, okumak veya şarkı söylemek

İtalyanca yansıma fiiller

belare (melemek), miagolare (miyavlamak)

tiz bir sesle bağırarak	garrire (cıldamak, ötmek)
sert, nahoş bir sesle veya rahatsız edici bir şekilde konuşmak	gracidare (vırlamak)
kulakları tırmalayan bir sesle konuşmak, şiir okumak veya şarkı söylemek	ragliare (anırmak)
keskin ve güçlü çığlıklar atmak	barrire

e. Konuşmanın anlamsal yüküyle ilgili olan yansıma fiiller Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Konuşmanın Anlamsal Yükünü İfade Eden Yansıma Fiiller

Anlam alanı	İtalyanca yansıma fiiller
sıkıcı tekrarlar	
önemsiz şeyler hakkında, sıkıcı ve sürekli bir şekilde konuşmak	cicalare (cıldamak), pigolare (cıldamak)
dedikodu	
dedikodu yapmak, kötülemek, gevezelik etmek	cicaleggiare
konuşmanın anlamsızlığı	
boş ve anlamsız konuşmak	ragliare (anırmak), gracchiare (vırlamak), garrire (cıldamak, ötmek)
uygunsuzluk	
rahatsız edici ve uygunsuz bir şekilde konuşmak	gracchiare (vırlamak)
önemsiz ve saçma konular hakkında neşeyle sohbet etmek	cinguettare (cıldamak)
belli amaca yönelik konuşma	
ikna etmek, duygulandırmak gibi amaçlarla sıkıcı ve ağlamaklı konuşmak	belare (melemek)

Tablo 5'te sunulan yansıma fiillerin konuşmanın anlamsal yüküyle ilgili olarak, dedikodu, sıkıcı tekrarlar, uygunsuzluk ve belli amaca yönelik konuşma gibi olumsuz özellikler tanımladıkları görülmektedir.

Sonuç olarak, incelenen 24 ses yansımalı İtalyanca fiilin insan konuşmasını betimlemek için metafor olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu fiillerden yalnızca “tubare” fiili olumlu bir anlam taşıırken, diğerleri insan konuşmasının çeşitli olumsuz yönlerini ifade etmektedir. Bu olumsuz yönler; konuşmanın anlaşılabilirlik veya netlik sorunları (belirsizlik, kekeleme gibi), dedikodu, olumsuz duygusal yükler (öfke, üzüntü, korku), anlamsızlık ve tekrarlar, uygunsuzluk, kişisel çıkar gütmeye, konuşanın karşısındakine olumsuz tutumu ve sesin tekdüzeliği, rahatsız ediciliği veya sıkıcılığı gibi özellikleri kapsamaktadır.

Bazı yansıma fiillerin, insan konuşmasını betimlemenin yanı sıra, metaforik olarak belirli davranışları ifade etmek için de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “ronzare” (vırlamak) fiilinin insanlarla ilgili olarak; “birini veya bir şeyi aramak için ısrarla bir yerin etrafında dönmek, dolanmak”, “bir kadının etrafında dolanmak, ısrarla kur yapmak”, “zihinde sürekli dönen, yoğunlaşan ve rahatsızlık veren düşünceler veya fikirler”; tıp alanında “kulaklarda vızıltı sesi algılamak” anlamlarında kullanıldığı tespit edilmiştir (GDI). “Schiamazzare” (gıdıklamak) fiilinin ise, “tutkularla karmaşık bir şekilde içsel mücadele etmek” anlamında kullanıldığı belirlenmiştir.

Hayvan seslerinin çıkarılmasını ifade eden fiillerin insanlara aktarılmasının yanı sıra, doğa olaylarını betimlemek için de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “ruggire” (kükremek) fiili İtalyancada cansız varlıklar için “yüksek sesle ve korkunç, dehşet verici bir şekilde yankılanmak, çalkalanmak, titremek” anlamlarına gelmektedir (“ruggiva il mare in tempesta”/ deniz fırtınada kükrüyordu); “ruggisce il fuoco dell’incendio”/ yangın alevleri kükrüyor; GDI; VDLI: 1557). Benzer şekilde, “mugghiare” ve “muggire” (böğürmek, kükremek) fiilleri deniz, rüzgâr, gök gürültüsü vb. için “derin ve boğuk bir şekilde gürültü çıkarmak” anlamında (GDI; VDLI: 1121); “ronzare” (vızıldamak) fiili bazı mekanik cihazlar için “düzgün, sürekli ve titreşimli sesler üretmek” anlamında; “mugolare” (uğuldamak) fiili rüzgârın uğultusunu; “ululare” (ulumak) fiili ise nesneler, rüzgâr ve denizin uluma sesini tanımlamak için kullanılmaktadır.

Hayvanların duygusal ve fiziksel durumlarına göre çıkardıkları sesleri betimlemek için farklı fiillerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, İtalyancada köpeklerin ses çıkarma eylemleri “ringhiare” (hırlamak), “mugolare” (uğuldamak), “latrare” (havlamak), “guaire” (inlemek), “digriagnare” (hırlamak), “abbaiare” (havlamak, ürümek) gibi çeşitli fiillerle ifade edilmektedir. Bu durum, insanların daha yakından tanıdığı hayvanların seslerini daha ayrıntılı bir şekilde algılayıp taklit etmelerinden kaynaklanmaktadır. İlgili sesler farklı kültürlerde farklı şekillerde taklit edilirken, bazı kültürlerde daha az bilinen hayvanların sesleri için yansıma sözcükler bulunmayabilir.

Hayvan sesleri ile insan konuşması ve davranışları arasındaki benzerlikler, bu sesleri taklit eden yansıma fiillerin metaforik düzlemde kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Bu metaforik aktarımlarda ses bileşeni ön planda olup, benzerlik, aktarımın temelini oluşturmuştur. Çalışma sürecinde karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, yansıma sözcükler üzerine hazırlanmış, yeterli tek veya iki dilli sözlük kaynaklarının bulunmaması olmuştur. Bu bağlamda, İtalyanca ve Türkçe yansıma sözcükler üzerine yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar hem İtalyanca öğretimi hem de çeviri alanında önemli katkılar sağlayacaktır. Bu tür çalışmalar, öğrencilerin ve çevirmenlerin yansıma sözcüklerin kültürel ve dilbilimsel inceliklerini anlamalarına yardımcı olarak dil becerilerini geliştirmelerine ve daha başarılı çeviriler yapmalarına olanak tanıyacaktır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1979). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)* (Cilt 1, 2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bulygina, E. Yu., Garbujo I. & Tripolskaya, T. A. (2019). Metaforicheskiye glagoly rechevogo povedeniya v russkom i ital'yanskom yazыkah: Semantiko-pragmaticheskiy i leksikograficheskiy aspektiy. *Voprosy leksikografii*, (15), 17–35.
- Corpus CORIS. <http://corpora.dslo.unibo.it/TCORIS/> (Erişim tarihi: 02.06.2025).
- D'Achille, P. (2010). *L'italiano contemporaneo* (3. Baskı). Bologna: Mulino.
- Dardano, M. & Trifone, P. (1995). *Grammatica italiana con nozioni di linguistica* (3. Baskı). Bologna: Zanichelli.
- Dizionario di italiano*, La repubblica. Hoepli Editore.it <https://dizionari.repubblica.it/italiano.html> (Erişim tarihi: 02.06.2025).
- Ferreira, A. (2004). *O grito do Ipiranga- expressões, interieções e onomatopéias a confronto*. https://www.researchgate.net/publication/277668633_Interieções_e_espressões_in_portoghese_a_confronto/references (Erişim tarihi: 06.05.2025).
- Gabrielli, A. (2015). *Grande Dizionario di Italiano* (3. Baskı), Hoepli.it https://grandidizionari.hoepli.it/dizionario_italiano.aspx (Erişim tarihi: 10.05.2025).
- Galkina-Fedoruk, Y. M. (1964). *Sovremennyy russkiy yazыk. Morfologiya. Sintaksis* (Cilt 2). Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- Jakobson, R. (1965). İtogi devyatogo kongressa lingvistov. *Novoe v lingvistike*, Vyyp. IV. Moskva.
- Kondrashov, N. A. & Tretyakova, V. S. (1991). Zvukopodrazhatel'nye glagoly v sisteme russkoy leksiki, *Leksicheskaya semantika, sb. nauch. tr.*, Sverdł. gos. ped. in., Sverdlovsk, 110-116.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mussi, V. (2012). Glagol'naya metafora v russkom i ital'yanskom yazыkah (na materiale russkih i ital'yanskih glagolov c "entomologicheskim" znacheniem). *Sibirskiy filologicheskij jurnal*, (3), 167–176.
- Nurullova, A. A. (2013). *Onomatopeya v sovremennom angliyskom, russkom i nemetskim yazыkah*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kazanskiy (Privoljskiy) federal'nyy universitet. Kazan'.
- Omuralieva, A. (2020). Türkçede Ses Yansımaları Fiiller Türeten +Kır- Eki Üzerine. *Folklor Akademi Dergisi*, 3 (1), 99 – 130.
- Peshkovskiy, A. M. (1956). *Russkiy sintaksis v nauchnom osveshteniye* (7. Baskı). Moskva: Uchpedgiz.
- Rahilina, E. V., Reznikova, T. İ. & Orehov, B. V. (2015). I hryukotali zelyuki: predvaritel'nye zamechaniya o glagolah zvukov zhivotnykh i ih semantike. In *Glagoly Zvukov Zhivotnykh: Tipologiya Metafor*, (ed. E. V. Rahilina). Moskva: Yazыki slavyanskoi kul'tury, 9–36.
- Sabatini F. & Coletti, V. (2018) *Dizionario della lingua italiana*. Copyright, online sözlük Corriere della Sera Dizionario Italiano, https://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/
- Saffi, S. (2008). Chants et cris d'animaux: corpus d'onomatopées et de verbes français et italiens. *Italies* (12), 173-190.
- Serianni, L., Castelveccchi, A. & Patota, G. (2000). *İtaliano. Grammatica. Sintassi. Dubbi*. Milano: Garzanti.
- Shkapenko, T. M. (2016). K probleme lingvisticheskoy kategorizacii mejdumetiy. *İzvestiya vuzov, Seriya Gumanitarnye nauki*, 7 (2), 141-145.
- Sharonov, İ. A. (2009). Semanticheskiy analiz zvukopodrajatel'nyh slov. *İzvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta* im. A. İ. Gertsena, (111), 157-163.
- TDK. *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr> (Erişim tarihi: 02.06.2025).

- Tihonov, A. N. (1981). Mejdumetiya i zvukopodrajaniya-slova? *Russkaya rech* (5), 72-76.
- Tokova, A. A. (2008). Zvukopodrajatel'nyye slova v kabardino-cherkesskom yazıyke: semantika i strukturno-grammaticheskie osobennosti. *Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo universiteta*. Maykop, Seriya 2, Filologiya, Vıyp. 6, 55-58.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Vlahov, S. & Florin, S. (1980). *Neperevodimoe v perevode*. Moskva: Mejdunarodniye Otnosheniya.
- Voronin, S. V. (2004). *Angliyskie onomatopiy: Fonosemanticheskaya klassifikatsiya* (2. Baskı), (Ed. O. İ. Brodovich). CPb: Gelikon Plyus.
- Zingarelli, N. (1997). *Vocabolario della lingua italiana* (12. Baskı). Bologna: Zanichelli.
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede Ses Yansımali Kelemeler: İnceleme- Sözlük*. Ankara: TDK.

XX. Nahiv Hatalarının Analizinin Arapça Fusha Dilinin Öğrenimi ve Öğretimine Etkisi ve Bunların Çözüm Yöntemleri¹

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %13
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 27.03.2025-**Kabul Tarihi:** 20.05.2025-**Yayın Tarihi:** 21.05.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15480713>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Rind ile Bohem Arasında: Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'si ile Baudelaire'in Şaraba ve Esrara Dair Metinlerinde Şarap ve Esrarın
Estetik Temsili / Ergünöz, Y.

yy